

АЗАМАТ
АЖАРЫ

АЗАМАТ АЖАРЫ

Жүрекжарды жазбалар, ақжарма арнау-тілектер

Құрастырған Орынбек Жолдыбай

FOLIANT
БАСПАСЫ

Астана - 2014

УДК 929
ББК 63.3-8
А 29

А 29 Азамат ажары / Құраст. О. Жолдыбай. – Астана:
Фолиант, 2014. – 288 бет.

ISBN 978-601-292-825-9

Кітапқа белгілі мемлекет және қоғам қайраткері, Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты Қуаныш Айтахановтың адами болмыс-бітімін, қайраткерлік қырын, азаматтық ажарын айшықтайтын жазбалар мен арнаулар топтастырылды.

Өзінің біліктілігі мен парасат-пайымы, ұлтжандылығы мен ұлағатты істері арқасында қашанда халықтың ыстық ықыласы мен құрметіне бөленіп жүрген азаматқа арналған лебіздердің қайқайсысы да шынайылығымен ерекше.

УДК 929
ББК 63.3-8

347580

ISBN 978-601-292-825-9

© Жолдыбай О., құраст., 2014
© «Фолиант» баспасы, 2014

ҚҰРАСТЫРУШЫДАН

(алғысөз орнына)

Құрметті оқырман, қолдарыңыздағы кітаптың кейіпкері Айтаханов Қуаныш Айтаханұлы – жұртшылыққа таныстыруды, арнайы насихаттауды қажет етпейтін республикамыздағы айтулы тұлғалардың бірі, Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты, Қазақ Ауыл шаруашылығы ғылымы академиясының академигі, экономика ғылымдарының докторы, белгілі мемлекет және қоғам қайраткері.

Қуаныш Айтаханұлы туралы көп айтудың қажеті шамалы дейтініміздің және бір себебі – ол өзінің белсенді өмірлік ұстанымының, республиканың тыныс-тіршілігіне қатысты сан алуан мәселелерге сергек көзқарас танытып, түрлі пікірталастардың бел ортасында жүретіндігінің арқасында халқына онсыз да кеңінен танымал.

Әсіресе оның 1990-1994 жылдар аралығында XII шақырылған Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің депутаты кезінде еліміздің тәуелсіздігі туралы Конституциялық заңына дауыс берген, мемлекетіміздің негізін қалайтын заңдар қабылдауға қатысып, тәуелсіздіктің қаз тұруына атсалысқан,

сондай-ақ Парламент Сенатына депутат болып сайланған соңғы он шақты жыл бедеріндегі қайраткерлігін ерекше атап көрсеткен жөн. Әрине, оған дейін де Қуаныш Айтаханұлы – өзін табиғатынан мемлекетшіл тұлға, іскер де ысылған, тәжірибелі басшы екенін сан мәрте дәлелдеген азамат. Атап айтқанда, ол кезінде Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше ауданына ойдағыдай басшылық жасады. Облыс әкімінің орынбасары болды.

Қай ауданға басшы болып бармасын, қай істі қолға алмасын, жанын салып, барын салып жұмыс істеу – Қуаныш Айтаханұлының қанына сіңген қасиет. Міне, осындай іске берілгендік, мәселенің асты-үстін төңкеріп, қопара көтеріп, оң нәтижеге қол жеткізбей жаны жай таппайтын мінез Сенат қабырғасында одан әрі жарқырай көрініп, Қуаныш Айтаханұлы әріптестерінің де, халқының да ілтипатына бөленді.

Бұл ретте Қуаныш Айтаханұлының ауыл шаруашылығының білікті маманы ретінде ауыл халқының зәру мәселелеріне байланысты ой түйіп, Үкіметке, салалық министрліктерге сауалдар жолдайтыны, Сенат отырысында, басқа да басқосуларда сөз сөйлеп, мәселені пысықтап отыратыны өз алдына бір төбе болса, өз саласымен ғана шектеліп қалмай, республиканың мәдениетіне, денсаулығына, оқу ісіне, тіліне қатысты сан түрлі сауалдарды көлденең тартып, осы іске жауапты адамдарға қозғау салатыны және бар.

Тағы бір сүйсінерлігі – осындай өзекті жәйттерді Қуаныш Айтаханұлы жұртшылыққа үнемі тек ана тілінде жеткізеді. Жоғары биліктегі лауазым иелері, олар ғана емес, түрлі шараларға, жиналыстарға қатысатын адамдардың басым көпшілігі орыс тілінде сайрайтын мына заманда оның құлаққа жағымды қоңыр дауыспен қазақ тілінде саңқылдай сөйлеуі жанымызға майдай жағатынын несіне жасырамыз.

Біз жоғарыдағы бір сөзімізде туған елі үшін аянбай еңбек етіп жүрген Қуаныш Айтаханұлы тәрізді қайраткер азаматты былайғы жұртқа тәптіштей таныстырудың қажеті бола қояр ма екен дегендей пікір білдірген едік. Ол ойымыздың дұрыстығын өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Республикамызда Қуаныш Айтаханұлының адам, қоғам жөнінде, Елбасының Қазақстанды дүние жүзінің дамыған елдерінің қатарына қосу бағытында жүргізіп отырған сара саясатын насихаттау, халық санасына жеткізу тұрғысында атқарып келе жатқан белсенді өмірлік ұстанымын білмейтіндер кемде-кем.

Және бір байқағанымыз – ол туралы, оның қайраткерлігі, жалпы адамдық кескін-келбеті туралы ой түйіп, пікір білдіретін, лебіз айтатын адамдар да жетіп артылады екен. Олардың арасында Қуаныш Айтаханұлының бүгінгі әріптестері де, жерлестері де, мемлекет және қоғам қайраткерлері де, ақын-жазушылар да, журналистер де, қалың бұқараның өкілдері де баршылық. Бұл нені білдіреді? Бұл Қуаныш Айтаханұлының, данышпан Абай айтқандай, атаның ғана ұлы емес, жаратылысынан халықтың қызметшісі бола білген қайраткерлігін көрсетеді.

Қолдарыңыздағы жинақ та, құрметті оқырман, сол халық қызметшісінің бейнесіне оның бүгінгі замандастарының көзімен шолу жасауға арналған бір талпыныс. Басқаша айтқанда, жинақтан Қуаныш Айтаханұлының күні кешегі балалық шағынан бүгінгі даналық шағына дейінгі өмір жолын оның сол өмір жолында кездескен, дәмдес, тұздас болған адамдар баяндауынан танысуға мүмкіндіктеріңіз бар.

Сөз соңында кітаптың үш тараудан тұратынын, «Халықшыл қадам, мемлекетшіл мінез» атты бірінші тарауда мемлекет және қоғам қайраткерлерінің, белгілі жазушылардың Қуаныш Айтаханұлы туралы пікірлері, «Туған өлкені

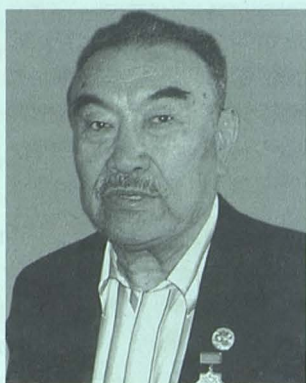
түлету жолында» атты екінші тарауда Қуаныш Айтаханұлы өзінің еңбек жолын бастаған Оңтүстік Қазақстан облысы азаматтарының қайраткер жөнінде тебіреністері, ал «Арнадым сізге жырымды» атты үшінші тарауда ақындардың кейіпкерімізге арнаған жыр жолдарының топтастырылғанын естеріңізге саламыз.

Орынбек ЖОЛДЫБАЙ,
*ҚР Жазушылар одағы мен
Журналистер одағының мүшесі,
Қазақстан Журналистер одағы сыйлығының
лауреаты, филология ғылымдарының
кандидаты, ҚР мәдениет қайраткері*

Бірінші тарау

**ХАЛЫҚШЫЛ ҚАДАМ,
МЕМЛЕКЕТШІЛ МІНЕЗ**

Шерхан МҰРТАЗА,

*Қазақстанның халық жазушысы,
мемлекет және қоғам қайраткері*

ӘКІМ БОЛҒАН, ХАЛҚЫНА ЖАҚЫН БОЛҒАН ЖАН

Сырт көз байқағыш қой, талай әкімдерді көрдік, талайымен дәмдес-тұздас болдық. Әкім деген жарықтықтар келіп жатады, кетіп жатады. Кім не бітірді, не қойды десек, есте қалатыны бар да, есте қалмайтыны көп. Солардың ішінде өзім ерте-ректен танитын, Созақта істеп жүрген кезінен бастап ептеп әңгімелесіп тұратын Қуаныш мырзаның жаман аты шыққан жоқ. Кейбір басшылардың соңынан, әсіресе біздің оңтүстік өңірінде, Шымкент болсын, Жамбыл облысы, Алматы облысы болсын, сөз ілесіп жүреді. Неше түрлі. Ал Айтахановтың үстінен «біреуге жамандық жасапты», әйтпесе «алдап кетіпті», немесе «қиянат істепті» деген сөздерді мен естіген емеспін. Жүрген жерінде нұрын төгіп, гүлдендіріп жүретін азаматтың бірі. Ол мейлі Арыста істесін, Созақта, Сайрамда істесін, халықтан тек жақсы баға алып жатты. Ауданға әкім

келді, бір жыл ма, екі жыл ма, бес жыл ма отырды, артын-да қандай белгі қалды, халық әкімдерге соған қарап сынап, соған қарап баға береді.

Біз кезінде, билікке әкімдер келген уақытта газет бетінде «Әкім бол – халқыңа жақын бол» деген айдар ашып едік. Бұл сөз бұрыннан келе жатқан мақал сияқты болып кетті. Ол, әрине, жақсылық. Міне, сол халқына жақын әкімнің үлгісі ретінде осы жігітті айтуға болады деп білемін. Мұндай жігіттердің айы оңынан, жұлдызы соңынан туып жатса облысты да басқара алатын мүмкіндігі бар. Бірақ осы тұрақтылық та жақсы ғой деп ойлаймын. Тым тез үлкейіп барып құлағаннан сақтасын. Ондайлар да болады.

Айтаханов әкімшілік қызметті абыроймен атқарды. Он жеті жыл бойы аудан басқару әркімнің қолынан келген жоқ. Шыдамдылық көрсетті. Енді ұдайы таптаурын жолмен кете бермей, Парламентке бет бұрған екен, жаңа саланы игергісі келген екен, онысы да жөн деу керек. Адалынан айтатын, ағынан сөйлейтін Айтахановтай жігіттер керек Парламентке. Себебі Парламентіміз қазақша сөйлемейді. Бірлі-жарым депутат қазақ тілінің мәртебесін күн тәртібіне қойса, қалғанының бәрі қарсы шығады. Кім болды олар сонда? Оларды кім сайлады? Сол сайлаушыларына үйіп-төгіп уәде берді ғой олар! Енді есегі судан өтіп алған соң уәде қайда қалды? Қазақ тілі құрыса біздің ұлт ретінде, халық ретінде құритынымыз олардың жанын ауыртпайтын болғаны ғой! Ал Қуаныш інім Сенатқа барса, қай уәдеде де сайлаушыларын алдамайтынына, мысалы, қазақ тілінің дамуына бар күшін салатынына сенемін. Оның Арыста жүрген кезінде бір күнде қаладағы отыз көшенің атын өзгерткенін газеттер жазғаны есімде. Рас, ондай істі көтермейтін өңірлер де бар. Бірақ біз көтеретін жерде де солқылдақтық танытамыз ғой.

Ендеше Айтахановтай азаматтың жолы болсын! Мен осыған тілектеспін.

2005 ж.

Әбіш КЕКІЛБАЙ,

*Қазақстанның халық жазушысы,
Қазақстанның Еңбек Ері,
мемлекет және қоғам қайраткері*

МАЗДАЙ ТҮС, ШАМШЫРАҚ!

Өткен ғасырдың сексенінші жылдары еді. Қазақ әдебиетінің Шымкент облысындағы күндері өтті. Ол кезде облысты Асанбай Асқаров басқаратын. Мен Қаратау бойы мен Қазығұрттан арғы өңірді талай көріп жүргендіктен, Жетісай, Мақтаарал, Киров, Шардара жағын аралап көргім келді. Қалаубек Тұрсынқұловқа алдын ала айтып қойғанмын. Тұманбай Молдағалиев пен Сағи Жиенбаев та бізбен бірге жүретін болды.

Маусым айының аяғы еді. Бір ауданнан соң бір ауданды көріп, бір кезде Өзбекстанға беріліп, қайтарылып алынған ұлан-ғайыр өлкені аралап келеміз. «Қайтқан малда қайыр бар» деген ғой, бір-бірімен тұтаса жалғасып жатқан мақталы аймаққа сүйсіне қараймыз.

Ол кезде бір ауданнан екінші ауданға өтерде келесі ауданның меймандары шекарадан күтіп алатын әдет бар-ды. Шардара ауданының күтіп алушыларының арасында ақ шалбар, ақ пиджак киіп, жарқырап шыққан томаға көз аққұба жігіт көзге бірден шалынды. Ол Шардара ауданының нағыз шалқып тұрған шағы еді. Ауданды Лесбек Бекжанов басқаратын. Жаңа салынған қаланы, су қоймасын, егінжайларды аралатты. Түс ауа саяжайдағы баспаналарға барып көлеңкеледік. Әлгі ақ шаңқан киінген аққұба жігіт аудандық атқару кеңесінің төрағасы Қуаныш Айтаханов екен. Құлақ күйі келген домбырадай күмбірлеп тұр. Аудан басшысын әдеппен тосып, кезегі келгенде әңгімесін қағып алып, Шардараның жай-күйін баяндай жөнеледі. Ойының орнықты, мақсаттарының арналы, сөзінің жүйелі екендігі бірден білініп-ақ тұрды.

Содан бері біраз жыл өтті. XII сайланған Жоғарғы Кеңесте тағы кездестік. Едәуір тоқтасқан, көшелі азамат болыпты. Жігіттердің ел тағдырын қалай ойлайтыны сынға түскен өрелі жиын еді. Айтахановтың астындағы ақбозы қамшы салдырмай өрге тартты. Сол бетімен ел басына күн туған жылдардан өтті. Ескі күйреп, жаңа аяғынан бірден тік тұра алмай, шаруаның шатқаяқтаған кездері болды. Қызыл құмды қарғын алып, толарсақтан саз кешкен күндер өтті. Киелі Отырар мен Арыстан бабтың диқандары мен малшылары одан да сүрінбей өтті. Ел қамын жеген есіл ердің езуіне қайтадан күлкі жүгірді.

Бір жылы жарты ғасырдай қап түбінде шашылып жатқан аруақтардың сүйегін, жанса-терін Әзірет Сұлтандағы киелі орнына қайта қойып, Қаратауды қақ жарып өтіп, кенеуі кеткен Кентау мен ескі кеніштерді ерінбей аралап, сүлдерім құрып келе жатсам, Торланның аузынан тағы да Қуаныш тосып алды. Жан-жағыма қарасам, Қуаныштың есімінен басқа қуанатындай ештеңе көрінбейді. Бағзы Баба-Ата көк сағымның арасында мүлгіп тұр. Шолаққорғанның да сиқы кетіп, көнетоз дастарқанға шаша салған бір уыс қуырмаш

бидайдай бет-бетіне шашырап жатыр. Типылданып қала жаздаған көне Созақтың орнында көкке мойнын созған Қарабура ғана. Тау арасындағы Таукентке барып түнеп, Сызған маңындағы Саңғыл бабаның басын көтеріп жатқандарға соғып, көсегенің көк жонына жеткенше әңгімелестік. «Бұл жолы еңсеңіз түсіп бара жатыр. Ендігі келгеніңізде, қара да тұрыңыз, бұдан басқаша болады», – дейді Қуаныш қоштасып тұрып.

Иә, содан қарадық та тұрдық. Расында да Созақ өзгере бастапты. Шашылып қалған Шолаққорған да төсегінен жаңа тұрған келіндей бойын түзейін депті. Халықтың да өңіне күлкі жүгіріпті.

Сайрамға келсек, Қуаныш алдымызда тағы тұр. Түркістаннан бастап жағалай әулие ғой. Сол жағалай әулиенің шырағын маздататын шырақшы Айтаханов болғаны ма? Көрісіп жатып: «Енді Сайрамның шырағын жақ деп сені жіберді ме?!» – десем, Қуаныш кеңк-кеңк күледі. Содан шашылып жатқан «сансыз бабты» араладық. Оңаша жатқан Ыбырайым бабты көріп, қасындағы төбенің басына шықтық. Бір кезде жан-жақтағының бәрін түгел көрсететін зәулім биік шөге-шөге әбден отырыпты. Бауырындағы майса топырақта Сайрамның қалың жұрты қазып ала-ала ертеде билер жайғасатын тақия төбешіктер ғана қалыпты. Бір кезде ел-жұрт жылына екі рет жиылып, мәслихат өтетін Мәртөбе осы. Дала Парламенті. Кейін Сайрамды қалмақтар алып, мәслихат Ангрен бойындағы Күлтөбеге ауысқан. Үнсіз тыңдап тұрған Бердібек пен Қуаныш дүр сілкінді: «Ендеше бұл орынды жаңаламаймыз ба?!» – десті. Дегендерінде тұрды. Еңселі Мәртөбеге ел жиылып, мәслихат құратындай орын салынды.

Қай шаруаны да тастай қатыратын Қуаныш Айтаханов кейін Парламент Сенатының депутатына айналды. Ол сөз алмай бірде-бір жиналыс өтпейді. Кейде екі-үш мәрте сөйлейді. Бәрінде де ойдан шығармайды. Өмірдің өзі «айт, айт» деп ауызға салып тұрған мәселелерді айтады. Өзінің

басына тиген, талай жерде аузы күйген құнды мәселелерді айтады. Өмірде көргені көп, түйгені мол зейінді азаматтың айтары тіптен де азаймайды. Өзінен өзі өніп, өзінен өзі көбейіп, қордаланады да жатады. Қай шаруаның да қамын жеп, өмір жақсара түссе екен деп, ел тілегін тілеген жалынды азаматтың шамы ешқашан сөнбейді. Жә, жайнай түс, шамшырақ! Айта түс, азамат! Бәрі ойдағыдай болғанша ойлана түс, Қуаныш! Жасай бер! Жайқала бер!

2013 ж.

Оралбай ӘБДІКӘРІМОВ,
*Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының депутаты*

ХАЛЫҚҚА ҚАЛТҚЫСЫЗ ҚЫЗМЕТ ЕТУДІҢ ҮЛГІСІ

Қуаныш Айтаханов туралы бұл сөздерді мен тектен-тек айтып отырған жоқпын. Еліміздің жоғары заң шығару органында бірнеше жылдан бері қатар еңбек етіп келеміз. Парламенттегі заң шығару қызметінің сырт көзге көп біліне бермейтін нәзік тұстары, иірімдері көп болады. Заңға қатысты жарыссөздерде сан алуан пікір алмасулар, талас-тартыстар орын алып жатады. Кімнің кім екені сондай тұстарда байқалады. Қуаныш Айтахановтың өмір тезінен өтіп ысылған, көтерілген мәселелерге самарқау қарап отыра алмайтын өте белсенді, сергек жан екені, міне, осындай сәттерде жарқырай көрінетініне талай рет куә болып жүрген жайымыз бар.

Жалпы, қай жерде қызмет істемесін, қай нәрсені қолға алмасын, одан бір оң нәтиже шығаруға ұмтылу Қ. Айтаха-

новтың қанына сіңген қасиет пе дерсің. Аудан, облыс, республика көлеміндегі қоғамдық, басшылық қызметтерге жігіт шағынан араласа бастаған Қ. Айтаханов өзін Кеңес үкіметі тұсында ауыл шаруашылығын басқарудың мықты ұйымдастырушысы, белсенді ұстанымдағы азамат ретінде көрсетіп, Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше ауданына басшылық жасап, үнемі абырой биігінен көрінген болса, еліміздің тәуелсіздік жылдарында оның бойындағы ұйымдастырушылық қабілет-дарыны кемелдене түсіп, бұрынғыдан да шабыттанып, бұрынғыдан да зор қайрат-қарыммен жұмыс істеп келеді.

Бұл орайда, әсіресе, еліміздің ең жоғары заң шығару органы – Парламенттегі сенаторлық қызметінің жемісті болғанын атап өткеніміз жөн. Оның заң жобаларын қабылдау барысында халық шаруашылығын дамытуға, қазақ тіліне, өнер мен мәдениетке, қаржы мәселесіне, республиканы өркендетуге бағытталатын, тағы басқа да проблемаларға байланысты сөйлейтін сөздері мен құзырлы органдарға жолдайтын сауалдары, баспасөзде жарияланатын мақалалары өзінің өзектілігімен жұртшылықтың назарын аударады.

Айтпақшы, Қ. Айтахановтың жұрттың көкейінде жүрген сан алуан тақырыптағы өзекті мәселелерді қозғайтын, Парламент қабырғасындағы жарыссөздерде сөйлейтін сөздері, елдің мұңын шағатын мәселелермен құзырлы органдарға жолдайтын сауалдары, республиканың әлеуметтік-экономикалық, мәдени-рухани өміріне қатысты баспасөзде жарық көріп жүрген мақалалары мен сұхбаттары «Ел мерейі жолында», «Сөз сұраймын» деген атпен 2010 және 2011 жылдары Астанадағы «Фолиант» баспасынан екі томдық болып жарық көргенін айта кеткеннің артықтығы жоқ сияқты.

Қарапайым отбасында дүниеге келіп, бүгінде ел сөзін сөйлеп жүрген мемлекет және қоғам қайраткері дәрежесіне дейін көтерілген Қуаныш Айтаханұлы – Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының Аграрлық мәселелер және қоршаған ортаны қорғау комитетінің мүшесі, Се-

наттың «Өңір» депутаттық тобы жетекшісінің орынбасары, «Нұр Отан» ХДП жанындағы Жемқорлықпен күрес жөніндегі республикалық қоғамдық кеңестің мүшесі.

Тәуелсіз Мемлекеттер Достығы елдерінің Парламентаралық Ассамблеясының Экономика және қаржы жөніндегі тұрақты комиссиясының, Австрия Республикасы, Ұлыбритания және Солтүстік Ирландия Құрама Корольдігі, Иран Ислам Республикасы, Испания Корольдігі, Француз Республикасы мемлекеттерімен ынтымақтастық тобының мүшесі.

Елге сіңірген еңбегі Қазақстан Республикасының ордендерімен, медальдарымен атап өтілген.

Қуаныш Айтаханұлы мен жұбайы Айман екеуі – үш ұлқыз және бірнеше немерелер тәрбиелеп отырған үлгілі отбасы.

Ол Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше аудандарының Құрметті азаматы.

Қ. Айтахановтың осындай іскер белсенділігіне, басқа жұртты былай қойғанда, Сенаттағы әріптестері де дән риза. Осыдан біраз уақыт бұрын болып өткен Қуаныш Айтаханұлының 60 жылдық мерейтойында сөйлеген сөзінде Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының сол кездегі Төрағасы Қасым-Жомарт Тоқаев бұл реттегі әріптестер пікірін мынадай оймен түйіндеген еді: «Қуаныш Айтаханұлы – белсенді депутат. Ел үшін, жер үшін, Отан үшін үлкен қызмет атқарып отыр. Қуаныш Айтаханұлы – қазақ тіліне, қазақ рухына, қазақ мәдениетіне жанашыр адам болып табылады. Оған бәріміз куә болып жүрміз. Сондықтан мерейтойыңыз құтты болсын, отбасыңыз аман болсын, балаларыңыздың, немерелеріңіздің бәрі өзіңізге тартқан үлкен азаматтар болып ержете берсін».

Қазақстанның Еңбек Ері, халық жазушысы Әбіш Кекілбаев әріптесіне деген жүрекжарды ризашылық сезімін былай деп тебірене толғаған-ды: «Қуанышты ертерек кезінен білемін. Бірінші көргенде-ақ ақсақалдар баласының

атын қойғанда қателеспеген екен деп ойлағанмын. Өйткені жігіттің бетінде бір үлкен сүйкім бар. Көргенде көз сүйінетіндей. Әдетте мұның өзі де кейде адастыруы мүмкін. Бірақ Қуаныштың бүкіл өмір жолы менің көз алдымда. Осы екеуін салыстыра келіп түйетін болсақ, менің алғашқы әсерім алдамапты. Қуаныш – жүрген жерінде төңірегін қуанып жүре алатындай жақсы істермен, жақсы құлқымен танылып, халық көңілінен шығып келе жатқан азамат. Өте жас кезінен әлеумет алдында қызмет істеген кісі».

Иә, айтса айтқандай, бұл кісінің басқалардан бір ерекшелігі – үнемі халықпен етене араласып, көпшіліктің ішінде жүреді. Және қазіргі сенаторлардың, депутаттардың арасында ауыл адамдарының мұң-мұқтажын терең білетін азаматтардың бірі деп батыл айта аламын. Ол өзінің жұмысқа берілгендігімен, адалдығымен және ұлтжандылығымен халықтың арасында өте абыройлы, қайталанбас мінездің адамы. Халқына қалтқысыз қызмет етіп жүрген әріптесіме өзіңнің іскерлігіңмен, бастаған игілікті істі аяғына жеткізбей тынбайтын табандылығыңмен мұнан былай да жұртшылықтың құрметіне бөленіп, абыройың арта берсін дегім келеді.

2013 ж.

Әділ АХМЕТОВ,

*Қазақстан Республикасы Парламенті
Сенатының депутаты, Қазақстанның
еңбек сіңірген қайраткері, академик*

ЕЛ МЕРЕЙІН МАҚСАТ ТҮТҚАН

Әдетте әріптесің туралы сыр тарқату әрі қиын, әрі оңай. Қиын болатын себебі – сенің шын пейілмен, ақ көңілмен ақтарылған пікіріңді өзгелер дұрыс түсінсе екен деген ойда боласың. Ал оңай болатын себебі – әріптесіңнің атқарып жүрген істері, адамдармен қарым-қатынасы, жалпы қоғамдағы орны, орнықтылығы жұртшылықты тәнті ететіні соншалықты, ол туралы қанша айтсаң да, қалай айтсаң да жарасып тұрады. Ол жарастық, әрине, адамның жеке басының парасаты мен қабілетінен және сол қабілет-қарымды қоғамдық пайдалы істерге жұмсай білуінен көрініс береді.

Мен әңгімелегелі отырған Қуаныш Айтаханов, міне, осындай азаматтар қатарынан орын алуға әбден лайықты аб-

зал жан. Өз басым бұған Қуанышпен Парламент қабырғасында бірге қызмет атқарып келе жатқан соңғы жылдар бедерінде анық көз жеткіздім.

Айтпақшы, Қ. Айтаханов есімі маған Сенатта жүздескенге дейін де таныс болатын. Оның Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше ауданына басшылық жасаған іскер басшы екенінен бұрыннан хабардар едім. «Жүз рет естігеннен бір рет көрген артық» дейді ғой. Қ. Айтахановтың республикалық ауқымдағы қоғам қайраткері екендігін Сенат қабырғасында етене жақын араласа бастаған жылдары тереңірек түйсіндім.

Расында да қателеспеген екенмін. Оның өмірбаянын көктей шолып өткеннің өзінде әлігі түйсіктің алдамағаны байқалады. Ауыл шаруашылығы саласы бойынша Мәскеуде жоғары білім алғаннан кейін елге оралған Қуаныш өзінің бойындағы зерек ұйымдастырушылық қабілетінің, іскерлігінің, қоғам жұмысына жанашырлықпен қарай білетін сергектігі арқасында көзге түсіп, Оңтүстік Қазақстанның жастар ұйымын басқарады.

Білікті де жігерлі жас көп ұзамай партия қызметіне шақырылады. Жоғарыда атап өткендей, ұзақ жылдар облыстың бірнеше ауданына басшылық жасап, абырой мен құрметке бөленеді. Қазақстанның Жоғарғы Кеңесіне депутат болып сайланады. Оңтүстік Қазақстан облысы әкімінің орынбасары қызметін де өзіне тән алғырлықпен атқарады.

Ал еліміз егемендік алғаннан кейінгі жылдары Қ. Айтаханов өзінің бойында бұрыннан қалыптасқан табиғи іскерлігі мен біліктілігін ұштай түсіп, тәуелсіз халқына адал еңбек етуге серпінді құлшыныспен, жігермен ұмтылғаны оның әрбір сөйлеген сөзінен де, іс-қимылынан да айқын аңғарылып тұрады.

Республиканың ең жоғары заң шығару органына осындай сан салалы өмір өткелдерінен өтіп, әбден ысылып келген Қуаныш мұнда да сол белсенді, іскер, сергек мінезінен еш айныған емес. Ауыл шаруашылығының ірі маманы жә-

не осы саланың білгірі ретінде өз ойларын ортаға салумен бірге халқымызды толғандыратын сан алуан мәселелерге қатысты ұшқыр пікірлерін батыл да тартынбай айтады. Мемлекеттік тілге, мәдениет пен демографияға, халықтың әлеуметтік жағдайына, ауыл шаруашылығының дамуына, ауыл адамдарының мүдделеріне, республикалық бюджеттің атқарылуына, тағы басқаларына байланысты Сенат мінберінен ағытатын азаматтық ойлары нысанаға әрдайым дәп тиіп, қоғамдық санаға қозғау салады.

Осындай салиқалылық, қоғам ісіне берілгендік, туған халқына, еліне қолдан келгенше аянбай адал қызмет ету ниеті оның барлық ісінен менмұңдалап көрінеді.

Әрине, жоғарыда атап өткенімдей, Қуаныш Айтаханұлының Сенаттан бұрынғы қоғамдық қызметінің бір өзі де айтуға тұрарлық өнегелі істер мен қажыр-қайратқа толы еңбек белестері екеніне мысқалдай күмәнім жоқ. Сол жылдарда тындырған ауқымды шаруалары қаншама. Бірақ мен бүйттім, мен сүйттім деп кеуде қақпайтын, өзіне ғана тән сыпайы жан Оңтүстік Қазақстан сынды үлкен облыстың жеті ауданына басшылық жасағаны, қат-қабат қыруар шаруалар атқарғаны жөнінде, «Ұлық болсаң кішік бол» дегендей, әріптестерінің алдында артық тіс жарған емес. Соның өзінде де Қуаныштың өмірдегі биік ұстанымы мен парасатпайымы үнемі айқын сезілетінін байқаймыз.

Ол нені айтса да жеріне жеткізе айтады, не мәселені қозғаса да оның артында халқының қамы, жұртының мұң-мұқтажы тұрады. Кейде өз сөзінен әлдеқандай астар іздейтіндерге Қуаныштың: «Осында Елбасының тапсырмасын орындау үшін, халықтың сөзін сөйлеу үшін, халыққа пайдасы тиетін заңдар шығару үшін отырған жоқпыз ба?» – деген орынды уәжі олардың мысын басып, әріптестерін саба-сына түсіреді.

Қ. Айтаханов Парламент қабырғасында, түрлі алқалы жиындарда сөйлеген сөздерінде өмірдің небір күрделі мәселелерін, сан алуан тақырыптарды қозғайды. Үкіметке

жолдаған сауалдарында Қ. Айтаханов сөз атасы өлетін қай кезде де жалтақтамай, жалтармай тура сөйлеп, еліміз үшін, халқымыз үшін маңызды мәселелер көтеріп, экономиканың проблемалары мен ел өмірінің толғақты да түйінді мәселелеріне қатысты тартымды да татымды әңгіме қозғап, өзі сайланған өңір халқымен кездесулер ұйымдастырып, үнемі қызу жұмыс үстінде жүреді.

Және бір сүйсінерлігі әрі Қуаныштың бойындағы көп адамдарға үлгі болатындай қасиеті – оның ана тіліне жүйріктігі мен туған тіліне деген биік құрметі дер едім. Әйтпесе Мәскеу Малдәрігерлік академиясының үлкен мектебінен өткен, жиналыс біткеннің, іс қағаздарының бәрі түгелдей орыс тілінде жүргізілетін Кеңес үкіметінің кезінде басшылық қызметтерде болған Қ. Айтахановтың орысшасы ешкімнен де кем емес. Бірақ ол өз пікірін бойына ана сүтімен дарыған туған тілінде көсілтіп, пайымдауларын туған тілінде толғайды. Әріптестерін де, басқаларды да ана тілін қастерлеуге, құрметтеуге шақырады. Автордың шешендігі мен қазақы ой орамдары оны тыңдаған адамдарды тәнті етеді.

Қорыта келе, еліміздің жоғары заң шығару саласында өнімді де өнегелі еңбек етіп жүрген ірі қоғам қайраткері, әріптесіміз, үлкен парасат иесі Қуаныш Айтаханұлының ел мүддесі жолында бұдан былай да табыс биігінен көріне беруіне тілектестігімізді білдіреміз.

2013 ж.

Қуаныш СҰЛТАНОВ,
*Қазақстан Республикасы
Парламенті Мәжілісінің депутаты*

АБЫРОЙ БИГІНДЕ

Қуаныш Айтаханұлы туралы әңгіме қозғағанда Ұлы Отан соғысынан кейінгі қазақ ауылдарын көз алдымызға елестетіп, сол кезеңде дүниеге келген ұрпақ туралы ой сабақтау мүмкіндігі туады.

Бүкіл елдің ортақ қуанышы – тажалға айналған алапат соғыс аяқталып, оқ пен оттан тірі қалған жауынгерлер туған жерге, ауылға, отбасына оралып, елдің құты кіре бастаған шақ. Біреудің жары, біреудің әкесі, енді біреудің баласы қан майданнан аман-есен қайтып, отбасымен бірге жақын-жұрағат, бүкіл ауыл-аймақ ерекше той сезімінде болғаны да ата-аналарымыздың әңгімелерінен біздің де көңілімізде ұялап қалған.

Сондай бүкіл халықтық қуанумен қатар соғыста құрбан болғандардың қайғысы да қаншама. Қазақстаннан соғысқа аттанған бір миллион үш жүз мыңға жуық ер азаматтар-

дың тең жартысы Отан үшін шейіт болды. Майданнан аман қайтқан жауынгерлердің отбасымен бірге қуанышын бөлісіп жүргендердің арасында бірінің ұлы, бірінің жары, бірінің әкесі майданнан оралмаған боздақтар да аз болмағанын көзімізбен көріп өстік. Солар қайғыдан қан жұтып отырса да, көршісінің, ауылдасының тірі келгеніне қуанып, шүкіршілік айтатын. Бұл да халқымыздың рухының биіктігін, ірілігін, дархандығын, кеңпейілділігін, өз қайғысын халықтың қайғысымен, өз қуанышын халықтың қуанышымен ұштастыра білетін асыл қасиетін көрсетеді.

Қазір біреулер «Ұлы Отан соғысының тарихын қайта қарау керек, қайта жазу керек, біз кімнің Отаны үшін соғыстық, бұл соғыс бізге қажет пе еді?» деген сияқты әңгімелерді көңірсітіп жүр. Өз басым мұндай сыңаржақ пікірлерді құптай алмаймын. Ол кезде Қазақстан Кеңес Одағының құрамында, яғни ортақ Отанда болғаны хақ. Бұл – болған тарих. Болған, өткен-кеткен оқиға. Біз сол кездегі Отанын қорғау үшін соғысқа аттанып, құрбан болған әкелеріміздің рухына шүбә келтіруге ешқандай құқымыз да жоқ. Болғанды болғандай етіп көрсетпегенде қалай көрсетесің? Оның үстіне осы соғыста сол тұста ортақ Отанымыз деп саналатын Кеңес Одағы үшін, сол Одақ құрамында болған Қазақстан үшін жүз мыңдаған қандастарымыз шейіт болды емес пе?! Ендеше сол боздақтардың аруағының алдында адалдық таныта білейік, қолдан келгенше құрмет көрсетіп, тағзым етейік!

Соғыс жөніндегі, адамзат баласына алапат қасірет әкелген сұрапыл соғыстың жеңіспен аяқталғаны жөніндегі, жеңіс әкелген көл-көсір қуаныш жөніндегі әңгімені не үшін қозғап отырмын? Біздер – сол бір ұлы жеңістен кейінгі жылдары дүниеге келген ұрпақтармыз. Соғыс аяқталып, етек-жеңі жиылып, қолы ұзара бастаған халық сол жылдары дүниеге келген перзенттеріне құдайына тәубе айта отырып, Жеңіс, Қуаныш, Жақсылық сияқты есімдер берді. Солардың бірі – Қуаныш Айтаханов.

Соғыстан кейін туған сәбилер де өздерінің алдындағы ағаларындай ерте есейіп, өмірге ерте араласты. Өткен ғасырдың жетпісінші жылдары аудан, облыс, республика комсомол ұйымдарының жетекшілігіне Қуаныш есімді бір топ азаматтар көтерілді. Алматы қалалық, облыстық комсомол комитетінің басшылығында – Қуаныш Құрмашев. Целиноград облысында – Қуаныш Алпысбеков, Оңтүстік Қазақстанда – Қуаныш Айтаханов... «Комсомолды кілең Қуаныштар басқарды...» деген әзіл де айтылып жүрді. Несі бар, сірә, Қуаныштар нашар бола қоймаған шығар...

Осы арада жастық шағымыздың жарқын көріністеріндей болып есте қалған комсомолдағы жұмыстарымыз жөнінде бірер ауыз айта кеткеннің артықтығы жоқ сияқты. Балалық шағымыз ауыл тіршілігі соғыс жылдарындағы зіл батпан ауыртпалықтан әлі де арыла қоймаған, халық жадаулау, жүдеулеу күй кешкен заманға тап келді. Жауды жеңіп, бейбіт тірлікке алаңсыз кіріскеннің әсері ме, елдің ауызбірлігі, бір-біріне деген мейірбандығы мықты, көңіл күйі көтеріңкі болатын.

Есейіп, кәмелеттік жасқа толып, қоғамдық жұмыстарға араласа бастаған кезімізде де халықтың осы бір ұйымшылдығын, бір-біріне көмек қолын созуға әрдайым дайын тұратын сергектігін көріп өстік. «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілесің» дейді емес пе, комсомол жұмысына араласа бастаған тұстарда да, тумысынан, табиғатынан қыңыр жаратылған кейбір адамдар болмаса, жастардың көпшілігі ұжымдық жұмыстарға, көп болып бір игі іс тындырып тастауға бейім тұратын. Ал әлгіндей қыңыр адамдар сол қыңырайған күйі сопиып, көзге шыққан сүйелдей болып, жалғыз-жарым қала беретін. Міне, біз осындай ортада шыңдалдық. Қиындықтың не екенін, оны қалай жеңуге болатынын бізге өмірдің өзі үйретті.

Замандасым, әріптесім әрі қадірлесім Қуаныш Айтаханұлын сол кездерден, яғни өткен ғасырдың жетпісінші жылдары комсомол жұмысына араласа бастаған уақыттан

білемін. Ол Оңтүстік Қазақстан облыстық комсомол ұйымының жетекшісі болды. Әр түрлі жиындарда жүздесіп, әңгімелесіп, пікірлесіп жүретінбіз. Содан бері де, қарап отырсақ, қырық жылдан астам уақыт өтіпті. «Туған ай – тураған ет, өткен жылдар – аққан су» дегендей, қалай болғанда да, адам өмірінде өткеннен қалар бедер-белгілер көрініс бермей қоймайды. Ал ол адам Қуаныш Айтаханұлы сияқты уақыт тезінен өтіп шыңдалған, Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше аудандарында, облыс көлемінде басшы қызметтерде ысылған, соңғы бірнеше жыл бедерінде Парламент Сенатының биік мінберінен халқының мұңын мұңдап, жоғын жоқтап жүрген мемлекет және қоғам қайраткері болса, әлгіндей бедер-белгілердің қадау-қадау күйінде көзге түсетініне күмәнданудың қажеті жоқ.

Жалпы Қуаныш Айтаханұлы комсомолда басшы қызметте жүрген сонау жылдардан-ақ өзінің тиянақты, іскер басшы екенін көрсете білді. Алғыр, тынымсыз жас билік баспалдақтарымен сатылап өсе берді. Аудандық атқару комитетінің төрағасы, аудандық партия комитетінің екінші хатшысы, бірінші хатшысы болып мүлтіксіз ізденгіштігімен ел мұқтажын шешу бағытында еңбек етті. Шаруашылық жүргізудің қыр-сырын меңгерді, халықпен де тіл табысуды басты міндеті санады. Тәжірибесі толысқан үстіне толысты.

Қуаныш Айтаханұлы ауыл шаруашылығының білгір маманы ретінде Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше аудандарына, атап айтқанда, Қазығұрт, Шардара, Арыс, Отырар, Созақ, Сайрам аудандарына абыроймен жетекшілік етті. Ол басшылық жасаған кезеңдерде аудандар әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан ғана емес, рухани-мәдени дамуы жөнінен де өркендеді. Сол аудандарда еңбек етіп жүрген тұстарда Қалекеннің игілікті істерін, атқарған мәдени шараларына өзім де талай рет куә болған едім. Созақ ауданының тумасы, көрнекті қоғам қайраткері Сұлтанбек Қожановтың 100 жылдығының, осы ауданнан шыққан, Қазақстанға

аты мәшһүр, белгілі жазушылар Төкен Әлімқұловтың, Асқар Сүлейменовтің, Төлеген Тоқбергеновтің, Бәтима Батырбекованың мерейтойларының, атақты күйші Төлеген Момбековтің 90 жылдығының тарихи деректілікпен өте мазмұнды, лайықты аталып өтуіне барын салып, білек сыбана кірісіп, сол тарихи тұлғалардың еңбектері еліміздің рухани қазынасына айналуына үлкен қайраткерлік танытқан болатын.

Созақ ауданы – тарихқа бай өлке. Арғы тарихқа бойласаң – Баба Түкті Шашты Әзиз, Ысқақ баб, Қарабура әулие, Саңғыл би сияқты ел көкейінде терең орныққан есімдермен, берегірек жылжысаң – Шәді төре, Құлыншақ ақындарға, атақты Сүгір күйшіге ұласады. Бұл өлкеден шыққан би-бағландар, датқа-сұлтандар қаншама. Әйгілі Созақ көтерілісінің де отаны осы аудан. Қазақстан егемен ел болғалы бұрын көзден де, көңілден де таса болып келген тарихи жәдігерлер жаңғыртылды. Құмкенттегі Баба Түкті Шашты Әзиз кесенесі, Бабатадағы Ысқақ баб кесенесі, Созақтағы Қарабура әулие кесенесі қайта жөндеуден өткізіліп, Шыңғыс хан заманының куәгері, тарихи тұлға Саңғыл биге кесене орнату қолға алынды. Қуаныш Айтаханұлы осындай рухани шаралардың ұйытқысы болып, басы-қасында жүріп, осындай рухани құндылықтардың ел игілігіне айналуына көп еңбек сіңіре алды.

Парламент Сенатына депутаттыққа сайланғаннан кейін де өзінің о бастан іскер, қоғам ісіне белсене араласатын сергек мінезін енді республика көлеміндегі мәселелердің шешімін іздеуге арнап келеді. Өзі ауыл шаруашылығы маманы болып, ел тұрмысын жетік білетіндігі осы салаға қатысты бірде-бір проблеманың Қуаныш Айтаханұлының назарынан тыс қалмайтынына да септігін тигізеді. Сенат отырыстарында болсын, Үкіметтік сағатта болсын, түрлі дәрежелердегі семинарларда, конференцияларда болсын, Қалекен ауыл төңірегінде қордаланған зәру жәйттерді айтудан, бұл жөнінде Үкіметке, басқа да құзырлы ме-

кемелерге сауалдар жолдаудан, баспасөз бетінде мәселе көтеруден жалыққан да, тартынған да емес. Мәселен, оның ауыл шаруашылығына қатысты соңғы жылдары баспасөз бетінде көтерген мәселелерінің тақырыбы мынадай болып келеді: «Суармалы жерлер: жай-күйі, проблемалары», «Ауыл адамдарының мүдделерін ескерейік», «Мақташылар күткен Заң қабылданды», «Ауылды түлетуге мемлекеттік қолдау қажет», «Ауылдың өрлеуі – елдің өрлеуі», «Агроөнеркәсіпті қаржыландыруды қысқартуға келіспеймін», «Ауыл шаруашылығы банкін ашу – заман талабы». Осылай кете береді. Ал апта сайын өтетін отырыстарда көкейкесті мәселелерге қатысты сөйлейтін сөздері мен құзырлы органдарға жолдайтын сауалдарының мазмұнына тоқталар болсақ, Қалекең жөніндегі, оның жақсы мағынадағы «мазасыздығы» жөніндегі әңгіmemіз ұзай беруі мүмкін.

Әңгімені ұзатпайын дегенмен Қуаныш Айтаханұлының әріптестеріне үлгі боларлық және бір абзал қасиетін айтпай кете алмаймын. Ол – Қуаныш Айтаханұлының Парламент қабырғасында өтетін жиналыстардың бәрінде дерлік ана тілінің маңызын көтеріп, оның қолданыс аясын кеңітіп, мемлекеттік тілде шебер сөйлейтіні. Біздің қоғамда, әсіресе билік басындағылар, техникалық ғылым, білім саласының мамандары, министрліктер, аппарат қызметкерлері әлі күнге өз мемлекеттік тілін қадірлеп, мәртебелеу санасына жете алмай жүргені белгілі. Әрине, бұл тек рухани кемістік емес, саяси, мемлекеттік жауапсыздығымыз бен жетімсіздігіміз. Түптеп келгенде – сана мешеулігі.

Бұл орайда да Қуаныш Айтаханұлы өнегелі қайраткерлік, мемлекеттік жауапкершілік пен мәдениеттің үлгісін көрсетіп жүргендігіне екпін беріп айту орынды болар.

Мемлекеттік тілді өзі меңгеріп қана қоймай, өзгеден де талап етіп, мәселе көтеріп отырады. Тілдерді дамытуға арналған бағдарламаның қаржыландырылу мәселесі төңірегінде әңгіме қозғап, Үкіметке сауал жолдағаны да

есімде. Жалғыз бұл емес, Қазақстанның мәдениетіне, тарихына қатысты талай-талай ойлары мен ұсыныстарының куәсі болып жүрген жайымыз бар.

Қоғамымыз осындай, Қуаныш Айтаханұлы сияқты азаматтармен, ел жағдайына, мемлекетіміздің өркендеуіне жанашыр тұлғалармен қуатты. Жалынды жастық шағымызды бірге бастаған, өмір қазанында бірге қайнап, үзіңгілес келе жатқан, бүгінде егемен еліміздің қайраткері дәрежесіне көтерілген Қуаныш Айтаханұлы өзінің отаншыл дүниетанымымен, қоғам дамуына біліктілікпен, білімділікпен белсенді араласып, ортамызды толтырып жүргені де рухани байлығымыз.

2013 ж.

Орынбай РАХМАНБЕРДИЕВ,
*Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының депутаты*

ҚАСИЕТТІ ОТЫРАРДЫҢ ТҮЛЕГІ

Елімізде адал еңбегімен, ұйымдастырушылық қабілетімен, асыл қасиеттерімен абырой мен құрметке бөленген және бөленіп жүрген жандар көп. Солардың бірі – Парламент Сенатының депутаты Қуаныш Айтаханов.

Елімізге, оның ішінде Оңтүстік өңіріне кеңінен танымал азамат Қуаныш Айтаханұлын көптен бері жақсы білемін. Сонау 1973 жылы Қазақстан Компартиясы Оңтүстік Қазақстан облыстық комитетінде нұсқаушы болып қызмет істегенімде Қуаныш облыстық комсомол комитетінің екінші хатшысы болып сайланды. Бұған дейін ол Мәскеудегі Ветеринария академиясын бітіріп келіп, Бөйдібек ауданының XXII партсъезд атындағы кеңшарында бас мал дәрігері болып қызмет істеді. Сол кезде бұл кеңшар аудандағы ғана емес, облыс

көлеміндегі үлкен шаруашылықтардың бірі болатын. Жас маман осы шаруашылықта істеп жүріп, өзін үнемі жақсы жағынан көрсете білді. Көпшілікке кеңінен танылды.

Мұндай азамат ауданға да, облысқа да қажет еді. Арада бірер жыл өткенде Қуаныш Айтаханұлы, жоғарыда атап өткенімдей, облыстық комсомол комитетінің екінші хатшысы, одан кейін Қазақстан Компартиясы қазіргі Қазығұрт аудандық комитетінің екінші хатшысы болды. Ол кезде Қуаныш 30 жасқа да толмаған қылшылдаған жігіт еді. Сонда-ақ ол маған келешегі кемел, елі мен жеріне тірек бола білетін азамат ретінде көрінген-тін.

Жұмыс жағдайында көп кездестік, кеңінен отырып әңгімелестік те. Ал біздің алғашқы кездесуіміз әлі көз алдымда. Сол шақта аудандық партия комитетінің екінші хатшысы ауданның егін және мал шаруашылығын қадағалап, жетекшілік жасайтын. Бұлардан басқа да іс-шаралары жегіп артылатын. Бірде сол ауданға қызмет бабымен барып қалдым. Қуаныш Айтаханұлы жұмыс бөлмесінде аудан шаруашылықтарының басшыларын жинап, жиналыс өткізіп жатыр екен. Соған қатысуыма тура келді. Ал жиналысқа қатысып отырған ұжымшарлар мен кеңшарлар басшылары талай сыннан өткен, тәжірибелері мол жандар еді. Қуаныш Айтаханұлы оларға қысқа да нұсқа, нақты тапсырмалар бере отырып, шаруашылық басшыларын бір-бірлеп орындарынан тұрғызып, шаруа жайын сұрап жатты. Міне, бұл жас болса да істің көзін жете білетіндігінің арқасы деп білемін.

Екінші хатшылықтан соң облыс басшылығы оны Шардара аудандық атқару комитетінің төрағалығына жіберді. Шардара ауданы облыстағы ең ірі аудан болып табылады. Ол кезде бұл ауданда ауқымды жұмыстар – бұрын-соңды соқа тісі түспеген жерлер игеріліп, оны суландыру жұмыстары қолға алына бастаған еді. Жаңа шаруашылықтар құрылып жатқан болатын. Бұған қоса игерілген жер алқаптарына мақта мен күріш дақылдары егіліп, мал шаруашылығын да-

мыту жұмыстары жүзеге асырылып жатты. Осы ауқымды жұмыстарды жүзеге асыру үшін ұйымдастыру қабілеті мол Қуаныш Айтаханұлы секілді басшы қажет еді. Қуаныш бауырым сол үдеден шыға білді, халық сеніміне ие болды.

Жалпы Қуаныш Айтаханұлы облыстың алты-жеті ауданына басшылық етті. Шардара аудандық атқару комитетінің төрағалығынан кейін ол Қазығұрт аудандық атқару комитетіне төраға болды. Бұдан соң Арыс, Созақ, Сайрам және Отырар аудандарының әкімі, сонымен қатар облыс әкімінің орынбасары болып, ел экономикасының өркендеуіне, халықтың тұрмыс-жағдайының жақсаруына қомақты үлес қосты. Ол басқарған аудандардағы елді мекендерде мәдениет орындары, мектептер мен ауруханалар бой көтерді. Бір мысал келтірейін, Сайрам ауданы халық тығыз қоныстанған әрі көп ұлт тұратын аудан ғой. Осы ауданның орталығында мәдениет орындарын салып, елді мекендерді көгалдандыру, ескерткіштер тұрғызу секілді көптеген игі істерге ұйытқы болды.

Қуаныш өз міндетін жақсы атқарумен қатар ежелгі тарихи ескерткіштерді, сондай-ақ тарихи орындарды қайта жаңғыртуға көп еңбек сіңірді. Оңтүстікте Мәртөбе деген тарихи орын бар. Ғалымдардың айтуынша, осы жерде кезінде Тәуке хан қоныстанған екен. Салғырттығымыздың салдары шығар, бұл жердің айналасы қазылып, тас пен топырақ алатын карьерге айналып кетіп еді. Қуаныш соның барлығын қалпына келтіріп, айналасын түзетіп, үлкен бір ескерткіш орнатты.

2000 жылдардың басында мен облыстық мәслихаттың хатшылығына сайландым. Сол кезде Қуаныш Айтаханұлы Отырар ауданының әкімі болатын. Аудан әкімі ретінде облыс әкімдігінде және облыс мәслихатының сессияларында ауданның әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға байланысты өзекті мәселелерді қойып, олардың шешілуіне ықпал еткенін көпшілік қауым жақсы біледі. Соның арқасында ауданның әлеуметтік-экономикалық ахуалы

бұрынғыға қарағанда едәуір жақсарды. Қуаныш бастап берген игі істер қазір де жалғасын табуда.

Қуаныштың осындай жақсы қасиеттерді бойына жинақтауының түп негізінде не жатыр дегенге келсек, ол Отырар ауданында туып-өсті. Аты әйгілі ғұламалар осы өңірдің топырағында дүниеге келген. Осындай киелі жерде туған азаматтар жаман болмауы тиіс. Менің пайымдауымша, Қуаныш Айтаханұлының ел құрметтісі, көпшілік жанашыры, атпал азамат болып қалыптасып өсуіне қасиетті де киелі Отырар топырағы әсер еткен болуы керек.

Қай кезде де, қандай қызметте де жемісті жұмыс істеуі арқылы мол тәжірибе жинаған адамның орны дараланып тұрады емес пе. Парламент Сенатының депутаты Қуаныш Айтаханов та сондай жан. Өйткені ол еңбектің қайнаған ортасында жүріп, мол тәжірибе жинады, үлкен өмір жолынан өтті, өмір соқпағының қиындығын көрді. Көпшілік сенім артып, оны Сенат депутаты етіп сайлады. Қазіргі кезде Қуаныш Айтаханұлы сол сенімнен шығып келеді. Өткір де өзекті мәселелер туралы ұсыныстар айтып, заңның толыққанды болуына белсене атсалысып отырады.

Өсіресе ауыл шаруашылығына қатысты заңдар әңгіме өзегіне айналған кезде Қуаныш Айтаханұлы қатты белсенділік танытады. Мысал үшін айтсақ, «Мақта туралы» Заң қабылданған тұстағы талас-тартыста Қуаныш өзінің бұлтартпас ұсыныстарымен, дәлелді сөздерімен түрлі себептерге байланысты көптен бері қабылданбай жүрген заңның талқылануы мен қабылдануына тікелей ұйытқы болды.

Жалпы «Мақта туралы» Заң облыс тұрғындары үшін аса қажет. Өйткені облыс халқының 1 миллионнан астамы мақта өсірумен айналысады. Екіншіден, бұған дейін мақта өсіретін жеке тұлғалар мен мақта зауыттарының арасында көптеген келіспеушіліктер туындап жататын. Заң қабылданған соң сол келіспеушіліктердің жойылуына септігін тигізді. Сондай-ақ Қуаныш Айтаханұлы Сенат отырыстарында басқа да мәселелерді көптеп көтеріп келеді.

Мысалы, мектептер мен ауруханалар салуға, облыстағы басқа да проблемаларға қатысты мәселелерді шешуге белсене қатысады.

Сенатта мемлекеттің және халықтың болашағына, әлеуметтік-экономикалық дамуға тікелей ықпал ететін көптеген мәселелер талқыланып, тиісті заңдар қабылданады. Соған ол белсене қатыса беретіндігіне біз сенімдіміз. Қуаныштың бергенінен әлі беретіні көп.

2013 ж.

Гарифолла ЕСІМ,
*Қазақстан Республикасы
Парламенті Сенатының
депутаты, академик*

НАҒЫЗ ПАТРИОТ

Қуаныш Айтаханов деген азаматты мен сырттай ертеден білемін. Араластығымыз болмаса да еліміздің оңтүстік өңірінде халқына қалаулы, еліне елеулі осындай бір іскер адамның бар екенін естіп жүретінмін. Ал 2007 жылы Сенатқа депутат болып сайланғаннан кейін ол кісімен жақынырақ танысып, араласуға мүмкіндік туды. Қазір бірге қызмет істеп жатырмыз. Осы жылдар ішінде ол кісіні толығырақ тани түстім. Қанекеннің екі қасиеті мені қызықтырады.

Біріншіден, Қанекен – кәсіби маман. Ол кісі Сенатқа келгенге дейін көптеген жауапты қызметтер атқарған. Аудан деңгейінде, облыс деңгейінде басшы қызметтерде болды. Кәсіби маман екені қай ісінен болса да байқалады. Мысалы, депутаттық сауал жолдаса да, белгілі бір мәселе жөнінде

пікірталасқа қатысса да, Қанекеннің өзіндік бет-бейнесі көзге ұрып тұрады. Өзінің кәсіби біліктілігін көрсетіп отырады. Көп адамдарда мұндай қасиеттің жетіспей жататыны бар. Нешеде жылдар жауапты қызметтер атқарғанымен, өз ойын дұрыс жеткізе алмайтын қызметкерлерді жиі кездестіріп жүргеніміз жасырын емес. Мүмкін, мұның бір себептері де бар шығар.

Ал Қанекеннің орны бөлек. Ол кісі өз ойын қолмен қойғандай анық етіп айта да, батыл пікірлерін жасырып қалмай жеткізе де біледі. Пікірді нақты әрі шегелеп айтқанды дұрыс көреді. Әсіресе Шымкент өңіріне қатысты, оның ішінде суармалы егістік, мақта мәселесі, балабақша, мектеп мәселесі, басқару жүйесіндегі проблемалар, оны шешудің жолдарына байланысты ойларын жүйелеп, нақтылап, дәлелдеп жеткізіп отырады. Сондай проблемалардың бірі жөнінде ғана айтайын.

Оңтүстік Қазақстан облысындағы аудандар басқа өңірлермен салыстырғанда халық санының көптігімен ерекшеленеді. Халық саны жүз мың, екі жүз мыңдап саналатын аудандар бар. Мақтаарал сияқты аудан халқының саны үш жүз мыңның үстінде. Сонда бір округтің өзінде 30-40 мың адам тұратын жерлер кездеседі. Ал енді аудан әкіміне бөлінетін штаттық кесте солтүстіктегі халқы одан әлдеқайда аз аудандарға бөлінетін штаттық кестелермен бірдей болып келеді. Қанекен осындай сәйкессіздікке байланысты бірнеше рет мәселе көтерді. Үкіметке сауал жолдады. Мұны мен дұрыс деп есептеймін.

Әкімшілік қызмет те халыққа мемлекеттік қызмет көрсетудің бір түрі ғой. Сондықтан штат кестесін де тұрғылықты халықтың санына қарай орайластырған жөн. Осындай мәселені уақтылы айтып, ұсыныс жасайды. Қанекеннің бұдан басқа да көптеген мәселелерді ортаға салып, оралымды шешімдердің қабылдануына түрткі болатын сәттері жетерлік.

Екіншіден, Қанекеннің қазақ елінің азаматы ретіндегі және бір қасиеті – ол кісі нағыз патриот. Әсіресе қазақ

тіліне, туған тіліне қатысты мәселеде тартынып қалған кезі жоқ. Бұл тұрғыдағы оның ұстанымы көп адамға үлгі-өнеге боларлық. Атап айтқанда, Қанекөң өз пікірлерін ана тілінде білдіреді, ойын шегелеп, жатық жеткізеді. Парламент қабырғасындағы жарыссөздерде үнемі, тұрақты түрде қазақ тілінде сөйлейді. Үкіметке және басқа да мекемелерге қазақ тілінде сауалдар жолдайды. Осылайша туған тілінің қатынас құралы ретіндегі мүмкіндігін барынша сарқа пайдалана біледі.

Екінші бір қасиеті – халыққа қатысты мәселелер бар, проблемалар бар, халыққа еңбегі сіңген тұлғалар бар, мемлекет қайраткерлері бар, мәдениет қайраткерлері бар, ақындар бар, мысалы Шәмші Қалдаяқов туралы, тағы басқа тұлғалар туралы Үкіметке сауалдар қойып, мәселелер көтереді. Бұл – ол кісінің азаматтық парызы, ел алдындағы қарызы. Бұл ретте ол кісі тек қана Оңтүстік Қазақстан өңірімен ғана шектеліп қалмай, бүкіл қазақ халқына ортақ мәселелерді көтереді. Бұқаралық ақпарат құралдарында елімізге қатысты өзекті мәселелер қозғалса, сол мәселені ары қарай тереңдетіп, үн қосып отырады. Сөйтіп журналистермен де қоян-қолтық жұмыс жасайды.

Үшінші қасиеті – адам болғаннан кейін, «Адамның күні адаммен» дегендей, адамдар бір-бірімен аралас-құралас болуы керек. Қазақта «Жылқы кісінескенше, адам сөйлескенше» деген нақыл бар емес пе. Сондықтан бірге араласып жүргеннен кейін біздер әр түрлі жағдайда жүздесеміз. Осындай жағдайда Қанекөң – өзінің кісілік келбетін танытып жүрген азамат.

Кісілік деген әркімнің бойынан табыла беретін нәрсе емес. Кісілікке жету бар. Кісілікке жетудің жолдары көп. Кейбір адамдар тұмысынан кішкентай болады. Сондықтан ондай адамдар қандай ірі қызмет атқарғанымен, әкім болсын, министр болсын, сол кішкентай күйінде қалады. Ал кейбір адамдар болады, қандай жұмыс атқармасын, жұмыстың аясын кеңейтіп, айналасындарға жарығын түсіріп жүреді. Қуаныш Айтаханов, міне, сондай азамат.

Сенаторлық қызметінде ол сол мінезінен танған емес. Елдікке бастайтын келелі мәселелер көтереді. Елдің құрметіне бөленіп жүргені де сондықтан шығар.

Қанекеңе ұзақ ғұмыр тілеймін. Осындай азаматтар көп болу керек. Осындай азаматтар – егемен еліміздің мықты-мықты шегелері. Осындай азаматтар шеге болып қағылса, елдің іргесі сәгілмейді. Қуаныш Айтахановты елдің іргесінің берік болуына мол үлес қосып жүрген үлкен азамат деп есептеймін.

2013 ж.

Бердібек САПАРБАЕВ,

Шығыс Қазақстан облысының әкімі

АЙТАХАНОВТЫҢ АЙТА ЖҮРЕР ЕҢБЕГІ КӨП

«**Б**ір көрген біліс» дейді қазағымыз. Ал Қуаныш Айтаханұлымен біліс қана емеспіз, бірге қызмет еттік.

Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы 1999 жылы 26 шілдеде мені Оңтүстік Қазақстан облысының әкімі етіп тағайындап, облыс активіне таныстырды. Бел шешіп іске кірістік. Ол кез өлі экономика нығая қоймаған, жұрт не істерін білмей дағдарған, күрделі уақыт болатын. Елбасы сеніп тапсырған аймақ тұрғындарының келешекке сенімін нығайтып, ертеңге үмітін ояту үшін ең алдымен шаруашылықты шырғалаңнан шығару керек болды. Облыс экономикасын оңалту оңай емес. Төлемі төленбегендіктен Өзбекстан тарапы газ бермей, көп қабатты үйлерде жарық та, газ да, жылу да жоқ еді. Халық айлап, жылдап жалақысын ала алмай отырған өтпелі кезеңнің өткір мәселелерін бірлесіп шешетін білікті азаматтар қажеттілігін анық сездім.

Осының алдында ғана Созақ ауданында жақсы ұйымдас-
тырушылығымен көрінген Қуаныш Айтахановты сырттай
білетінмін. Ол оған дейін де облыста жауапты қызметтерді
атқарып, талай сатыдан өтіпті. Іске мығым, сөзі өтімді,
өңірдің шаруашылығын жетік білетін, жауапкершілігі
жоғары, ең бастысы, халықпен тез тіл табыса алатын, үлкен
азамат екені байқалады. Бірақ сол жылы жазда Парламент
Сенатының депутаттығына кандидат болып, ел арасында
үгіт-насихат жұмысын жүргізіп жүр екен. Және халық пен
аудандық мәслихат депутаттарының қолдауына да ие болып
үлгерген.

Облыс көлемінде шаруашылық барысымен бірқыдыру
танысқаннан кейін Қуаныш Айтаханұлына ұсыныс жаса-
дым. «Сенатқа барайын деп жүргеніңізді естідім. Деген-
мен, осы бір мүмкіндікті де қарастырыңыз, бірге жұмыс
жасайық. Сіз тәжірибелі, білікті әкім едіңіз. Мақтаарал
ауданына әкім болып барыңыз. Мақтаарал – ірі аудан», –
дедім. Алайда Көкең сайлаушыларымен, Мақтаарал ауданы
активімен, аудандық мәслихат депутаттарымен кездесіп,
сайлауалды платформасымен таныстырып қойғанын айт-
ты. Арада бір-екі күн өтпей Сайрам ауданының әкімі В.Ф.
Ряписов өз арызымен жұмыстан босады. Сайрам да ірі ау-
дан. Көкеңе енді Сайрам ауданына әкім болыңыз деп қолқа
салдым. Ойлана келіп, ол кісі келісімін берді. Біз осылай-
ша Оңтүстік Қазақстан облысында үш жыл қатар қызметтес
болдық.

Сайрам – оңтүстіктегі ең ірі аудандардың бірі ғана емес,
сонымен бірге облыс орталығы Шымкентті жарты сақина
тәрізді қоршап жатқан, әлеуметтік-экономикалық дамуы
қаламен қатар өрбитін ерекше аймақ. Оның үстіне, жасыра-
тын несі бар, өзбек ұлысының өкілдері көп шоғырланған ау-
дан. Тіпті жартысынан астамын құрайды. Міне, осы аудан-
ның жұмысын Қуаныш Айтаханұлы дөңгелетіп, алға алып
кетті. Тізгінді ұстай сала ауданның қазақылануына барын
салды. Бұлай дейтініміз, аталған аудан еліміздің аумағында

тұрғанымен барлық дүкендері мен көшелерінің атауын өзбек тілінде жазатын. Осындай елді мекенде ел иесін танытып, еңсесін еңсегей еткен еңбегін атап өткенім ләзім.

Екі мыңыншы жылдары Шымкентке әйгілі жазушы, еліміздің сол тұстағы Мемлекеттік хатшысы Әбіш Кекілбайұлы келді. Әбекеңді әуежайдан күтіп алдық. Әбіш аға өзінің тарихи шығармаларында оңтүстік өңір топырағы өткерген ірі тарихи оқиғаларды көп жазған, бұл жердің суы мен нуын жергілікті тұрғындай жетік білетін терең адам ғой. Жазушы бізден Мәртөбені көрсетуімізді өтінді. Көңілден өше бастаған көрікті орын туралы жан-жақты әңгімесін де айтып тастады. Барсақ, бағзыда төрткүл қазақтың басын қосқан «Дала Парламенті» – әйгілі Мәртөбе шөгіп кеткен екен. Қасымызда Сайрам ауданының әкімі Қ. Айтаханов та бар еді. Әбіш аға қазақ тарихында айтулы шешімдердің куәсі болған төбені сақтап қалу және келешек ұрпаққа насихаттау жөнінде біраз әңгіме тиегін ағытты. Әбекеңнің әңгімесін Қуаныш Айтаханұлы ұмыт қалдырған жоқ. Сәулесі бар азамат содан жылға жетпей әйгілі Мәртөбені көрер көзге көрнекті мекенге айналдырды.

Көкең Сайрамның тоқырау жылдарында аяқ асты болып қалған саябақтары мен қоғамдық демалыс орындарын қалыпқа келтіруде ауқымды жұмыс істеді. Жасыл өңір жасарып, жайқала түсті. Кейін басқа ауданға ауысып, онда да өзінің іс білетін, ел-жұртқа жақын, жанашыр басшы екенін танытты.

Қуаныш Айтаханұлы бүгінде ҚР Парламенті Сенатының депутаты ретінде республика жұртшылығына кеңінен таныс. Сенаттағы сүбелі жұмыстарынан біз де хабардармыз. Арыс пен Созақ, Сайрам мен Отырар аудандарында жасаған жұмыстарын еліміздің жоғары палатасында да жалғастырып жатыр. Парламенттің ауылдық жерлерді дамыту және табиғатты пайдалану бойынша комитетінің мүшесі бола жүріп, оңтүстік өңірдің ғана емес, ел аумағының жасылдануына жол ашты.

Көкеңді ауыл шаруашылығында өмірлік тәжірибесінен түйгені мол, агросектордың білгірі деуге болады. Сондықтан елімізде аталған саладағы түйткілді мәселелердің оң шешімін табуға, диқандар мен фермерлердің қолайына жататын заңнамалық актілерді жетілдіруде жасаған еңбегі елеулі. Сумен қамтамасыз ету, аналарға қамқорлық, демографиялық ахуалды оңалту, ана тілінің ахуалы сияқты өткір мәселелерді Сенат қабырғасында дүркін-дүркін көтеріп келеді. Халықтың әлеуметтік ахуалын айтуда бұғып қалған емес. Ол туған өлкесінің шаруашылық тұрғыдан ғана емес, рухани жағынан да ілгерілеуіне ынта-ықыласымен араласып жүреді. Өйткені шапқыншылықта жер астына жасырылған делінетін әйгілі Отырар кітапханасын іздестіруге қаржы бөлуді сұрауының өзі оның ештеңеге бей-жай қарамайтындығын байқатса керек. Оның тағы бір дәлелі – оңтүстік өңір биыл Наурыз мерекесін айрықша атап өткен екен. Осыған орай Қуаныш Айтаханұлы Үкімет басшысына республикамызда Ұлыстың ұлы күнін кеңінен ұлықтау үшін «Наурызнама» бағдарламасын әзірлеу жөнінде депутаттық сауал жолдады.

Қуаныш Айтаханұлы тек білікті ғалым, көрнекті қоғам қайраткері ғана емес, қазақ өнері мен мәдениетінің де жанашыры. Бір ғана мысал айтайын. Ол кісінің тікелей ұйытқы болуымен Семей және Өскемен қалаларында халықаралық Шәмші фестивалі ұйымдастырылып, бұл мәдени шара жоғары деңгейде аталып өтті. Жалпы қазақтың атақты сазгері Шәмшінің әндерін, өнерін насихаттаудағы, оны халыққа жеткізудегі Қуаныш Айтаханұлының еңбегі – өз алдына бір төбе.

Көкең туралы көп айтуға болады. Ол – қай істің қасында жүрсін, ұлтына, еліне қызмет етуді ойлайтын, ойлап қана қоймай іске асыра білетін қайраткер азамат. Тәуелсіздік таңында халқы тығыз орналасқан Оңтүстік Қазақстан өңірінде ескі сүрлеу мен жолсыздың арасынан салған соқпағы жұрттың жадында. Аяғынан нық тұрған

Қазақстанның қарышты қадамына қосқан, әлі де қосар үлесі ұшан-теңіз.

Талай-талай істердің жүзеге асуына мұрындық болып келе жатқан Қуаныш Айтахановтай сияқты жайсаң азаматтар ел-жұртқа қашанда керек.

2013 ж.

Нұртай САБИЛЬЯНОВ,
*Қазақстан Республикасы
Парламенті Мәжілісінің
депутаты*

ЕЛІНІҢ ЕЛЕУЛІСІ, ХАЛҚЫНЫҢ ҚАЛАУЛЫСЫ

Қуаныш аға туралы айту маған әрі оңай, әрі қиын. Оңай болатын себебі ол кісі – Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты ретінде халықтың көз алдында жүрген азамат. Қазақстан көлемінде Қуаныш Айтаханов есімін білмейтіндер сирек-ау деген ойдамын. Мұның себебін оның белсенді өмірлік ұстанымынан іздеген жөн сияқты. Қашан, қандай жағдайда болмасын Қуаныш Айтаханұлы үнемі ой үстінде, үнемі мәселе көтеріп, үнемі соның шешімін табу жолында жүреді. Республика өмірінде өзінің жанын толғандырған проблемалар төңірегінде бұқаралық ақпарат құралдары арқылы да оқырмандармен, көрермендермен жиі-жиі ой бөліседі. Өзінің қайраткерлігімен, мемлекетшілдігімен, қоғамға жанашырлығымен, жұртқа болсын

дейтін адал ниет, сергек көзқарасымен қалың көпшіліктің ілтипатына бөленген аға жөнінде пікір білдірудің оңай болатыны да сондықтан.

Ал қиын болатын себебіне келсек, ағамыздың бойындағы адами қасиеттерді, кісілік келбетін, әр адамда болатын өзіндік мінез-құлқын жеріне жеткізіп, тарқатып айта алар ма екенмін деген жүрексінудің де бар екенін несіне жасырамын. Өйткені адамды жер-көкке сыйғызбай мақтай беру бір басқа да, оның жан дүниесіне үңіліп, ақ пейіл мен дархан көңілдің бастауын іздеу, қоғамшыл-отаншылдықтың төркіні қайда жатқанын байқастау бір басқа емес пе?! Міне, мәселеге осы тұрғыдан келгенде, біраз ойланып, өткен-кеткенді еске түсіріп, ағамыздың болмыс-бітімін толықтыра түсетін мінез-қырларын қал-қадірімше ортаға салуға тырыстым.

Парламент Мәжілісіне депутаттыққа сайланғанға дейін Қуаныш ағаны сырттай естігенім болмаса, танымаушы едім. Мәжіліске депутаттыққа сайланып келгеннен кейін қарбалас жұмыстар басталды. Комитеттің отырысы, Комитеттің кеңейтілген отырысы, Мәжілістің жалпы отырысы, Мәжіліс пен Сенат депутаттарының бірлескен отырысы, Парламент қабырғасында қабылданатын заңдарға байланысты келісу комиссияларының отырысы, дөңгелек үстелдер, конференциялар дегендей. Осы арада заңдарды талқыға салу барысында Парламент депутаттарының арасында болатын, сырт көзге біліне бермейтін талас-тартыс жөнінде де айта кеткеннің артықтығы жоқ сияқты. Өйткені кімнің кім екені, қай депутаттың қаншалықты білікті, белсенді екені осындайда аңғарылады емес пе?

Бұрындары сырттай еміс-еміс қана білетін Қуаныш Айтаханұлымен жақынырақ таныстығым Парламент қабырғасында болатын әлгіндей жиналыстардан, заңдарға қатысты түрлі қызу пікірталастардан басталды. Ол кісінің Парламенттің бірлескен отырыстарында, белгілі бір заңға қатысты құрылған екі Палатаның келісу комиссиялары-

ның отырыстарында сөйлеген сөздері, ұтымды пікірлері әріптестерінің көңілінен шығып, қолдау тауып жататынын аңғардым. Және бір сүйсінерлігі, бұл кісі орыс тілін жақсы білсе де, өз ойларын тек қана ана тілінде жеткізеді екен. Сөздің шыны керек, билік дәліздерінде көп естіле бермейтін ана тілімізде құлаққа жағымды қоңыр дауыспен көсіле жөнелген Қ. Айтахановтың көтерген мәселесін былай қойғанда, сөзін тыңдап отырудың өзі бір ғанибет. Осындайда ұлты қазақ кейбір әріптестеріміздің өз ойын ана тілінде дұрыс жеткізе алмауды қазақ тілінің жұтандығынан көретіндігі қайран қалдырады. Қазақ тілінің сөздік қоры жөнінен дүние жүзінде алдыңғы қатарда екенін қаперде ұстағанмыз жөн-ау. Міне, осы бай тіліміздің мүмкіндігін Қуаныш ағамыз өзі ғана кәдесіне жаратып қоймай, өзгелерге де үлгі-өнеге көрсетіп жүр деген ойдамын.

Депутат ретінде жұмыс бабымен алыс-таяу шетелдерге іссапарға шығатын кездеріміз де болады. Бірде Мәжілістің бір топ депутаттарының құрамында Парламентаралық Ассамблеяның жиналысына қатысу үшін Ресейдің Санкт-Петербург қаласына сапар шеккенім бар. Осы жиынға Сенаттың да бір шоғыр депутаттары келген екен. Араларында Қуаныш Айтаханов ағамыз да жүр. Шұрқыраса амандасып жатырмыз. Осы жолы ағамызбен бұрынғыдан да жақынырақ танысудың сәті түсті. Ағамыз мені сырттай жақсы біледі екен. «Бауырым-ау, – деді ол мені қапсыра құшақтап, – өрімдей жастарымыздың 1986 жылғы желтоқсан айындағы Кеңес үкіметінің тоталитарлық жүйесіне қаймықпай қарсы шыққан көзсіз ерлігін кім білмейді, кім құрметтемейді? Сол жастардың қатарында өзің де жүрдің емес пе? Күшейткіш микрофонмен алаңдағы жастарға қарата сөйлеп тұрған сәтінде түсірілген сурет газет арқылы бүкіл елге тарады ғой. Бүгінде жұрт жастардың сол ерлігі 1991 жылғы егемендігіміздің бастауы болды деп жүр. Өте орынды пікір. Демек, тәуелсіз ел атануымызға өзіңнің де үлесің мол». Бұл сөздер мені қанаттандырды, әрине.

Қуаныш Айтаханұлының өзі де тәуелсіз еліміздің өсіп-өркендеуіне белсене атсалысып жүрген санаулы азаматтардың бірі ғой. Ол не айтса да біліп айтады, бетің бар, жүзің бар демей тіліп айтады. Сонымен қатар ТМД Парламентаралық Ассамблеясы Қаржы және экономика комиссиясына 6 жыл мүше болған кезде осы комиссияның отырыстарында ұсыныс-пікірлерін ашық түрде айтып, өткізе білетін, Қазақстан Парламентінің абыройын әрқашанда асқақтатып жүретін, модельдік заң жобаларын талқылауға қызу атсалысатын, еліміздің мүддесін көздейтін.

Мұнда да ол орыстардың өзін жаңылыстыратындай шешен тілде ағып сөйлейтін. Кейін білдім, ағамыз Мәскеудің Тимирязев атындағы Ауыл шаруашылығы академиясын үздік бағамен бітірген екен. Нағыз ұлтжанды азамат осындай-ақ болар. Орыс тілін жетік білсе де, өз елінде кейбіреулерге ұқсап, бәрімізге түсінікті тілде сөйлейін деп сырғақтатпайды. Ана тілін мемлекеттік мінбелер тіліне айналдыру жолында әріптестеріне үлгі-өнеге көрсетеді.

Қуаныш Айтаханұлымен іссапарларда бірге бола жүріп және бір байқағаным, ол кісі отырыстан, жиналыстан кейін немесе демалыс күндері басқаларға ұқсап дүкен кезіп кетпейді. Қаланың мәдени ошақтарын аралап, тарихи жәдігерлерге ден қойып, оны Қазақстандағы жағдайлармен салыстырып, өзінше ой қорытады, жақсы жағын елімізге келгенде ұсыныс ретінде де жеткізе біледі. Ауыл шаруашылығы маманы бола тұрып, мәселенің рухани жағын қаузамайтыны оның Үкіметке, түрлі құзырлы мекемелерге жолдайтын сауалдарынан да байқалады. Бірде мектеп мәселесін, бірде мұражай мәселесін, енді бірде ескерткіш мәселесін сөз еткен сауалдарын құлағымыз естіп, көзіміз көріп жүр.

Ұзын сөздің қысқасы, саналы өмірінің отыз жылдан астамын Оңтүстік Қазақстан облысының бірнеше ауданының экономикасын өркендетуге, рухани тұрғыдан дамуына арнаған, соңғы он шақты жыл бедерінде Қазақстан

Парламенті Сенатының депутаты ретінде еліміздің дамуын заң тұрғысынан қамтамасыз етуге белсене атсалысып, істің көзін таба білетін біліктілігімен жұртшылықтың да, әріптестерінің де құрметіне бөленіп жүрген Қуаныш ағамыздың ел игілігі жолындағы жұмысының табысты бола беруіне шын жүректен шыққан тілектестігімді білдіремін.

2013 ж.

Сенат депутаттары ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевпен бірге. 2005 ж.

Депутаттық ант қабылдап тұрған кез. Желтоқсан, 2005 ж.

ҚР Парламентінің бірлескен отырысы

Сенат депутаты. 2006 ж.

Сенаттағы Наурыз мейрамы. 2007 ж.

ҚР Парламенті Сенатының Төрағасы Қ. Тоқаев Қ. Айтахановты
60 жылдық мерейтойымен құттықтауда.
Астана, қараша, 2007 ж.

Сенаттың бір топ депутаттары Парламенттік тыңдаудан кейін.
Ақтөбе қаласы, мамыр, 2006 ж.

Үнді мұхиты, Кейптаун қаласы. 2007 ж.

Қызылжар қаласы, облыс әкімі Т. Мансұровтың қабылдауында. Мамыр, 2006 ж.

Үкіметте. ҚР Премьер-Министрі Д. Ахметов,
депутаттар Қ. Айтаханов, Е. Әбілқасымов. Қараша, 2006 ж.

«Парасат» орденімен марапатталғаннан кейін.
Желтоқсан, 2010 ж.

Сессия ашылғаннан кейін. Қыркүйек, 2012 ж.

Депутат сөйлейді. 2012 ж.

Республикалық медициналық ғылыми зерттеу орталығында. Қазан, 2012 ж.

Сенаттың бюджеттік комиссиясында. Қазан, 2012 ж.

Парламенттің бірлескен отырысының ашылуы. Қыркүйек, 2013 ж.

Сенаттың Пленарлық отырысы. 2013 ж.

Награда алғаннан кейін. Астана, желтоқсан, 2011 ж.

ҚР Парламенті Сенагының депутаттары. Тамыз, 2011 ж.

НӘЗІР ТӨРЕҚҰЛОВ МУЗЕЙІ

Н. Төреқұлов музейінің ашылуында. Түркістан қаласы, маусым, 2008 ж.

Үкіметте Дамаск қаласында салынатын Әл-Фараби мавзолейінің жобасын талқылау. Астана, 2006 ж.

Нұрлан екеуміз. Лондон, 2007 ж.

Сенат депутаттары – Өңір депутаттық тобының мүшелері Талдықорған қаласында. Қараша, 2013 ж.

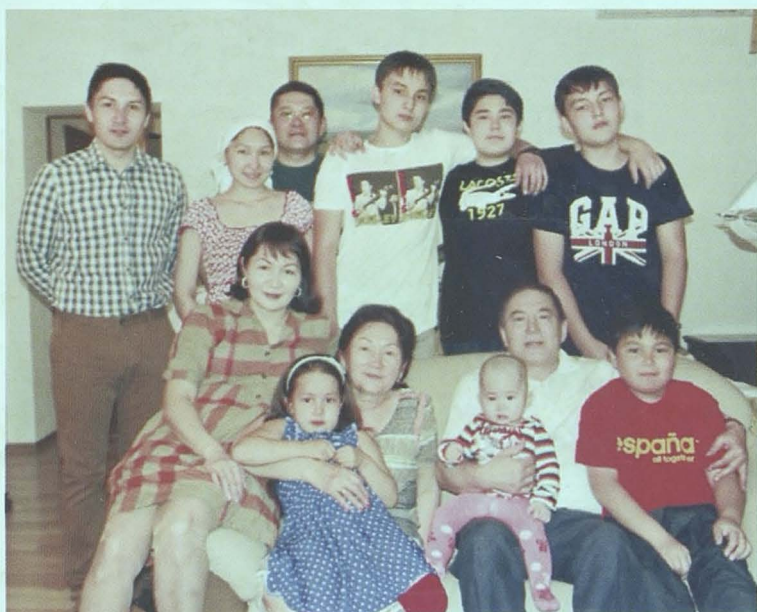
Бәйдібек ауданының Құрметті азаматы атағы берілген кез.
Шаян ауылы, 2010 ж.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің
Құрметті профессоры атағы берілген кез. Қазан, 2013 ж.

Әбіш аға Кекілбаев жұбайымен біздің үйде. Ортада Әжіран мен Өміржан.
Желтоқсан, 2012 ж.

Отбасымен. 2013 ж.

Қалалық сенбілікте. 2012 ж.

60 жылдық мерейтой. 2007 ж.

Нұрлан екеуміз. Темза өзенімен саяхат.
Лондон қаласы, наурыз, 2009 ж.

Ерлан екеуіміз Назарбаев университетінде. 2013 ж.

Шымкент қаласы, 2011 ж.

Мұхамбет КӨПЕЕВ,
мемлекет және қоғам қайраткері

ЖАҚСЫНЫҢ ЖАҚСЫЛЫҒЫН АЙТ, НҰРЫ ТАСЫСЫН!

Біздердің Кеңестер Одағының тәрбиесін көріп, қатарымыздан қалмай жоғары білімді, білікті маман, кейіннен әр түрлі саяси-қоғамдық қызметтерде жоғары лауазым иесі болуымыз, біріншіден, ата-аналарымыздың, екіншіден, Коммунистік партияның (сол кезеңдегі) кадрларды таңдау, тәрбиелеу және тиімді орналастыру саясатының арқасы деп білемін.

Әрине, қазақтың «Бақ шаба ма, бап шаба ма?» деген қанатты сөздерін кімнің болса да өмірлік еңбек жолына баға беруге пайдалануға болар. Бірақ азаматтың о баста маңдайына жазылған тағдыр кестесін айналып өту мүмкін емес секілді.

Жігер, талпыныс, іздену, қайсарлық, біліктілік, әділдік, қамқорлық, адалдық – азаматты алдыңғы қатарға жетелейтін көптеген мінсіз мінездердің бір бөлігі ғана.

Міне, мен білетін киелі жердің, текті әулеттің тумасы Қуаныш Айтаханұлы осындай азамат.

«Ер шекіспей бекіспейді» деген бар ғой.

2004 жылдың күзінде Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Жарлығымен мен Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрі болып тағайындалдым. Бұл министрлік бұрынғы Төтенше жағдайлар агенттігі мен Мемлекеттік қор агенттігін біріктірген жаңа мемлекеттік орган еді.

Жаңа министрлікке жаңа талаптар, жаңа мақсаттар қойылуына байланысты Үкіметтің шешімімен көптеген құжаттар дайындалып, бекітілуі қажет, білікті мамандарды жұмысқа тарту, кең-байтақ еліміздің түкпір-түкпіріндегі қауіпті өңірлерді аралап танысу, ықтимал төтенше жағдайлардың алдын алу шараларын жүзеге асырып, бақылауға алу, қажетті мемлекеттік қорды реттеп, жаңарту, тағы да басқа толып жатқан кезек күттірмейтін шаралардың орындалуын қадағалау, қысқаша айтқанда, шым-шытырық шаралар шаш етектен.

Оның үстіне, «Мен қызға барған түні ай жарық болды» демекші, сол жылғы қыс қарлы-боранды, ызғарлы, суық болды. Әсіресе Жамбыл облысында көп жылдан бері жаумаған мол қар жауды. Онымен алысып бола бергенде Оңтүстік Қазақстан мен Қызылорда облыстарында проблемалар басталды.

Оңтүстік Қазақстан облысының Отырар ауданынан министрлікке жеделхаттар келеді де жатады. «Сырдария өзенінде «қызыл су» жүріп кетті, бізге 1 эксковатор, 2 бульдозер, 4 КамАЗ автомашина тіркемесімен бөліп, жіберіңіздер, болмаса дария тасып, елді мекендер су астында қалады. Ауданның мүмкіншілігі шектеулі, бізге сіздердің көмектеріңіз керек. Тез арада шешім қабылдауыңызды сұраймын. Құрметпен, Отырар ауданының әкімі Қ. Айтаханов» деген жеделхаттар құдайдың құтты күні келеді.

Мен министрдің орынбасары, генерал-майор Болат Жанабаевты жағдайды біліп, қажетті шаралар қолдану үшін Оңтүстік Қазақстанға ыссапарға жібердім.

Болат Бақытжанұлы арнайы жасақталған республикалық құтқарушылар тобымен бірге бірнеше күн Сырдария өзенінің бойымен барлық қауіпті жерлерді анықтап, қолданылып жатқан тиісті шаралар туралы баяндап тұрды.

Алайда мен Астанада шыдап отыра алмай, әуелі Шымкентке дейін ұшақпен, одан кейін тікұшақпен облыс әкімі Болат Жылқышиев, облыс әкімінің орынбасары, облыстық төтенше жағдайлардың алдын алу комиссиясының төрағасы Кенжехан Төлебаев, Отырар ауданының әкімі Қуаныш Айтаханов, облыстық төтенше жағдайлар департаментінің басшысы Уәлихан Ережепов, вице-министр Болат Жанасаев, РАЖҚ-ның басшысы Әлихан – бәріміз Отырар ауданының Мирный, Ешкіқора, Маяқұм елді мекендерін және Сырдария өзенінің жыландай ирелеңдеген иіндерін шолып өттік.

Айта кету керек, тікұшаққа отырысымен, әскери маман ғой, Болат Жанасаев: «Министр мырза, аяғыңызға резеңке етік киіп алғаныңыз жөн», – деп ұзын қонышты етік ұсынды. Мен өзімше намыстанып, етіктің қысқа қоныштысын таңдап, киіп алдым.

Біраздан соң мен тікұшақ Ешкіқораға қонсын деп шештім. Жоғарыдан қарағанда жердің бәрі жайылып жатқан су болып көрінді. Тікұшақ қонғанда мен ертеде үлкендердің: «Алла зілаладан, топан судан сақтасын», – дейтін сөздерінің мағынасын енді түсіндім.

Бала кезімізде Сарысу, Қаракеңгір, Сарыкеңгір өзендерінің тасығанын, судың өзен арнасынан шығып жайылғанын, соның арқасында жерге шөп шығып, мал қоңды болатынын көргенмін. Ал табиғаттың мынадай дүлейін, жерден жарты метр көтерілген судың жаппай қаптап, сарқырап, гүрілдеп тоқтаусыз аққанын бірінші рет көруім.

52 үйден тұратын кентте жалғыз күзетшіден басқа тірі жан жоқ. Жаяу-жалпылап кенттің шетіне таяндық. Әдейі келгеннен кейін мен үйлерді аралап көру керек деп шештім. Жолай аудан әкімімен ренжісіп келемін. «Жеделхат жібере бергенше неге тиісті шара қолданбағансың? Не деген дәрменсіздік?! Министрдің кабинетінде экскаватор, буль-

дозер толып тұр деп кім айтты сендерге? Неге күзде дарияның арнасын тазалап, қауіпті жағалауларын бекітпедіңдер? Неге Шардараның суын Арнасайға көбірек жібермедіңдер? Ана тас жолды неге бұзбадыңдар? Неге?.. Неге?..» Толып жатқан негелерді жаудырып келем. Айтаханов та үндемей қалмайды. «Ауданның күші келмейді. Облыстан келген көмек жеткіліксіз. Сондықтан Сізге жеделхат жолдағанмын. Мына топан суды көріп тұрсыз. Мен кімге жіберемін жеделхатты, Білім министріне ме, Денсаулық сақтау министріне ме? Сіздер Төтенше жағдайлар министрлігі емессіздер ме? Мен Президентке, Үкімет басшысына жібермей, әдеп сақтап, сіздерге жібердім жеделхатты. Қажет болса Премьер-Министрге де жіберемін жеделхатты», – деп қоймайды.

Екеуіміз айқайласып келе жатқанда алда бара жатқан құтқарушы белден асар суға түсті де кетті. Кілт тоқтадық. Құтқарушы маған: «Министр мырза, менің арқама мініңіз, мына жерден өткізіп жіберейін», – дейді. Мен оған: «Не деп тұрсың? Мен күні бойы Айтахановпен айқайласып келемін, енді сенің арқаңа мініп үй-үйді араласам елге күлкі болмаймын ба? Жұр, түс алдыма!» – деп тартып кеттік.

Менің соңымнан Жанасаев келе жатыр. Жан-жағына біраз қарап тұрды да, бір уақытта қолды бір сермеп, біздің соңымыздан Ережепов те ере бастады. Қарасам, аяғында туфли. Министрден қалып қойсам, сол бойы жұмыстан да қалармын деген болар. Етіктің іші суға толып кетті, бірақ айтқанымнан қайтпауым керек. Себебі өз көзіңмен көру бір бөлек, есту бір бөлек қой. Үйлердің бәрі бос. Дүние-мүлік судың астында. Ең ақырғы үйге дейін барып қайттық. Облыс, аудан басшыларының бәрінің аяқтарында туфли, олар сол құрғақ жерде тұрып қалды. Біздер су-су болып тікұшаққа отырдық та Маяқұмға келдік. Бүкіл халық тікұшақтың жанына таянды. Сол жерде не істеуіміз керектігін ақылдастық. Кенттің шетіндегі бөгеттен су асып кетуге таяу. Ал бір жерін жырып кетсе, мынау елді мекен су астында қалады.

Ауыл әкімі жағдайды баяндап тұрып Қуаныш Айтаханұлына жалтақтап қарай береді. Сәлден соң Қаһан билікті

қолына алып, барлық мән-жайды түсіндіріп берді. Ол кісі бірнеше күн осы жерде болып, жігіттердің басын қосып, тәулік бойы күзет ұйымдастырып, үйден шыққан күлге дейін бөгетті бекітуге пайдалану туралы тапсырма берген екен. Аудан әкімінің шешімін кент тұрғындары бір ауыздан қолдап, қажетті шараларды бұлжытпай орындау үшін штаб құрылып, апаттың алдын алу жұмыстары қызу жүргізіліп жатқанын көрдік.

«Бірлік бар жерде тірлік бар» демекші, аудан әкімі Қуаныш Айтахановқа деген сенім, құрметті Маяқұм тұрғындарының сөздерінен, іс-қимылдарынан байқап, іштей риза болдым. Біз де аспаннан салбырап түскен жоқпыз. Мен де екі қаланың басшысы болғанмын. Елдің тілін таба білу, сый-құрметке лайықты болу – басшы үшін үлкен бақыт, абырой.

Осындай бақ иесі Қуаныш Айтаханұлы екенін көзіммен көрген соң бар ашу-ыза су сепкендей басылып, азаматтың алтын басына деген ілтипат көбейе түсті

Біз Маяқұм тұрғындарынан шыдамдылық танытуды сұрап, Үкімет тарапынан, министрліктің құрылымдарынан қажетті күш, қаражат бөлінетініне уәде беріп, Арыстан баб бабамыздың кесенесіне ұшып кеттік. Баба басына зиярат жасап, дәм таттық. Сол дастархан үстінде Қуаныш Айтаханұлы екеуміз бір-бірімізбен тіл табысқандай болдық.

Астанаға келісімен Премьер-Министрдің (Даниал Ахметов) алдында мәселе көтеріп, қордан қажетті қаражат (ұмытпасам, 430 млн. теңге) бөлдіріп, екі айдан соң Үкімет басшысын сол Маяқұмға алып барып, 75 жаңа коттедждің алғашқы кірпішін қалатқанбыз. Ескі кенттің қасында, Қуаныш Айтаханұлының зайыбы Айман (орысы көп Керекудің қызы оңтүстікке барып, үлгілі келін атанды) айтқандай, 75 аппақ үйден тұратын «Ақ шағала» шағын ауданы бой көтерді. Ол үйлер тасқын судан зардап шегіп, үйлері құлап қалған немесе апатты жағдайда тұрған жанұяларға бөлінді. Бұл мәселені даусыз шешуде де Қуаныш Айтаханұлының беделі, әділдігі негіз болды. Мен Қуаныш Айтаханұлымен алғаш рет осылай таныстым.

2005 жылдың күзінде Қазақстан Парламенті Сенатының сайлауы өтіп, Қуаныш Айтаханұлы Оңтүстік Қазақстан облысынан Сенат депутаты болып сайланса, мен Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Жарлығымен Сенат депутаты болып тағайындалып, Палатаның ұйымдастыру отырысында Сенат төрағасының орынбасары болып сайландым. Мәжілістің бірінші шақырылымында депутат, екінші шақырылымында Палата төрағасының орынбасары ретінде жинаған тәжірибемді ескерген болу керек, депутаттар заңдар жобаларымен жұмыс істеу, Парламенттегі басқа да шараларды өткізу жөнінде менімен көп ақылдасатын.

Қуаныш Айтаханұлы ө дегеннен-ақ өзі сайланып келген өңірдің жағдайын бүге-шігесіне дейін терең білетін (облыстың жеті ауданын басқарған ғой), қандай да болсын өткір проблемаларды Сенат отырыстарында депутаттық сауал арқылы Үкіметтің, мемлекеттік органдардың алдына дер кезінде көтеріп, тиісті шара қолданылуын талап етіп қана қоймай, сол мәселенің түбегейлі шешілуін қамтамасыз етуге бар күш-жігерін аямайтын және өзі сайланған өңірдің ғана емес, сонымен қатар жалпы еліміздің алдында тұрған келелі мәселелер мен жоғары мақсаттарды да мемлекетшіл көзқараспен шешу жолдарын айқындап жеткізе білетін білікті, талантты, парасатты азамат ретінде танылды.

Ол Сенат қабырғасында қаралатын заң жобаларымен түгелдей танысып, өзінің пікірін дәлелді түрде ашық жеткізетін батыл депутат саналады. Бұқаралық ақпарат құралдары, түрлі рейтингілік агенттіктер Қуаныш Айтаханұлын депутаттардың белсенділігі туралы тізімнің алдыңғы қатарына қоюы да оның өмірлік мұратына берілген жоғары баға деп түсінемін.

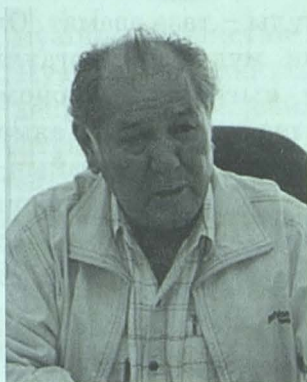
Біз Қаһаңмен өте сыйлас болып кеттік. Қуаныш Айтаханұлының менің құрметті құда-құдағиым Мырзакелді, Әсиямен Мәскеуде жоғары білім алған кездегі қатар жүрген күндерін достыққа жалғастырғаны біздің жақындасуымызға ерекше оң әсерін тигізді.

Қуаныш Айтаханұлы – таза азамат. Ол – бар білімін, тәжірибесін халқының мүддесін қорғауға арнаған, егемен елінің тәуелсіздігін нығайтуға, экономикасы мен әлеуметтік-мәдени дамуына күш-жігерін аямай жұмсап жүрген, әріптеске сенімді, достыққа адал, ағайын-туысқа қмқоршы, асқар таудай ата, абзал әке, көңілі дариядай, дастарханы мол, үлгілі жанұяның, үлкен өулеттің басшысы.

Тағдырдың жазуымен Қуаныш Айтаханұлы секілді абыройлы азаматпен танысып, білісіп, әріптес, сыйлас, қанаттас болғаным менің өмірдегі үлкен табысым деп білемін.

2013 ж.

Дулат ИСАБЕКОВ,
*жазушы, Мемлекеттік
сыйлықтың лауреаты*

ЫЛДИДАН САЛСА ТӨСКЕ ОЗҒАН

Орыстың сыршыл ақыны Ф.И. Тютчевтің сирек шығатын кітаптарының бірін оқып болған соң Лев Толстой: «Қандай қасиеті бар екенін білмеймін, осы бір ақыннан әйтеуір ұлыларға тән бір леп есіп тұрады», – деп жазған еді. Сол сияқты Қуаныш Айтахановпен бір кездесіп, аз ғана уақыт сұхбаттас болған адам оның әдегеннен-ақ қажырлы да іскер азамат екенін бірден байқар еді. Егер сәті түсіп, онымен ашық сөйлесудің реті келіп жатса, кез келген байыпты кісі оның бойында таусылмас қажыр-қайрат жатқанын, қандай қиын мәселе болса да ең дұрыс шешімін таба білетін, өзгелерге бос қиял болып көрінетін ауқымды жоспарлар ол үшін үшті үшке қосқандай оп-оңай шешімін тауып жүре беретін «оңай» мәселеге айналып шыға келерін бірден аңғарар еді. Іскер

адам – принципшіл, принципшіл адам – әділетшіл, әділетті адамның жан дүниесі бойкүйездікке қас. Өзіне қоятын жоғары талапты өзгеден тапқысы келеді. Ол жүрген әлі жерге жан бітеді, ол жүріп өткен аймақтың артында аңыз қалады. Іскер адамның досымен бірге «қасы» да бар. Тіпті Айтахановтың сол «қастарының» өзі оның іскер басшы, шаруашылықтың көзін, шаруаның тілін таба білетін ерекше ұйымдастырушы екенін еріксіз мойындайды.

Өмірде «ел дегенде еңіреп, жұрт дегенде жұмылып» (Б. Момышұлы) жұмыс істейтін, бүгін бітер істі ертеңге қалдырмайтын, алға қойған мақсатын орындағанша жаны байыз таппайтын, халқының мүддесін бөрінен де биік қоя білетін, кісілігі мен кішілігі, білгірлігі мен біліктілігі, пайымы мен парасаты, алғырлығы мен ақылы бір бойынан табылатын, туған елінің кешегісі мен бүгінгісін, ертеңі мен алыс болашағын қатар ойлайтын, дау-дамайға душар бола қалса да арлы басын имейтін, кісілік пен әділет тұтқыны боп туған азаматтар әлі де болса аз емес.

Қарапайым адам ғана емес, биік тұғырда жүрген лауазым иелерінің басында да қилы-қилы кезеңдер болып тұрады анық. Сондай сәттерде жасық – майысады, жігерсіз – иіледі, намыссыз – сынады. Ал өзіне сенген адам мойымайды, үгілмейді, дауылдар мен дауларға қарсы тұрып, шарға ұсталған шарболаттай жарқылдай түседі. Ондай адамдардың өмірлік кредосы біреу: «өзіңе сен, өзіңді алып шығар, еңбегің мен ақылың екі жақтап» (Абай). Елге аты белгілі азаматтардың соңынан әр түрлі әңгімелер өрбиді. Аяқтан шалатындар да бар. Бірақ бір нәрсе ақиқат: «бәрі де өткінші» (Платон). Уақыт өтеді. Олардың елге сіңірген еңбегі уақыт өткен сайын жарқырай түспек.

Сонымен лауазым деңгейінен келгенде бес-алты ай ғана облыс әкімінің орынбасары боп, қалған бүкіл өмірі аудан көлемінен аспаған Қуаныш Айтаханов кім? Ол несімен қадірлі? Ол туралы ақтарыла сөйлеуге оның қандай қасиеттері себеп болып отыр?

Өмір деген — аламан бәйге. Сол аламан бәйгеге алуан түрлі жүйрік қатысады. Алуан-алуан жүйрік бар, бәрі де әліне қарай шаппақ. Сондай аламан бәйгеге қатысып, ұлы дүбір үшін туылған тұлпар тұяқ жүйріктер болады. Бабы бар да бағы жоқ, әлгіндей ұлы дүбірлерге араласа алмай, сырттан ат дүбірін естігенде көзіне жас алатын Абсент секілді, «бұғалық түскен асаудай, бұлқынып үзіп қаша алмай» (Нартай) ауыл мен аудан көкпарының бас бәйгесімен амалсыз қанағаттанып, қорада кісінеп шау тартқан жүйріктер аз болмаған. Қуаныш Айтахановтың біліктілігі мен іскерлігі, зор ұйымдастырушылық қабілеті мен кісілік тұрпаты, жоқты бар, барды бай ете білетін, қай ауданды басқарса да көгерте білетін, жатқанды тұрғызып, жалқаудан жампоз жасайтын ерекше қабілет иесі екенін Оңтүстік өңірі жақсы біледі.

Қазақстан Оңтүстіктен ғана тұрмайды ғой. Оның өмір жолын біле бермейтін былайғы жұрт үшін ол тындырған істі сыдырта бір шолып шықсақ та жеткілікті.

Отырарда туылды. Әкесі мұрап болды. Шәуілдір өңірінде алғаш жеміс-жидек еккен диқан атанды. Ол қазған арық әлі күнге дейін «Айтахан арығы» деп аталады. Ел ішінде «Қыз Жібек» атанған анасы Айжамал Қуаныштың 13 жасында дүниеден өтті. Ана үшін баласының ержеткенін көрмей өтуден өткен қайғы бар ма екен, сірә?..

Оқу. Техникум. Сонан соң Мәскеу. Ветеринария академиясы. Академиядағы топ комсоргы. Студенттерді ұйымдастырып, Ғани Мұратбаевтың моласын іздеп табу. Совхоздың бас зоотехнигі. Жанына жан жуытпайтын совхоз директоры Горбатенконың «Айтаханов — іскер жігіт» деп атап, өзі жоқта тұйғындай білгір жігітті өз орнына қалдырып кетуі. Аудан. Облыстық комсомолдың екінші хатшысы. Атқару комитетінің төрағасы. Бірінші хатшы. Облыс әкімінің орынбасары. Жұмыссыз қалу... Созақ, Сайрам, Отырар аудандарының әкімі. Сенат депутаты.

Бір адамның жүріп өткен жолы осындай. Мұның бәрі құрғақ фактілер ғана. Ал осы жолдар күрес пен арпалысқа толы жолдар болды.

Мәскеу Ветеринария академиясын бітіріп келген жас жігіт бел шешіп, шаруашылық шырғалаңына қойды да кетті. Жұмыс істегеніне бір жыл толғанда Алғабас ауданының бірінші хатшысы Нұртаза Ысмаиылов оны аудан комсомол ұйымын басқаруға шақырды. Алдында тындырар ісі мол жас маман кеңседе отырып қалудан қауіптеніп, ол ұсыныстан бас тартты. Екі жылдан соң облыстық партия комитетінің нұсқаушысы, көп ұзамай комсомол комитетінің екінші хатшысы боп бекіді.

Арада ұзақ жылдар өткен соң ол қызмет еткен кезеңдерге назар сала қарасақ, ол қайда болмасын, қай салада қызмет атқармасын, бәрінде де асқан іскерлік, талмас ізденіс, сарқылмас қайрат, өткір батылдық таныта біліпті. Қазіргі Қазығұрт ауданының екінші хатшысы боп бекігенде ол 28 жасар жігіт еді. Партиялық субардинацияның мызғымас шеңберінде жүрсе де ол өзіне тән батылдықпен «Аудандық экономикалық талдау бюросын» құрды. 1977 жылы мамырда Шардара аудандық атқару комитетінің төрағасы боп бекіді. Д. Қонаевтың өзі оған бата беріп, республикадағы ең жас төраға деп арқадан қақты. Қонаевтың өзі осылай арқадан қаққан соң оның алдынан зор болашақ қол бұлғап тұрғандай көрініп еді.

Бұл жұмысқа да ол белсене кірісіп кетті. Сол белсенділіктің арқасында Қызылқұм массиві Бүкілодақтық екпінді құрылыс алаңына айналды. Жаңа кеңшарлар ашылды. Суландыру, көгалдандыру, қаланы тәртіпке келтіру, жаңа типтегі үйлер салу, еңбекші елдің еңсесін көтеру, еңбегінің еш болмайтынына сендіре білу. Бұдан да ауқымды істерді еңсеруге білек сыбана кірісе бергенде тағы да қызмет ауыстыруға тура келді. Тағы да төрағалық. Баяғы өзі істеп кеткен Ленин ауданына ауатком төрағасы боп қайта оралды.

Несі бар, Ленин айтқандай, фотоаппараттың жаманы жоқ, тек жаман фотографтар ғана бар. Өмірде генералдар көп, бірақ олардың бәрі бірдей әйгілі емес, керісінше, ел ішінде атақ-даңқтары генералдардан да асып түсетін поручик Ржевскийлер мен лейтенант Шмидтер де кездеседі.

Мал шаруашылығымен ғана айналасытын Ленин ауданы мүлдем жаңа бағытқа бет бұрды. Жобада жоқ болса да, Айтахановтың бастамасымен аудан орталығына каналдан су тартылып, барлық көшелермен сылдырап су аға бастады. Арықтар бетондалып, лотоктар тартылды. Ауданда егіліп жатқан он сегіз өсімдік дақылының қалай себіліп, қалай суарылуы және қандай тығайтқыштарды қай мезгілде беру керектігі жайлы арнайы қойын кітапша шығарылып, әр диқанның қолына берілді.

Қара кетпен ұстап үйренген қарапайым егіншінің әр-қайсысы агротехниканы меңгеруде агрономнан кем соқпады.

Бес жыл ішінде аудан түлеп шыға келді. Бұл аралықта оның іскерлігі жайлы облыс көлемінде әңгіме гулеп жатты.

Айтахановтың әлеуетін бұрын да көріп-біліп жүрген облыс басшылары оны облыстық агроөнеркәсіп бірлестігі төрағасының бірінші орынбасарлығына лайық деп тапты. Ауылшаруашылық басқармасы бастаған бірнеше құрылымды біріктірген алып агроөнеркәсіп бірлестігін қалай шырқобелек айналдырғанын көрген соң, қырық жылдан кейін құрамына Бөген ауданының біраз кеңшарын қосып, қайтадан ашылып жатқан Арыс ауданына бірінші хатшы етіп жіберді.

Ауданның жеке билігі өзіне тиген Қуаныш күндіз-түні құлшына, құшырлана жұмыс істеді. Бұл оның өміріндегі ең бір өнімді кезең болды. Ол күн өткен сайын заманның тартылып келе жатқанын көріп, аудан халқын нарыққа күні-түні дайындады. Басшылар түрлі семинар, курстарға оқуға қайта-қайта жіберіліп жатты. Қала халқы түгелдей егін егетін, саяжай салатын жер теліміне ие болды. Қалалықтар бау-бақша өнімдерімен өздерін өздері толық қамтамасыз ете алды, артығын базарға шығаруды үйренді. Дала мен қаланың арасында өте тығыз байланыс орнады. Қала халқы ауыл шаруашылығы өнімдерімен, жеммен, шөппен толық қамтамасыз етілді. Жылыжайлар көптеп салынып, олардың өнімі базарда қымыз, қымыран секілді ұлттық тағамдармен

қатар тұрақты түрде сатыла бастады. Арыс қаласының базары Айтаханов тұсында облыстағы ең арзан базарға айналды. Бәрінен бұрын халықтың рухын көтерді. Ақындар айтысы, Наурыз тойы, шопандар тойы керемет қызық та мазмұнды өтіп тұрды. Оларға Арыстан шыққан ақындар, жазушылар, ғалымдар шақырылды.

Осылайша жас ұрпаққа тәлім-тәрбие беріліп жатты. Бір күнде 33 көшеге қайта оралған арыстарымыздың есімі берілді. Елімізде бірінші болып билер кеңесі құрылды. Қала абаттандырылды. Арыс – Байырқұм жолы қайтадан тақтайдай етіп жөнделді. Монтайтасқа жаңа асфальт жол салынды. Мектеп тәрізді әлеуметтік сала құрылыстары қатты қарқынмен жүргізіліп жатты. Оны мүмкін ету үшін адамның ойына келмейтін нәрсені ойлап табуға мықты Айтаханов КСРО-да ресми түрде теміржолшылар қаласы жоқ екенін біліп алды да, Мәскеуге барып, Қатынас жолдары министрлігі алдына Арысқа осындай мәртебе беру мәселесін қойды. Нәтижесінде министрліктің бұл жөнінде арнайы қаулысы шықты. Қалаға орталықтан қаржы құйыла бастады. Ауданға табиғи газ әкелу үшін Ташкент, Алматы, Мәскеуге шапқылап жүріп Бұқара – Алматы газ құбырының екінші кезегі салынып жатқанда Монтайтаста құбырдан отвод қалдырып кетті. Жобалау-сметалық жұмыстары істелінді.

1991 жылы күтпеген жерден Кеңес өкіметі құлап, байланыстар бірден үзілді де, көптеген тамаша бастама аяқталып үлгермеді. Әйтсе де жаңа орта мектеп, көше арықтарын науаландыру секілді талай іс атқарылып қалды.

Атқарылып үлгерген істердің ішіндегі ең бір сүбелісі – Арыс ауданын Арал апат аймағына жататын аудандар қатарына кіргізуі еді. Отырар, Алғабас, Созақ ондай дәрежеге ие емес кезде мұндай шаруаны іске асыру оңай болған жоқ. Ол үшін Монтайтаста Кеңес өкіметі ядролық сынақ жүргізгенін дәлелдеуге тура келді. Аудан халқы бірнеше жыл бойы жалақы мен зейнетақыға ай сайын 20 пайыз үстеме алып отырды. Қалекең кеткен соң оның алып тас-

талғаны да шындық, бірақ Айтахановтың көмегімен ол қайтадан қалпына келтірілді.

1993 жылдың мамыр айынан желтоқсан айына дейін Қуаныш Айтаханов облыс әкімінің идеология жөніндегі орынбасары қызметін атқарды. Ордабасыдағы үш елдің президенттері бас қосқан ұлы тойдың басы-қасында жүрді. Маусым айында облыста идеология мәселелеріне арналған кеңес өткізді. Айтахановқа жүктелген әлеуметтік, сауда салалары да бір ретке келіп қалып еді, тек облыс басшысы ауысты да, Айтаханов жұмыссыз қалды.

Біраз күннен кейін оған қатал қыстың қаһарына тап болған Созақ ауданына бару ұсынылды. Айтаханов ойлануға бір ай сұрап, еңбек демалысына кетті. Демалыстан келген соң Мәжіліс сайлауына түспей, жауды көрсе арқаланып кететін батырларға тән мінезбен қиындыққа қарсы шапты. Қарашаның ортасынан бері малы қорадан шыға алмай қалған аудан жүз жылда бір ғана болатын жұттың алдында тұр еді. Кеңес өкіметі күйреп, жәрдем қолын созар ешкім жоқ, айтқаны екі болмайтын бұрынғы өкімет тағы жоқ, малынан түгел болмаса да соған жуық айрылуға тиіс аудан Айтахановтың төтенше жағдай жариялап, Премьер-Министрге тікелей шығып, Алматы, Ақтөбе, Көкшетау, Орал, тағы басқа да облыстардан жем-шөп, жанар-жағармай, Үкіметтен облысқа тиесілі 44 миллион теңгенің, сол кездегі 8-і бір долларға тең теңгенің кезінде 24 миллион теңге көмекті Созаққа бөлдіртіп алып қайтуының арқасында апаттан аман қалды. Жем мен шөп мемлекеттің де, жеке меншіктің де малына тағы екі жылға жетті...

Бұдан соң жекешелендіру әкімнің талабының арқасында малдың басы бар кезінде тез жүргізілді. Аудан оны облыста бірінші болып аяқтады. Сол себепті аудан қазір облыстағы мал басы ең көп аудан атанып отыр. Ал кейбір әкімді тыңдағысы келмей, кеңшар директорының айтқанынан шыға алмай, меншігін алуға асықпаған жерде, мысалы, «Созақ» совхозында үш жылдан кейін 70 мың қойдан 7 мың қой ғана қалды. Бәрін бастық бартермен тауысты...

Ауданды апаттан алып қалған Қуаныш бұдан кейін халыққа мал басынан да үлкен қуаныш сыйлады. «Қазатомпром», француздық «Кожема» секілді алпауыттармен айкасып жүріп уран өндіретін кәсіпорындарды салықты ауданға төлейтін етті, экологияның талабына сүйене отырып, жерге, суға келтіріп жатқан зардаптары үшін тұрақты түрде өтемақы төлеп тұратын болды. Соның арқасында Созақ облыста жалғыз, елімізде саусақпен санарлық өзін өзі асырап отырған аудандар қатарына қосылды.

«Ең алдымен халықтың рухын көтеру керек, өйткені экономиканы өркендету ертелі-кеш орнына келетін нәрсе, халық діңгегінен айрылса оны қалпына келтіру қиын», – дейтін Қалекен Созақта да елді бірлікке, татулыққа, ынтымаққа, намысын оятуға шақыратын талай игілікті іс-шаралар өткізді. Сұлтанбек Қожановтың 100 жылдық мерейтойы республикалық дәрежеде тамаша болып өтті. Сүгірдің, Төлеген Момбеков, Төлеген Тоқбергенов, Бәтима Батырбекова, Асқар Сүлейменовтердің мерейтойлары да республикалық деңгейде өтті. Баба Түкті Шашты Әзиз, Ысқақ баб, Қарабура, Саңғыл би кесенелерінің жөнделуіне, жаңадан салынуына әкімнің септігі тиді. «Теріскей таланттары» халық өнері фестивалі тұрақты түрде өте бастады. Аудан тарихына арналған «Тарихи тұғыр» және «Теріскейліктер жауынгерлік сапта» деген кітаптар шығарылды.

1999 жылы өмір жолы Қалекенді Сайрамға алып келді. Сырты жақсы көрінгенмен ішкі дүниесі ойсырап, қарызға белшеден батқан ауданның алты жыл қордаланған қарызынан құтылып қана қоймай, бюджет кірісін үш жылда үш есе өсірді. Аудан тарихында қазақ тілі тұңғыш рет өзінің мемлекеттік мәртебесіне ие болды. Сайрам қазақша сөйледі. Аудан орталығы Ақсукеңттегі базарға айналып кеткен орталық дүңгіршектерден тазартылып, «Мәртөбе» жаңадан салынды. Оған Үкіметтің арнайы рұқсаты алынып, Абылай ханның асқақ ескерткіші орнатылды. Ардагерлер мен Құрметті азаматтар саяжолдары ашылды. Әбіш Кекілбаев «Қазақта бұдан асқан киелі жер жоқ» деп

атаған, Еуропа қара түнекте отырған кезде қазақ парламентаризмінің алтын бесігі болған, Тәуке хан «Жеті жарғы» секілді заңнамалар жинағына қол қойған атақты Мәртебе қалпына келтірілді, жан-жағы абаттандырылды, қайтадан ел жақсылары бас қосатын орынға айналды. 2003 жылы Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев Сайрамға келген сапарында оны арнайы барып көрді. Мұнда да халық өнері бастаған көптеген фестивальдар, байқаулар тұрақты түрде өткізілді, төрт жылда «Шежірелі Сайрам», «Сайрамда бар сансыз баб», «Сайрамдықтар жауынгерлік сапта», «Сайрамдық батыр аналар» кітаптары, «Мәртебелі Сайрам» фотоальбомы шығарылды, аудан тарихына арналған деректі телефильм түсірілді. Ауданда атқарылған істің молдығы және оның маңыздылығы сонша, аудан басшыларының бірі Әбдісамат Ниязқұлов: «Қалекеңнің бізде істеп кеткен ісін сипаттауға революция деген сөздің өзі аздық етеді, өйткені ол санамызды төңкеріп қана кеткен жоқ, ол бізді үлкен қарқынмен бірқалыпты жұмыс істеуге үйретіп кетті, соның бәрін жолға салып беріп кетті», – дейді.

Бала кезінде кетіп, қырық үш жылдан соң туған жеріне әкім болып оралған Қуаныш Айтахановтың Отырарға айналдырған екі жылдың ішінде сіңірген еңбегі ұшан-теңіз. Бәрінен бұрын ол халықты оятты. Асықпай-саспай, ұйқыны қандырып жүретін ел қимылға көшті. Аудан әкімшілігінің қызметкерлері демалыс күні дегеннің, еңбек демалысы дегеннің не екенін ұмытты. Екі жыл олар үшін екі күндей зу етіп өте шықты. Есесіне қанша жұмыс тындырылды, қанша маман, қанша басшы «Айтахановтың академиясынан» өтті, тәлім-тәрбие алды. Төрт жылдан бері аудан әкімінің орынбасары қызметін атқарып келе жатқан Жақсыбек Асылбектің сөзімен айтқанда, оған дейін қанша жерден басшылық қызметте жүрдік десе де, Айтаханов келген соң көп нәрсеге көздері ашылды.

Халықтың бағы болған «Ауданның 2004-2007 жылдарға арналған даму бағдарламасы» жасалды. Бағдарлама негізінде ауданға миллиардтаған теңге қаржы бөлінді.

ҚР ХІІ шақырылған Жоғарғы Кеңесінің мәжілісі. 5-қатарда сол жақтан бірінші
Жоғарғы Кеңес депутаты Қ. Айтаханов.
Сәуір, 1990 ж.

Президент Н. Назарбаев XII шақырылған
Жоғарғы Кеңес депутаттары арасында. Сәуір, 1990 ж.

КОКП ОК бас хатшысы М.С. Горбачевпен Темірлан ауылында. Маусым, 1990 ж.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевпен кездесу. Шымкент қаласы, мамыр, 1990 ж.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевпен кездесу. Жетісай қаласы, қараша, 1998 ж.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевпен кездесу. Шымкент, қыркүйек, 2002 ж.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев Мәртөбеде. Қазан, 2002 ж.

Елбасымен бірге. Түркістан қаласы, тамыз, 2005 ж.

Қ. Айтаханов ҚР Жоғарғы Кеңесінің депутаты. 1991 ж.

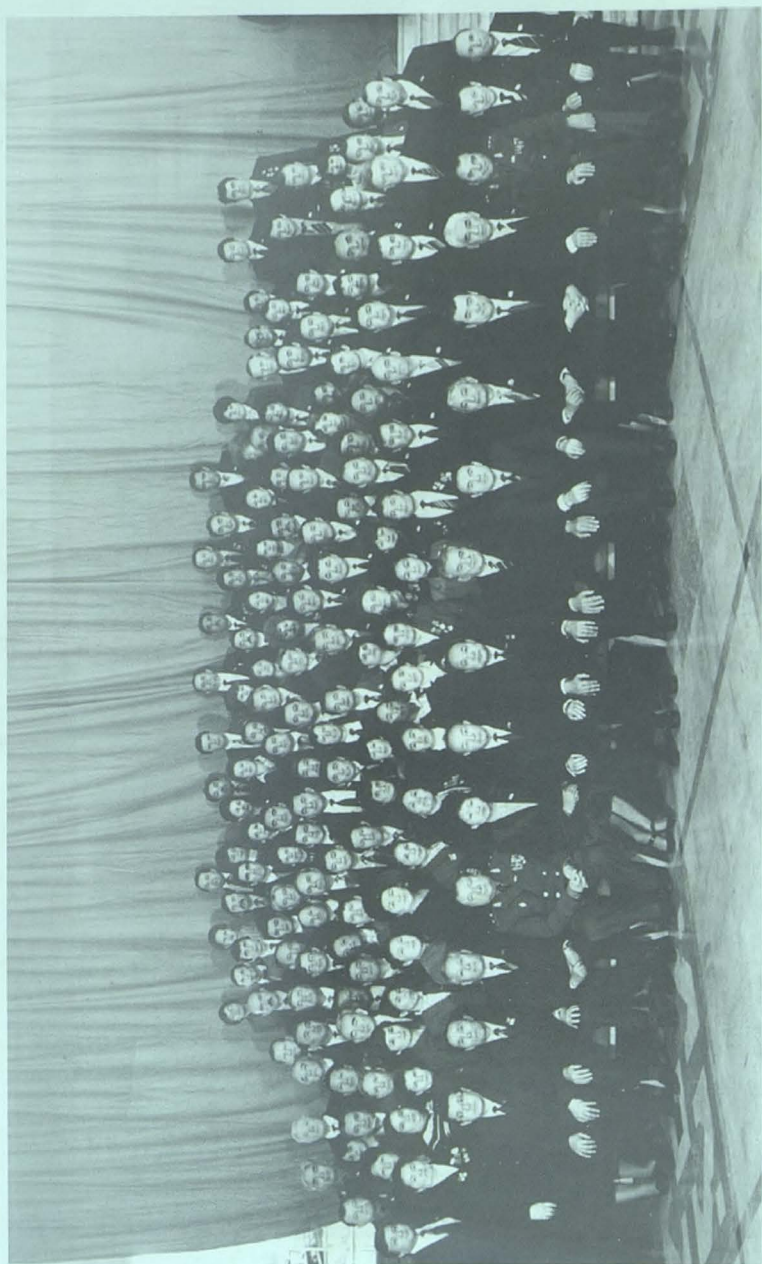
Ағылшын Парламент депутаттарымен Арыстан баб мавзолейінде.
Мамыр, 2005 ж.

Дариға Назарбаева Сайрамға келгенде. Қараша, 2002 ж.

Дулат Исабековтің 50 жылдық мерейтойы.
Шымкент қаласы, қыркүйек, 1992 ж.

Қазақстан Компартиясының XVI съезі. Алматы, ақпан, 1986 ж.

Қазақ әдебиетінің сатира классигі Садықбек Адамбековпен бірге.
Арыс қаласы, 1991 ж.

Дүкенбай Досжанов Ақсукеңте қонақта. 2001 ж.

Қазақстан Компартиясының XVI съезі. Алматы, ақпан, 1986 ж.

Дүние жүзі қазақтарының I құрылтайы. Түркістан қаласы, 1992 ж.

ҚР Премьер-Министрі Д. Ахметов, Отырар ауданы әкімі Қ. Айтаханов
Сырдария өзені тасығанда. Маяқұм ауылдық округі. Наурыз, 2005 ж.

Ш. Айтматов, Қырғызстан Президенті А. Ақаев, құдам С. Сейітжанов және мен.
М. Шахановтың үйінде. Бішкек қаласы, 1997 ж.

ҚР Парламенті Сенатының депутаты О. Әбдікәрімов Отырар ауданында.
Тамыз, 2004 ж.

Өміржанмен М. Шахановтың үйінде. 1998 ж.

Қазақтың аса көрнекті ақыны Қ. Мырзалиев Созақта.
Шолаққорған, 1997 ж.

Қарабура кеңесінің ашылуы. Сөйлеп тұрған И. Жақанов.
Созақ ауданы, 1997 ж.

Кеңес Одағының Батыры Сейітқасым Әшіров Арыс қаласында.
Қазан. 1991 ж.

Роза Бағланова Ақсуқентте. Қазан, 2003 ж.

Түркістан қаласының 1500 жылдығына келген Жамбыл облысы делегаттарымен.
Ортада облыс әкімі Серік Үмбетов. Қазан, 2000 ж.

Ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің республикалық кеңесі.
Алматы қаласы, 1990 ж.

Арыс ауданында. 1989 ж.

Облыс әкімі Б. Жықышиевпен. Шәуілдір ауылы, 2005 ж.

Қазақстан комсомолы XIII съезінің делегаттары.
Алматы, ақпан, 1974 ж.

Жеңіс туы астында. Мамыр, 1975 ж.

Жас шопандарың I облыстық слеті. Шымкент, 1974 ж.

«Жиделі» кеңшарының мақта алқабында. Арыс ауданы, 1989 ж.

Мен, Айман, Өміржан, Теміржан. Шымкент, 1999 ж.

Солдан оңға қарай О. Нұржанов, Қ. Айтаханов, Р. Ибраев және
С. Бекбосынов. Шымкент қаласы, 1989 ж.

Сырдария өзенінде Өміржан екеуіміз. 2005 ж.

ҚР Президентінің оңтүстікке іссапары.
Арт жақта тұрған Ерлан Айтаханов. Шымкент қаласы, 2011 ж.

Ерлан екеуіміз Даңқ мемориалының ашылуында. Шымкент, 2010 ж.

Сайрамдағы Өзбек драма театрының ашылуы. Қазан, 2003 ж.

С. Қожановқа – 100 жылы. Ортада С. Қожановтың қызы Зибә апай.
Шолаққорған. Тамыз, 1994 ж.

Болашақта жаңадан 60 мың гектар жер игеріліп, оған сырттан ұшарға қанаты болмай отырған мыңдаған қандастарымыз көшіріліп әкелінді. Бұл үрдіс басталып та кетті. Аудан таза ауыз су мәселесін түбегейлі шешуге жақын. Жерді тұздандырып жіберген ыза суға қарсы күрес пәрменді түрде жалғасып жатты.

Сондай-ақ бейбіт күннің тағы бір ерлігі – «Көне Отырарды қалпына келтірудің 2005-2009 жылдарға арналған бағдарламасы» жасалды. Оған сәйкес Отырар туризм Меккесінің біріне айналды. Отырардағы тарихи төбелердің арасына жол салынып, маршруттық көліктер жүретін болады. 200 орындық қонақ үй, әл-Фараби мұражайы салынады. Арыстан баб кесенесі жөндеуден өткізіліп те қойды. Аудан орталығы Шәуілдір кентінде шын мәнінде елімізде теңдесі жоқ «Отырар даңқы» тарихи-танымдық кешенінің үш кезеңінің екеуі іске қосылды. Кешен ішінде әл-Фараби мен «Киелі кітап» ескерткіштері бой көтерді. «Отырар жәдігерлері», «Отырар энциклопедиясы», «Отырарлықтар жауынгерлік сапта», «Шежірелі Отырар», «Тәушен», «Талантқа тағзым» атты кітаптар жарық көрді.

Осыдан екі жыл бұрын Отырар ауданының біраз ауылы су астында қалды. Қайда тасқын, қайда жұт, қайда боран – құданың құдіреті, тап сол кезде сол аймаққа әкім боп бара қалатын Айтаханов күндіз-түні селмен айқасты. Өзі де кірпік ілмеді, жұртты да қалғытпады. Момақан Арыстың көктемгі ашуы Сырдан кем түспейді. Отырар маңында айнадай жалтырап жатқан теңіз – сол Арыстың суы. Теледидар мен газеттердің дабылы күшейіп бара жатқан соң сол зобалаңды өз көзіммен көрмек боп Отырарға аттандым. Осындайда жерлестеріңнің қасында болып, апаттан азап шегіп жатқан ағайынның халін өз көздеріңмен неге көріп қайтпайсыңдар деп Оңтүстік өңірінен шыққан біраз әншілерді үгіттеп көріп едім, көбісі Алматыдағы тойларын қимады. Тек Ақжол Мейірбеков пен Бақыт Шадаева ғана бірден келісе кетіп, шатыр астында өлмес тіршілік етіп жатқан көңілі жетім жерлестеріне ашық далада үлкен концерт берді. Олардың қуанышында шек болмады...

Қуаныш Айтаханов та баладай қуанып, жандары жабырқап жүрген адамдардың көңілін көтерер сөздер айтып, әр шатырға бас сұғып, хал-жағдайларын егжей-тегжейлі сұрап жатты. Оларға арнап салынып жатқан кірпіш үйлердің жақын арада бітетінін, әкімшілік қолдан келер көмекті аямайтынын, үйлерін су қарғыны алып кеткен аядай ауыл үкімет назарында екенін жеткізе айтып, оларды бір серпілтіп тастады.

Тілін таба білсең, мұқтаж кезінде қасынан табыла білсең, қайран халық бәрін де түсінеді, бәріне де көнеді, шыдайды.

Мүсәпір халде қалған халықтың бар үміті Айтахановта екені, олардың Айтахановқа құлай сенетіні көрініп тұрды. Өйткені Айтахановтың іскерлігі жайлы облыс шеңберінен шығып үлгірген аңызға жуық ақиқат олардың құлағына баяғыда-ақ жеткен болатын. Үйлері су астында қалып, бала-шағаларымен палатада отырған адамдарға бұлбұлдай сайраған шешендіктің керегі жоқ, еліміз экономикасының дамып, елу елдің қатарына қосылғалы жатырмыз деген жалынды сөз емес, бүгінгі мен ертеңі не болады, сол жайлы, нақты істер жайлы естігілері келеді. Олар соны естіді де. Ел іші болған соң шайпау сөйлейтіндер де табылып жатады. Сондай кезде ол әзілдеген боп: «Арыстың суын осында айдап әкелген мен емес қой. Солай болған екен деп қарап отырған ешкім жоқ. Одан да өздеріңе арнап салып жатқан үйлеріңе барып, құрылысшыларға көмек беріңдер. Өздерің тұратын үй ғой. Неменеге дәлектеп көкпар шауып жүрсіңдер?» – деп ат үстінде отырған бірнеше жігітке дүрсе қоя береді.

«Өзімізде де бар, – дейді ол былай шыққан соң күйініп. – Қыруар қаржыға үйлер салынып жатыр. Әркім өз үйін біледі. Япыр-ай, мен болсам өзіме арнап салынып жатқан үйдің маңынан кетпес едім. Түнер едім сол жерде. Ал біздің қазекеңдер... Осы бейқамдықтары түбі бір нәрсеге ұрындырмаса болар еді...»

Осы кеште мен онымен біраз сырластым. Мұқалмайтын, жасымайтын, қандай қиын мәселе болса да шешімін таппай тынбайтын, былтырғы берген тапсырмасын биыл да

ұмытпайтын, ойдағы іс-жоспарларын облыс, үкімет басшыларының алдына қоя білетін, түсіндіре білетін, оған дәлелі де, тілі де, ұстамдылығы да жететін қайсар жан екенін бұрынғыдан тереңірек түсіндім.

Әсіресе Созақ пен Отырар ураны төңірегіндегі ауқымды жоспары мені ерекше таңғалдырды. Егер бұл жоспар жүзеге асса, Отырар аймағы әлемдік деңгейдегі туризм орталығына айналмақ. Амал не, оның айтқандарын жоғары жақ ұйып тыңдағанмен, орындауға келгенде селқостық танытты.

Бәлкім, аз көлемде болса да Отырардағы уранның бүгін түсірер пайдасы әлдекімдерді көбірек қызықтырып жіберсе керек. Ұлтының мүддесін жекелеген топтардың мүддесі жеңіп кететін бір кесел пайда болды емес пе...

Үлкен үйге не керек болса, отау үйге де сол керек. Облысқа не керек болса, ауданға да сол керек. Үлкен республика ауданнан, ал аудан ауылдан құралады. Аудан басқарған адамның жұмысы облысқа қарағанда әлдеқайда қарбалас.

Орын адамды емес, адам орынды көркейтеді. Адам басқарып жүріп беделі мен абыройы облыс басшыларынан да асып түсіп жататын Айтахановқа осы абыройы алдынан көлденеңдеп шыға берген секілді.

Бірақ Айтаханов ешкімге өкпелемейді. «Басшылық қайда жіберсе, бәрінде де өз міндетін адал атқаратын» іскер де парасатты азамат. Ол атақты Жаяу Мұса секілді: жаяу қалса да есімі атты кісіден ешқашан кем аталып көрген емес.

Ылдидан салса төске озған хас жүйріктің шабысы әлі шау тартқан жоқ. Ол – сенатор. Бәлкім, өзінің ауқымды іс-жоспарларын жүзеге асыруда Сенат қабырғасы сүйеу болар.

Адам жасына қарап емес, басына қарап бағаланады. Ол жүріп өткен өмір соқпақтары сол жолда қалдырған ісімен, айшықты ізімен өлшенеді.

Тіпті жүзеге асыруға реті келмеген іргелі ойларының өзі оның азаматтық тұлғасын ел алдында биіктете түскен.

Экономика ғылымдарының докторы, Кеңес Одағының «Құрмет белгісі», тәуелсіз Қазақстанның «Құрмет», «Парасат» ордендерінің, ондаған медальдардың иегері Қуаныш

Айтаханов 2005 жылдан бері Сенат қабырғасында же-місті еңбек етіп келеді. Ол осы жылдарда республикалық баспасөзде өмірдің өзекті мәселелерін көтерген, эконо-микалық және әлеуметтік тақырыптарға талдау жасаған он-даған мақала, сұхбаттар жариялады, «Ел мерейі жолында», «Сөз сұраймын» атты сүбелі кітаптар шығарды.

Қуаныш Айтаханов өмірлік серігі Айман екеуі ұл мен қыз, немерелер тәрбиелеп, үлгілі, бақытты отбасын құрып отыр.

Айман – аса тәрбиелі әйел. Өзі сонау Павлодар облысы-нан. Оңтүстіктің салт-дәстүріне күле қарайтын облыстан. Қазақы инабат дегеннен мақұрым өскен адамдар ғана қазақ салтына күле қарайды. Ал Айман болса топ ішінен жа-рылып шығып, дүйім жұрттың алдында сәлем жасаудан қысылмайды, қайта оны асыл парызы санайды.

Көргенді жерден шыққан ұл мен қыз әрдайым осылай: инабат дегенді ескіліктің қалдығы деп қарамайды. Олар тәрбиелеген ұл-қыздардың да парасат пен инабат биігінен көрінеріне сенемін.

2007 ж.

Дүкенбай ДОСЖАН

*жазушы, Мемлекеттік
сыйлықтың лауреаты*

ЖҮРЕГІМНІҢ ТӨРІНДЕ

Қуаныш Айтаханов. Есімі қандай құлаққа жылы естілсе – оның жүріс-тұрысы, болмысы бірегей, ешкімге ұқсамайтын мінез иесі, халық айтқандай, *жүрген* жеріне шөп қана емес, гүл шығатын осынау азамат қай-қай заманнан жүрегімнің төрінде келеді. *Неге бұлай* деп ақыл таразысына салып үңіліп көрмеппін, *неге олайша* деп Қуаныштың өзі де сауал қоймапты. Заманымыз бір, өрісіміз қатар болған соң, ұшырасқан сайын жылы сәлемдесіп, тонның ішкі бауындай хал-ахуал сұрасып жүре беріппіз.

Қуанышты ойлаған сайын көз алдыма төрт түрлі жағдай көлденеңдей кетеді.

Кешегі қайыршының көрпесіндей жетпейтіні көп, бұралаңы мен бұлталағы мол тәуелсіздіктің алғашқы жылдары Созақ өңірінде туып-өскен, мемлекеттің басқару биі-

гіне дейін жеткен аса жігерлі *Сұлтанбек Қожановтың жүз жылдық тойы* аудан көлемінде аспан ашық кезде күн күркірегендей болып дүркіреп өтті. Сол кездегі облыс атқамінерлері «Өзің бастадың, өзің өткіз» деп, бар салмақты аудан басшысы Қуаныш Айтахановқа ысырып салып, біреуі демалысқа... біреуі жиналысқа дегендей... тілекшілік марапат сөзін айтып, бас-басына би болып ізін суытыпты... Арманда кеткен әлгі алаш лидерінің музейін ашып, пәтуалы конференция өткізіп, алыс-жақыннан сабылып жеткен қонақтарды қарсы алып, ас беріп, бәйге өткізіп, жиылған жұртты риза етіп шығарып салу рәсімінің бас-аяғында аудан басшысы аяғынан сабылып өзі жүрді. Республика алпауыттарының күшімен әупірімдеп өзер өткізерлік ұлы сүрең тойды сылт еткізбей, суретшінің қанық бояулы полотносына ұқсатып, барша көрініс... бояуымен... бір өзінің басшылығымен өткізгеніне әлі күнге таңғаламын. Таңғалған сезімімді үшбу хатқа түсіріп отырғаным осы. Мұны бір деп қойыңыз.

Біраз жыл өте Айтаханов Отырар ауданына әкім болып барды. Азынаған Арыстанды-Қарабастың желі өтінде өзер жан сақтап, мал басын көбейтіп, құм ішінен шыққан уран кенішін жапондарға жалға беріп, ілдалдалап күн көріп жүрген қияндағы елге кешегі өткен тарихтың көрпесін көтеріп, «Отырар энциклопедиясын» шығаруға мұрындық болды. Ол кезде арғы-бергі тарихты қозғап, аудан азаматтарының әупірімімен қалпақтай қалың энциклопедия шығару былай тұрсын, республикаға белгілі ғылымизерттеу институттарының өзі толымды жинақ шығаруға әрі сол іске тәуекел етуге жүрексініп бітетін. Жүрегі дауаламайтын. Айтахановтың басшылығымен жарық көрген энциклопедия қалың қауымды риза етті. Тарихымыз түгенделді. Әлгі толық кітап серемізден орын алды. Мұны екі деп қойыңыз.

Ауыс-түйістің заманы емес пе, Қуанышты көп ұзамай Сайрам ауданына әкім етіп тағайындады.

Сайрамның негізгі тұрғыны – жергілікті өзбек халқы. Әлгі өзбектер қазақ жеріне қызыл төңкерістің ол жақ, бұл жағында қоныс аударып, атам заманнан мәйегінен майы шыққан екі тау арасындағы құйқалы төрге орнығып алған. Өзбек ағайынның жүрген жері базар, сауда-саттық. Аудан басшысы болып келген Қуанышкең айналасына зер салып қарайды. Орталықтың бас көшесінде құжынаған базар... ана тұста тағы базар... мына тұста базар... аяқ бассаңыз базарға сүрініп жығыласыз. Орталық алаңды, орталық көшені, арық пен көрізді кеңейтіп, елді мекенді берекелі, көрікті қонысқа айналдырсақ қайтеді деп әкім білек сыбанып шаш етек шаруаға кірісіп кетеді ғой... Базарды көшіру... орталық алаңға Абылай ханның ескерткішін орнату... көшелерді кеңейту... жол салу... көпірлерді жөндеу... ауыл төңірегіне жайқалтып ағаш отырғызу... сан-сапалақ шаруаның басы-қасында жүремін деп әкесінің есімін есінен шығарып алғандай кеп кешкені мәлім. Сонда өзбек ағайындар айтыпты деген сөз бар: «Кешегі халықтар көсемі о дүниелік болды деп мәз болып жүрсек, Айтаханов секілді темір тәртіптің елесі, сұлбасы әлі жер басып тірі жүр екен ғой! Таңғалмай көріңіз!»

Шындығында ғой... ойлайықшы.

Айтаханов – кешегі өткен большевик көсемдерінің жұрнағы секілді темір тәртіпке үйренген жан. Айтқан сөзін орындатып тынады. Орындалмаған жағдайда «Мен осы орынға лайық адаммын ба?» деген сауалға жүгінеді. Әуелі сөзге, сосын уәдеге, сосын іске сиынып үйренген жан. Темір тәртіптің иесі. Баяғының тірі жүрген сұлбасы, елесі деп тұрғанымыз содан.

Қуаныш замандасымыз – расында ортақтың, көпшіліктің шаруасына келгенде өзін де, өзгені де аямай жұмысқа салып, бейнетке белшесінен батып, ащы терін түгел сығып беретін ақкөз бейнетқордың бірегейі. Мына тәуелсіздік сапарындағы елімізде шаруа десе дүниені ұмытатын кісі екеу болса – бірі, ал бірі болса – соның нақ өзі. Көз жеткізген осынау шындығымызды үш деп қойыңыз.

Өмірдегі шындық көбіне ұстараның жүзі секілді.

Ұстараның жүзімен жүріп өту – қиынның қиыны.

Қуанышпен кез келген тақырыпта кең отырып сөйлесуге, сөз ұзартуға, пікір бөлісуге болады. Ескен желдей аңқылдап тіл табысып кете аласың. Көкейіндегі қоздаған сауалды тап басып тани қояды.

Қуаныштың өмірден тоқығаны қандай мол болса, оқығаны да соншама көп. Кітап көрсе гүлге қонған бал арасындай шұқшияды. Нағыз бесаспап суреткер жазушының тірі сөзін төбесіне қойып құрметтей біледі. «Қазақты өміршең еткен, заманнан заманға жеткізген пәтуалы тірі сөзі ғой», – деп отырады әрдайым. Әрқашан жадымызда ұстайтын азаматтың төртінші қасиеті – қазақтың қадым заманнан келе жатқан тірі сөзін түсіне білетіндігі болар, сірә.

Осынау ығы-жығы, иқы-жиқы, ызы-шу, шаруасы шаш етек базар аралағандай тынымсыз тіршілік сапарында көңіл түкпірінде жүретін, сыр бөлісе білетін, қиындықты қолдасып көтерісетін дос, жолдас табуға мәйін ұсталығы. Кісі танитындығы.

Қым-қуыт тіршілік сапарында кезігетін қуанышына, қиындығына, қайғысына, өкінішіне шын пейілмен ортақтаса білетін дос табу – аумалы-төкпелі мына заманда аса қиын. Осы қиындықты кейіпкеріміз Қуанышекең әрі қатесіз, әрі шебер шеше біледі. Сенісетін, сырласатын пікірлес, пиғылдас жора табуы ерекше қасиетінің бір белгісі деп ойламыз.

Қуаныш Айтахановтың өзіміз білетін сегіз қырлы, бір сырлы мінез қырын құм ішінен шыңырау қазғандай қазып айтып тауыса алмаспыз.

Досымыздың жүрген жері келелі әңгіме, кенішті сөздің ордасы, қашан көрсең елдің, халықтың қамын жеп, азаматтың биік сөзін айта біледі. Ауыл арасының майда сөзінен, руға, жерге бөлген бақай есеп әңгімесінен аулақ жүреді. Биіктеп сөйлейді. Қадым қазақтың ел болмағы – елшіден, жау болмағы – жаушыдан дегендей, ел болудың жолын әріден ойлап, қамын жеп, мазасызданып, күйгелек-

теніп, жанын күйзелтіп, түн ұйқысын төрт бөледі. Сонысымен елге сүйкімді.

Айтаханов – осы жүрген шынайы, шыншыл мінезімен, темір тәртіпті бітім-болмысымен, сегіз қырлы, бір сырлы қалыбымен әрдайым жүрегімнің төрінде екенін жарық дүниеден жасырған емеспін!

2013 ж.

Төлен ӘБДІК,
*жазушы, Мемлекеттік
сыйлықтың лауреаты*

АДАМГЕРШІЛІКТІ ТУ ЕТКЕН

Әңгімені мынау бүгінгі қоғамдық ортадан, солардың бірі шенеуніктерден бастайық. Менің Камал Ормантаев деген досым бар. Мықты хирург-дәрігер. Академик. Өзі тура сөйлейтін кісі ғой. Сол Қуаныш Сұлтановты көргенде былай дейтін: «Мен билікті жек көремін, бірақ сені жақсы көремін». Қуаныш Сұлтанов биліктің адамы ғой.

Сол айтқандай, менің өз басым шенеуніктердің ортасында көп болдым. Біраз қызмет істедім. Олардың психологиясымен айтарлықтай таныспын. Бұл орта туралы менің пікірім онша жақсы да емес. Бірақ енді, қалай десек те, осы мемлекеттікті, мемлекеттік құрылымды ұстап отырған солар ғой. Оның үстіне біз қанша сынағанмен де, қанша өкпелегенмен олардың ішінде де жақсы адамдар бар. Мысалы, менің өзім бірге істеген адамдардың ішінде көбіне бөліп

айтатыным – Өзбекәлі Жәнібеков, Қуаныш Сұлтанов, содан кейін Михаил Есенәлиев деген бір тамаша адам болды.

Бұлардың басқалардан айырмашылығы неде? Жалпы шенеуніктердің арасында қара басының қамын ойлайтын, ұсақ-түйекпен шұғылданатын, қызмет қууды ғана мақсат ететіндердің талайымен істес болдық қой. Осындайлардың талайымен, талай мәжнүндермен істес болдық. Ал жаңағы М. Есенәлиев сияқты кісілерде адами қасиет мол болатын. Олар өз ойларын жай ғана сөзбенен, биязы мінезбенен, зиялылықпен жеткізе біледі. Ондай адамдармен қызметтес болудың өзі бір ғанибет. Оларды сыйлайсың.

Міне, осындай адами қасиеттері мол, шынайы зиялының қатарына мен шенеуніктердің ішінде кейін кездескен Қуаныш Айтахановты да жатқызамын. Бұл адам алғаш кездескеннен-ақ жүрегіме ұялады, іні сияқты болды. Жалпы Қуаныш Айтахановты партияның Орталық Комитетінде істеп жүрген кезімнен, Президенттің көмекшісі болған тұстан білемін. Белгілі режиссер, актер Райымбек Сейітметов, тағы бір кісілер болды, солар арқылы таныстық.

Ол кезең қоғамда әр түрлі өзгерістердің орын ала бастаған кезі еді ғой. Әдетте кездескен адамның сөйлеген сөзінен, жүріс-тұрысынан, өзін ұстай білуінен көп нәрсені аңғаруға болады. «Теңіздің дәмі тамшыдан» дегендей, Қуаныштың бойынан адамды үйіріп әкететін қасиетті байқадым. Алғашқы бетте байқағаным – сөйлеген сөзінен бір кішіпейілділік, биязылық есіп тұрады екен. Сөз саптауының өзінде бір ерекшелік бар сияқты. Әсерлі әңгімелерінен әдебиет саласының маманы ма деп те қалғандайсың.

Кейін онымен Оңтүстік Қазақстан облысының Созақ ауданында кездесудің сәті түсті. Ол осы ауданның әкімі. Ал мен бір шаруалармен ауданға ат басын тіредім. Сонда онымен көп әңгімелесіп, жан дүниесін тереңірек тани түстім. Суретшілердің арасында «Бір бояу еш нәрсені білдірмейді, екі бояу қосылған жерде ғана белгілі бір ой айтылады, мағына пайда болады...» дейтін әңгіме бар.

Айтайын дегенім – адамның бойындағы мінез де сол сияқты. Сен керемет бір математик бол, немесе керемет

спортшы бол, немесе керемет стратег әскери қайраткер бол, бірақ бойыңда екінші бір адамгершілік деген қасиетпен қоса жүрмесе, жалғаспаса, онда сен ерекше бір тұлға бола алмайсың. Әншейін бір саланың ғана маманысың.

Ал Қуаныштың бойынан мен біраз жақсы мінездерді байқадым. Ол ең алдымен ұлттық болмыстағы адам екен. Өзі орысша да жақсы сөйлейді. Оқуды Мәскеуде бітірген екен. Содан мен әжептәуір әсерге бөлендім. Осындай жігіттерді қызмет бабымен өсіре беру керек қой деп те түйдім көкірегіме. Өзі сөйлеген кезде өте дәмді сөйлейді. Сөз сөйлеудің де түр-түрі бар емес пе, қызыл сөзді көпіртіп, шұбыртып, жалған шешендікке салынып, тарта беруге де болады. Ондай да шешендерді көріп жүрміз. Ал енді жүрек түкпірінен шығарып шынайы сөйлей білу бір басқа.

Бойыңдағы адамгершілік тұрақтылық сенің қызметіңе қарамайды. Қызмет деген өзгеруі мүмкін. Тіпті қызметсіз қалуың мүмкін. Ал Қуаныш қандай жағдайда да баяғы көңілінен айнымайтын сондай бір тұрақты жігіт екен.

Қазақтық ұғымда, жалпы қазақтық қана емес, жалпы адамзаттық ұғымда асыл тас деген ұғым бар ғой. Ол неге асыл тас? Асыл тас болатын себебі – ол өзінің қандай жағдайда жатса да, батпақта жатса да, жердің үстінде жатса да, астында жатса да, өзінің химиялық элементін өзгертпейді, қасиетін жоғалтпайды. Сол секілді адамдар болады. Ол қайда жүрсе де, қалай жүрсе де өзінің баяғы құдай берген тазалығын, кісілік қасиетін жоғалтпайды. Қуанышты сондай азаматтың бірі деп білемін.

Арада біраз жылдар өткенен кейін ол Парламент Сенатына депутат болып келді. Оның алдында облыста басшы қызметтер атқарды, облыс әкімінің орынбасары болды. Жалпы адам жүрген жерінде тек қана адамгершілікпен ғана жүрсе, ол да қиын болар еді. Біреу болмаса біреу жақсы адам деген мамандық емес демей ме. Қуаныш – іскерлігімен де көзге түсе білген өз ісінің нағыз маманы. Өйткені адамгершілігі, жұртпен тіл табысуы жақсы болғанымен, іскерлік жағы ақсап жатса, ол да қиын ғой. Сол жағынан да Қуаныш жүрген жерінде өте абыройлы. Іскер, жақсы психолог, көп-

шілікпен жұмыс істей біледі. Біздің қоғамда, үлкен жерлерде осындай жігіттер жүру керек.

Содан кейін өзінің отбасы да өте бір жарасымды. Үйінен, келіннің қолынан дәм таттық. Төңірегі ұнайды маған. Достары бар. Адамгершілігі мол жақсы адамдармен қарым-қатынас жасайды екен. Сейітжанов және басқа мықты жігіттермен таныстық. Жақсы жақсыға үйір болады. Солай болу керек. Қуанышты өзім қатты сыйлаймын. Ол – менмендігі жоқ, барынша қарапайым, кішіпейіл азамат. Бір мысал келтірейін.

Мен алпыс жылдығымды өткізген қарбаласта осы Қуаныш тойға шақырылмай қалыпты. Телефонын таба алмадым ба, әйтеуір сондай бір жағдай болды. Өзім ұялып, қысылып жүруші едім. Басқа біреулер болса, мұндайда өкпелейді ғой. Ал Қуаныш болса, бір кездескенде менің айыбымды өзі жуып-шайып, көңілімді көтеріп тастады. Бұған қалай риза болмайсың?

Жалпы жақсы адамдар туралы үнемі айтып жүру керек. Жақсы адамдардың отбасын халық білу керек. Себебі бүгінгі күні ең қиын нәрсе – жақсыны жаман қып көрсету. Жақсы мен жаманның арасы ажыратылмай жатыр. Жақсы еместер жақсы атаққа ие болып жүр. Тіпті әдебиеттің өзінде де халтурщиктер сыйлық алып, күшейіп, төбеңде ойнайды. Қоғамның үлкен ауруы осы. Немесе қызметіңе қарап сыйлайды. Қазір адам деген актер ғой. Білім бар, басқа бар. Екі-үш сағатқа рөл ойнауға оның актерлік қабілеті жетеді.

Демек, жақсы мен жаманды ажырта білу керек, айтып жүру керек. Мұхамед пайғамбардан «Ең жаман нәрсе не?» деп сұраған ғой. Ол кісі «Ең жаман нәрсе – надандық» деп жауап берген. Өйткені надан жақсы мен жаманды айыра алмайды. Осындай жақсы жігіттерді әр жерде айтып жүрсе, онда біздің қоғам тазарады, әр түрлі науқастардан сауығады.

Қ. Айтаханов – Парламентте де өз пікірін айтып жүрген жігіт. Осының өзін ерлік деп есептеймін.

2013 ж.

Қойшығара САЛҒАРАҰЛЫ,
*ғалым, жазушы, Мемлекеттік
сыйлықтың және Құлтегін
атындағы сыйлықтың лауреаты*

ХАЛҚЫНЫҢ ҚАМЫН ЖЕГЕН

Мен ұзақ жылдар баспасөзде журналистік қызмет атқарған адаммын. Қызмет бабымен іссапарға шығып тұратынымыз бар. Діттеген тақырыбымызға байланысты ел аралаймыз, адамдармен жүздесеміз, пікір алысамыз, материал жинаймыз. Ретіне қарай қарапайым адамдармен де, басшы қызметтегілермен де кездесіп, жүздесудің сәті түсіп жатады. Міне, сондай тұстарда арагідік барған жеріңнің шаруашылық жайы, адамдардың тұрмысы, ел басқарып отырған азаматтардың қауқары төңірегінде әңгімелер де қозғалып қалады. Ауданның немесе шаруашылық басшысының іскерлігі, ақыл-парасаты, халықпен жұмыс істей білу қабілетінен осындай іссапарлар барысында хабардар боласың.

Қуаныш Айтаханов деген азаматтың есімімен, оның істің көзін таба білетін шаруақорлығымен, бірге жұмыс істейтін адамдармен тіл табыса білу қабілетімен, қолға алған ісін үйіріп әкететін алғырлығымен әлгіндей іссапарлардың бірінде сырттай таныс болған едім. Және алғырлығының арқасында жас кезінен ел басқарып, жұртшылықтың ілтипатына бөленгенін ел әңгімелерінен құлағымыз шалып қалып жүрді.

Алайда кезінде менің мұндай әңгімелерге бөлендей мән бермегенім де рас. Бұл түсінікті де ғой. Өйткені жолға шыққанда қаузамақ болған тақырыбың, ойлаған мақсатың басқа болғандықтан, әңгіме айтылған тұста құлақ түріп тыңдағаныңмен, кейін өз шаруаңның әлегімен белгілі бір азамат туралы айтылған жөндемді пікір де біртіндеп ұмытылып, жадыңнан шығады.

Бірақ Қуаныш туралы жұрттың риза сезімі, оның ел басқарудағы ұзақ жылға созылған тәжірибесі, Оңтүстік Қазақстан облысының көптеген аудандарын іскерлікпен басқарып, үнемі алға шепте жүретінін жиі естіген сайын «Шынында да парасатты жан болғаны ғой» деген ойға келгенмін.

Күндердің күнінде Қуаныштың өзімен де таныс-біліс болудың сәті түсті. Қазақта «Жігітті жұрт мақтаған қыз жақтаған» деген сөз бар ғой. Елдің аузында жақсы жағынан есімі жүрген азаматпен жиын-тойларда, жиналыстарда кездесіп жүрдік. Кейін азды-көпті пікір алысып қалған кезде жұрттың айтатын сөздерінің жаны бар екендігін, кісілігі мол, ірі азамат екендігін көрдік.

Тегінде елмен тіл табысып, солардың қажетіне жарай білу – үлкен өнер. Қазақта «Көпке жақпайсың» деген сөз бар. Ал ел басқарған адамның жалпы жұртқа жаға қоюы тіптен екіталай. Ол үшін өзіңнің елге деген ниетіңді іспен көрсетіп, дәлелдей білуің керек.

Қуанышпен жақынырақ танысқаннан кейін, оның сөйлеген сөздерінен іскерлікпен бірге еліне, халқына шын мәнінде жаны ашитын адамның бейнесін көргендей бол-

дым. Баяғыда ел аралап жүргенде осы Айтаханов туралы талай адамдардан «Басшы болсаң, Айтахановтай бол!» дейтін ризашылыққа толы лебіздерді естіп қалатынымды, бірақ оған соншалықты мән бермейтінімді жоғарыда айттым ғой. «Естіген бір басқа, көрген бір басқа» деген сөздің дұрыстығына Қуанышпен таныс-біліс болғаннан кейін ғана көзім жетті.

Қазақта «Қонақ аз отырып, көп сынайды» деген нақыл бар ғой. Сол айтпақшы, мен Қуанышпен анда-санда болатын жүздесулерден, баспасөзде, теледидарда, радиода сөйлеген сөздерінен, ортаға тастаған ойларынан оның ел қамын жеген нағыз ұлтжанды азамат екенін аңғарамын. Және бір сүйсінетінім – не айтса да, не істесе де білігі мол білімді адам екені айқын аңғарылып тұрады. Басшының рөлін ойнап, жалған көсемсімей, жан дүниенді толқыта жүрек түкпірінен шығарып шынайы сөйлей білгенге не жетсін, шіркін! Ол бір өнер ғой.

Осы тұрғыдан келгенде оқу-тоқудың, іс қағаздарының бәрі орысша жүргізілген кешегі кеңестік заманның тәрбиесін көрген, оның үстіне Мәскеудің академиясын үздік бітірген маманның қай жерде, қандай жағдайда болмасын тек қана қазақ тілінде сөйлеп, ойын нақты тұжырымдай білетіні адамды өзіне еріксіз үйіреді екен. Және сөз саптауы қалай десеңізші. Өзі көтеріп отырған өзекті тақырыбын ана тілінде саңқылдай отырып жеткізгенде «Әп, бәрекелді!» дегенінді байқамай қаласың.

Қай ауданды басқармасын, сол ауданның адамдары Қуаныш туралы жақсы пікір айтады. Ал оның сыртында кеше мынау Парламентке келді. Парламентке көп сын айтылып жатқан қазіргі жағдайда, бүгінгідей қиын жағдайда халықтың мүддесіне сай келетін сөздерді айту, елдің мұңын мұңдап, жоғын жоқтау, пайдалы істерге мұрындық болу үлкен жүректілікті, азаматтықты, ірілікті керек етеді. Қуаныштың сөйлеген сөздерінен соның бәрі көрініп тұрады.

Парламент қабырғасында Қ. Айтаханов көтеретін ондаған, жүздеген мәселелердің біреуіне ғана тоқталайын. Көк-

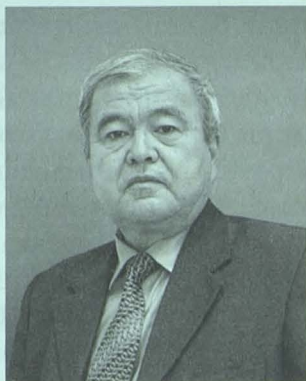

сарайды салу жөнінде болған пікірталастарда сол өңірдің жағдайын экономикалық тұрғыдан да, аумақтық тұрғыдан да, халыққа қандай пайдасы бар, қандай зияны бар екенін алақанға салғандай ашып көрсетіп, ел мен жер жағдайын жетік білетін адам ретінде өз ойын жеріне жеткізе айтып, пікірін дәлелдей білді. Оның сыртында белгілі бір күрделі мәселелер төңірегінде баспасөзде ортаға салып жүрген ойлары қандай. Осының бәрі Қуаныш жөнінде айтылып жүрген жұртшылық пікірінің шындық екеніне көзінді жеткізе түседі.

Өз басым Қуаныш ініммен жақын араласып, сапарлас болып, пікір алысып, ішкі жан дүниемізді бөлісіп көрмесем де оны елге, халыққа жаны ашитын азамат деп сырттай сыйлаймын. Кейде адамның кім екенін, қандай тәрбиеде болғанын оның сәлем беруінен де байқауға болады. Қуанышпен сирек те болса кездесулерде бойындағы жақсы қасиеттерін байқап жүргендердің бірімін. Сондықтан да оны іштей құрмет тұтамын.

Түптеп келгенде, біздің бөріміздің істеп жатқан тірлігіміз, мақсатымыз – 260 жыл бодандықта болған елдің жаңылысып, жаза баса бастаған тірліктерін қалпына келтіріп, қазақтық қалпымызға, қазақы бауырмалдығымызға, қазақы кісілік парасатымызға оралу ғой. Осындай ізгі де игілікті тірлікке ықпалы тиетін азаматтардың бәрін жақсы көру, соларға қолдан келгенше қолғабыс жасау, мүмкіндігіне қарай көмектесу біз сияқты жасы келген адамдардың парызы болуға тиіс.

2013 ж.

Мұхамбетқасым ШӘКЕНОВ,
мемлекет және қоғам қайраткері

ЕЛІН ЕСІНЕН ШЫҒАРМАЙТЫН АЗАМАТ

Ұмытпасам, 1969 жылдың күзі болатын. Мен ол кезде Алматыда, Қазақстан комсомолының Орталық Комитетінде бөлім меңгерушісінің орынбасары болып істейтінмін. Кабинетке Оңтүстік Қазақстан облыстық комсомол комитетінің бірінші хатшысы Қаражан Әбілөзімов кіріп келді. Ол өзі іскер, кішіпейіл, кісіні баурап алатын, жарқын мінезді азамат еді. Жастар арасында абыройы биік болатын. Бүкіл Қазақстанға тез тарап кеткен, Мұхтар Шахановтың сөзіне жазған Шәмші Қалдаяқовтың «Ақ бантик» әні Фатима деген қызбен үйленген тойларына арналып, сонда шашу ретінде авторлардың қатысуымен алғашқы рет орындалған.

Амандасып болған соң Қаражан жанына еріп келген сымбатты, сыпайы, жас жігітті таныстырды. Оның аты-жөні Айтаханов Қуаныш, Мәскеуде Ветеринария академиясын бітіріпті, комсомол жұмысына жаңадан араласып

жүрген кезі екен. Көп кешікпей Қуаныш ініміз облыстың жастар ұйымын басқарды. Бұл жұмыста жігерлі жас жігіт іскерлік қабілетін танытудың арқасында аудандық партия комитетінің ІІ хатшысы, кейіннен халық депутаттары аудандық атқару комитетінің төрағасы болып сайланғанын естідім. Одан соң облыстың бірнеше аудандарын абыройлы басқарып, елдің аузына жақсы басшы ретінде ілікті. Республика Жоғарғы Кеңесінің депутаты болып сайланды.

Арада біраз жылдар өтті. 1988 жылдың жазында Торғай облысы тарап, мен Қызылқұм, қазіргі Отырар ауданына қызметке ауысып келгенімде Қуаныш Айтаханов ініміз көрші Арыс ауданын басқарады екен. Содан әріптес ретінде жақын танысып, араласып кеттік. Оның үстіне қасиетті Отырар оның кіндік қаны тамған жері болып шықты.

Мәскеуде, академияда өзімен бірге оқыған зайыбы Айман да өте қарапайым, кішіпейіл, ілтипатты жан екен. Солтүстіктің, қазақтың саны аздау аймағының тумасы бола тұра, оңтүстіктің ежелден келе жатқан әдет-ғұрыптарына тез үйреніп кетіпті, жасы үлкендерге иіліп сәлем жасауымен көпшіліктің көңілін баурап алады.

Қуаныш Айтаханов Оңтүстік Қазақстан облысы әкімінің орынбасары болды, осы өңірдің Шардара, Қазығұрт, Ордабасы, Созақ, Сайрам аудандарын басқарып, олардың экономикалық және әлеуметтік жағдайларын дамытуға зор үлес қосты.

Барып жүргенде аңғарғаным, ол Отырар ауданының әкімі ретінде біраз игі жұмыстар атқарды. Кең ауқымда ойлайтын басшы ретінде нақты игілікті істер ұйымдастырып, туған топырағына ерекше еңбек сіңіріп жүргені бірден байқалды. Көп жұмыс бітіріп, жерлестері айта жүретіндей ауданда жақсы із қалдырды.

Тер төгіп істеген көп жылдық еңбектері жоғары бағаланып, Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенатына депутат болып сайланды. Бұл биік лауазымда жүріп Қуаныш ініміз белсенділік көрсетті. Сайлаушылардың амандаттарына жауапкершілікпен қарап, Үкімет басшыларына

көптеген депутаттық сауалдар жолдады. Бірнеше Заң жобаларын талқылау кезінде құнды ұсыныстар мен орынды өзгерістер енгізді. Көпшілікті толғандыратын күрделі проблемалар жөнінде баспасөз беттерінде мағыналы, ғылыми тұрғыда сарапталып жазылған материалдар жариялады. Теледидардан оның Парламент отырыстарында, әсіресе, ауыл тұрғындарының жоғын жоқтайтын жан айқайын жиі естіп жатамыз. Ерен еңбегі еленіп, ол Сенатқа екінші рет депутат болып сайланды. Мұндай абырой мен сенім оңайлықпен келмейтіні түсінікті.

Көп жылдан бері тұжырымдаған ойымша, Қуаныш Айтаханов – ауыл шаруашылығының білгірі, ұйымдастырушылық қабілеті зор талапшыл басшы, өте ұлтжанды, қазақтың тілін, әдебиетін, мәдениетін, салт-дәстүрін аса қадірлейтін, мәдени және тарихи мұраларға біршама нақты жанашырлық жасаған азамат.

Өмірде көргені мен түйгені мол, жұртшылыққа кеңінен танымал мемлекет және қоғам қайраткері, әрқашан халықтың қамын ойлап жүретін Қуаныш Айтахановтың еліне бергені мол, сонымен қатар әлі де берері көп. Жинақтаған терең білімі мен бай тәжірибесін болашақ ұрпақтың игілігіне жұмсай берсін, бойындағы сарқылмас күш-қажыры ешқашан ортаймасын деп тілеймін.

2013 ж.

Мырзагелді КЕМЕЛ,
*экономика ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан Жаратылыстану
ғылымдары академиясының академигі*

ПАРЫЗҒА АДАЛДЫҚ

Қуаныш Айтаханұлы – оңтүстік өлкесіндегі көрнекті азаматтардың бірі. Жиырма бес жасынан бастап облыс деңгейінде жауапты қызметтер атқарды, әуелі облыстық партия комитетінің нұсқаушысы, содан соң облыстық комсомол комитетінің екінші хатшысы болып бастап, алты ауданда басшылық жасады. Қазығұрт ауданы әлі Ленин ауданы болып тұрғанда, компартияның аманында сол ауданда партия комитетінің екінші хатшысы болғанда орда бұзар отыздың төңірегінде еді.

Одан кейін Шардара, Қазығұрт аудандары атқару комитетінің төрағасы, облыстық агроөнеркәсіп комитеті төрағасының бірінші орынбасары болып, қыр асар қырықта Арыс қаласын ұзақ уақыт басқарды, одан облыс әкімінің орын-

басары болды, содан кейін Созақ, Отырар, Сайрам аудандарының әкімі болып қызмет етті. Осылай Қуаныш Айтаханұлы облыс көлемінде қажымай-талмай жиырма бес жылдан астам басшы қызмет атқарды.

1990 жылы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің он екінші шақырылымының депутаты болып сайланды. Бұл шақырылым әлі кәсіби емес, бұрынғы үрдіспен келіп-кетіп қызмет атқаратын (біраз бөлігінен басқасы) депутаттардың жиыны болса да, осы үш жыл ішінде еліміздің әуелі егемендігі, кейін тәуелсіздігі жарияланып, Конституция мен еліміздің рәміздері қабылданып, аумақтық тұтастыққа, шекараға, әскер ісіне, сондай-ақ нарық экономикасына лайықталып жаңа заңдардың дүниеге келіп жатқан қызығы да, қиындығы да мол кезең еді.

Қуаныш Айтаханұлын сол 90-жылдардың ортасына дейін екі рет көріп, таныстым. Біріншісі сырттай таныстық болды, 1973 жылы облыстық жастар ұйымының басшылығында жүргенінде мен совхоз комсомол ұйымының жетекшісі және аудандық комсомол ұйымының штаттан тыс хатшысы болдым, сол кезде облыстық комсомол ұйымының пленумдарында президиумда көрдім. Аудандық комсомол ұйымының жетекшісі Еламан Бұхаров деген тамаша азамат біздерді облыстағы жиындардан қалдырмай ертіп жүруші еді.

Екінші рет 1994 жылы қазан айында Жоғарғы Кеңестің депутаты кезімде Созақ ауданында Сұлтанбек Қожановтың туғанына 90 жыл толғанына орай өткен шараларға қатысуға Өмірбек Арысланұлы Жолдасбеков екеуміз Жоғарғы Кеңес атынан арнайы келдік. Жаңадан сайланған, ұяң, тартыншақтап тұратын кезім (кейін де сол қалпымда қалдым) Өмекеңнен бөлініп, арт жақта қалып кете берсем: «Сен екеуміз ресми делегация мүшесіміз, менің қасымнан қалма», – деп қамқорлыққа алып, барлық шараларда сол кісінің жанында төрде отырып, Қуаныш Айтаханұлы аудан атынан шапан кигізді. Бірақ жақынырақ танысуға көптеген қонақтардан аудан әкімі босай алмады.

Содан Сенат депутаты болғанша Қуаныш Айтаханұлымен аралас-құралас бола алмадым, тек қана мейрам сайын міндетті түрде құттықтаған ашық хатын алып тұрдым.

Өмірбаян парақтарынан үзінділер Қ: Айтахановтың 2005 жылдан бері қатарынан екі рет Сенат депутаты болуы кездейсоқ еместігін дәлелдеп тұрғандай.

Парламент депутаты болып қызмет атқарудың өзіндік ерекшеліктері бар. Онда білімді маман не білікті басшы болу аз, оған ізденушілік, мемлекетшілдік, іске жанашырлық, экономика мен әлеуметтік мәселелерді қатар түсіну, мәселенің тереңіне үңіле білу, көзі жеткен мәселелерді дер кезінде айтып отыру секілді түрлі қабілет-қасиеттер керек. Осы талаптардың бәрінің үдесінен шыға білетін депутаттар онша көп емес. Сол көп еместердің жуан ортасында Қуаныш Айтаханұлының өзіндік орны бар. Стол тоқпақтап, партбилетті алып қоюмен немесе қызметінен айырумен қорқытып, өзі жетік біле бермейтін істер жөнінде орынды-орынсыз талап қояды, жөні келмейтін мерзімде орындауға нұсқау беруді, солайша ықтырып алып жалтақтатып қояды үйреніп, әкім қызметін көп жылдар атқарып, соңынан депутат болып жатқандар да кездеседі, бірақ ондайлардан нағыз депутат шықпайды. Олар бұрынғы тәсілінше ауырдың астымен, жеңілдің үстімен, Парламент атқарған істерге ие болып, ағысқа еріп жүре береді.

Қуаныш Айтаханұлы депутат ретінде ең алдымен өзі сайланған облысының жанашыры бола білді. Жанашыр бола білу үшін облыстың бағыт-бағдарын, мұң-мұқтажын жете білу керек екенін терең ұғынатынын көрсетті, депутаттық қызметінің басты бағытын солай құрды. Ол облыстың барлық жетістіктерін, қажеттіліктерін, жетіспеушілігін терең талдай біледі. Айтатын жерінде айтады, жазылып, елге жария болуы тиіс деген кезде жазады. Кездесулерден ешуақытта қашпайды және сайлаушылармен сұхбаттарға дайындықпен барады. Парламенттің де, өзінің де атқарған істерін баяндайды. Айтары бар. Тынымсыз. Облыстағы болып жатқан істерді алдымен Айтахановтың мақалалары

арқылы республикалық баспасөз беттерінен көресіз. Мәселен, облыста кәсіпкерлікті қолдау мақсатында «Максимум» аймақтық инвестициялық орталығы ашылып, шағын және орта бизнес субъектілеріне жылдық өсімі 7 пайызбен несиелер беріліп жатқаны, ол өсім тұтас бір институт болып құрылған жаңа құрылымдардың беретін несие пайызынан төмен пайыз екенін мақтаныш етіп, бүкіл елге хабарлайды.

Бұл бір ғана мысал емес. Шымкент қаласы маңында салынып жатқан «Стандартцемент» зауыты қаладағы бұрыннан қызмет етіп келе жатқан, өткен ғасырдың 50-жылдары құрылған, технологиясы заманнан артта қалып қойған цемент зауытын алмастыратынын да, «Жол картасы» бағдарламасы басталғалы Оңтүстік Қазақстан облысында атқарылған игі істерді де жұрт Айтахановтан оқып біледі.

Сайлаушыларының қойған мәселелерін бұрынғы кездері қойылатын сауалдармен салыстырып талдағанын оқығанда тұрғындарымыздың талаптарын, өмірге көзқарасы қай тарапқа қарай өзгеріп жатқанын танып алуға болады.

Мақалаларында еліміздің экономикасының алға дамып келе жатқанын, халқымыздың әл-ауқатының, сұранысының өсе түскенін, бүгінде күн тәртібіне – ауыз суды әр үйдің ішіне жеткізіп беру мен елді мекендерді газдандырудан тартып, ЕҚЫҰ Саммиті, Еуразиялық Одақ, қоршаған ортаны қорғаудың мәселелеріне дейін сөз қозғайды. Мақала өздігінен тумайды, ол – сайлаушылармен мезгіл-мезгіл кездесудің, ел жағдайын сол кездесулер арқылы біліп отырудың нәтижесі.

Қуаныш Айтаханов – ғылым докторы. Әдетте шенеуніктердің ғылымдағы ізденгіштігі онша бағалана бермейді. «Біреу жазып берген ғой», «Өзі жазды деймісің, ақшасы жазған шығар» деген күңкіл сөз ұдайы айтылып жатады. Бұл сөзді біздің кейіпкерімізге арнап айта алмайсыз. Оның ізденгіштігіне, білгірлігіне, мәселені нақты қоя білетініне дау жоқ. Ол облыс көлемінде шешімін күтіп отырған мәселелер жайында айта келе жыл ішінде облыстың сыртқы сауда айналымы қанша болды, оның ішінде экспорт

қанша соманы құрайды, оның ішінде қай елдің үлесі басым, облысқа келетін импорт пен экспорттың ара салмағы қалай, осының бәрін жіліктеп айтап бере алады. Облыстың 2 миллионнан асып кеткен (Қазақстан халқының 14 пайызы, Қазақстандағы қазақтардың 25 пайызы) тұрғындарының неге өзін-өзі азық-түлікпен қамтамасыз ете алмай отырғанын айтқанда, қанша сүт өнімдері, қанша өсімдік майы, сусындар, кірпіш, цемент, мұнай өнімдері әкелінгенін бүге-шігесіне дейін іздеп тауып, дәлелмен жазады. Міне, бұл – ғылымдағы зерттеулерінің өзінікі екеніне дәлел, ізденгіштігінің белгісі. Осы талдауларды жасай отырып, осы тауарлардың бәрін облыс ішінде өндіруге болады, тек өндіріс саласындағы сұраныс пен қажеттілікті анықтап, ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу мен өнеркәсіп индустриясында жұмыс істейтін отандық тауар өндірушілерді барынша қолдап, көмектесу қажет деп түйіндейді.

Оның назарынан еліміздің күн сәулетті оңтүстігіндегі қолайлы климатта ұсақ шаруа қожалықтарын ірілендіру, егін шаруашылықтарын әртараптандыру, жаңа технологиялар мен жоғары өнім беретін өсімдік сорттарын өндіріске енгізу жұмыстары да тыс қалмайды.

Шаруа жайын жиі қозғайды. Оларға берілетін субсидия мен несиенің кешігіп жетуі, бұрмалануы, тендер өткізудегі кемшіліктер, суармалы жерлерді тиімді пайдалану мәселесі, тамшылатып суаруды енгізу мен жылыжайлардың мүмкіндіктерін пайдалану ісінің біркелкі жүрмеуі, облыста өндірілген қауын-қарбыз, көкөніс, жеміс-жидектің ысырапсыз тұтынушыға жетуі, оны ұйымдастырудың жолдарын жақсарту секілді бағыттардың бәрін жіліктеп, талдап айтып береді. Бүгінде ірі тауарлы-сүт фермаларын құрған кезде қажетті жем-шөппен қамтамасыз етуге терең мән берілмеуде, көп қаржыға қоражай салғанда, оның төңірегінде жеткілікті жем-шөп базасын құрудың мүмкіндігі бар ма, оған көңіл бөлінбей қалатыны жиі деп уайымдайды.

«Еліміз дүние жүзінің ауылшаруашылық өнімдерін өндіретін негізгі 25 мемлекеттің қатарына енетіндіктен және ресурстық әлеуеті жағынан қазіргі деңгейден 3-5 есе артық өнім өндіруге мүмкіндігі бар» деген сияқты пікірлерді айта отыру – биліктің назарын осы мәселелерге аудару жолы деп санайды және өз ойларын батыл жеткізеді. Егер ол өзі айтып немесе жазып отырған мәселелерді жетік білмесе, өңірден сайланған әлдебір депутаттарша елдегі болып жатқан қайсыбір ірі шаралар жөнінде биік-биік сөздерді жазып, сонымен шектеліп қалар еді.

«Қазіргі күні 1 миллион 600 мыңдай үй шаруашылығындағы әйел үйінде отырып, мал ұстап, өзінің балашағасын асырап, артығын басқаларға сатып, елді асырап отыр. Бұл – үлкен әлеуметтік мәселе. Жеке меншік үй шаруашылығына қолдау болмаса, өзін өзі жұмыспен қамтамасыз етіп отырғандардың бәрі бос қалса, не болмақ?!» дей отырып, шаруалардың бірігуін, шаруашылықтардың іріленуін насихаттаумен бірге, елімізде азық-түлік молшылығын жасауға қомақты үлес қосып отырған ауыл тұрғындарының жеке қосалқы шаруашылықтары мен үйіргелік жерден алатын өнімдері екенін айтуды да ұмытпайды, оларға да мемлекет тарапынан қолдау жасау, малдарын асылдандыру, жұқпалы аурулар мен өсімдік зиянкестерімен күресуде мемлекеттік реттеу шаралары қажеттігін де қоса айтады.

Депутаттық қызметінде сайлаушылармен кездесулерде өзі сайланған облыста атқарылып жатқан игі істердің арасында кемшіліктер мен олқылықтарды да айта жүреді. Коммуналдық төлем тарифтерінің өсуі, мемлекеттік сатып алу мен несие берудің жең ұшынан жалғасып жататыны, ауыл шаруашылығы жерлерін тиімді пайдалануға зиянын келтіріп отырған көріздік жүйелердің тазаланбауы, жер асты суларының көтерілуі салдарынан суармалы жерлердің істен шығуы немесе өнімділігінің шаруа үшін тиімсіз жағдайға дейін төмендеп кетуі, қосалқы шаруашылықтарды дамытуға мемлекет тарапынан көмектің жүйесіздігі

секілді сайлаушылар айтқан көптеген мәселелерді Парламент мінбері мен ақпарат көздері арқылы басшылыққа жеткізіп отырады.

Мақтаарал мен Шардара аудандарын байланыстыратын жолды өзбек шекарашылары жауып тастағалы екі аудан арасындағы қатынас 80 километрге ұзарып, аудан тұрғындары бір қиналыс көрсе, енді ауданға келетін және одан басқа жаққа тасымалданатын тауарларды жеткізу Өзбекстан арқылы келетін темір жолға тәуелді болып, темір жол қатынасы тоқтап қалғанын жазып, бұл мәселенің шешімі табылмаса жағдайдың қиындап бара жатқанын жеріне жеткізе, дәлелдермен айтады.

Облыс үлесіне тиесілі ағын су Айдаркөлге қарай босқа кетіп жатқандықтан, тіпті сол суды жіберуге көрші ел ақы төлеуді талап еткендігінен мәжбүрлі жағдайда салынған «Көксарай» су реттегішінің насихатшысы болып кездесулерде сөйлеп, баспасөзде жазған мақаласын оқығанда мамандығы су шаруашылығы болса керек деп қалатындайсың. Сол құрылыс кезінде су астында қалып қойған Жетісай – Шардара – Арыс автожолының жиырма шақырымдай бөлігінің орнына айналма жол салуды қозғап, соның құрылысын тездетуді де қоса талап етеді.

Қуаныш Айтаханұлы депутат ретінде қаралып жатқан барлық заң жобаларын мұқият қарап шығуға уақыт табады. Жай ғана қарап шықпайды, әрбір заң жобасы бойынша өзінше ой түйеді, өз пікірін қалыптастырады. Дауыс бергенде ешқандай көзжұмбайлық, қатар отырғандар қалай дауыс берсе, соған қарап дауыс бере салу болмайды.

Өзі кеңестік уақытта Мәскеу академиясын бітірген мал маманы болғандықтан ба, Созақ пен Отырарда қызмет еткендікі ме, мал шаруашылығын жандандырудың жанашыры. Жердің тозуын болдырмауды, жарамсызданған жерді рекультивациялауды, жайылымдық жерді пайдалануды жақсартудың кешенді шараларын (құдық қаздыру, суландыру, жаңа өсімдіктермен толықтыру, қосымша қоректендіру) палата отырыстарында кезек-кезегімен ай-

тып отырады. Айтқанда нақты дәлелдер келтіріп, ғылыми ұсыныстар береді, оған қажет қаржыны есептеп, соны бөлуді қоса ұсынады, боссөзділікке бармайды.

Соңғы үш жыл ішінде сенатор Айтаханов Сенаттың жалпы отырысында отыз шақты депутаттық сауал жасайды. Оларда сол мерзімдегі аса өзекті мәселелерді қозғапты. Егер Сенатта бір жылда 30-35 отырыс өтеді десек, әрбір үшінші отырыста бір сауал жасағанынан-ақ депутаттың белсенділігін танып-білуге болады.

Бір сөзінде: «Біз Агроөнеркәсіп кешенін алға жедел дамытамыз десек, ауылшаруашылық банкін ашып, экономиканың тамырларының дұрыс жұмыс істеуін бақылауға алып, толыққанды жұмыс істеуіміз керек. Оған негізі бар», – дей отырып өз ұсынысын да айтады. «ҚазАгро» Ұлттық Басқарушы Холдингі» акционерлік қоғамының агроөнеркәсіп кешенін қолдау мен дамытуға арналған қазіргі қаржы институттары негізінен несиелік ресурстар таратумен, ауыл шаруашылығын және ауылды дамытуға мемлекет тарапынан бөлінген бюджет қаражаттарын қайта бөлумен шұғылданып қана қоя салмай, ондағы қаржы берумен айналысатын оның еншілес төрт АҚ-ның функцияларын қайта үйлестіру арқылы мемлекеттік Агропромбанк ашуды ұсынады.

Суармалы жерлерге қатысты *агроөнеркәсіп кешені алдындағы міндеттерді саралағанда суармалы жер кепілді түрде мол өнім беретінін, бізде өз еліміздің тұрғындарын ғана қамтамасыз етіп қана қоймай, сырт елдерге де көкөніс, жеміс-жидек, бау-бақша өнімдерін көптеп шығарудың мүмкіндігін дәлелдейді және де мал шаруашылығы өнімдерін мол өндіру жолында Елбасы ауыл шаруашылығы мамандарының алдына қойған ет өнімдерін 60 мың тоннаға жеткізуге берік негіз бар екенін, ол үшін сырттан әкелінетін мал мен құс шаруашылығы өнімдерін өндіруге қажетті жоғары белокты жем-шөп дақылдары суармалы жерлерде өндірілетінін атап, сол үшін суармалы жерді осыдан 20 жыл бұрынғы қалпына*

келтіріп қана қоймай, тағы да 1-1,5 миллион гектар жер қосу мүмкіндігі бар екенін алға тартады.

«Бұдан 20 жыл бұрын суармалы жер көлемі барлық егістіктің 6 пайызы болып тұрғанда, оларда егіншілік өнімдерінің 30 пайызы өндірілсе, бүгінде ол көрсеткіш екі есеге жуық төмендеп кеткен...» – дей отырып, ауыл шаруашылығының «алтын қоры» болып есептелетін суармалы жерлер ел игілігіне тиімді, жоғары қайтарыммен жұмыс істеуі үшін оларды мемлекет тарапынан күшті қолдау керек екенін айтады.

Қазіргі күні қолданыста жүрген 1,3 млн. га суармалы жерлердің құнарлылығы мен өнімділігін көтеру үшін олардың мелиоративтік жағдайын жақсарту қажет, ол үшін «Агроөнеркәсіптік кешеннің дамуын мемлекеттік реттеу шаралары туралы» 2005 жылы қабылданған Қазақстан Республикасы Заңының 9, 11-баптарына осы бағыттарға субсидия бөлуді реттестіретін өзгерістер мен толықтырулар ұсынып, ол ұсынысы бірнеше жыл сөзбұйдаға салынып, ақырында уәде етіліп, бірақ орындалмай қалғанына қынжылғаны есімде. Бірақ еткен еңбегі тіптен нәтижесіз қалған жоқ, суармалы егістіктің мелиоративтік жағдайын жақсарту үшін 1 гектар жерге 6300 теңге көлемінде субсидия (қайтарымсыз қаржы) берілетін болды.

Еліміздегі су тапшылығын ескеріп, ауыл шаруашылығы өндірісіне үнемдеп су пайдаланудың тамшылатып суару, жаңбырлатып суару технологиясын ендіруді насихаттап, бұл тәсілде су 2-3 есе үнемделіп, минералды тыңайтқыштарды пайдалану 2 есеге азайып, өнімділік 3-4 есеге өсетінін, еңбек өнімділігі артатынын айтқан дәлелді ұсыныстары Оңтүстік Қазақстан облысында игі нәтижелер бере бастағанына куәміз.

Қуаныш Айтаханов тек экономика мен әлеуметтік қорғау шараларымен ғана айналыспайды, оның мемлекеттік басқару істеріне, руханиятқа қатысты, қазақ рухын тіктеуге бағышталған түрлі ұсыныстары де мәлім.

«Нұр Отан» ХДП жанындағы Жемқорлықпен күрес жөніндегі республикалық қоғамдық кеңестің мүшесі ретінде 2011 жылғы 19 қарашада оның он жетінші отырысында сөз сөйледі. Партияның жемқорлықпен күресу жөніндегі бағдарламасының Жамбыл облысында орындалуы туралы сараптау комиссиясының қорытындысы туралы толыққанды баяндама жасады.

Мемлекеттік тілді дамыту мәселелесінде ұдайы түрлі мінбелерден сөз айтады, мақалалар жазады. Өз отбасы бұл сөздеріне сайма-сай, үй ішіндегілердің бәрі тек қазақ тілінде сөйлейді.

Қазақтың ұлы сазгері Шәмші Қалдаяқовтың ән фестивалін Астанада, туған облысында тұрақты түрде өткізіп тұру қажеттігін айтып, соған Үкіметтен тұрақты түрде қаржы бөлінуіне мұрындық болды.

Қуаныш Айтаханұлы жөнінде пікір айту оңай емес. Ол – күрделі тұлға. Өте еңбекқор. Сенатор бола тұрып, аппарат қызметкерлерінен артық еңбектенеді, күні-түні тынбайды десе де боларлық. Ізденгіш. Ерінбейді. Өзі сенбеген сөзді айтпайды, өзі көзі жетпеген ұсынысты қолдамайды. Талабы күшті. Өзіне де, өзгеге де бірдей. Аппарат қызметкерлерінің берген тапсырмасы бойынша жасап әкелген есептерін қолына калькулятор алып, көздерінше отыра қалып қайта есептейді. Есептегені дұрыс болмай қалған қызметкер алдынан ұяттан өртеніп шығады. Қызметкердің тапсырма алып, жазып барған қағазын 7 рет тексеріп, әбден мойындатып, ақыр соңында өзі отыра қалып жазады. Ешқандай сөз өтпейтін, үлкенірек қызметтегілерге икемділігімен жаққан әлдебір қызметкердің өзі Айтахановтың алдына бір кіргенде әбден сілікпесі шығып, өзіне-өзі наразы болып шыққанына талай рет куә болдым. Ендігі шақырғанында: «Мені құтқарыңызшы, жерлесіңіз ғой, сіз барыңызшы...» – деп маған жалынған кездері де есімде.

Табанды. Бір жолы «Ауыл шаруашылығы мен ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы» заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы

келді, онда «сервистік-дайындау орталықтары» деген жаңа түсінік қосылып, оларды да мемлекеттік қолдау алатын субъектілер ішіне қосу жөнінде ұсыныс бар еді. Біз, Қуаныш Айтаханұлы екеуміз, заң жобасын ұсынушылардан: «Бұл орталық субъект пе, жоқ, объект пе?» – деп сұрадық. Олар: «Субъект», – деп жауап берді. «Азаматтық кодекстегі кәсіпкерлік нысандарында мұндай ұйым жоқ қой», – десек, көндіре алмадық. Содан сенаторымыз дәлелді сөздермен қарсы шығып, «мұндай орталықтар объект болып табылады» дегенді қостырды. Нәтижеде «сервистік-дайындау орталығы – селолық тұтыну кооперативіне не қатысушылары бір немесе бірнеше селолық тұтыну кооперативтері болып табылатын заңды тұлғаға меншік құқығымен немесе өзге құқықтармен тиесілі, ауыл шаруашылығы және балық шаруашылығы өнімдерін өндіру, жабдықтау, дайындау, сақтау, тасымалдау және өткізу жөніндегі және ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтарын жөндеу және оларға қызмет көрсету жөніндегі қызметтерге арналған объект» деп жазылды. Заңның тазалығы сақталды.

Қайырымды. Қиналған, қысылғандарға жәрдем беруге тырысады. Бірақ, қалай болған күнде де, заңнан аттамайды, бірен-саран шенеуніктер өтінішін орындамай жатса да, қайтсем де орындатам деп қызметін міндетсінбейді, жалған намысқа ұрынбайды. Депутаттың басты міндеті мәселенің заң шеңберінде шешілуі екенін ұстанады.

Сегіз жылдай араласып, пікірлес болғанымда, үш жыл бір комитетте аппарат қызметкері ретінде депутаттарға жәрдемші болғанымызда көрген, ұғынған, көзім жеткен нәрселерді осылай баяндадым. Қоспасы жоқ.

2013 ж.

Жарасбәй СҮЛЕЙМЕНОВ,
*«Егемен Қазақстан» газеті бас
редакторының орынбасары, жазушы,
мемлекет және қоғам қайраткері*

АСЫЛДАРДЫҢ СЫНЫҒЫ

Ол – жүрек жылуы мол нағыз Азамат!
Ол – ел мүддесін ту еткен үлкен Қайраткер!
Ол – ұлтының жанашыры, қамқоршысы, қолдаушысы!
Ол – жақсылардың жалғасы!
Ол – Қуаныш Айтаханов!

Қазіргі жастардың компьютерге жабысып қалғаны сияқты, өткен ғасырдың 60-жылдарында кітаптан бас алмайтын бір буын болған. Күндіз, жаз болсын, қыс болсын, таңертеңнен кешке дейін асыр салып ойнаймыз да, қас қарая, шешеміздің «Кәрәсін жоқ, түтіндете бермей жатындар» дегеніне қарамай, бар бала, қолымызда бір-бір

кітап, білтелі шамның түбіне үймелейміз. Кейде кітаптың қызығына берілетініміз соншалық, түбіндегі шамалы «көрәсін» таусылып, түтіні ирелеңдеп барып сөнген шамнан қайыр болмаған соң, біраз уақыт таң қашан атар екен дегендей кірпік ілмей жатамыз. Қолындағы кітап «Менің атым Қожа» немесе «Қазына аралы» болса, өйтпегенде ше?! «Қап! Көрәсіні құрғырдың нағыз қызық жерге келгенде таусылып қалғанын-ай!..»

Ол кезде кітаптар қайда болмасын қазіргідей су жаңа қалпында қаз-қатар тізіліп тұрмайды. Әсіресе қолдан-қолға көшіп, дода-додасы шығып, шеті жырым-жырым, ақжем болып қалған кітаптарға құмармыз. Бар қызық соларда. Үлкендер жағы қолдарынан келгенше жамап-жасқап жатады. Ауылда кітап оқитындар көп. Жақсы кітап сөреде жатпайды. Кейде апталап кезекке тұруға тура келеді. Бір кітапты қайта-қайта оқыған кездеріміз де болған. Осылай талай сүйікті-сүйкімсіз кейіпкерлермен таныстық. Бала көңілді, әсіресе, ертегідегі батырлар баурайтын. Солардай болсақ деп армандаймыз. Өстіп жүріп есейдік, ержеттік. Енді кітап қана емес, газет-журналдарды да қолдан-қолға тигізбей оқитын болдық. Сөйтіп, алдымыздан тағы бір әлем ашылды. Шерхан Мұртаза, Әбіш Кекілбаев, Оралхан Бөкеев, Сағат Әшімбаев, Мерғали Ыбыраев... осы сияқты ақын-жазушылар күн сайын дерлік бұрқыратып жазып жатады. Бірте-бірте солардың бәрі кәдімгі өзіміздің таныс адамдарымыз сияқты болып кетті. Аты-жөндері көзімізге түссе болды, басқа жұмыс жайына қалады. Бір қызығы, қаламгерлердің өздерін ғана емес, олардың кейіпкерлерін де күнде көріп жүргендей жақсы біліп алдық. Атақты күрішші Ыбырай Жақаев жоғары өнімге қалай қол жеткізіп жүр немесе шопан Жазылбек Қуанышбаев биыл жүз қойдан қанша қозы алады десе, Сайлаулар сайрай жөнеледі. Сол сияқты екі мәрте Кеңес Одағының Батыры, ұшқыш Талғат Бигелдинов, Ұлы Отан соғысының қаһарманы Бауыржан Момышұлы, ержүрек партизан Қасым Қайсенов... осындай

қаламгерлер назарына іліккен тұлғалардың біз білмейтін сыры болмайтын.

Мен бертін Қуаныш Айтаханов деген азаматты да осылай газет арқылы танып білдім. Журналистік жолды таңдап, облыстық газетте қызмет істеп жүрген кезім. Баяғы әдет... қолымыздан газетіміз түспейді. Жаңалықтардан бастап барлық материалдарды құныға оқимыз. Кездесе қалған жерде кім не оқыды, қайда қандай қызық болып жатыр – соларды ортаға саламыз.

Алғашында оңтүстікте осындай бір басшы бар, елдің қамын көп ойлайды, қолға алған ісін аяғына жеткізбей қоймайды деген сияқты шағын хабар назарымды аударды. Бірте-бірте ол кісінің аты газеттерден түспейтін болды. Газет дегенде ол кезде оқитынымыз – республикалық газеттерден «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») мен «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш»). Одақтық басылымдардан «Литературная газета» мен «Советский спортты» іздейміз. Аудан басшысы болуы керек, түрлі басылымдардың тілшілері жарыса жазып жатады. Созақты ілгері сүйреп, Арыстың ажарын ашқан Қуаныш Айтаханов Сайрамды қазақыландыру бағытында көп іс тындырыпты. Осында әкім болып жүргенде Абылай ханға ескерткіш орнатыпты... Ұлтжанды азамат сияқты. Бөрінің «ұлттың құлы» болып жатқаны қазір ғой, ол уақытта шаруашылық басшыларының арасынан ондай адамды күндіз қолыңа шам алып іздесең де таппайтынсың. Ол қаламгерлерге ең алдымен осындай қылықтарымен жақса керек. «Айтаханов Қуаныш – көшелі кісілігімен жүрек төрінен орын алған, жөні бөлек, тұлғасы ерен азамат. Табиғатынан халыққа жақын қайраткер. Ұлттың тағдырын ойлағанда жарғақ құлағы жастыққа тимейтін, бақтың да, тақтың да қадірін түсірмейтін қазақтың намысты ұлы». «Қалекеннің кең жүрегі мен жомарт пейілінен қаншама жан шапағат көрді десеңізші!» «Отанды сүюді, халыққа қызмет етуді әкімдер Айтахановтан үйренсе, қазақтың талай жыртығы жамалар еді... – деп жазыпты бір әріптесіміз. –

Ұлт үшін отқа түскен кешегі Алаш ардақтыларының басы Әлихан Бөкейхановтардың сынығы осы Айтахановтар емес пе?!» Азамат абыройын асқақтатар осындай жылы лебіздерді оқып отырып, өрелі ісімен өзгелерге үлгі-өнеге болып жүрген азаматтың іс-әрекетіне, келбетіне сырттай сүйсінесің. Шіркін, басшылардың бәрі осындай болса ғой деп ойлайсың.

Сол кездері күндердің күнінде осы азаматпен кездесемін, таныс боламын, араласамын деген ой үш ұйықтасам түсіме кірмегені анық. Ол – Оңтүстік Қазақстан облысының азаматы. Ал Оңтүстік Қазақстан облысы мен үшін ол кезде Памир тауларының ар жағында жатқандай көрінетін. Бірақ өмірде небір тосын жайлар бола береді екен. 2007 жылдың тамызында Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің сайлауы өтті. Тұңғыш рет партиялық тізім бойынша өткен осы сайлауда «Нұр Отан» Халықтық-демократиялық партиясы атынан дауысқа түскен мен де депутат болып сайландым. Сөйтіп, ойламаған жерден отбасымызбен Астанаға көшіп келдік. Депутаттар Парламент үйінің дәл іргесінде орналасқан «Нұрсая» деп аталатын тұрғын үй кешенінде тұрады екен. Мәжілістің депутаттарға тұрғын жай бөлумен айналысатын комиссиясының жетекшісі: «5-кіреберістегі 110-пәтерді көріңіз, ұнаса түсе беруіңізге болады», – деді. Бізге ұсынылған пәтер 12-қабатта екен, соның өзінде көп ойланған жоқпыз, әлгі пәтерге түсіп, қызметке кірісіп кеттік. Осылай күндер өтіп жатты.

Депутаттың басы міндеті – заң қабылдау. Сол заңдардың жобалары Үкіметтен ағылып келіп жатады екен. Көмекшім Гүлмира соларды алдыма үйіп тастады. «Бұларды не істейміз?» – деймін. «Оқып, ұсыныстар беруіңіз керек». Таусылатын жұмыс емес екен. Қағаздан бас көтере алмай қалдым. Тіпті үлгере алмаған соң кейбір заңдардың жобаларын демалыс күндері үйге ала кететін болдым. Бәрін істесем, бәріне үлгерсем деген алғашқы қызу ғой. Сенбі күні жайымен тұрып, таңертеңгі шайымды ішкеннен кейін осы жұмысқа кірісе бергенім сол еді, сыртқы есік ашылып, орта бойлы,

ашаң жүзді жігіт ағасы кіріп келе жатты. Таныдым. Сыртынан көргем, бізбен бір қабатта тұратын Сенаттың депутаты. Қасындағы өзі шамалас дөңгелек жүзді, аққұба өңді әйел адам да жылыұшырай амандасты. Жоғары шығыңыздар деп жатырмыз. Ақжарқын адамдар екен, ескі таныстардай іш тарта сөйлейді. «Мен Қуаныш Айтаханов деген қазақпын. Сіздермен көршіміз, құтты болсын айтайын деп келдік, – деді. Жолдасын Айман деп таныстырды. – Қалай орналасып жатырсыздар? Жоғары шығып кеттік деп уайымдап жатқан жоқсыздар ма? Ештеңе етпейді, біз келгелі екі жылдан асып барады, лифт бар, тоқтаусыз жұмыс істейді». Қалекеннің менен бір-екі жастай үлкендігі бар екен. «Оңтүстік Қазақстан облысының тумасымын», – деді. «Шайға отырыңыздар», – деп едік: «Әлі талай кездесеміз ғой, ештеңеге алаңдамай орналасып алыңыздар, бізден көмек керек болса, ұялмай айтыңыздар», – деп бөгеле қоймады. Ол кісілер кеткеннен кейін ойланып қалдым. Аты-жөні таныс сияқты. Бірақ бұрын кездеспеген адамым. Ақыры есіме түсті. Жаңа көршіміз баяғы аты-жөні газеттердің бетінен түспейтін, іс-қимылына өзім сырттай тәнті болып жүретін Қуаныш Айтахановтың өзі болып шықты.

Парламент депутаттарының бәрінің кабинетінде теледидар бар (қазір таңсық дүние емес қой). Олардың бір ерекшелігі – бірімен бірі қосылып қойылған. Сол арқылы палата отырыстарын тікелей көруге болады екен. Осыдан кейін, жоғары палатадағылар не айтып жатыр екен дегендей, әр бейсенбі сайын өтетін Сенаттың жалпы отырысында қозғалып жатқан әңгімеге құлақ түріп отыратын болдым. Әрине, ең алдымен өзім білетін Айтахановты іздеймін. Көршіміз өте белсенді, күн тәртібіндегі қандай мәселені болмасын талқылаудан шет қалмайды, билік органдарына отырыс сайын дерлік сауал жолдайды. Сауалдары өткір, төбеден түскендей. «Биліктің өз ішінен шыққандар да осылай сөйлейді екен-ау» деп таңғаламын... Әрдайым айтатыны – халықтың мұңы, тілегі, қай саланы болмасын жақсы білетіні байқалады. Кезінде Қазақстан

мен Өзбекстан арасындағы мемлекеттік шекара бойында орналасқан Қазақстан тұрғындарының жылжымайтын мүліктеріне ақшалай өтемақы төленіп, басқа елді мекендерге көшірілгені, алайда бұл жұмыс барлық жерде бірдей ойдағыдай ұйымдастырылмағаны көп сөз болғанды. Қалекен осы мәселеге де араласыпты. Ол осы мәселеге байланысты үкімет басшысына жолдаған сауалында Оңтүстік Қазақстан облысының Сарыағаш ауданы Көктерек ауылының 29 отбасының жылжымайтын мүлкіне ақшалай өтем төленбей, Өзбекстан жерінде қалып, елге орала алмай отырғанын айта келіп, оған Қаржы және экономика министрлігі кінәлі екенін айтады. Үкіметтен бұл мәселені созбаққа сала бермей, нақты шаралар қолдануды сұрайды.

Депутат Қуаныш Айтахановтың сауалдарына зер салған адам оның ауыл өміріне қатысты мәселелерді жиі көтеретінін аңғарар еді. Бір сауалында үкіметтен елімізде ауыл шаруашылығы өнімдерінің молшылығын жасау мақсатында ауылдық жерлерде тұрғын үй, шаруа қожалығы мен жеке қосалқы шаруашылық жұмыстарын жүргізу, ғимараттар, қора-қопсы, т.б. құрылыстарды салу үшін жер телімдері төлемақысының базалық ставкасының мөлшерін төмендетуді сұраса, екінші бір сауалында шаруа қожалықтарына жеңілдіктер жасау қажеттігіне назар аударады.

Мәжіліс қабырғасында жүргенде аңғарғаным – сайлаушылар Парламентке хат жолдағанда, кейбір депутаттардың атын атап, түсін түстеп жазады екен. Мәселен, Мәжілісте Шығыс Қазақстан облысынан сайланған депутат Нұртай Сабильяновтың атына хат көп келетін. Сол сияқты Сенатқа жолдаған өтінішінің Қуаныш Айтахановтың қолына тигенін қалайтын сайлаушылар да аз болмай шықты. Өйткені олар Қ. Айтахановтың өздерінің өтініш-тілектерін жерде қалдырмайтынына, мәселенің оң шешілуіне ықпал ете алатын беделіне сенеді. Қалекен әрдайым сол сенім үдесінен шығып жүрді. Тіпті кейбіреулердің көмек сұрап Қалекеннің

пәтеріне де келгеніне куә болғанымыз бар. Қалекен олардың беттерін қайтармай қабылдайды.

Қалекен кей мәселелерді қолма-қол шешіп тастаса, әбден ушығып кеткен түйіні қиын істерді тиісті органдардың назарына ұсынады және оның орындалуын қадағалап отырады. Осылай ол Оңтүстік Қазақстан облысы Бөйдібек ауданының тұрғыны, екінші топтағы мүгедек Аманбай Әлімбековтің, Шымкент қаласының тұрғыны Кенже Тастанованың өтініштері бойынша Ішкі істер министріне, Бас прокурорға сауалдар жолдады. Осыдан кейін ұзақ уақыт сөзбұйдаға салынып келген мәселелер оң шешімін тапты, жазықсыз жанды соққыға жыққан ішкі істер органдарының қызметкерлері жауапкершілікке тартылып, Бөйдібек аудандық ішкі істер бөлімі бастығының бірінші орынбасары С. Жапбашев қызметінен босатылып, үстінен қылмыстық іс қозғалды. Сондай-ақ, депутат араласқаннан кейін қылмыскерлер қолынан қаза тапқан М. Тастановтың өліміне қатысы іс қайта қаралып, тергеуді басқа жолға салмақ болған ішкі істер органдарының қызметкерлері тиісті жазаларын алды.

Қалекен, әсіресе, руханият мәселелеріне келгенде көсіліп кетеді. 2007 жылдың 10 қазанында Үкімет басшысы Кәрім Мәсімовтің назарын тілдерді қолдану мен дамытудың 2007-2008 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарының толық орындалмай жатқанына аударса, 2008 жылғы 13 маусымда Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрі Мұхтар Құл-Мұхаммедке жолдаған сауалында Елбасының қазақ тілінде берген сұхбатынның үштен бірін ғана жариялаған республикалық «Қазақстанская правда» газетінің әрекетіне қынжылыс білдіреді. Елбасының журналистерге берген сұхбатының ерекше мемлекеттік маңызы бар екенін ескере отырып, оны барша қазақстандықтарға түсіндіру мақсатында толық жариялауды сұрайды. Депутаттың бұл орынды тілегі де ескерусіз қалған жоқ.

Жоғарыда айтылғандардан депутат сауал жасаса болды, бәрі орнына келе қалады екен деген ұғым тумасқа тиіс. Кейбір мәселелерді шешу үшін көп уақыт, күш-жігер

жұмсауға тура келеді. Осы арада өзім куә болған бір оқиғаға тоқтала кетейін.

Қазір Шәмші Қалдаяқовтың ән фестивалі жыл сайын Астанада өткізіліп жүр. Осы фестивалдің өмірге келуіне, орнығуына Қуаныш Айтаханов ұйытқы болғанын біреу білсе, біреу білмеуі мүмкін. Қалекен алғашында үкімет басшысына депутаттық сауал жолдаған болатын. «Қазақстан Республикасының халық әртісі, Мемлекеттік Әнұран авторларының бірі, көзі тірісінде-ақ аты аңызға айналған, «қазақ вальсінің королі» атанған Шәмші Қалдаяқовтың бүкіл ғұмыры, мәңгі өшпес әндері халықты отансүйгіштікке, туған ел мен жерге адалдыққа тәрбиелеуге, ынтымақ пен бірлікті нығайтуға қызмет етіп келеді. Сондықтан осыған дейін өңірлік деңгейде өткізіліп келген бұл шараны Астанада халықаралық фестиваль деңгейінде ұйымдастырған дұрыс болар еді...» деп жазды ол. Алайда осы өте орынды бастамаға үкімет бірден елп ете түскен жоқ. «2008 жылдың бюджетінде қаржы қарастырылмағандықтан қазір өткізу мүмкін емес...» деп қысқа ғана жауап берді. Басқа біреу болса, шынында да мүмкіндік болмай жатқан шығар, шыдай тұрайық деп үкіметтің ыңғайына қарай жығыла кетер ме еді, кім білсін. Қуаныш Айтаханов ондай адам емес. Ол үкімет айтты екен деп жарты жолда тоқтап қалған жоқ, осы мәселемен тиісті ұйымдардың басшыларының алдына талай рет барды, дәлелді сөздерін айтты, есептерін көрсетті. Ақыры өз дегеніне жетті. Сөйтіп, Шәмші әндері Астана сахнасында қалықтады. Сол кездегі Қалекеннің алып-ұшқан көңіл күйін сезінудің өзі бір ғанибет еді.

Қазақта да, басқаларда да қайраткер деген сөз бар. Түсінген адамға мағынасы өте терең, қасиетті ұғым. Ол – елі, халқы үшін тау қопарып жүрген толағайларға лайық сөз. Алайда қазір қайраткерлер көп. Біреулер өздері меншіктеп алса, өзіміз де көңілжықпастыққа салынып оңды-солды үлестіруге құмармыз. Мен мұны неге айтып отырмын? Қайраткерлік орден-медаль немесе министрліктер үлестіретін атақ емес. Ол – адамның бойына туа біткен қасиет. Ал Қалекеннің осы

қасиеттері ерте байқалған сияқты. Оның биліктің төменгі, орта буындарында істеп жүріп-ақ ел, ұлт мүддесіне қызмет ететін іргелі істерді шешуге ұмтылуы осыны аңғартады. Не тындырыпты дейсіздер ғой. Белгілі қаламгер Бахтияр Тайжан былай деп жазады: «Халқы да, тілі де өзбектеніп, көше атауларына дейін өзбекше өзгертілген сенді басқа емес, Қуаныш Айтаханов Сайрамда әкім болғанда бұзды. Тарихи әділеттілікті қалпына келтірді... Қазақ хандығының думанды ортасы болған Ханқорғанның мәртебесін асқақтатты. Сайрамның ортасын албастыдай басқан базарды сүріп тастап, «Мәртөбе» алаңын пайдалануға берді. Қазақстан мемлекетінің тілі – қазақ тілі екендігін өзге ұлттарға ұғындыра отырып, соларды қатыстыра отырып, көше, мектеп атауларын қазақыландырды» («Біз білетін Айтаханов». «Кітап» баспасы, 2007. – 10-бет).

Қалекенді жақсы білетіндер оның іскерлігін, белсенділігін, қандай да бір іске құлшына кірісетінін, кімнің де болса тілін таба білетінін, қарапайым халықпен етене араласатынын, қоғамдық, әлеуметтік, мәдени, рухани шаралардың ешбірінен қалыс қалмайтынын айтады. Иә, оның болмысы бекзат, жүрегі таза, ниеті ақ. Кір шалдырмаған азаматтық ары, өзіндік ұстанымы оны осындай тынымсыз істерге жетелейді. Халық сол үшін құрметтесе, сол үшін оны аяғынан шалғысы келіп тұратындар да болған. Бірақ ол ақ адал жолынан тайған жоқ. Таймақ та емес.

Қалекенді Әбіш Кекілбаевтан бастап барлық қаламгерлер жақсы көреді, сыйлайды десем қателеспегенім. Қай-қайсысы болмасын, ол туралы бір ауыз жылы сөз айтуды өзіне мәртебе санайды. Өйткені ол – шын мәнінде ел мақтанышына айналған асыл азамат.

Бұл арада Әбекенді жайдан-жай ауызға алып отырған жоқпын. Ол кісімен бес жылдай бір подъезде тұрдық. Мәжіліс депутаты болған жылдары Қалекен үйінде ол кісімен талай рет дәмдес болдық. Бұл отырыстардың мәні де, сәні де бөлек болатын. Айекен қашанғы әдетімен дастарханды кең жаяды. Отырысымыз түннің бір уағына дейін созыла-

ды. Бәріміз аузымызды ашып, көзімізді жұмып Әбекеңнің әңгімесін тыңдаймыз. Ол кісі түпсіз терең тұңғыық қой. Сол әңгімелердің үстінде байқайтыным, Қалекеңнің де білмейтіні жоқ. Әсіресе тарихтан, мәдениеттен хабары мол, көп оқитыны аңғарылады.

Ол кісі әңгіме арасында өзінің өмір жолында талай жақсылармен кездесіп, араласқанын, солардан тәлім-тәрбие алғанын айтып отырады. Солардың біразымен Қалекеңнің шаңырағында біз де кездестік. Қалекең де, Айекең де ұлттық дәстүрімізге берік, жолдарынан жығылмайтын жандар. Отбасында болып жатқан қуаныш-қызықтарды атаусыз қалдырмайды. Және ол үйде өткен мұндай шаралар ас ішіп, аяқ босатумен ғана аяқталмайды, қазақи салт-дәстүрлер салтанат құрады, ән мен жыр шалқиды. Әрине, құдайы көрші болғандықтан сол қызықтардың ортасында біз де жүреміз. Кейде: «Қалеке, біз болдық қой», – деп тартыншақтаған сәттерімізде ол кісі: «Көршінің жөні бөлек, өткенде басқа кісілер болған, мына кісілермен де танысыңыздар», – деп бой бермейді. Расында да, «Жақсымен өткізген жарты сағат жаманның өтіп кеткен ғұмырына тең» деген емес пе, сол кездесулер – Өмірбек Бәйгелді, Оралбай Әбдікәрімов, Орынбай Рахманбердиев, Қуаныш Сұлтанов сынды ағаларымыз айтқан әңгімелер – бәрі жадымызда жатталып қалды.

Бірде қазақтың белгілі ақыны Мұхтар Шаханов бір топ жерлестерін ертіп, қимас досы Қалекеңнің үйіне келе қалмай ма. Түскі үзіліс кезі еді. Қалекең: «Айекең шай жасап жатыр, жүріңіздер», – деп екі аяғымызды бір етікке тыққандай болды. Барсақ, меймандар Қалекеңе елдің жаңалығын айтып мәре-сәре болып жатыр екен. Араларында Қазақстанның халық ақыны Әселхан Қалыбекова да бар. Кәдімгі айтыстың ақтангері Әселхан! Қалекең бізді таныстырды. «Бұл кісілер Қызылжардан, осылай солтүстік пен оңтүстік тату-тәтті тұрып жатырмыз», – деді. Ақындар отырған жер ән-жырсыз бола ма?! Әселхан домбыраны қолына алып, шырқай жөнелді:

*Көзің ашылар көшбасшың болса көргенді,
Еңбегі жанар естінің ісі пәрменді.
Екі жылы ердің дүмбілез екі әкімнің
Елу жылына татығанын да ел көрді.*

*Жаңа әкім келсе жапырыламыз қоғадай,
Азып-тозбасын демеді ешбір қомағай.
Көсемсымақ көп, Қуаныш көкем жалғыз-ақ,
Тарықса халқы тау көтеретін Толағай...*

Сөз қадірін білетін атақты ақын, артық-кемі жоқ, осылай деп төксін. Осы айтылғандарға мен де қосылдым. Қуаныш Айтаханов – шын мәнінде қайраткер, нағыз толағай тұлға!

Бір әріптесім Қалекеннің сегіз қырын талдап жазған екен. Иә, қазақ жігіттің сұлтанын сегіз қырлы деп мақтайды. Осы қасиеттердің Қалекенге аздық ететінін оны жақсы білетіндердің іші сезер еді. Оның бойындағы жақсы қасиеттерін санап шығудың өзі көп уақыт алады. Меніңше, оның бойында кемшілігі деп бетіне басарлықтай міні жоқ. Рас, біреулер бет-жүзің бар демей тура сөйлейтінін, талапшылдығын, әділдігін, адалдығын ұнатпай қалуы мүмкін. Тура сөйледі дегеннен шығады, бірде Қалекеннің бір сөзді қазақша айтса, екі сөзді орысша қыстыратын туысқанына: «Қарағым-ау, қазақша үйренетін кездерің болды ғой, намыстарың қайда, ұят емес пе, бұдан былай біздің дастарханамыздың басында орысша сөйлеуді қойыңдар», – деп жер-жебіріне жеткеніне куә болғанымыз бар.

Қуаныш Айтахановты білетіндердің бәрі оның намысының өте биік екенін айтады. Ол рас. Қалекен не нәрсеге болсын елдің, ұлттың мүддесінен қарайды. Жасыратыны жоқ, депутаттардың арасында бір сөз айту үшін жан-жағына жалтақтап, өткенін, болашағын, бала-шағасын көз алдына елестетіп, қара терге түсетіндер жоқ емес. Олар осы бір мәселені көтерсем, қырсығы өзіме немесе бала-шағама, туысқандарыма тиіп кетпей ме деп қиналады. Содан да көбі жылдап жұмған аузын ашпайды. Ал енді бір

топ талқыланып жатқан мәселелерге пікір қосуға өресі жетпегендіктен үнсіз отырады. Ал бойындағы қасиеттері терең білімімен, толысқан тәжірибесімен, азаматтық ұстанымымен үйлесім тапқан Қалекен кез келген мәселені жаңғақша шағып береді. Петропавлға байырғы Қызылжар атауын қайтару мәселесін көтергенімде кейбіреулер іштей қолдағанмен ойларын ашық айта алмаса, Қалекен: «Өте дұрыс, бұл мәселені шешетін мезгіл жетті», – деп қайда болмасын қолдап жүрді. Оның Алматы қаласындағы Көктөбеде «Битлзге» ескерткіш орнатылғанда: «Олардың қазаққа, қазақ өнеріне қаншалықты еңбегі сіңді? Меніңше, бұл – біздің ұлттық намысымыздың жоқтығының белгісі», – деп шырылдағаны да есте. Осының өзі-ақ ұлт мүддесі таразы басына тартылғанда Қалекен үшін мәселенің ірісі, ұсағы болмайтынының бір дәлелі емес пе.

«Өмір – күрес» деп халқымыз бекер айтпаған ғой, Алла тағаланың берген ғұмырын мынау адалдық пен арамдық арбасқан заманда кіршік шалдырмай өту екінің бірінің пешенесіне жазылмаған. Ол үшін әрдайым биік ұстанымның жетегінде жүруің керек. Қалекен, міне, осындай азамат. Құрғақ сөз қумау үшін тағы да мысалға жүгінейін.

Қалекеннің кезінде жоғары оқу орнын Мәскеуде тәмамдағанынан, одан кейін ғылым кандидаты атағын қорғағанынан, ауыл шаруашылығы институтында дәріс оқытынынан хабардар едім. «Тату көрші – туыстай» деген емес пе, жоғарыда айтқанымдай, тез тіл табысып, араласып кеттік. Айекең мен Ақжәми апалы-сіңлілі адамдардай болса, біздің де сыйластығымыз ағайынды адамдардыкінен кем емес. Оның үстіне немерелеріміз Батырхан мен Өміржан бір мектепте, бір сыныпта оқиды. Демалыс күндері Қалекен төбе көрсете қоймайды. Өміржаннан: «Атаң қайда?» – деп сұрап қоямын. «Атам жазу жазып жатыр», – дейді ол әрдайым. Қалекеннің көрген-білгендерін, көңілге түйгендерін түртіп жүретінін, газеттерге мақалалар жазатынын білемін. Алайда ол кісінің жазуы ұзаққа созылды. Бақсам, сол кезде Қалекен мақала емес, докторлық дис-

сертациясын жазып жүр екен. Ақыры көз майын тауысып жазған еңбегін ойдағыдай қорғап шықты. Сол күндері ол иығынан бір ауыр жүк түскендей сергек жүрді. Көршіміздің еңбегінің жанғанына біз де шын көңілден қуандық. Өз басым ол кісінің жеңілдің астымен жүруге ұмтылмай, инемен құдық қазғандай тер төккеніне риза болдым. Әйтпесе қызмет бабын пайдаланып дайын дипломды қалтасына салып жатқандар, әсіресе, шенеуніктер мен депутаттардың арасында аз емес қой.

Қалекеңнің кім-кімге де үлгі боларлық қасиеттері көп. Таңертең, кешкілік, қыс болсын, жаз болсын, боран соқсын, жаңбыр жаусын, жеңіл киініп алып серуендеп келу – бұлжымас әдеті. Рас, оған еліктегендер көп болды. Бірақ олардың шыдамы алғашқы жаңбырға дейін ғана жетуші еді. Ал демалыс күндері немерелерін ертіп алып бассейнге кетіп бара жатады. Сосын ағылшын тілінің оқулығы қолынан түспейді. Бірде: «Ағылшын тілін үйреніп жүрсіз бе?» – деп сұрағаным бар. Көкейімде енді біздің миымызға шет тілі қона қояр ма екен деген сөздер тұрғанын ол айтқызбай-ақ түсінді. Сәл жымыиып: «Депутат болғаннан кейін, басқасын былай қойғанда, ағылшын тілін білуіміз керек. Әйтпесе шетелдерге шығудың не қажеті бар?» – деді. Кешікпей Швейцарияға жолым түсті. Тіл білмеген адамның шет жерде қандай қорлық көретінін сол сапарда шын сезіндім. Сонда да қолыма кітап алған жоқпын. Ал Қалекең курсқа баруын әлі үзген жоқ. Он бірінші сыныпта оқитын Өміржанмен ағылшынша «шүлдірлесіп», бірін-бірі түсінісіп жатқанына қарағанда, бұл орайда да біраз биікті бағындырған-ау деп топшылаймын.

Қалекең туралы әңгіме қозғай отырып Айекеңді ауызға алмасақ, әңгімеміз толық болмас еді. Меніңше, Қалекеңнің өмірдегі барлық жеңістерінің дем берушісі – осы Айекең. Әбіш Кекілбаев «алтын келін» деп бекерге еркелетпейтін болуы керек, Айекең – қазақ әйелдерінің, аналарының бар асыл қасиеттерін бойына сіңірген, болмыс-бітімі, кескін-келбеті, жүрек лүпілі өзгеше, керемет адам! Алтын адам!

Қалекең мен Айекеңнің үкілеп өсірген бала-шағасы ержетіп, ата-аналарына сүйеніш болып қалды. Тұңғыш ұлдары Ерлан әке жолын қуып, мемлекеттік қызмет баспалдақтарымен жоғары өрлеуде. Қазір Президент Әкімшілігінің жауапты қызметкері. Одан кейінгі Нұрлан мен Айгүл де жоғары білімді мамандар, өмірден өз орындарын тауып ата-аналарын қуанышқа бөлеуде. Енді Қалекең мен Айекең солар шыққан биікке немерелері Өміржан мен Рақымжанның да көтерілуін тілейді. Құдай қаласа, ол күнде алыс емес.

* * *

Ұлт мүддесі, азамат, ар, намыс дегенде, менің көз алдыма Алаш арыстары Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Мағжан Жұмабаев, Смағұл Сәдуақасов, Міржақып Дулатов, Жүсіпбек Аймауытов сынды саңлақтар елестейді. Елім, халқым деп аянбай тер төккен, нұрлы болашақ үшін жандарын пидә еткен, келер ұрпағына Отанды сүюдің үлгісін көрсетіп кеткен олардың есімдері халық жүрегіне мәңгілікке орнықты. Солардың арман-мақсаты жүзеге асып, ғасырлар тоғысында тәуелсіз мемлекет атандық. Ендігі мақсатымыз – Мәңгілік Ел болу. Бұл жолда да жұлдызымыздың биіктен жарқырауына сенім мол. Өйткені Алаш арыстарының өсиетіне адал ұлтжанды, елжанды азаматтар қатары жылдан-жылға толығып келді. Олар, сөз жоқ, ары таза, болмысы бөлек азамат, арыстардың, асылдардың сынығы Қуаныш Айтаханов сынды толағай тұлғаға, шынайы Қайраткерге қарап ой түзейді, бой түзейді. Өмір асуында ол таңдаған адалдық жолы ешкімді де адастырмайды.

2013 ж.

Көпен ӘМІРБЕК,
*жазушы, халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының
және ҚР Президенті сыйлығының лауреаты,
«Парасат» орденінің иегері*

ЖӘЙ ТЕРЕКТЕН БӘЙТЕРЕККЕ ДЕЙІН

(Әссе)

Әке-шешем ақ таяқ ұстап, ақтылы қой қайырған қарапайым шопан болатын. Сырдың жағасында, қамыс пен сексеуілдің арасында өскен біз секілді жалаң аяқ, жалаң бас балаларға бәрі таңсық. Балтакөл, Көлқұдық, Шеңгелді, Ешкіқора, Майлытоғай, Күйікасар, Тозғанқұм секілді жайлау мен қыстауды қалдырып, әке-шешем Шәуілдірге көшті. Колхоздың мыңға жуық бір отар қойын тапсырып, Отырардың күншығыс жағындағы Шөлтөбенің іргесіне таяу киіз үй тікті. Аумағы ат шаптырымдай жердің төрт бұрышына ағаш қазық қағып белгілеп алды да, бір шетінен қоржын там соғуға кірісті. Бұл 1961 жылдың ерте көктемі еді.

Біз өскен жақтағы елді мекендердің аты айтуға жеңіл, ұғымға оңай, тілге орамды көрінетін. Ал бұл жақтағы ауылдардың аты бұрын-соңды адам естіп көрмеген қызық... Молотов, Ворошилов, Каганович, Жданов, Сталинабад... Не екенін түсінбейміз. Біздің ауылдың аты – Автобаза. Біз өскен жақта жантақ, шеңгел, жусан, кеурек, жуа, жауқазын, қурай, тораңғыл, жиде, түйеқарын, сүйрік, борық, киікоты секілді ағаш пен шөп өссе, Шәуілдірдің табиғаты бөлектеу екен. Есекмия, алабота, көріқыз, дермене деген шөптерінің қалыңдығынан шөккен түйе көрінбейді. Тұт ағашы ну орман сияқты. Көк тіреген теректері ше? Сұңғақ. Сұлу.

Көкем көк есекке мінгізді де нағашыларыма жұмсады. Қолыма өткір балта мен қайраулы қара пышақ ұстатты да:

– Сталинабадтағы нағашыларыңа барып қайт, – деді. – Сонда Досмайыл, Қозыке, Айтахан деген нағашыларың тұрады. Сәлем бер.

«Сосын не істеймін?» дегендей әкеме аңтарылып қарадым.

– Мына шарбақты айналдыра екі қатар терек егеміз. Солардың теректерінен кесіп қаламша алып кел.

– Қаламша? Ол не, көке?

– Теректің бұтағын қаламша дейді. Барып сұра. Өздері кесіп береді. Досмайыл атаңның шарбағында теректер кемдеу. Қозыкеде көп. Әсіресе Айтаханның ағаштары оқтай тұзу. Бірінші сол нағашыңа бар. Оның үйі Әгірлестің бер жағында.

– Әгірлес қайда?

– Сталиабадтың ар жағында.

Түсінбедім. «Әгірлес» деген де ат болады екен-ау! деп ойладым. Әгірлес! Мағынасы не? Оның мәнін кейін ұқтым. Ол орыстың «Агролес» деген сөзі екен. Біздің қазақтар өздерінің тіліне икемдеп Әгірлес дей салған. Сол Әгірлесіңіз сыңсыған орман сияқты ұшы-қиыры жоқ бау-бақша екен. Алманың неше түрі, уылжыған сары өрік, қара өрік, алма,

шие, алмұрт ауыздың суын ағызады. Кім екен? Кімдікі? Колхоздың бағы. Айтахан секілді ауылдың «Мичуриндері» егіпті.

Соғыстан соң Сталин: «Біз жеңіске жеттік. Самолетпен ұшып бара жатқанда Совет Одағының жері жасыл желектен көрінбей тұру керек! Жайқалып тұру керек!» – депті. Сталиннің айтқаны – заң. Бүкіл еңбекші халық кетпенін сүйретіп тапсырманы тастай қып орындаған. Шіркін, бұрынғының адамдары-ай!

Айтахан атам соғыстан соң туған ұлының атын Қуаныш деп қойыпты. Қуаныш! Жеңістен соң дүниеге ұл келді. Қуаныш емей немене?! Қазақ ырымшыл халық қой. Бір жағы елдің де қуанышы болсын деп тілеген шығар.

Көк есекті тепендетіп сол Қуаныш Айтахановтың ауылына бара жаттым. Қазір есептесем, нағашымның баласы сол кезде он бес жаста екен. Танысудың сәті түспеді. Неге? Оман жағалап ауылдан шыға бергенімде алдымнан өзім қатарлы екі-үш бала кездесті. Суға шомылып жүр екен.

– Қайда барасың? – деді олар.

– Сталинабадқа.

– Неменеге?

– Әкем жұмсады. Нағашыларыма барып теректен қаламша алып келуім керек.

– Көк теректің көшеті біздің шарбақта бықып тұр. Соған бола Сталиабадқа барасың ба?

Ойланып қалдым.

– Кел, бізбен бірге суға түс. Саз балшықты илеп «көтен» ойнайық. Біздің үйде терек көп. Қанша қаламша керек? Қайтарында қалағаныңша кесіп ал. Көмектесеміз! – деп қолқалады бейтаныс балалар.

Мен де баламын. Он бір жастамын. Ойынға қызығып ырқына көндім. Құмарым қанғасын әлгі баланың бауына кірдім де тарбиған теректерінен екі бума қаламшаны қырқып алып, есекке теңдедім де үйге келдім. Әкем «Кімнің терегінен алдың?» деп сұраған жоқ. Шарбақты айналдыра

шаншып шықтым. Арада алты жыл өтті. Мектепті бітіретін кезде жас терекке жасаурап қараған әкем басын шайқап налыды.

– Шырағым, мына бақатерек не Айтаханның, не Қозыкенің (Қозыке нағашы – әйгілі журналист, шоқантанушы, «Ана тілі» газетінің тұңғыш Бас редакторы Жарылқап Бейсенбайдың әкесі) теректеріне ұқсамайды! – деді қабағын шытып. Жүрегім су ете қалды. Біліп қойды.

– Шыныңды айтшы, тарбиған-тарбиған мына пәлелерді қайдан кесіп әкеп ең? Кімдікі?

Күмілжідім. Үн жоқ. Әкем сөйлеп жатыр. Тоқтар емес.

– Айтаханның теректері – аспанның сәнін келтіретін теректер. Қозыкенікі де солай. Шарбақтың шырқын бұздың. Жетімқырдың етегіндегі елдің теректері быртық-быртық бірдеңе еді. Сен, сірә, нағашыларыңа бармай, жақын жердегі Жетімқырдың ауылынан ала салғансың-ау... Әй, нәлеті!

Теріс бұрылып кетті. Басымды бұрып бақатерекке қарадым. Шынында да сиқы жоқ екен. Аласа. Қортық-быртық. Діңгегінің бар-жоғы белгісіз. Тарам-тарам бұтасы көп. Табиғат та адам сияқты тұқымына байланысты болғаны ма? Бау – шарбағына, адам – орманына қарап өсе ме? Иә, солай. Солай екенін алғаш рет аңғардым.

Сталинабадта «Айтаханның арығы» деген арық бар. Осы күнге шейін су ағады. Бұл не арық? Арыс өзенінің сағасынан жырылған Оманның суын ауылға тартатын ағысы қатты арық. Сталинабад пен Әгірлесті мекендеген елдің бәрі Айтаханның арығынан су ішіп өсті. «Сулы жер – нулы жер» дейді ғой. Ауыл-аймақ нуға айналды.

Айтахан атамның баласы Қуаныш та әкесінің терегі секілді бой түзеп түзу өсті. Әуелі Луговойдағы техникумда оқыды. Оның о жақта білім алып жүрген түбіт иек студент екенін білген жоқпыз. Аптасына үш рет шығатын аудандық «Қызылқұм» газетінде нөмір сайын мақалалары бірінен соң бірі жарияланып жататын. «Әй, осы бала түбі журналист болады-ау!» деп сырттай тон пішетінбіз. Күндердің

күнінде республикалық «Лениншіл жас» газетінде шағын әңгімесі жарияланды. Ол кезде әр газеттің әрпін қалдырмай оқитынбыз. Мақала жазса майын тамызатын, әңгімелері әсерге бөлейтін Оралхан Бөкеев, Ақселеу Сейдімбеков, Жомарт Әбдіхалықов, Жанат Елшібеков, Жақау Дәуренбековтердің есімдері елге танылып қалған кез. «Әй, осы біздің Қуаныш Айтаханов осылардың қатарына қосылып қалады-ау...» деп жорамалдап жүргенімізде аты-жөні көрінбей, ұшты-күйлі жоғалып кетті. Қайда? Белгісіз. Білмейміз. Сөйтсек, Мәскеудегі Тимирязев атындағы Ауыл шаруашылығы академиясын бітіріп кеп, қазіргі Бәйдібек ауданында ветврач болып жүргенін естідік. «Қап, өттеген-ай, бір талантты журналистен тірідей айырылып қалдық-ау!» деп өзімізше өкіндік.

Жо-жоқ, өкінішіміз бекер екен. «Өткір кездіктің қап түбінде жатпайтынын» дәлелдеп шықты. Созақ, Арыс, Шардара, Қазығұрт, Сайрам, Отырар аудандарында басшылық орындарда болып, өмір сүзгісінен өтті. Ысылды. Мол тәжірибе жинады. Қайда жүрсе де елді экономикалық, әлеуметтік тұрғыдан дамытуға, мәдени-рухани тұрғыдан байытуға барын салды. «Айтаханның арығын» ағызды. Суландырды. Нуландырды. Әсіресе сол ауданның тарихын танытып, танымдық кітаптар шығаруды басты назарда ұстауы – көпті көрген көсемнің ісі десе де болады. Сол өлкенің атақты ақын-жазушыларын арнайы шақырып, қаншама кездесулер ұйымдастырды. Алты Алаш пен аймаққа танымал өнер адамдарының жұбын жазбай қаншама фестивальдер өткізді. Соның бәрі кім үшін? Ел үшін! Ел үшін туған ер азаматтың еңбегі бағаланып, Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты болды. Екінші рет сайланды. Мемлекет және қоғам қайраткері – айтуға оңай. Атан түйе тарта алмайтын ауыр жүкті арқалап, Қазақ елінің керуеніне ілесу – азаматқа сын. Ал Қуаныш Айтаханов –

керуенге ілесіп келе жатқан қатардағы адамның бірі емес, ауылдағы жөй теректен Астанадағы Бөйтерекке дейінгі сан соқпақты жолдардан сүрінбей өтіп, халқын өмір даңғылына бастаған серкелердің бірі.

2013 ж.

Жолтай ӘЛМӘШҰЛЫ,
*жазушы-драматург,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері*

АЗАМАТ БОЛУ – АСЫЛ ІС

Қазақта қасиет болып сіңген мынадай сөздер бар: Азамат жолы! Азамат биігі! Азамат абыройы!

Мына жарық дүниеге шыр етіп келген соң, өз орныңды ерте анықтап, абыройлы болып, Азамат болып өмір сүру қандай ғанибет! Ол бірақ кез келген жұмыр басты пенденің маңдайына жазылған бақыт емес. Күнделікті күйбеңмен де өмір сүрдім, жұмыс істедім, шаруа тындырдым деп кеуде қағуға болады. Алайда ол – бос даңғазалық, жай мақтаншылық.

Беделі биік, абыройы асқан Азамат болып өмір кешу, сірә, өте қиын болар сонда?

Адамзат тарихында біз талай-талайлардың аты-жөнін тез-ақ ұмыттық, тез-ақ естен шығардық. Ал нағыз Азамат болып өмір сүргендер болса, ел есінде ұзақ сақталып қалып отыр. Ондай кісілер бар, тіпті бүгінгі күні арамызда да жүр.

Қуаныш Айтаханов алпыс жасқа толып жатыр деген сөз жеткенде мен бір сәт ойланып отырып қалдым. Көптің бірі болса, мүмкін ойланармын, мүмкін ойланбаспын. Алайда Айтаханов есімі – мен үшін ерекше есім. Қазақша пайымға салсақ, ол кісімен қызметтес те болғам жоқ. Жерлесім де емес, бірақ жүрегіме жақын адам. «Неге солай?» деп өз-өзімнен ойланам ғой. Сөйтсем, Айтахановты өз ортасында айбарландырып, ерекше тұлғаландырып көрсететін ерекше қасиеті көп-ақ екен. Қасиет демекші, жалпы біз Адамның бойынан азаматтық келбетті көргіміз келсе, оны осы қасиетінен іздеу жөн-ау деймін. Қазақта «қасиетсіз» деген сөз бар. Өте ауыр сөз. Оны естігенше өлген артық. Ал енді «мына кісі қасиетті адам» десе, елдің бәрі елең етіп, соған қарайды. Бойындағы жақсылықты көргісі келеді.

Қасиеттіліктің белгісі қандай? Оны қалай көруге болады?

Осы орайда менің ойыма Айтаханов-азаматтың бойындағы өзім байқаған қадау-қадау қасиеттері оралады.

Оның ең алғашқысы – ол ұлтын, ұлтының мақтаулы ұлдарын жан-тәнімен сүйетін, сүйе білген адам. Аузымен ғана айтып, ал істе көп көріне бермейтіндер көп қой. Айтаханов ондай емес, ол – сөзіне ісі сай азамат. Айталық, өзі аудан көлемінде қызмет атқарып жүріп те Алаштың ардақтысы болған С. Қожановтың 100 жылдық мерейтойын (бұл 1994 жылы Созақта өтті) республикалық деңгейде өткізе алды. Біздіңше, Сұлтанбек-қайраткердің ең алғаш рет өткізілген тойы да осы болса керек, ол бұған дейін ауызға алынбаған, айтылса да атүсті тілге тиек етілген тұлға болатын. Иә, бұл кәдімгі Сұлтанбек, әйгілі Сталиннің өзі айта беретін «Орта Азияның Шыңғыс ханы!» Ол аз десеңіз, сұңғыла күйшілер Сүгірдің, Төлегеннің, жазу мәнері өзгеше жазушы А. Сүлейменовтің, сыршыл әдебиет сыншысы Т. Тоқбергеновтың мерейтойларын да жеріне жеткізе ұйымдастырып, жұрт жүрегінде терең із қалдырды. Қарап отырсаңыз, біз есімдерін атаған азаматтардың бәрі де өнер-әдебиет майталмандары. Ел құрметіне шын лайық жандар. Айтаханов соны дөп басып, көре білген. Мұның бірқатарына

өзіміз де қатысып, көзімізбен көргенбіз. Таңданып, риза болып аттанғанбыз. Сол кезде-ақ көзіміз жеткен. Көз көргендердің айтуынша, оның мұндай қасиеттері жас күнінен-ақ байқалып отырса керек. Оған бір мысал.

Оның бойындағы мұндай ұлтжандылық қасиет тіпті сонау студенттік кезде-ақ қалыптасып үлгеріпті. Оны бір әңгімелесу сәтінде өз аузынан естіген мына оқиға дәлелдей түседі.

Мәскеуде оқып жүрген студент кезінде Қуаныш аға құрдастарының басын біріктіріп, қазақтың біртуар азаматы Ғани Мұратбаевтың бейітін іздеуге шығыпты. Ол кезде елімізде Ғани есімі құрметпен аталғанымен, оның Мәскеудегі мәңгі мекені әлі де толық анықталып, оған қамқор көңіл бөлінбей жатқан кез. Осыны жан-тәнімен түсінген ұлтжанды жігіт бар шаруаны ысырып қойып, қандасының жер бесікке құндақталған орнын өз көзімен көрмек болыпты. Тек қазақ емес, бүкіл Орта Азия жастарының жалынды жетекшісін сөйтіп 60-жылдардағы ұрпағы тауып барыпты. Бұған қалай тебіренбессің?! Сірө, бұл бауырмалдықтың, ұлтжандылықтың шын белгісі емес пе?!

Ол, екінші жағынан, елінің тарихын, мәдениетін, дәстүрін жоқтаушы, іздеуші адам.

Созақта аудан әкімі болып тұрған кезінде төл тарихымыздың бір-бір бөлшегі болып есептелетін елеулі орындар – Баба Түкті Шашты Әзиз, Ысқақ баб, Қарабура әулие, Саңғыл би кесенелеріне қамқор қолын созды. Оны жөндеп, әрлеуге зор үлес қосты. Елді жұмылдырды.

Айтахановтың бұдан басқа да ел айта жүрер елеулі-елеулі істері аз емес.

Құл Қожа Ахметтің ата-бабасы жатқан атақты Сайрам топырағында Қуаныш аға көптеген игі жұмыстар атқарды. Соның негізгісі сол өлкенің тарихи-мәдени ескерткіштерін жаңғырту болды. Сайрам өңірі туралы бірнеше кітап жазылып, баспа арқылы жарық көрді. Сөйтіп ел игілігіне айналды. Ал ең негізгісі – бұрын орыс, қазақ, өзбек тілдерінде құжат жүргізіп келген Сайрам елді мекенінде іс қағаздарын бұдан былай мемлекеттік тілде жүргізуге ықпал етті. Оны

тікелей жүзеге асырды да. Қазір сол дәстүр жалғасып келе жатыр.

Ежелгі өркениет ордасы, атақты әл-Фараби дүниеге келген Отырар топырағында Қуаныш ағамыз атқарған кесек-кесек істері сайрап жатыр. Айталық, ол мұнда «Көне Отырарды қалпына келтірудің 2005-2009 жылдарға арналған бағдарламасын» жасап, бекітті. Сөйтіп Отырар туризм мекеніне айналды. Арыстан баб кесенесі жөндеуден өтті. «Отырар даңқы» тарихи-танымдық кешеннің үш кезеңі іске қосылды. Онда әл-Фараби және «Киелі кітап» ескерткіштері бой көтерді. Осы Отырар тарихы мен мәдениеті туралы бірнеше танымдық кітаптардың жарыққа келуіне ықпал етті. Өзі басшылық жасады.

Қуаныш Айтаханұлы қай жерге басшы болып барса да шаруаны дереу дөңгелентіп әкете алатыны – әркімге-ақ белгілі шындық. Бір кездері Арысқа да көрік берді. Бір күнде 33 көшеге ұлтымыз ардақтаған арыстардың есімі берілді. Сол жерде бірінші болып билер кеңесі құрылды. Қаланы абаттандырды. Арыс – Байырқұм жолын қайтадан тақтайдай етіп жөндеді. Мына ісі тіпті қызық. Қызық та емес-ау, нағыз батылдық деуге де болады. КСРО-да ресми түрде теміржолшылар қаласы жоқ екенін білген ол Мәскеуге барып, Қатынас жолдары министрлігі алдына Арысты осындай мәртебеге ие ету жайында мәселе қойды. Нәтижесі жаман болмады. Министрліктің арнайы қаулысы шықты. Ауданға табиғи газ әкелу жайын да үлкен жүгіріспен, қайтпас мінезбен жүзеге асыра алды.

«Қуаныш қазақ халқының тарихы мен руханиятына деген ұлтжандылық көзқарасын Созақ пен Отырарда да таныта білді. Кезінде бүткіл қазақ мемлекеттігін қалыптастыруда өзіндік орны бар, үш жүздің басын қосқан, қазақ парламенті тұрақты жұмыс жасаған ежелгі Сайрамдағы Мәртебені қайта жаңғыртқан да – осы Қуаныш», – деп жазушы Әбіш ағаның ағынан жарыла сөйлеуінде бір шындық бар.

Айтаханов-азамат ұлт мәдениеті мен тарихының жанашыры ғана емес, ол білгір басшы, көреген ұйымдастырушы ретінде де ел жүрегінен орын алды.

Жоғарыда айтып өттік, Қуаныш аға оңтүстік өңірдегі Арыс, Созақ, Сайрам, Отырар аудандарын кезек-кезек басқарды. Бір уақыттарда облыс әкімінің орынбасары да болды. Осынау өте жауапты жұмыстарда ол өз бет-бейнесін толық көрсете алғаны даусыз ақиқат.

Бірінші мысал. Созақ – сол өңірдегі ең алыс, ең шалғай аудан. Мұнда Қуаныш аға қыстың қаһарлы шағында басшы болып келеді де, қатал сын тезіне түсті. Бірақ мойыған жоқ. Дереву барлық істі өз бақылауына алды. Іскер жігіттерді қызметке көптеп тартты. Әсіресе осы аудан көлеміндегі «Қазатомпром», француздың «Кожема» іспетті алпауыт мекеме басшыларымен тең дәрежеде сөйлесіп, олардың салықты ауданға төлеуін талап етті. Жер мен суға келтіріп отырған орасан зор зиянды есептетіп, осындай шешімге еріксіз көндіре алды. Басқа біреу болса «Әй, осыған басымды шатып қайтемін...» дер ме еді. «Таяқтың бір ұшы өзіме тиіп кетер ме екен...» деп тайсақтар ма еді. Айтаханов өйте алған жоқ, елге, жерге жаны ашыды.

Екінші мысал. Айтаханов Арыста әкім болып жүрген кезінде сол елді мекенді Арал апат аймағына жататын аудандардың қатарына енгізуді талап етті. Ол үшін, әрине, Монтайтаста Кеңес өкіметі бір кездері ядролық сынақ жүргізгенін, соның салдары әлі күнге сақталып отырғанын, ауру-сырқау жандар көп екенін дәлелдеу керек болды. Қуаныш аға бұл қиындықтан қашпады. Өзіне тән өршілдікпен осыны да дәлелдеп шықты.

Айта берсек, мұндай қадау-қадау ерлік істері баршылық. Оны, әрине, көзі қарақты ел-жұртымыз баспасөз арқылы һәм елге сыйлы азаматтардың айтуы арқылы біледі ғой деп ойлаймыз. Сосын да біз әңгімені бұдан әрі тереңдете созуды жөн санамай отырмыз.

Енді аз ғана сөз Айтахановтың депутаттық келбеті туралы болмақ. Ол ҚР Парламенті Сенатының депутаты болып сайланғалы бері үнемі ізденіс үстінде. Қай кезде де болмасын ел жағдайы мен ұлт тағдыры туралы сөз қозғап отырады. Баспасөз арқылы үн қатады.

Өз кезінде Парламент Сенатының төрағасы болған қайраткер аға Оралбай Әбдікәрімов ол туралы: «... Қазіргі депутаттардың ішінде халықтың, оның ішінде ауылдың мұң-мұқтажын қорғайтын халық қалаулысы кім десе, мен әуелгілердің қатарында Қ. Айтахановтың есімін атаған болар едім. Өйткені ол іскерлігімен, адалдығымен және ұлтжандылығымен елге сүйкімді», – деп ағынан жарыла сөйлеуі тектен-тек емес.

Халық қалаулысы Қуаныш Айтаханов – расында да осы күнгі депутаттар арасында үні айқын, пікірі батыл ел қалаулысы деуге толық негіз бар. Ол осы таяуда ғана қабылданған «Мақта туралы» заңды өткізуде ерекше белсенділік байқатты. Осы саланы терең білетін, барынша түсіне алатын азамат ретінде жарқырап көрінді. Сонымен қатар ол түрлі мәдени ошақтар, мектептер мен ауруханалар салдыру, олардың жағдайын жақсарту мәселесінде де үнемі өз пікірін айтумен келеді.

«Айта берсек, көтеретін мәселе көп, – дейді Қуаныш аға. – Бірақ Парламент қабырғасында тек қана ел мен жер үшін ауадай қажет елеулі нәрселер қозғалса екен деп ойлайсың. Өйткені мұнда қозғау болса, ол түбінде өз шешімін табады. Сол себепті де мен күн сайын елді қандай нәрсе толқытып отыр деп ойланам. Оның шешу тетігі қандай деп толғанамын».

Біз қай жұмыста да өз мінезін көрсете білетін аға сөзіне сенеміз. Өйткені оның бойында ұлтқа деген сүйіспеншілік бар, еліне деген ыстық ықылас бар.

Ол кісінің шыққан тегі мен отбасы туралы да бірер ауыз сөз айта кетелік. Киелі жер – Отырарда туып-өскен Қуаныш ағамыздың әкесі кісіге қиянаты жоқ, еңбекқор кісі болған екен. Ұлына өзінің осындай еңбекқорлығын мирас еткендей ме, әйтеуір Қуаныш баласы қайда барса да табанды ізденіс үстінде жүрді. Кім-кім де баласына «оқыса, білім алса» деп үлкен ниет артады. Айтахан ата да баласының оқуға деген құштарлығын байқаған болар, өзі 71 жасқа жетіп қартайып отырса да, жалғыз биесін сатып ұлын Мәскеуге оқуға жіберуі – үлкен ерлік. Тек қазақ қариясының қолынан келетін қасиетті іс.

Міне, соның арқасында Қуаныш аға Мәскеудегі Скрябин атындағы Ветеринарлық академияны қызыл дипломмен аяқтады. Елге білікті маман болып оралды.

Әке үміті алдамапты. Бүгінде асқаралы алпыстың биігіне шыққан Қуаныш Айтаханов экономика ғылымдарының кандидаты, Кеңес Одағының «Құрмет белгісі», тәуелсіз Қазақстанның «Құрмет» орденінің, ондаған медальдардың иегері атанып отыр. Екі жылдан бері ҚР Парламенті Сенатында депутат. Республикадағы өзекті мәселелерді көтеріп, экономикалық және әлеуметтік тақырыптарға талдау жасап жүр. Ол Сенаттың Экономика және өңірлік саясат комитеті мен Ұлыбритания, Чехия және Жапониямен парламентаралық қатынас тобының, ТМД Парламентаралық Ассамблеясы Экономика және бюджет комитетінің мүшесі.

Азаматты көрікті етіп көрсететін тағы бір қыры – отбасы. Жанұяға жайлы, ұл-қызға үлгілі әке болу да бір бақыт. Қуаныш аға бұл тұрғыда бақытты жан. Жеңгеміз Айман екеуі ұл мен қыз, бірнеше немерелер тәрбиелеп отыр. Ұл-қыздары – өмірден өз орнын тапқан мамандар.

Үлкен қызы – дәрігер, тұрмыста. Үлкен ұлы – Мәскеу мемлекеттік университетін бітірген, мемлекеттік қызметте. Кіші ұлы – заңгер, Англияда оқу-білім алып, тәжірибе жинақтауда. Таяу уақытта туған елге оралмақшы.

Қуаныш аға ұлдары мен қыздарына ақыл-кеңес айтып:

– Ең алдымен елді сүйіндер, Отанды құрметтендер! – деп отырады. – Өйткені біз өз жерін сүю арқылы өзгелерге үлгі бола аламыз. Қазақ халқы ондай құрметке лайық ел. Қасиетті ел!

...Ойланып отырмын. Айтаханов туралы ой тереңге бастай береді. Неге? Шамасы, ол кісі – өз заманының нағыз Азаматы. Шын Азамат бола білген адам. Өйткені біз білетін елге сыйлы кісілердің қай-қайсысы да Айтаханов туралы толқымай, тебіренбей сөз бастамайды. Бұл – шындық. Со-сын да ол туралы әңгіме алысқа бастайды.

Бұл әңгіме бізбен аяқталмақ та емес.

2007 ж.

Екінші тарау

ТУҒАН ӨЛКЕНІ ТҮЛЕТУ
ЖОЛЫНДА

Боранбек ШҮКІРБЕКОВ,
Социалистік Еңбек Ері

ХАЛҚЫ СЕНІМ АРТҚАН СЕНАТОР

Қазақ деген халықтың ішінен сөзі уәлі, аузы дуалы небір жайсаңдар мен жақсылар шыққан ғой. Батыр мен бектеріміз елді жаудан қорғаса, бес арысты бетіне қаратқан билеріміз жұртын даудан қорғағаны да белгілі. Солардың ұлы еңбегі текке кеткен жоқ. Артына мұраға ұлан-байтақ жер, қабырғалы қалың ел қалдырды. Сол бабалар аманатын ұрпақтан ұрпаққа жеткізген қазақ деген халық енді тәуелсіздік алып, көк байрағын көк зеңгірде желбіретті. Ел экономикасын өрге сүйреген азаматтарымыз егемендік үшін жанын сала еңбек етіп жатыр. Солардың алдыңғы қатарында Сыр бойының тумасы, белгілі қоғам қайраткері, Парламент Сенатының депутаты Қуаныш Айтаханов та бар.

Сыр бойын тектен-текке айтып отырғаным жоқ. Оңтүстік өңірде Сыр бойы деген ұғым бар. Ол Сырдария өзеніне қатысты айтылған болса керек. Өйткені Сырдың суы

жағалай қоныстанған қалың елдің қорғаны, сағасын ауыз суға, жағасын жасыл нуға бөлеген жайылымы тамағын тоқ, көйлегін көк етіп келді. Әр жылы су көтерілгенде, көктемдегі гүлтасу, тайлақтасу, буратасу кезеңдерінде дарияның екі беті 15-20 шақырымға дейін созылып, Жер-Ананы өзі суландырып отыратын қасиеті бар. Ілгеріде төніп келген жауды асау толқынымен тоқтатқан Сейхун дариямыз келе-келе халықтың аузында Сырдария болып қалыптасып кеткен болса керек.

Сонау есте жоқ ескі замандарда пейіштен ағатын екі өзен болыпты дейді. Бірін – Сейхун, екіншісін – Жейхун деп атапты. Сейхунның жағасы жайқалған көк құрақ, малға жақсы өріс болыпты деседі. Біздің аталарымыз осы Сейхун-Сырды бай, мырза деген ұғымдармен байланыстыра атайды. Дарияның қос қапталы осы өңірден шыққан талай от ауызды, орақ тілді ақын-жыраулардың шығармасына арқау болған. Сырды өлеңіне қосса мәртебе санаған.

Міне, мен әңгімелегелі отырған Қуаныш Айтаханов – осы дарияның бойынан нәр алып өскен, қанаттанған азамат. Ақсақалдар өзінде осы Сырдың мінезі бар ма деп қалады кейде. Шындықты шымырлатып айтатын өр мінезі дарияның асау толқындарын көзге елестетеді.

Жалпы Отырар өңірін ұлылар мекені деп текке айтпаған шығар. Кешегі шығыстың жарық жұлдыздарының бірі атанған ойшыл ғалымымыз әл-Фарабидің шыққан отаны – Отырар бүгінде талай ғұламалар мен ақындардың, ел билеген еңселі азаматтардың құтты мекеніне айналған. Нәзір Төреқұлов, Нұртас Оңдасынов, Рахманқұл Бердібай, Өзбекәлі Жөнібеков сияқты шоқтығы биік шоң тұлағлардың көбісі – осы киелі өңірдің топырағынан нәр алған азаматтар.

Солардың өнеге-тәрбиесін көріп өскен Қуаныш та бүгінде ат үстінде жүріп елінің елеулісі, халқының қалаулысы атанды. Осылай ұрпақ сабақтастығын жалғастырған кейінгі буынның алға ұстар алмас кездігі сияқты азаматымыз кешегі Кеңес өкіметінің кезінде де жарқын істерімен жұрт көңіліне жақты. Қуаныш Айтаханов ат жалын тартып мінген 20 жасынан бастап ел басқару, ұйымдастыру ісіне

араласты. Елдің экономикасын көтеруге бір кісідей үлес қосты. Өткен ғасырдың 70-жылдары комсомол, партия қызметінде шындалды.

Қазақстанның даму тарихында өз өңірімізде аты аңызға айналған көреген басшылар Асанбай Асқаров, Жамалбек Шәймерденов сияқты қоғам қайраткерлерінің сенімді серігі әрі көмекшісі болды. Мәскеудегі Ветеринария академиясы сол кездегі Одақтың ең мәртебелі жоғары оқу орны еді. Ол осы оқуды бітіріп, елге келіп, жай маманнан бастап, шаруашылық басшысынан ауданның бірінші хатшылығына дейін өсті. Еңбек жолында көргені мен түйгені мол азамат өз саласының білгірі атанды. Ол қай жерде қызмет істемесін, қиыс кетіп, жаза алыпты дегенді естімеппін.

Менің де 60 жылдай еңбек жолым бар. Осы уақыт ішінде халықтың аузынан Қуаныш туралы тек жақсы хабар естимін. Қандай да болсын қолға алған ісіне тындырымды, сөзі нық, кесімді шешім айта білетін жігіт дейді жасы үлкен қариялар. Ауылымның азаматын жұрт осылай деп жатса, мен қалай қуанбаймын?!

Енді, міне, сол Қуаныш Айтаханов еліміздің ең жоғарғы заң шығарушы органында сенаторлық қызмет атқарып, халықтың мұң-мұқтажын шешуде аянбай тер төгуде. Депутаттық корпус шығарған заңдардың сапасы да халықтың көңілінен шығуда.

Қуаныштың ел басқару ісіндегі кейбір тірліктері ертедегі патшалардың көрегендік қасиеттерін еске түсіреді. Аудандарда, қалада басшылық қызмет істегенде түнде үстіне көнетоз киім киіп, көше аралап, әрбір үйдің тұрмыс-тіршілігін зерттеп, тазалығын тексеріп, адамдардың мұң-мұқтажына назар аударып, ертесіне тиісті мамандардан соның мәнісін сұрайды. Өтірік сөйлегеннің өрісі тарылып, шындықты айтқанның жүзі жарқын болады. Облыстың сол кездегі басшылары Қуанышты экономикасы тұралап тұрған аудандарға да жіберіп сынап көрді. Қай жерге жібермесін, іскер азамат сол ауданның әл-ауқатын аз жылдың ішінде көтеріп, өзінің іскерлігін танытты. Келелі мәселелерді баспасөзге шығарып, қоғамдық пікір де қалыптастырды.

Қазақ тарихында ел басқарған хандардың есіміне қара қылды қақ жаратын әділдігі үшін «өз» деген сөзді қосып айтатын болған. Қазақ қазақ болғалы, соның көп басында тұрған өз Жәнібек, өз Тәуке атаулары содан қалған. Ал Абылай ханға ондай мәртебе берілмепті. Абылай хан қартайғанда қосшылары: «Хан ием, сізде арман бар ма?» — деп сұрапты деседі. Сонда хан: «Бір-ақ арманым бар, ол атымның алдына «өз» сөзін қоспады халқым», — деп өкініпті.

Қазақ негізі тумысынан көреген халық қой. Қазір Қазақстанды әлем таныды. Небір алпауыт мемлекеттердің бізге деген көзқарасы өзгерді. Мұның бәрі Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың біліктілігі мен көрегендігінің жемісі. Ұлт көшбасшысының игі істері мен бастамаларын бірлесіп сүйреген Қуаныш сияқты арқалы азаматтардың арқасы. «Кейбір ел жүз жылда атқаратын тірлікті Назарбаевтың елі небары 20 жылдың ар жақ, бер жағында жүзеге асырып, еңсе тіктеді» деп жатыр өзге жұрт. Міне, соның жемісін, рахатын көріп отырмыз. Ең бастысы, заман тыныш, тамақ тоқ, көйлек көк.

«Еңбек етпеген ішіп-жемейді» дейді қазақ. Қазір сол еңбек еткендердің мамыражай заманы.

Жалпы Қуаныш Айтахановты мен өзім ауыл шаруашылығының білгір маманы деп есептеймін. Осы тұрғыда көптеген зерттеу жасады. Облыстың ауыл шаруашылығы секторын басқарды, кейін облыс әкімінің орынбасары болды. Өзі әкім болған аудандарда Қуаныштың қолтаңбасы айрықша сезіліп тұрды. Қиын кезде Созақ ауданында әкім болды. Негізі Теріскейдің қысы қатты, жазы желді, жері жартылай шөлейтті аймақ деп саналады. Қысы қатты жылдары таяқ ұстап, малы жұтқа ұшырайтын замандар болған. Қуаныш аз жылдың ішінде осы елді ұршықша иіріп, білгірлікпен басқарып, елді де, жерді де жұттан аман сақтап қалып отырды. Созақты тозақ деп түсінетін жұрт осыдан кейін пікірін күрт өзгертіп, өзгеше көзқарас танытты. Отырарды басқарып, киелі өңірдің көсегесін көгертті. 300 мыңдай халқы бар, өзге ұлт басымдау Сайрам ауданын басқарып, қазақыландырды. Соның бәрін де айқай, дүр-

мекпен емес, салиқалы саясатпен, елдің еңсесін түсірмей, өзара түсіністікпен атқарды. Елім дегенде ет жүрегі езілетін азамат өзге ағайындарға Қазақстанды қалай құрметтеудің ерекше үлгісін көрсетті.

Жігіттің бірде үш жұрты, бірде жеті жұрты болады деп жа-тады қазақ атамыз. Қуаныштың әкесі – сол барлық жұртына қадірлі болған азамат. Сыр бойының сегіз қырлы, бір сырлы дейтіндей сымбатты серісі болған. Ұрпақ сабақтастығы осы Қуанышқа жалғасты.

Кешегі ғасыр жобасы саналған Көксарай су реттегішінің құрылысына белсене араласқан азаматтардың бірі Қуаныш Айтаханов еді. Бұл өзі он-он бес жыл бұрын салыну керек еді дегенді айтады жұрт. Оған себеп Сыр өңірі азаматтарының Қызылордаға су жетпей қалады деген сөзі кедергі болса керек. Елбасы осы мәселені көп зерттеді, мамандардың пі-кірін тындап, талай рет таразыға салды. Кейінгі жылдары дария тасып, Отырар ауданы мен Қызылорда облысының бірнеше елді мекендерін су басып қалу қаупі төнгенде Көксарайды салу керек деген шешімге келді. Бұған дария жағдайын жақсы білетін Қуаныш Айтаханов сынды басқа да су мамандарының көп жылдық зерттеулері сеп болды де-сем, қателеспейтін шығармын. Міне, енді Көксарай су рет-тегішінің құрылысы бітіп, пайдалануға берілгеннен кейін елдің реңіне қан жүгіріп, көктемгі тасқыннан қорықпайтын күйге жетті. Бүгінде Елбасының өзі осы ғасыр жобасының авторы саналады.

Өлгінде Қуанышты жер жағдайын жақсы білетін жігіт дедім ғой. Ол Сенат депутаты болғаннан кейін де суармалы жерді көбейтуге, мал жайылымын реттеуге байланысты көп мәселе көтерді. Оңтүстік халқы сенім артқан сенатор ініміз әлі де талай биіктен көрінетініне сенімім мол. Жастайынан жасындай жарқылдап, талай игілікті іске ұйтқы болған Қуаныш Айтаханов бәрібір тыныш отыра алмайды. Оның ой-пікірі, ұсыныстары талай жаңалықтарға арқау болары ақиқат.

2013 ж.

Садықбек АДАМБЕКОВ

*ардагер жазушы, қазақ
сатирасының классигі*

ЖЕЛДІҢ ӨТІНДЕ, ЕЛДІҢ ШЕТІНДЕ

Біздің бала кезімізде пойыз Арыс стансасына жақындағанда жолаушылар ішкі қалтасының түймесін салып, шабаданының аузын жауып, қоржын-қосқалағының үстінде отыратын.

— Өне кеп қалды шпана! Міне кеп қалды шпана! Ойбай, ана вагонда ойбайлаған әйелдің даусы шықты. Шырылдап бала жылап жатыр! — деп жан-жағына алақтап, жолаушылардың зәресі кетіп отыратын. Өйткен себебі — ашаршылық жылдарында кең даладан босыған ел қалаға қарай шұбыратын. Тоғыз жолдың торабы — Арыс стансасының басы ығы-жығы. Ыңырсыған аш адамнан аяқ алып жүре алмайтын, тосыннан келген кісі. Осы Арыс сол ашаршылықтың бір жан сақтайтын, нәпақа табатын, пана іздейтін жері болатын. Осы себепті Арысқа тоқтайтын пойыздың бәрінде жетім бала, жесір қатын, қартайған шал,

шашын жайған кемпір, жоқтау айтқан жас келіншек. Арыс стансасының қарсы алатын жолаушыларының көбісі, міне, осылай болып келетін.

Арыс қаласындағы жетімдердің панасы Қожанов атындағы балалар үйі болатын. Сол ұлы көсемдеріміздің бірі Сұлтанбек Қожанов 1922 жылы балалар үйін өз қолымен ұйымдастырып, өз қолымен қасық ұстатып, жетім-жесірдің маңдайын сипап кеткен екен. Ұлт өмірі үшін халық қасіретінің отын өшірген ұлы ағаларымыз, аталарымыз Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Жүсіпбек Аймауытов, Мағжан Жұмабаев осы Сұлтанбек Қожанов ұйымдастырған жетімханаға тілеулес боп, Сұлтанбек ағадан алғашқы Орта Азиядағы қазақ балаларының жетімханасының жайын жиі-жиі сұрап тұрады екен. Шымкенттен Жүсіпбек Аймауытов, Ташкенттен Міржақып Дулатов, Мұхтар Әуезов Арыс қаласына келіп, жетімханада болып, балалардың маңдайынан сипап, жай-күйімен танысып, аудан басшыларына жолығып барып, «Қожатоғайға» – Майлықожа ақынның туған жеріне, атақты жыр жинаушы, этнограф Жүсіпбек қожаның ауылына кетеді екен. Сол жақтан Сыр жағалап барып Ташкентке түседі екен.

Мен айтқан осы суреттерді сонау жиырмамыншы жылдардан бері қарай ауданға келіп-кетіп жатқан басшылардың қай-қайсысы Қуаныш Айтахановтай терең толғаныспен сезінеді екен? Ал Қуаныш Арыс ауданының көлеміндегі бар өмірді осы қалада, жетімханада тәрбиеленіп, қайтып оралып келіп, аудандық газетте, облыстық газетте жұмыс істеген, туған жеріне жиі оралып жүретін мына мен – Адамбековтен көп білді, көп зерттеді. Осы өңірдің өткен-кеткенін жақсы білетін Қуаныш жетімхананың бас тәрбиешісі сияқты кұнара сол детдомның ауласында болмай, балалардың маңдайынан сипамай жұмысқа келмейтін. Бұл неліктен? Ол өз отанын, өз елін, өз ауданын, туған жерін азаматтық сезіммен тереңнен түсінгендіктен, түсінгендіктен ғана емес, елінің бүгіні мен ертеңі оның көз алдында арман болып толқындайтын, сарым болып алыстайтын. Содан кейін іс болып, игілік болып

өзіне жақындайтын. Компартияның уысында, империяның құшағында отырған халқын, оның көріп отырған зорлық-қысымын бұғауланған асау тұлпардай тулаған жүрек бәрін сезетін, бәрін оймен, ерлікпен қабылдайтын. Қуанышпен он бес минут сөйлесіп, ел жайында жай сұрасқанда оның алғырлығына қуанып, қолдан келмейтін іске налып отырғанына күйініп шығады зиялы адам...

Қуаныш жүрегінде толқыған көп армандардың бірі – Республика Тәуелсіздік алғанда Арыс қаласындағы бар көшенің аты бір аудандық сессияда өзгерді. Ұлы Абылай ханнан бастап барлық кемеңгер көсемдеріміз, ақылгөй билеріміз, батырларымыз, арманда кеткен ардақтыларымыз 35 көшенің бойында өшпейтін шырақ болып жанып тұрды. Бұл Қуаныштың көкірегін жарып шыққан гүл-арман бостандық алған Республика аспанына ақ көгершіндей көтерілді. Газет-журнал, радио, теледидар бұл хабарды шартарапқа таратты. Арыс ауданына, Арыс әкімшілігі мен қалалық мәслихатқа жеделхаттар астанадаң ағылып келіп жатты. Осыдан бастап қысымда тұратын, қысымнан өтетін, тежеле-тежеле құмдай сусып кететін армандар ел басқарып жүрген азаматтарға дем берді, қуат берді. Қуаныш Айтахановтың осы батыл бастамасы басқа ел басқарып отырған азаматтарға ой салды, батылдық берді. Енді ел баяғыдай қалтасының түймесін салып, шабаданының аузын жауып, қапшығының үстінде отыратын ашаршылық құрбандарының ұрпағы Арысқа жақындағанда құрбан болған, оққа ұшқан, ізсіз жоғалған ата-бабаларының аруағын көргендей пойыздан қуана түсетін болды. Арыс қаласы Қуаныштың арқасында бүкіл аруақтардың шамшырағы жанып тұрған кереметі бар қалаға айналды. Осы жылдан бастап Айтахановтың досы да көбейді, етегінен тартатын дұшпаны да із тастай бастады.

«Ал Айтаханов облысқа кетейін деп жатыр екен», «Айтаханов Алматыға кетейін деп жатыр екен...» деген сөз қаулады. Бұл Қуаныш Айтахановтың алдына тосқауыл, жолына қақпан құратын «жұмбақ» достарын қатты үрейлендірді, қатты шошындырды. Арыз да борады. Жала да

жабылды. Бірақ батыл Айтаханов, пешен Айтаханов, қайраткер Айтаханов бұл «достарының» алдынан ақбоз атпен кесіп өтіп, адалдықтың бәйгесінен шаң тимей келді. Қай ауданға барса да, қандай қызметте болса да алғаны алғыс, естігені рахмет. Ол қиындыққа қиналмай, жақсылыққа мастанбай, теңіз төріндегі кемедей толқынға ұрынбай, мұзға соғылмай, нағыз жігіттерше жақсы келе жатыр. Міне, саяси қайраткер Айтаханов, ғалым Айтаханов, ер көңілді, ашық қолды Айтаханов елу жасқа келіп, ел алдында күлімдеп тұр. Қазір желдің өтінде, елдің шетінде – бар батырдың найзасы шаншылған жерде, бар хандардың басы қосылған жерде – Созақ ауданында әкім болып отыр. Желдің өтінде, елдің шетіндегі бұл аудандағы қиындық басқа ауданда жоқ. Бұл алмағайып өліара кезеңде Қуаныш Айтаханов басқарып отырған Созақ елінің атқа мінген азаматтары, Созақ елінің зиялы қауымы Қуанышпен бірге желдің өтінде, елдің шетінде тұр...

1997 ж.

Серікжан СЕЙІТЖАНОВ,
*«САУТС-ОЙЛ» мұнай-газ компаниясының
президенті, Оңтүстік Қазақстан
облыстық мәслихатының депутаты*

СЕМСЕР СӨЗДІ СЕНАТОР

Сылаңдап аққан сұлу Сырдария мен Арыс өзенінің тоғысында, Жантақты ой алқабында, бабтардың бабы Арыстан баб кесенесінің шығыс жағында, биіктігі 18-20 метр, аумағы ат шаптырымдай болатын шағын төбе тұр. Бұл – бір кездері жиһан кезген оқымыстылардың жазба деректерінде айтылатын, орта ғасырлардағы аты әлемге танымал болған, қазақтың ұлт, мемлекет болып қалыптасқан алтын бесігі, отырықшы мәдениеттің ошағы, дүниеде теңдесі жоқ ұлы ойшыл Әбу Насыр әл-Фарабидің туған жері, сәулеті мен дәулеті талайларды тамсандырған ежелгі Отырар қаласынан қалған белгі. Кезінде осындай сәулетті шаһарда дүниеге келіп, өмір сүрген ғұлама ғалымдар мен батыр-бағландардың кім болғанын, олардан өсіп-өнген ұрпақтың «Отырар – ұлылар мекені» деп сөз қалдырғанын көне тарих бүгінгі күнге

жеткізді. Оған Отырар туралы жазылған аңыз-әпсаналар, тарихи шығармалар, бүгінгі осы өңірден шыққан қоғам қайраткерлерінің, ақын-жазушылардың еңбектері куә.

Мен бүгінгі әңгімемде сондай арқылы азаматтардың арасында намыстың наркескенін шындыққа суарған ұлт қайраткерлерінің бірі, Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты Қуаныш Айтаханов туралы бөле-жара айтқым келеді.

Қуаныш Айтаханұлы екеуміз де жоғарыда айтқан Отырар өңірінің түлегіміз. Турасын айтқанда, ол 1947 жылдың 14 қарашасында Отырар ауданының Отырар ауыл әкімшілігінде дүниеге келген екен. Абай атамыз айтқандай, «Қараша, желтоқсан мен сол бір-екі ай, Қыстың басы бірі ерте, біреуі жай...» кезеңде дүние есігін ашқан сәбидің Сыр суынан нәр алып, ыстыққа да, суыққа да шыдамды болып өсуіне туған жердің табиғаты көп әсер еткен болса керек. Тау баласы тауға қарап өссе, самалы жүйткіген сайын далада жүйрікпен жарысқан дала перзентінің құшағы нұрға, көңілі жырға бөленгені ақиқат. Ол кешегі бала Қуаныш пен одан кейінгі ел тізгінін ұстаған Қуаныштың басшылық кезеңдегі өмір жолында, бүгінгі сенаторлық қызметтегі еңбектерінің өн бойында алтын арқау болып тартылғанын көзбен көріп, көңілмен түйсінгендейміз.

Біз бір өңірдің перзенті болғанымен, жұмыс бабымен жүріп, әр жақта қызмет еттік. Дегенмен, алғашқыда комсомол, партия саласында жұмыс істеп, одан кейін аудан, қала басқарған Қуаныш Айтахановтың іскерлік қарым-қабілеті, пайым-парасаты туралы жылы лебіздерді жиі естіп тұратынмын. Сондай кездері оның қолға алған жан жадыратар жаңалықтарына іштей сүйсініп, бір рахаттанып қаламын. Ол қай салада жүрмесін, қай аудан, қаланы басқармасын, тың, соны ізденістерімен өзіндік қолтаңбасын қалдырады. Бүгінде өзі әкім болған Арыс, Созақ, Отырар, Сайрам аудандарына бара қалсаңыз, Айтахановтың басшылығымен жүзеге асқан жарқын істерге куә бола-

сыз. Жұртшылықтың жыр қылып айтар жақсы лебіздерін естисіз.

Жоғарыда айтқанымдай, біз екеуміз әр салада жүріп, кештеу таныстық. Бір-біріміздің тірлігімізге сырттай қанық болсақ та, бұл таныстық екеумізді бір отбасының баласындай бауыр етіп жіберді. Көп ұзамай құдай қосып, құда болдық. Басқа елді қайдам, біздің қазақта құдасын құдайындай сыйлайтын мықты қасиет бар. Сондықтан да шығар бір-біріне «Құда – мың жылдық!» деп ғасырдан да ұзақ ғұмыр тілеп жататыны. Осы тілекті арқалап Әміржан, Теміржан, Елшуақ-Гүлмерей, Жәния атты немерелеріміз екі отбасының көз қуанышына айналып, өсіп келеді. Жалпы бұл құдалық екеуміздің ел үшін еткен еңбегімізді етене жақындастырып, рухани тұрғыда бір-бірімізге сүйеніш болуға себін тигізді. Ол – билік сатысында басшы, халық қалаулысы, мен қарапайым кәсіпкер ретінде елді көркейтуге бағыттаған мүдде-мүмкіндігіміз бір жерден тоғысты. Қуаныш Айтаханұлы қай жерде қызмет істемесін, қандай нәрсені қолға алмасын, содан бір оң нәтиже шығаруды алдына мақсат етіп қойған қайсар азамат екенін білдім. Оның бойындағы талапкерлік қасиет билік баспалдағында жүргенде пайда болған құндылық деп қабылдауға болады. Осылай өзіне де, өзгеге де жауапкершілік арқалата білген Айтахановтың зор қайраткерлік қабілеті Парламенттегі сенаторлық қызметінде айқын көрінеді. Оның бұдан бұрын да, 1990 жылы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің депутаты болып сайланғанынан жұртшылық хабардар шығар. Осы екі аралықта халық қалаулысы, экономика ғылымдарының докторы, Қазақ Ауыл шаруашылығы ғылым академиясының академигі атанды. Ал 2005 жылы Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты болды. Алғашқы кезеңдегі сенаторлық қызметте ол көбінесе халықтың көкейіндегі күрделі мәселелерді шешуге, қазақ тіліне, өнері мен мәдениетіне, несие, тағы басқа да проблемаларға байланысты сауалдар жолдап, Үкіметтің на-

зарын көпшілікке аударып отырды. Бұл ауылда өскен, ауыл мен селоның тыныс-тіршілігін бес саусағындай білетін, диқан мен малшыға бір табан жақын жүретін азаматтың ғана қолынан келетін тірлік екенін көбіміз мойындауға тиіспіз.

Қуаныш Айтаханов 2011 жылы 19 тамызда ҚР Парламенті Сенатының депутаты болып екінші рет сайланды. Ел дамуының сапалық жаңа кезеңі басталған тұста халық қалаулысы өзінің ел алдындағы аманатын «бейбіт өмір, жоғары табыс, кәсіби білім, мықты денсаулық, жайлы тұрғын үй, жасампаз еңбек пен қауіпсіздік біз құрып жатқан жаңа қоғамның негізі болуға тиіс» деп тұжырымдады. Сенатор дәл осы ойын «Сөз сұраймын» деген кітабында толыққанды тарқата отырап, Парламент қабырғасында, түрлі алқалы жиындарда сөйлеген сөздерінде, Үкіметке жолдаған сауалдарында айтылған ұсыныс-пікірлермен, берілген жауаптармен бекіте түседі.

Рас, «Елде болса ерінге тиеді» дегендей, қолымыздағы бар дүние халықтың қажетін өтеп отырса, ел де көркейеді, экономика да өседі. Тәуелсіздігіміз енді қолға тиіп, небір қиындықтарды бастан кешіп жатқан алғашқы жылдары Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев былай деген екен: «Заман тыныштығын берсе, бүгінгі дағдарыстан да шығамыз. Тәуелсіз Қазақстан дәулетіне сәулеті сай қуатты мемлекетке айналар. Қазақ халқы әлемдегі өркениетке қазіргіден де қомақты үлес қосар. Даламызда да, қаламызда да шат тірлік орнар». Көреген басшының кемел ойы айна қатесіз жүзеге асқанын қазір көріп отырмыз. Енді осы қол жеткен толайым табысты баянды ету, келешек ұрпақтың игілігі үшін жұмсау – бүгінгі халық қалаулыларының еншісіндегі дүние. Сондықтан да шығар, Қуаныш Айтаханұлының кез келген қоғамдық ойға қозғау салып, Үкіметтен, тиісті министрліктерден өз сауалына толыққанды жауап талап ететін қайраткерлік қасиеті бар. Мәселен, еліміздегі азық-түлік қауіпсіздігі, суар-

малы жерлерді тиімді пайдалану, көлік қатынасы, баға саясаты, бала құқығын қорғау секілді толып жатқан сан сауалдар сайлаушылардың аманаты болғандықтан, оған депутат көз жұмып карай алмайтыны белгілі. Таластан – тартыс, тартыстан – шындық талап етілетіні де осы тұс. Мен әлгінде айтқан кітапты парақтай отырып, сенатор Қуаныш Айтахановтың осындай өткір мінездің адамы, ел мүддесі үшін неге болса да даяр тұлға екенін түсінгендей болдым. Оның елге сіңірген еңбегі «Парасат», «Құрмет», «Құрмет белгісі» ордендерімен, бірнеше медальдармен, Президенттің Алғыс хатымен, Құрмет грамоталарымен атап өтілгенін оқырмен қауым жақсы біледі.

Еңбек жолында билік сатысында, Парламент қабырғасында жүріп, қаншама дос-жаран, құда-жекжат артырған Қуаныш Айтаханұлының отбасын елге үлгі боларлық қара шаңырақтардың бірі деп есептеймін өз басым. Қазақта «Адам болар жігіттің жары өзіне лайық» деген даналық сөз бар. Жұбайы, менің құдағиым Айман Мағзиқызы – үш перзенттің анасы. Жаратылысынан жаны жайсаң, жомарт пейілді жан дерсің. Қуаныш екеуі отбасын құрған күннен бастап, бір-бірінің жанына жалау болып, ең бақытты ерлі-зайыпты атанғанын ел жұрт аузынан тастамайды. Өсте бұл үнемі ел тірлігімен ат үстінде жүрген Қуаныш құдама сүйікті жар бола білген Аймандай асыл әйелдің ата-анасынан дарыған қасиеті шығар. Осындай отбасыдан өріс алған үлкен ұлы Ерлан да ел билігіне араласып, бизнестің биігіне шықты. М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетін бітіріп, қаржы саласында жемісті жұмыстар атқарды. Бүгінде Қазақстан Республикасы Президенті Әкімшілігінде мемлекеттік инспектор. Қызы Айгүл – туған келінім. Ал үйдің кенжесі Нұрлан құдамыз – заң саласында белді де беделді қызметкер. Халықаралық аудиттың маманы. Бірақ әлі бойдақ. Енді осы Нұрланымыз отбасын құрып, ата-анасын бір қуантса, қарашада тігілген қасиетті қара үйдің

керегесіне тағы бір уық қадалғандай болар еді. Алла тағала қолдаса бұл арманымызға да жетіп қалармыз. Ең бастысы – береке-бірлігі жарасқан отбасының тату тірлігіне тірек болар немерелеріміз бар.

Құдай солардың амандығын берсін!

2013 ж.

Байдулла ҚОНЫСБЕК,
*Қазақстанның Құрметті журналисі,
Оңтүстік Қазақстан облысының
Құрметті азаматы*

ОҢТҮСТІКТІҢ ӨРЕЛІ АЗАМАТЫ

Облыс орталығында ауыл шаруашылығына байланысты үлкен жиын өтіп жатқанды. Облысымыздың аудандарынан келген әрбір саланың басшылары ауыл шаруашылығын өркендету мәселелері бойынша өз ойларын ортаға салуда. Мінбеге ортадан жоғары бойы бар, қыр мұрынды, қалың қасты, ақсары, кескін-келбеті келіскен жігіт шықты. Даусы да ашық. Отырғандарды өзіне тез баурап алды. Қағазға қарамайды. Үні жігерлі. Қазығұрт атырабын көркейту, биязы жүнді қойдың өнімділігін арттыру жолында айтқан ұсыныстары көңілге қонымды. Кеңесте отырған қай-қайсымыз болсақ та оның ой орамының тереңдігіне, әрбір сөздің мәнерін көріктендіретін шешендігіне риза болғандай сезім бойымызға ұялағаны кездейсоқ емес.

Міне, сол 1980 жылдың басынан бастап Қуаныш Айтаханұлының өмір жолы көз алдымда. Мен ол кезде

«Оңтүстік Қазақстан» газетінде жауапты хатшы едім. Кейінірек Қуаныш Шардара аудандық Кеңесі атқару комитетінің төрағасы болып сайланды. Қуаныш бұл жұмыста да жаңа қырынан көріне білді. Қандай да бір істің көзін табуда, кейбір шешуі мүмкін емес мәселелерді орындаудың жолын іздеуде Қуаныш өзіне ғана тән шеберлікпен, білгірлікпен тұйықталған түйінді ширатып, алдына жайып салады. Қайнаған шілдеде қалауын тауып қар жаудыратын, түкірігің жерге түспейтін қақаған қысты шуақты күнге айналдыратын қасиеттері Шардара ауданында қызмет атқарып жүрген кездерде жиі-жиі көзге түсті. Біздер, оның замандастары мен әріптестері, оның осындай табандылығына, тапқырлығына риза боламыз. Журналистер онымен кездесіп, әңгімелесуге құштар болатын. Өйткені ол тілшілердің сауалдарына тиянақты, сауатты жауап бере отырып, оларға беймәлім мәселелерді түсіндіруде де өзінің білімділігін анық байқататын.

Қуаныштан өмір тәжірибесі де, атақ-абыройы да жоғары азаматтар баршылық еді. Міне, солардың қатарынан ойып орын алу Қуаныш үшін оңай шаруа емес-ті. Алайда ол атақ үшін, мақтан үшін емес, туған Қазақстанын түлету үшін, халқының тұрмысын жөндеу үшін, ауылдың сәнсалтанатын арттыру үшін еңбегін аямады. Атаққұмарлар мен кеудемсоқтар қаншама қызғанышпен қызыл көздерін қадағанмен, оның жолына тұзақ құра алмады. Ақ дидарлы, ақсары жігіт таза еңбегінің арқасында халқының сүйікті, сүйкімді ұлдарының қатарына еркін қосылды.

Қ. Айтахановтың ұйымдастыру қабілетін байқаған облыс басшылары оны Қазығұрт аудандық Кеңесі атқару комитетінің төрағасы, облыстық агроөнеркәсіп комитеті төрағасының бірінші орынбасары, Арыс қалалық партия комитетінің бірінші хатшысы қызметтеріне жіберді. Ол бұл сындардан да сүрінбей өтті. Ауданның, қаланың, облыстың экономикасын өркендету жолында кеңестік дәуірдің іскер, принципшіл, алғыр тұлғаларының бірі болды.

Еліміз тәуелсіздік туын желбіретіп, егемендікке ие болған тұста да ол өндірісті ұйымдастырудың хас шебері екендігін тағы да дәлелдеді.

Ертеде қариялар айтып отырушы еді: «Әр адам дүниеге есігін ашқанда аспанда бір жұлдыз пайда болады», – деп. Олардың біреуі көмескі, әрең-әрең көрінеді, енді бірі көзге көрінеді, бірақ жан-жағына нұрын шашпайды. Ал енді бірі жарқырап, жан-жағын нұрға бөлеп, көздің жауын алып, айсыз аспанда күмістей жылтылдайды. Әлгі еміс-еміс көрінетін жұлдыз иелері өмірде де ешкімге көлеңке бола алмайтын, отбасында қалтаң-құлтаң етіп жүретіндер, ал көзге көрініп, нұрын шаша бермейтіндердің иесі өз отбасынан артыққа жақсылық жасау қолынан келмейтін, өзінің тіршілігіне өзі ие адамдар екен де, жан-жағына нұр шашып, күмістей құлпырып, аспанда жарқырап тұрған жұлдыздардың иесі бүкіл елге қамқорлық жасайтын, халқы үшін қасық қанын да аямай, бар еңбегін елі мен халқының мүддесі үшін жұмсайтындар екен. Сондай жұлдыздардың иесі Қуаныш ініміз болса керек. Ол – бүкіл саналы өмірінің бәрін халқына, елінің еңсесін көтеріп, тәуелсіздік туының көгімізде еркін желбірей түсуі үшін жұмсап келе жатқан айтулы азамат, айрықша тұлға.

Көзінде оты жанған, жүрегінде шоқ маздаған Қуаныш Айтаханұлы егемендіктің алғашқы күндерінен бастап-ақ еңбектің қызу майданының бел ортасында болды. Кеңестік дәуірдегі байланыстардың бәрі бұзылып, еліміздегі жағдай күрт төмендеп тұрған уақыттарда халықтың жігерін мұқалтпай, болашаққа деген үмітін жасытпай, Қазақстанның туын жықпай, қайсар, хас батырлардай топты жарып, қиыннан жол табатын билердей елінің еңсесін түсірмеген санаулы азаматтардың қатарынан біз Қуаныш Айтаханұлының белсенді қимылын, жасындай жарқын үнін жиі естідік. Арыс қаласының, Созақ, Сайрам, Отырар аудандарының әкімі сияқты жауапты міндеттерді атқарғандағы еңбектері, жасаған игілікті істері, мүмкін емес

мәселелерді табандылығының, талапшылдығының арқасында жүзеге асырып, мамандарды мақсатты іске бағыттап, халықты жұмылдыра білу қасиеттері Қуаныштың ғана қолынан келетін, соған ғана жүктелетін ғаламат жауапкершілік еді.

Бүгінгі күндері Қуаныш әкім болған қала мен аудандарға бара қалсаңыз, оның қолтаңбасы көздің жауын алады. Тамаша саябақтар мен гүлзарлар, сәулетті мәдени-тұрмыстық жайлар, кең де жарық, әсем де әдемі көшелер, түрлі тарихи ескерткіштер «мен мұңдалап» шақырып тұрады. Осы жерде Қуаныштың әкім болғанын дәлелдейтін сән-салтанаты жарасқан жұмыстарға ризашылық сезім бойынды еріксіз билеп алады.

Ал сенаторлық қызметті атқарып жүрген белесте Қуаныштың таланты екінші қырынан көрінді. Ол Үкіметтің алдына мәселе қойып, оның орындалуына бақылау жасаған кездердегі қайсарлығын, ой толғамының тереңдігін, аса мәнді сөз ұйқастарын нәшіне келтіре жеткізу шешендігін теледидардан естіп, көзбен көріп, оңтүстіктің өрелі азаматының халқы үшін небір нарқасқа, марқасқа тұлғалардың арасынан семсерше жарқылдаған сәттерін көрген сайын оған көңіліміз толып, марқайып, мақтанып отырғанымызды қалайша тілге тиек етпейміз?!

Мәселен, Қуаныш Айтаханұлының ҚР Премьер-Министрінің алдына мынадай мәселе қойғанын баспасөзден оқып білдік.

«Республикамызда тарихи ескерткіштер мен әулие-әнбиелер көп, туризмді дамытуға қолайлы аймақтар баршылық. Солардың бірегейі – Отырар ауданындағы Арыстан баб пен Түркістандағы Қожа Ахмет Иасауи бабаларымыздың кесенелері.

Халық санасында «Арыстан бабқа барып түне, Өзіреті Сұлтаннан тіле» деген ұғым бекер қалыптаспаған.

Ежелден зиярат етушілер мен туристер алдымен тарихи көне қаланың орны – Отырар төбені, Отырар мемлекеттік-

археологиялық мұражайын көріп, бабтардың бабы – Арыстан бабқа түнеп, зиярат жасаған соң Түркістанға, Қожа Ахмет Иасауиге барып тілек тілейді.

Еліміз тәуелсіздік алғалы бері зиярат жасаушылар мен туристер саны жыл сайын еселеп арта түсуде.

Алайда 2009-2011 жылдарға арналған республикалық бюджеттің жобасында туризм инфрақұрылымын құру және дамыту бағдарламасы бойынша көне Отырардың туризм инфрақұрылымын дамытуға ешқандай қаржы бөлінбеген».

Үкімет басшысының алдына өте орынды мәселені қойып отыр ма? Қойып отыр. Егер сол жерде Қуаныш болмаса Отырар қаражаттан құралақан қалары ақиқат еді.

Мұндай мысалдарды ондап, жүздеп келтіруге әбден болады.

Ұзақ жылдар бойы ел басқарып, қоғамдық жұмыстарда жарқылдай көрініп жүрген, халық қалаулысы деген қасиетті атқа қылаудай да кір келтірмеген елжанды азаматты «Нұр Отан» халықтық-демократиялық партиясы Оңтүстік Қазақстан облыстық филиалының саяси кеңесі ҚР Парламентінің Сенатына депутаттыққа кандидат етіп екінші рет ұсынды.

Мен өзім бұл ұсынысты екі қолымды көтеріп қолдадым. Қолдап қана қойған жоқпын. Қуаныштың өзі:

– Байеке, Сенат депутаттығына үміткер ретінде тіркелдім. Енді насихат жұмысы да басталғалы тұр. Маған сенімді өкіл болсаңыз, – деген тілегін айтқанда, мен ешқандай уәж айтпай, келісімімді бердім.

Халық қалаулылары – облыстық, қалалық, аудандық мәслихаттардың депутаттары басым дауыспен Қуаныш Айтахановты ҚР Парламенті Сенатының депутаты етіп екінші рет сайлады. Өйткені ел тағдырын, оның қазіргі тынысы мен болашақ тіршілігін елі, халқы үшін аямайтын, қолынан іс келетін, айтар сөзі, қояр талабы бар Қуаныш Айтаханұлы сияқты қайраткерлерге әбден сеніп тапсыруға болатынын олар да білді, жүрегімен сезінді.

Халық қалаулылары өз таңдауын жасағанда титтей де қателескен жоқ. Бұл күндері Қуаныш Парламент төрінде халқының, елінің тағдыры, тұрмыс-тіршілігі үшін бар күш-жігерін жұмсап, сенаторлардың алдыңғы сапындағылардың қатарында екенін көзімізбен көріп, әрбір іс-қимылына көңіліміз толып жүргеніне Қазақстан жұртшылығы куә.

Абыройың асқақтап, еңбегің жанып, халық құрметіне бөлене бер, оңтүстіктің өрелі, өрен азаматы!

2011 ж.

Бекет ТҮРҒАРАЕВ,
*Солтүстік Қазақстан облыстық
сотының төрағасы,
Қазақстан Республикасының еңбек
сіңірген заңгері*

ЕЛ СӨЗІН АЙТАР ЕРДІ ҚОЛДАЙЫҚ

Елдігіміз әу бастан да бар болғанмен, егеменсіз едік. Шүкір, бүгінде бабалар аңсаған азаттықтың ақ таңы атып, егемен елге айналдық. Еңсеміз тіктеліп, етек-жеңімізді жинадық. Әлемдік өркениетке құлаш ұрдық. Озық елдер үлгісінен үрдіс алып, тәжірибе жинақтауадамыз. Іркіліссіз де емеспіз, бірақ толассыз ізденіс үстіндеміз. Соның нәтижесінде Қазақстанның демократиялық таңдау жолындағы қол жеткізген табыстары әлем жұртшылығының қызығушылығын тудыруда. Бұның бәрі даусыз ақиқат.

Біз бұл туралы ой-пікірлерімізді мерзімді баспасөз беттерінде бұрын да айтып жүргендіктен, бүгін оған тоқталғымыз жоқ. Айтпағымыз демократиялық ұстанымның бір көрінісі боп табылатын сайлау мәдениеті жайлы.

Демократиялық принцип бойынша, заң нормасына сәйкес көрсетілген негізде әркімнің де сайлауға, сайлануға құқы бар. Ал бәріміз бірдей осы ортақ құқықты ортақ мүддеге орайластыра білеміз бе, әңгіме, міне, осы жайлы.

Ата Заңымыз айқындап берген құнды да бағалы жетістігіміздің бірі қос палаталы Парламент екені баршаға мәлім.

Парламент Мәжілісінің әдепкі сайлауы кезіндегі алашапқын айтыс-тартыс пен аласапыран дау-дамай әлі есімізде. Кейінгі сайлаудың да келеңсіздіктері болмай қалған жоқ. Жауырды жаба тоқымай-ақ ашып айтар болсақ, мұның астарында арыла алмай келе жатқан рушылдық ауруы жатыр. Және көтере алмас шоқпарды беліне байлайтын кейбір азаматтардың өз шама-шарқын біле тұра, лайықты бәсекелесіне лайықты түрде жол бере білу мәдениетінің жоқтығынан, яки ел мүддесінен өз мүддесін жоғары қоятын өркөкірек өзімшілдігінен туындап жататын жағдай.

Бірсыпыра тыныш өтетін Сенат сайлауына да осы сынды келеңсіздіктердің кедергі келтіретінін де мойындау керек. Елден жырақтау жүргенмен, өсіп-өнген оңтүстіктей киелі өлкенің тыныс-тіршілігінен өзімді бөле-жарып қараған емеспін. Сондықтан да биылғы өтіп жатқан Сенат сайлауына қатысты ой бөлісуді өзімнің азаматтық борышым деп білемін.

Сенат депутаттығына кандидат болып Қуаныш Айтахановтың тіркелгенін естігенде шын көңілден қуандым.

Жүйрікті жүйрік деп тану, биікті биік деп айту – адамгершілік парызымыз. Осы тұрғыдан алып айтар болсақ, Қуаныш Айтаханов – елдің нағыз мәніндегі биік азаматының бірі ғана емес, бірегейі. Олай дейтінім, мен оны көптен бері білемін.

Москвадағы Тимирязев атындағы академияны бітіріп келген жалынды жас ел басқару ісіне ерте араласты. Комсомол, партия, кеңес қызметтеріндегі абырой арқалаған жылдар Қуаныштың жеңісті жолдары болғаны хақ.

Көп ауданда бірінші басшы болды. Қызмет істеген ауданның бәрінде де оның жақсы істерінің жарқын іздері сайрап

жатыр. Өйткені ол шаруашылықты алға шығарумен ғана шектелмей, сол ауданның тарихын жаңғыртып, тарихи жәдігерлері мен мәдени мұраларын жарыққа шығарумен бірге, өнері мен мәдениетін дамытуға да айрықша көңіл бөліп отырады.

Созақ ауданында әкім болып тұрған кезде халқының бостандығы мен болашағы жайында батыл ойларын батырлықпен айта білген, халыққа деген қалтқысыз қызмет пен шексіз сүйіспеншіліктің үлгісі болған Сұлтанбек Қожановтай ардақтымыздың аруағына арнап ас берді, өлгенімізді тірілтіп, өшкенімізді жандырғанына қалай мақтабайсың?

Сол тарихи өлкеде туып, әдебиетіміздің ірі өкілдеріне айналған тарихи тұлғаларға тағзым етіп, олардың үрім-бұтағының ғана емес, елдің мерейін өсіргеніне қалай шаттанбайсың?

Сайрам ауданындағы әкімдік қызметі тұсында, аудан экономикасын өрге сүйреумен бірге, әулиелі жердің қайта түлеп, түрленуіне көп күш салды. Әсіресе оның халқымыздың тарихында елеулі орны бар Мәртөбенің мәртебесін асқақтатып, халық жадында қайта жаңғыртқанына қалай қуанбайсың?

Халқымыздың қасіретінің әрі қайсар ерлігі мен өр рухының ескерткіші Отырардай қасиетті мекенде атқарған азаматтық істері өз алдына бір төбе. Ол әрдайым жүрген жерінің көсегесін көгертумен келеді.

Қуаныш өзінің парасат-пайымының тереңдігімен қай жерде болмасын елмен етене араласады, халықпен қарапайым қатынаста бола біледі.

Жақсының қолтығынан демеп, азаматтың ар-намысына араша бола біледі. Ол қашанда жақсылықтың жаршысы болып келеді.

Қуаныш басшы ретінде біржақты шаруашылықпен айналысып қана қоймай, өзінің энциклопедиялық білім-білігінің арқасында көпке ісі үлгі, сөзі өнеге болып келе жатқан азамат. Ол іскер басшы, шебер ұйымдастырушы ғана емес,

елдіктің сөзін айтар және жеріне жеткізе айта алар қарым-қабілеттің иесі.

Бойына халқымыздың даналығын, даралығын дарыта білген, кісілік пен кішілікті қатар өрбіткен саналы да салиқалы азамат деп бағаласақ артық айтқандық емес.

Ендеше мол тәжірибенің иесі, көргені мен түйгені мол, көп құрметіне бөленіп жүрген білікті азаматтың Сенат депутаты ретінде ел игілігіне қызмет етер заңдар қабылдауда да қосар өзіндік ой-пікірлерінің мол боларына шүбә жоқ. Сондықтан елге өлшеусіз еңбегін сіңіріп келе жатқан азаматтың кандидатурасын қолдау – елдің мүддесін қолдау деп ұғыну керек. Елдің сөзін айта алар ерді қолдау деп қабылдау керек.

Біз әпербақан алауыздықтан, жершілдік пен жікшілдіктен арылмай көсегеміз көгермейді. Қай кезде болмасын руына, жүзіне қарап емес, жүрегіне, елге еткен еңбегіне қарап қолдау – елге сын, елдікке сын.

Елдігімізге, егемендігімізге сын кезеңде аз қазақты ауыл-ауылға бөлмей, бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып, ынтымақтың үлгісін көрсету білгендіктің белгісі болмақ.

«Бірінді, қазақ, бірін дос көрмесең істің бәрі бос» десе ұлы Абай, «Бірлік болмай – тірлік болмайды» деп Төле би айтқан.

Әр тұғырдың өз лайықтысы болмақ, ендеше ел болып сол лайықтымызды әспеттейік, ағайын, елдік танытайық.

2005 ж.

Жәлел КЕТТЕБЕК

жазушы

ПОРТРЕТ

Журналистердің қазіргі ұрпағы үшін Қуаныш Айтахановтың өмірі өңшең бір сәтті кезеңдердің жиынтығы секілді. Ал оның бер жағында биліктің еншісіндегі бірде-бір орын, бірде-бір лауазым қырқысқан айтыс-тартыс пен бақталас-бәсекеден сырт қалған емес. Әсіресе әкімшілік жүйесінде. Әсіресе Оңтүстік Қазақстанда. Қалекеннің Ленин (Қазығұрт) аудандық партия комитетінің екінші хатшылығына сайланып, ел басқаруға араласа бастағанына да бірталай жылдың жүзі болды. Содан бері біз ол кісіні ұдайы үргін-сүргін қақтығыстардың бел ортасынан көріп келеміз. Алайда оның биліктегі орны мен ықпалын жоғалтып алмағаны былай тұрсын, қайта жылдан-жылға халық алдындағы беделі өсіп, өз позициясын нығайта түсуде. Адамзаттың күнәлі тіршілігінде кездейсоқ сәттілік

деген болмайды. Дәл бұндай өміршеңдік тағдырдың ыстық-суығына мойымайтын талантты адамдардың ғана қолынан келсе керек.

Мен Қалекенді 1978 жалдан бері Шардададан білемін. Енді ғана отызға толып, қылшылдап тұрған кезінде ол осындағы аудандық атқару комитетін басқарды. Сол жылдары Шардараның бағы жанып тұрған болатын. Егіншілік мәдениеті, құрылыс пен мелиорация қарқындап өсті. Қалекен оларды сырттан иемдеуші болып қалған жоқ, өңірді дамытуға қоян-қолтық араласып, ауданның ілгерілей түсуіне шешуші ықпал етті. Бірақ партиялық билікті уысында ұстаған жергілікті байбатшалармен ымыраласып кете алмады. Шыншыл шағы ғой. Прогреске жат құбылысты мойындағысы келмеді. Аталмыш қайшылықты кезінде көп адам аупарткомның бірінші хатшысы мен Айтахановтың арасындағы қақтығыс деп қана түсінді. Тіпті анау ана жүзден, мынау мына жүзден деп қайшылықты одан сайын ушықтыра түскендер де болды. Алайда мәселенің төркіні тереңде жатқан болатын. Жергілікті партия басшылары ауданның табыстарын өздерінің атақ-даңқын өсірудің кепілдігі деп қана ұқты. Жасампаз күштер мен әлеуметтік белсенді азаматтарды сыртқа тепті, жергілікті кадрларды тұқыртып ұстады, салтанатшылдыққа, өзімбілемдікке, көз-баяушылыққа салынып кетті. Халықпен санаспады. Қитұрқы қылықтарын бүркемелеу мақсатында көршіні көршіге, руды руға айдап салып, өздері қайырымды төрешінің ролін атқаруға тырысты. Оның бер жағында биліктің тізгіні солардың қолында болды. Ал отыз жастағы басшы биліктен шет қалғысы келмей, өз орнын сақтап қалуға тырысты. Тек ол ғана емес, күнделікті қызметте қолбайлау болып отырған текетірес пен бақталастықты бөсеңдету үшін қасаң саясатқа қарсы шығуы заңды құбылыс. Ауданның жасампаздық қуатын күшейтуге тырысты. Өз басым оны Қалекенге тән таланттың негізгі бастауы деп білемін. Егер өмірбаяндық хронологияға сүйенсек, Қалекен Шардарада тұп-тура алты жыл қызмет етіпті. Сексен төрттің жазында ол кісінің от-

басын қайтадан Ленин ауданына көшіріп салдық. Кейіннен Шардараның өзінде әлгі текетіреске қатысты не анау жеңді, не мынау жеңді деген әңгіме болған жоқ. Ауданның тарихында өшпес із қалдырып кетті. Атап айтқанда, қалада ауыз су жүйесін толықтай қайта салдырып, ауданның егіншілік мәдениетін Одақтағы ең биік, алдыңғы қатарлы дәрежеге көтеруге ықпал етті. Өлкеде күріш ғылыми-зерттеу институтының филиалы бола тұрса да «Комсомол» совхозының базасында күріштің, арпаның, бидай мен жүгерінің дүние жүзіндегі ең үздік сорттарын аудандастырумен айналысатын сорт сынау учаскесін құруға елеулі қолғабыс тигізді. Соның арқасында Шардара тоқсаныншы жылдары шолақ белсенділер келіп, тігерге тұяқ калдырмай, Шардараның отыз жылдық өркениетін құртып жібергенге дейін осы орталық ауыл шарушылығына мықты сүйеніш болып тұрды. Қоғамдық пікірге сүйенсек, Қалекеннің ең үлкен қызметі – Шардара халқының еңсесін көтеріп кеткендігі. Бұл арада мәселе былай. Шардараны ұзақ жылдар бойы сырттан келгендер басқарды. Олар жергілікті кадрларға қырын қарады, тың игерудің шынайы дәстүрінен бейхабар болды. Олардың жоққа төзімді, барға қанағатшыл, мәрт қасиеті мен бейнеткештігін өздерінің мансабына ғана пайдаланып қалып отырды. Осы тұрғыдан алғанда Қалекен өзінің көзқарасы мен ішкі нанымы жағынан Шардараның өз адамы болып қана қойған жоқ, оның жоғын жоқтап, елдігін қорғаушы азамат ретінде таныла білді. Біздің анық көзіміз жеткен нәрсе – Шардара Шардара болғалы екі-ақ адамды мойындаған екен. Біріншісі – Қауысбек Тұрысбеков, екіншісі – жас Айтаханов.

Өкінішке орай мен Қалекеннің Ленин ауданындағы қызметінен Шардарадағы секілді жеткілікті хабардар емеспін. Тұрғындардың айтуына қарағанда, ол кісі қасиетті Қазығұрт жеріне қадам басқан сәттен елдің күнкөрісін көтеруді қолға алғанға ұқсайды. Сол ауқымды бағдарламаның арқасында су жүйелері түгел қайта салынып, осы заманғы мықты гидроқұрылыстар дүниеге келді. Мелиорация өркен

жайып, суармалы жерлер іске қосылды. Қазығұрт тауының күнгейі мен онымен шектесіп жататын далалық аймақта қазір егістік тұнып тұр. Қараған көзге қуаныш. Кешегі жекешелендіруден кейінгі қиын-қыстау кездерде сол жерлер халықтың күнкөрісіне жарап тұрды, әліге дейін ол ауданның алтын қоры саналуда.

Соның арқасы болу керек, сексенінші жылдардың соңына қарай Айтаханов Арыс қалалық партия комитетінің бірінші хатшысы болып жоғарылап кетті. Бірақ ол басқалар секілді партиялық биліктің ықпалы мен беделіне арқа сүйеп іс қылған жоқ. Бұл оның табиғатына жат еді. Ол тұрғындарға арқа сүйеді. Елдің қамын ойлап іс қылды. Қысқасы, бұған дейін өзі бастан кешкен қасаңдықтарды қайталамауға тырысты. Оның үстіне сексенінші жылдардың соңына қарай жоғарғының идеологиялық қысымы біршама әлсіреп қалған болатын. Соны пайдаланып бірқатар парасатты хатшылар басқарудың негізгі тәсілдерін ұлттық дәстүрге қарай бейімдеп үлгерді. Қолдарындағы игілікті белден басып, опырып жеп кетуге емес, қазақтың игілігіне жұмсады. Солардың бірі – осы Айтаханов бауырымыз. Ауыл-ауылдарда құрылған ақсақалдар кеңесі мен билер алқасы туралы кезінде жергілікті басылымдар жарыса жазды. Арыста ауылдық Кеңес төрағаларын (ауыл әкімдері) билер кеңесінің пікіріне сай тағайындау дәстүрі дүниеге келді. Аудан деңгейіндегі бастықтардың халық алдында есеп беру тәртібі енгізілді. Жастар арасындағы маскүнемдік пен ұсақ бұзақылық фактілері көпшіліктің талқысына салынып тұрды. Кейін бұл тәжірибелер облыстың әкімшілік жүйесінің тез қалыптасып, орнығып, іс-тәжірибелерді байытуына зор әсерін тигізді. Сондай-ақ Қалекеңнің қайраткерлік қарымы да сол кезде бой көрсетіп қалды. Мысалы, қаладағы жетім балалар үйін Қалекең тікелей өз қамқорлығына алды. Сол жылдары біз Қазақстанның Жоғарғы Кеңесінің депутаты, «Комсомол» совхозының директоры Нартай Сапаров екеуміз Қазақстандағы елшілік қызметтің негізін қалаған атақты

жерлесіміз Төлеген Тәжібаев туралы мәселе көтеріп жүрген едік. Атасына рахмет, алғаш мәрте Тәжібаевтың ұлылығын мойындап, оған ресми түрде құрмет көрсеткен Айтаханов болды. Ол кісі жалпы мәдениетке оң көзбен қарады. Жас таланттарды жан-жақты қолдап отырды. Соның арқасында Арыс айтыс өнерінің белгілі бір орталығына айналды. Сол кезге дейін аты шықпай келген Ергөбек ақынға ескерткіш орнатылып, қаладағы ең үлкен мәдениет сарайы атақты жерлесіміздің атымен аталды. Қалекен осындай істерді атқара жүріп ешкімге қазақ болайық деп жар салған жоқ. Өзінің күнделікті іс-әрекетімен, ұлтжанды ниетімен төуелсіздігіміздің жалынды жанашыры әрі насихатшысы болды.

Жұртшылық ұмытпаған болса керек, Қалекеннің өмірінде осы Арыста өткен кезең айрықша маңызды болды. Ол өзіндік басқару тәсілін орнықтырып қана қоймай, бұдан да зор, бұдан да игілікті істерге қабілетті екенін таныта білді. Облыстың саяси кеңістігінде де өзіндік орны, пікірі, беделі, ерекшелігі бар тұлға ретінде көрінді. Қазақстан Жоғарғы Кеңесінің депутаттығына сайланғаны соның бір дәлелі. М. Үркімбаев оны өзіне орынбасар етіп жоғарылатып, Қалекенге ең күрделі сала – идеологияны сеніп тапсырды. Алайда тоқсан үштің соңына қарай облыста басшылық ауысты да, біз Қалекенді жұмыссыз қалды деп естідік. Неге екені белгісіз, ол жаңа командаға ендірілмей қалды. «Ойбай, не дейсің, Айтаханов Жоғарғы Кеңестің депутаттығына кандидат болып тіркелмекші екен...» деген сыбысты құлағымыз шалды. Тіпті ел аралап, қол жинап жүргендер де болды. Ал бұл кезде Қалекеннің өзі жұбайы Айманмен бірге Алматыға демалысқа кетіп қалған болатын. Соған қарамастан оның төңірегіндегі гу-гу әңгіме басылған жоқ.

Сол жылғы қыс қатты болған еді. Ал бізде осындай қыс-сылтаяң орнай қалса, оның зардабын бірінші болып ауа райы қатқыл, жері жұтандау Созақ ауданы тартатын. Қар қалыңдап, боран ұйытқысымен-ақ Теріскейден бірінен соң бірі дүңкілдеп жайсыз хабарлар келе бастады. Жем-шөптің

тапшылығынан шопандар үлкен қиыншылық көріп, майда малдың өлім-жітімге ұшырап жатқаны рас еді. Елдің алды Теріскейді тастап, Шымкент аймағына көшіп жатыр деп те естідік. Бір жолы осы жайсыз хабарлармен қоса-қабат Айтахановтың Созаққа әкім болып тағайындалғанын есіттік. Әуелі сенген жоқпыз. Кейін сендік. Сендік те таңданып қалдық. Баз біреулер бұл тағайындаудың тегін еместігін, әдейі есеппен жасалғанын, Айтахановтың мансап дәрежесіндегі шаруасының Созақпен біржолата тынатынын әжептеуір әңгіме қылып жүрді. Кейін білетіндерден сұрастырып көрсек, ол пікір негізсіз емес екен. Теріскейге билікке шетке шыққандар ғана жіберілетінге ұқсайды.

Ал Қалекеңнің өзі жаңа қызметті уақытша кезең деп қана есептеді. Содан уақытша кезең бірте-бірте созыла келе алты жылға ұласты. Әрі олар Қалекең үшін де, Созақ ауданы үшін де аса жемісті жылдар болды. Ол кездері біз жаңадан тәуелсіздік алып, «Қалай ел боламыз?» деген сұрақты бүкіл халық болып күн тәртібіне шығарған едік. Әрі солай болатыны заңды да, Қалекең сөз қуған жоқ. Өйту керек, бүйту керек дейтін саяси диалогтарға да қатыспады. Ол халық көкейіндегі сұраққа бір ауданның тәжірибесі арқылы жауап беруге кірісті.

Тоқсаныншы жылдарға дейін Теріскей малмен ғана күнелтіп отырған аймақ болатын. 1992-1997 жылдар арасындағы нарықтық анархияның салдарынан мал баққан қазақтар негізгі байлығынан айырылып, оларға қайыршылыққа ұшырау қаупі төнді. Өзіңіз салыстырып көріңіз. Бір қойдың құны бір канистр бензиннің құнына татымайтын. Қасақана қолдан жасалған сондай қиянаттан қазақ қайтіп байымақ? Бірақ жаңа басшылық нарықтың өз артықшылықтарын таба білді. Атап айтқанда, қазба байлықтардың, оның ішінде уран рудасының есебінен Созақ ойламаған жерден еліміздегі ең перспективалы аймаққа айналып шыға келді. Өнеркәсіп өнімдерін өндіру көрсеткіші бойынша аудан облыста Шымкенттен кейінгі

екінші орынға көтеріліп, республикалық субсидиясыз (ақшалай көмегінсіз) күнелте алатын дәрежеге жетті. Тек бұл ғана емес. Әлеуметтің экологиялық салмағын да осы өнеркәсіп көтерді. Ол ауылдарды азып-тозып кетуден аман сақтап қалды. Ал мемлекеттік құрылыстың ұлттық негіздеріне келсек, билер кеңесінің бұнда жаңа мәнге ие болғанын байқаймыз. Яғни, ол жергілікті өзін-өзі басқару органдарының базасын құрады (ал бұл кезде өзін-өзі басқару туралы заңның жобасы Парламентте 1993 жылдан бері сүрленіп жатқан болатын). Қалекен бұнда да халықпен жұмыс жасаудың жаңа жүйесін қалыптастырды. Тоқсан сайын, жыл қорытындысы сайын ел-елді аралап, халық алдында есеп беріп отыруды әуелі өзінен бастады. Мен жоғарыдан тағайындалдым деп тұрғындарға дем көрсетіп қараған жоқ, өзінің өкілеттігін халықтың қолынан алғандай ахуал орнатуға тырысты. Ақша секілді барлық саладағы билікті түгелдей есепке алып, әрбір іс-әрекетті жіпке тізіп, назарда ұстап тұрды. Ол былай ойлады: билік – байлықтан да зор құрал, ол неге есепсіз болуға тиіс? Өкінішке орай біз, қазақ журналистері, шенеуніктерге берілген өкілдіктердің не мақсатқа, қалай жұмсалып отырғанын түгендеп, ол туралы халыққа күнделікті хабарлап отыруға дағды етпеген халықпыз. Бізде әлі де анау жақсы, мынау жаман дейтін атам заманғы жаттанды ойлау жүйесі қалыптасып қалған. Ал оның бер жағында билікті игілікке пайдалана білетін «жамандар» да бар, қолындағы өкілеттікті залалға айналдырып алған «жақсылар» да аз емес. Қалекен билікті есепке алғанда оның зардабын ғана азайтып қойған жоқ, игілігін өсірді, сол арқылы мемлекеттің беделін көтерді, оған деген сенімді нығайтты. Оған қоса тынымсыз еңбектің арқасында Созақтың елдігін өсірді, рухани қуатын байытты. Теріскейден шыққан дарындар түгенделді, баяғы отызыншы жылдардағы Созақ көтерілісі қайта қаралды. Созақтықтар Баба Түкті Шашты Әзиз, Ысқақ баб, Қарабура әулиелермен қайта табысты. Арнайы заңдық акті болмаса да аудан толық мемемлекеттік тілге көшірілді.

Кейбір ақпарат көздерінің мәлімдеуіне сенсек, Айтаханов Созақтан Сайрам ауданына Сапарбаевтың арқасында ауысқан көрінеді. Онда Сайрамға Қалекенді олқысыну, оның қайраткерлік дарынын кемсітушілік бар. Менің білуімше, Айтаханов пен облыстың бұрынғы басшысының арасында басы ашылмаған мәселе көп. Ол туралы толық айтылып жүрген жоқ, келешекте мүлдем айтылмай кетуі де мүмкін. Мысалы, Сапарбаев Айтахановты пайдаланып кетті ме, әлде Айтаханов Сапарбаевты пайдаланып қалды ма? Бұл екі кісінің өзара ресми не пенделік қатынастарын трайбализмге апарып тіреген сәуегейлер де табылап жатыр. Сәуегейліктен бұрын мына жәйтті ескере кеткен жөн. 1999 жылдың жазында, Абдоллаев әлі өз орнында отырған кезде Қалекен Сенатқа кетуді ойға алып жүрген болатын. Оған себеп – төмендегі билікке қатысты өз идеясын толық жүзеге асырды. Енді жоғарыны да көрейін деді. Содан жер-жерге сөз салып, дайындық жұмыстарын жүргізуге кірісті. Сол екі арада Шымкентке Сапарбаев келді. Ал ол Президенттің тапсырмасына сай, мемлекеттік құрылысты жаңа дәрежеге көшіруге тиіс болатын. Сол себепті жаңа басшыға Айтаханов секілді елді, жерді жақсы білетін кадрлар қажет болды. Ол Қалекеннің өз командасында болғанын қалады. Ал оның бер жағында сенаторлықтан бас тарту Қалекенге де оңай тиген жоқ. Ақырында үлкен кісінің айтқаны болып, Айтахановтар Ақсуға көшіп келді. Сайрамның бір күрделі жері, аудан сол баяғы ескі тәртіптің ықпалымен империялық құрықтау негіздерін сақтап қалған еді. Соңғы үш жыл ішіндегі Айтахановтың ең басты еңбегі – жергілікті ұлт өкілдерінің мәртебесін көтеруге, олардың тұрмыс жағдайын, мәдениетін, тілін дамытуға қолдау көрсете отырып батыл түрде мемлекеттік ықпалды күшейтті. Жергілікті тұрғындардың пікірінше, бұл фактор ерекше маңызды. Соған сәйкес аудан тарихы жаңадан жазылды, көне шежірелер қайта қорытылып, қазақтың төл тарихымен сабақтастырылды. Белгілі ғалым, тарихшы, профессор У. Шәлекеновтің көзқарасына сүйенсек, Қалекеннің арқасында Сайрам күллі түркі жұртының қасиеттісі Қожа

Ахмет Ясауидың тарихи отаны ретінде танылды. Сондай-ақ көне өркениеттің орталығы болып қазақ тарихының бел ортасынан орын алды. Сол деректерді нақтыландыра түсу мақсатында Сайрамның Отырармен, Түркістанмен, Созақпен тарихи байланыстары қалпына келтірілді. Бұл арада жаңа әкімнің бір ұтып кеткен жері – көне дәуірлерде оңтүстік аймақтағы көне шаһарлардың арасындағы рухани ортақтастық халықтың зердесінде сақталып қалған еді. Өз басым Сайрамның үш мың жылдық тарихын қайта бағамдап, оны әр алуан идеологиялық немесе жасанды өсіре қоспалардан арылту, соның негізінде ұлттық патриотизм ахуалын орнықтыру өте зор еңбек болды деп бағалаймын. Кезінде оған қатысым да болды.

Патриотизм демекші, Сайрам жеріндегі Ханқорғанды ретке келтіріп, Мәртөбе мемориалын салу, қазақ зиялылары Дала Парламенті деп атап келген осы бір қасиетті орынды қайта жаңарту – түркі жұртына ортақ игілік. Байқап тұрсақ, соңғы жылдары облыста орын алған елеулі жаңалықтардың дені осы Сайрам жерінде болған екен. Жыл сайын отыз мыңнан астам адамды қамтып, аудан тұрғындарын бір елең еткізіп өтетін «Сайрам таланттары» фестивалін немесе апта сайын іске қосылып жататын өндіріс орындарын алыңыз. Статистикаға сүйенсек, соңғы үш жылда ауданда өндіріс келемі үш есеге ұлғайған екен. Соның арқасында сайрамдықтардың нақты табысы мен күнкөріс дәрежесі де облыс бойынша алдыңғы қатарға шықты.

Демократия мен сөз бостандығын сылтау етіп, араға іріткі салып, тұлғалы азаматтарымызды ғайбаттап, әуресарсаңға салып отыратын арнайы топтар бар секілді. «Ойбай, не дейсің, Айтаханов ішіп қойды, жеп қойды...» немесе «Бірдемені бүлдіріп кетті...» деген байбалам сонау сексенінші жылдардан бері жалғасып келеді. Әрі Қалекеннің жұмысы халыққа жағып, атақ-абыройы өскен сайын ғайбаттың өршелене түсетінін байқау онша қиын емес. Әрі олардың көбісі соқыр өшпенділікке негізделген. Өз басым адамды ұрымтал тұстан шалып қалатын бұндай шағымдар нақты деректерге емес, жоғарыда ауыс-түйіс бо-

лып жататын саяси күштердің ағымына үміт артатын секілді. Жоғарыда бір өзгеріс бола қалса немесе Қалекеннің қызметі ауысады екен деді-ақ арыз-шағымдардың қардай борап қоя беретін әдеті бар. Ұмытпасам, соңғы арыз ол кісінің үстінен Парламенттің Сенатына дауысқа түспекші болған ұйғарымынан кейін жазылыпты. Ондағы мақсат – Айтахановты Сенат сайлауына қатыстырмау немесе атақ-абыройына нұқсан келтіру. Қалай болған күнде де елдегі ең азулы органдардың өкілдері қатысқан үлкен топ Сайрамда үш апта жатып тексеру жүргізді. Бірақ нұқсан боларлық ештеңе таба алған жоқ. Неге? Жолы болғыштық па? Жоқ.

Мақаланың басында Қалекенді талантты тұлғаға теңедік. Соған қатысты көңілге түйген не байқалған жәйттерді баяндай кетейін. Бірінші көзге түсетіні – Айтаханов қай жерге барса да тастай батып, судай сіңіп кетуге тырысады. Жаңа ортада озық күштерге арқа сүйеп, оларды үлкен мақсатты істерге жұмылдыруға дағдыланған. Шардарада, Қазығұртта, Арыста, Созақта, Сайрамда жүздеген атақты кісілер өздерін Айтахановтың жанашыр досы санайды. Әрі олардың бәрі де елдің тағдырын шешуге ықпалы бар, халыққа танымал, белгілі азаматтар.

Содан соң Қалекеннің өміршендігін білдіретін тағы бір қасиеті – жетпісінші жылдардағы Айтахановты сексенінші жылдардағы Айтахановпен немесе тоқсаныншы жылдардағы Айтахановты қазіргі Айтахановпен салыстыруға болмайды. Дәлірек айтқанда, ол – әр дәуірдің ерекшелігіне, заманның ағымына, халықтың көңіл күйіне қарай өзгеріп, жетіліп отыратын тұлға. Менің тағы бір байқағаным, қай ауданға барса да, Қалекен халықтың есінде қалатындай, ондаған жылдар бойы ұмытпай айта жүретіндей бір үлкен іс тындырып кетсем дейді. Әрі оған көп ретте қол жеткізіп те жүр.

Солардың арқасында ол қазір оңтүстік өңірдегі ең беделді тұлғаға айналды. Бір ғажабы, жұрт оны енді ана жақтың адамы не мына жақтың адамы деп бөлмейтін болды. Қалекеннің қайраткерлігін қалың көпшілік мойындап отыр.

2003 ж.

Қамбар АМАНҚҰЛОВ,
республикалық дәрежедегі зейнеткер

ІСКЕР БАСШЫ

Мен 1965 жылы Алматыдағы Жоғары партия мектебін бітіріп келген соң 1970 жылға дейін Алғабас ауданындағы XXII партсъезд атындағы сан салалы, ірі, алдыңғы қатардағы совхозда парторг болып жұмыс істедім. Мен кеткеннен кейін сол совхозға бас мал дәрігері болып Қуаныш Айтаханов деген жас жігіт келіпті. Совхоз халқы ол жігітті мақтап отыратын. Әсіресе шаруашылық директоры Горбатенко деген өте қатал, кейде тіпті өркөкірек, көңілі қаламаса аудан, облыс басшыларымен де жөнді сөлемдеспейтін адам Қуаныштың іскерлігін мақтаған. Мінезінің қиындығынан, тым талапшылдығынан мамандары құтаймайтын осындай адамның аузынан мақтау сөз есту оңай емес еді. Міне, сол Горбатенко іссапарға, демалысқа кеткенде өзінің орнына Айтахановты қалдырып жүрді. Горбатенконың мектебінен өткен жас маман ұстазынан озған шәкірттің нағыз өзі болды.

Мен Созақ ауданында біраз жыл қызмет атқарып кеткен едім. 1994 жылы Теріскейде қатты қыс болып, малдың қырылып қалу қаупі туғанда ауданға басшылыққа Айтаханов жіберіледі. «Егер Айтаханов келмегенде біз малдан айырылып қалатын едік...» – деп бұл жақтың елі оның сол кездегі ерлікке парапар ісін әлі күнге дейін сүйсіне айтып отырады.

Жаңа әкім тек экономикамен шектеліп қалған жоқ, Созақтың дархан пейілін, елін бүкіл республикаға таныт-

ты. Алаштың айтулы азаматы Сұлтанбек Қожановтың 100 жылдық мерейтойын республикалық деңгейде дүрілдетіп өткізді, ғылыми-теориялық конференция ұйымдастырды, оның атына мұражай ашып, ескерткіш орнатты. Кейін Асқар Сүлейменов, Төкен Әлімқұлов секілді хас таланттардың тойын тағы да республикалық дәрежеде атап өтті. Ауданның тарихын зерттеу мәселесінде кішігірім революция жасады, әдебиет пен өнер адамдарына барлық жағдайды жасап, танымдық кітаптар шығарды.

Айтаханов менің туған жерім Сайрам ауданына ауысып келген соң кішігірім емес, нағыз «мәдени революция» жасады дер едім. Өйткені ол барлық іс қағаздарын мемлекеттік тілге көшірді, барлық жиындар мемлекеттік тілде өтетін болды. Ол мұнда да халықты өзінің өткен тарихымен таныстырды, оның кешегісі мен бүгініне арналған «Сайрамдықтар жауынгерлік сапта», «Шежірелі Сайрам», «Сайрамда бар сансыз баб», «Мәртебелі Сайрам» деген төрт кітап шығарды. Бірінші кітап барлық соғыс ардагерлері мен жары соғыстан қайтпай қалған аналардың үйіне тегін таратылып берілді. Ең бастысы – Ұлы тарихи орнымыз, жыл сайын қазақ халқының Далалық Парламентінің мәжілістері өткізіліп тұрған «Мәртөбені» жөндеп, жол салды, жан-жағына гүл еккізіп, бау орнатты. Іскерлікпен қоса тапқырлық танытты.

Аудан орталығындағы орталық алаң базардан, дүңгіршектерден тазартылды. Мұнда қазақтың ұлы ханы Абылай ханның үлкен ескерткіші орнатылды. Алаң халықтың демалатын сүйікті орнына айналды.

2003 жылы қазан айында Сайрам ауданының 75 жылдық мерекесі өтті. Одан бес жыл бұрын, өзге аудандар тойлап жатқанда, Сайрамның 70 жылдығы тойланбай, ескерілмей қалып еді... Бұл жолы ұлы жиын-мереке Мәртөбеде басталып, орталық алаңда, Мәдениет сарайында жалғасын тапты. Салтанатты жиналыс мемлекеттік тілде өтіп жатты. Менің қасымда отырған бір әйелдің жылап, көзін сүртіп отырғанын көріп, шыдамай: «Неге жылап отырсыз?» – деп сұрадым. Ол әйел көзін сүртіп: «Аға, бұл қуаныштың

көз жасы ғой... Мен көп жылдар осы ауданда мұғалім болдым. Қазір зейнеткермін. Бұрын жиындар не орыс тілінде, не өзбек тілінде өтуші еді. Өз жерінде өгейдің күнін кешіп келген тіліміздің салтанат құратын кезі болады екен-ау деп қуанып, егіліп отырғаным ғой. Айтаханов Қазақстанды, Отанымызды құрметтеуге тәрбиелеп жатыр халықты», – деді.

Ұзақ жылдар бойы партия қызметкері ретінде таза шаруашылықтан гөрі саясат, руханият, мәдениет, ағарту саласына көбірек көңіл бөліп, халықпен қоян-қолтық араласып жұмыс істеген маған мына көрініс қатты әсер етті. Жеке әр адаммен жұмыс істеуге мүмкіндігі жоқ басшының үлкен істер арқылы әр адамның жүрегіне жол таба білгенінің нәтижесі еді бұл. Мен партия солдаты ретінде қайда жұмсаса сонда қызмет етіп, өзімнің туған ауданыма еңбек етудің реті келмеп еді. Айтахановтың Сайрамға сіңірген еңбегін өзі үшін де, біз үшін де жасалған еңбек деп бағаладым мен. Тек тағы біраз жыл істегенде аудан бұдан да көркейе түсер еді-ау.

Осындай игілікті істерін Қуаныш інім Отырар ауданында да жалғастырды. Мен 1970-1977 жылдары ол ауданда аупарткомның екінші хатшысы, атқару комитетінің төрағасы болып істеген едім. 2004 жылы желтоқсанда бізді, бір топ ардагерлерді, ауданның Құрметті азаматы атағы берілуіне байланысты Шәуілдірге шақыртты. Жан-жақтан келген біз аудан орталығының адам танымастай өзгеріп кеткенін көріп таңғалдық. Әкімшілік алдындағы алаң Мәскеудегі Қызыл алаңдай халықтың серуендейтін тамаша демалыс орнына, мақтанышына айналыпты.

Менің көптен байқағаным, Қуаныш – тынымсыз жан, үнемі ізденісте жүреді. Қатаң тәртіп пен әділдіктің тізгінін қатар ұстайды. Облыс көлемінде көптеген ірілі-ұсақты кадрларды көріп жүрдік. Солардың ішінде ең сауатты, ел басқару қабілеті жоғарысы Қуаныш Айтаханов деп ойлаймын.

2005 ж.

Әселхан ҚАЛЫБЕКОВА,
Қазақстанның халық ақыны

ІІІ-СЫРТЫ БІРДЕЙ СҰЛУ

Қуаныш көкем туралы өлеңдерім оңай жазылушы еді. Бұл жолы көлемді мақала жазудың реті келді. Атағы алты алашқа жайылған азаматты бүкіл республика, бүкіл ұлыстардың өкілдері, әсіресе оңтүстіктің қарапайым халқы үлкен сүйіспеншілікпен әңгімелеп берер еді. Қалада да, ауылда да Айтаханов туралы айта қалғысы келетіндер оның басқа өкімдерден өзгешелігі, ерекше адалдығы, тура жолдан таймаған ірі адамгершілік иесі екендігі, тапсырманы жүре тыңдап кемшілік жібергіш, босбелбеу қызметкерлерге қара дауылдай қаталдығы, жастарға ұстаздығы оның нағыз көш бастар, қайтпас кайсар табанды, керек жерінде мықты экономист, өзі агроном, әрі құрылысшы, кез келген мамандық иесін тығырыққа тіреп тастайтын білгір, көреген, шешен, нақты есеппен жұмыс істейтін бесаспап маман екеніне өркім-ақ таңданысын жасыра алмай, мойындап басын шайқар еді.

*Қайсы іске де қол тигізсе білікті ер,
Гүлдеп кетер күлге айналып күдіктер.
Ақыл-білім небір істің ұстасы,
Оларға еш қиындық жоқ, қысқасы.
Ақыл-білім – қос қанаты адамның,
Ісін білер, тілін білер ғаламның, –*

деп Жүсіп Баласағұн бабамыз жырлағандай, ауылдың Қуанышынан асып, халықтың Қуанышына айналған көкемізді көрген сайын төбеміз көкке жететіні рас. Өзі сымбатты, қандай киім кесе де жарасады. Қай ортада жүрсе де жұлдызы биік, зейіні терең, қиялы ұшқыр, кере қарыс маңдайынан, ізгілік тұнған көздерінен Алла сыйлаған нұрлы шапағат шашырап тұрады. Қанша жағдайымызды сұрап, еркелетіп, қарағым деп тұрса да Қуаныш көкеміздің жүзіне тіке қарай алмаймыз. Кейде көзіне көзіміз түсіп кетсе, дереу төмен қарай қоятынымыз бар. Бұл ағамыздың табиғи сұстылығы ма, әлде ол кісіге деген біздің шексіз құрметімізден бе, ол арасы өзімізге де беймәлім.

Отырарда кезінде ел басқарған Әбдіқадыр Үмбетов деген кісі болды. 1968 жылдары қатты науқастанып, жүдеп-жадап, облыста, Алматыда ем табылмаған соң, Әби Құдабаев деген досының жетектеуімен Мәскеуге барады. Жағдайымыз қандай болады деп шаршап-шалдығып жеткенде, сол кезде Мәскеу Тимирязев академиясында оқитын студент Қуаныш Айтаханов болашақ жары Айман қыз екеуі пойыздан күтіп алып, қолтықтарынан демеп, көп көмек көрсетеді. Қонақ үйден орын әпереді, ауруханаға орналастырады, күнде жағдайын біліп, керек-жарағын жеткізіп тұрады. Жас та болса болайын деп тұрған көркем жігіт пен гүлдей майысқан ақылды бойжеткеннің пәк ниеті мен ықыласынан ба, ауруханада Әбекең тез сауыға бастайды. Екі кісіні тәуір болған соң да елге қайтармай, екеуі бәйек болып Мәскеуді аралатады, театрларға апарады. Оқудан бос кездерінде қастарында болып, көрген-білгендерін айтып, қандай қиын мәселесі болса да екеуі құстай ұшып орнына келтіріп, екі қонақты әбден риза етеді. Осыдан 40 жылдай бұрын өткен

осы оқиғаны Әбекең өмірінің соңына дейін мақтаныш қылып елге айтып отыратын.

– Қуаныштан нағыз азамат, халыққа қамқор қайраткер, сауатты, жан-жақты білгір басшы шығады. Ол қазақты өрге сүйрейді, ел билейді. Ана Айман қыз оңтүстіктің келіндерінің алды болады, – деген болжамының бұл күнде шындыққа айналғанын ел көрді.

Бегділда айтады:

– Бірінен соң бірі ауысып жатқан алты әкімге атқосшы болдым. Қуаныш ағаның жөні бөлек. Таңертең ол кісі үйіне машина шақырмайды. Сағат алтыда саябақта жүреді. Міндетті түрде бір сағат жаттығу жасайды. Жаяу жүргенді ұнатады. Мені көбіне сағат 11-ден кейін іздейді.

Басқа ауданға, иә облысқа барса, жиналыстан соң тіке ауылға қайтпайды. Сол елді аралап, қандай жаңалығы, жетістігі, кемістігі барын түгел көріп, көкірегіне түйіп қайтады. Әр күніне, сағатына, минутына дейін жоспар жасап қояды. Қайда барса да оны топ-тобымен адамдар күтіп алады. Оларды тыңдап, қиындықтарына көмектеседі. Қаладан түнгі 2-3-терде келсек те бірден үйіне бармай, Шәуілдірдің көшелерін өз көзімен көріп, қай мекеменің жарығы жанбай тұр, қай жерде қандай өзгеріс барына ыждағаттап қарайды.

Атасының іскерлігіне немересі Өміржан да сенімді. Алғаш көшіп келгенде әкімшіліктің алдын көріп, «Ата, мына алаңды Астанадағыдай әдемілеп істеңізші, сәл ойланып, ең болмаса Сайрамдағыдан жақсырақ болсын» деген. Сол алаңды күнде қадамдап өлшеп, қаламмен жазып шығарған есебі кейін архитекторлардың өлшеуімен дәл шықты. Әкімдіктің алдында жарқыраған алаң, көгілдір саябақ, сәулетті кесене пайда болды. Әбу Насыр әл-Фарабидің еңселі ескерткіші өз алдына.

Қуаныш аға мен Айман жеңгеміздің адамдармен араласуының өзі кейінгілерге бір мектеп. Бұрын қызмет еткен аудандардағы көршілерімен, сыйласқан кісілерімен әлі күнге бір туған бауырдай сағынысып көріседі. Олар соңдарынан іздеп келіп, аунап-қунап қайтады. Машинаға мінсе де, түссе де менің жағдайымды сұрайды. Өз қадірін өзі

білген, кісі қадірін білетінін де осы бастығымнан көрдім. Ал жеңгеміз атадан да артығырақ маған қамқор. «Тамақ іштің бе, ұйқың қанық па?» деп сұрайды. Ол кісінің кеңшілігінде, тәрбиесінде сөз жоқ. «Бегділда, балаларыңды осында әкел, ойнасын» деп екі бала, бір қызымды ылғи үйіне алдыртатын. Немересі Өміржанға «Атаңа қайда барасың деме, жолыңыз болсын де» дейді.

Бастығым екі сағат бұрын ескертіп дайындалуымды қадағалайды. Қалаға барсақ маған да қонақ үйден орын алып беріп, тамақты ресторанның бірге ішеміз. Қатты шаршағанда болмаса, машинада көзі ілінбейді. Жолдың екі жағына қарап сергек отырады.

Қуаныш әкімнің қыруар жұмыс істегенін ел біледі. Бір күні Шәуілдірдің үш көшесінде балалардың ойын алаңдары ашылды. Бір бес жасар бала ебіл-дебіл жылап жүр. «Сен неге жылайсың, қайта қуанбайсың ба, енді мына әдемі алаңда ойнайсыңдар» деді әкім басынан сипап. «Мен бұл көшенің баласы емеспін, – деді бала өксігін басып, – ана ауылдан келдім, бізде ойнайтын жер жоқ, су шығып жатыр, бізге қашан алаң салып бересіздер?» «Ендігі кезек сендердікі. Сендер де өз алаңдарыңда ойнайтын боласыңдар» деді әкім. «Әйтеуір ұмытып кетпейсіздер ғой?» дейді бала тақылдап.

Әкім баланың басына бас киім, қолына доп беріп қуанып жіберді.

Сенатор сайланып, Астанаға көшерде Өміржан немересі «Атамның туған жері – менің де жерім, мен бәрібір Шәуілдірді қимаймын» деді жанарлары жәудіреп.

Иә, ағамыз бен жеңгеміз бірі Күн, бірі Ай сияқты үнемі жан-жағындағыларға жылы сәулесін түсіріп, бауырларына басып, жақсылықтарын үлестіріп жүреді, мұндай отбасы өмірде кемде-кем шығар. Қайда жүрсе де аман болсын.

Зұпын апа айтады:

– Е, Мырзаға мен Айман келіннің несін айтасың, ол қатарлылардың ауызға ілігер бірлі-жарым жақсылығы болса, соған әлдеқандай болып мақтанып, дабырайып жүреді ғой. Ал бұл екеуінің жақсылығын айтып тауыса алмайсың, егіз қозыдай жарасып, елмен амандасуы, апа-көкелеп сөй-

леген сөздері, күлген күлкілері, әншейін айта салған бір ауыз лебізі алтын ғой олардың. Мың Маңқытайдан шыққан бір қалқатайдың бар қазаққа пайдасы тиіп жатқан жоқ па. Қызғыш құс – көлге пана, Қуаныш – елге пана, өлім-жітім, той-томалақта кеткенді келтіріп, кемдікті толтыратын, жетпегенді жеткеріп білдірмей жіберетін мың болғыр келін екеуі ғой. Марқұм Айтахан қайнаға мен Айжамал абысынмен өмір бойы көрші болдық. Аруағыңнан айналайын қайнағам әулие адам еді. Айжамал абысын жалғызым деп Қуанышты қатты өбектейтін. «Мизамға ілініп қалған құмалақты иіскеп жүріп көрген балам» дейтін. «Сізден басқа адам баланы бидай сияқты егіп алып жатыр ма екен?» деп күлетінмін.

Сол жалғызының қызығын көру абысынның маңдайына жазылмаған екен, кенеттен ауырып қайтыс болды, Айман келін болып түскенде жүгіріп бардым. Орамал салып қойған екен. Орнынан ұшып тұрды. «Айналайын-ай, – дедім маңдайынан сүйіп, – енең байғұс сені көре алмады-ау, бұл күнге жете алмады-ау, қарағым. Қадамың құтты болсын» дегенімде тамағыма өксік тығылып еді. Қайнағама құтты болсын айтқалы іздесем, қуанғанынан жүрегі елжіреп, «Жасыл дарағым, қос шыбығым, Құдайға тәубе» деп егіліп отыр екен. Өзі диқан еді, келінім жесін деп ертелеп жүзім жұлып, оны жуып әкеліп шараға салып қоятын. Кейін алған кемпірі бар еді. Қуанышқа «Маған қарайламаңдар, сендердің өмірлерің алда, мен ел ішіндемін» деп отыратын. Сол қайнағаның қос шыбығы қазір саялы қос бәйтерекке айналды...

– Иә, ол екеуіне адам да, аруақ та, Құдай да разы, – деді сексен бестегі Қозыке қария әңгімеге қосылып. – Қуаныштың бірде-бір артық сөзі, бөтен мінезі білінген емес. Айман келін ізетімен, жомарттығымен, көргенділігімен сонау Керекуден келіп, бүкіл оңтүстікке үлгі болды. Осы елге келін болғалы бір кісінің атын атамайды. Қашан көрсең көк құрақтай иіліп тұрады. Адамы жоқ үйге кіріп қалса да, босағадан аттадым ғой деп, аруаққа сәлем қылады. Басынан орамалын тастамайды. Тойынған соң Тәңірін ұмыта-

тындардың сортынан емес. Жемісі толған сайын иіле түсетін жеміс ағашы тәрізді. Оның ұшқырлығын, біліктілігін қарасайшы. Атасының күші барында сөйлетіп, магнитофонға жазып алып, сандығына сақтап қойыпты. Өткенде бәрімізге тыңдатты ғой. Көкірегінде сәулесі бар адам да. Болмаса бүгінгінің қай келіні атасының даусын теберік қылып жүр?

Айтахан марқұм дүниеден өтерінің алдында қатты мазаланып жүрді. Ұлы мен келінінен күн сайын жаңалық күтті. Айман келіні босануға жақын екен. Қайтыс болардан екі күн бұрын келінінің ұл тауып, ат ұстар немерелі болғанын есітті. Аурудан күреңіткен жүзіне қан жүгіріп, бетіне ырзалық теуіп, күлімсіреп, марқайып, Аллаға шексіз ризалығын білдірді. Құйттай шақалақты көрмесе де, иіскемесе де, «Жан-жағым жөргектің жұпарына толып кетті ғой» деп, лә-илләһа иллаласын айтып көз жұмды. Әкесінің қазасына Қуанышы келіп, қабіріне топырақ салды. Айман аяқ-қолын бауырына алғаннан кейін бөпесін көтеріп жүріп бір тай пүліш әкеліп, жыртыс таратып, өз қолымен атасының аруағына ас пісіріп, құран оқытты. Ауылдағы Түймеш, Дәметкен, Қандығыз, Сәлима сынды апалар Айман келінге тәнті. Үйіне қай уақытта барса да құшағын жайып, апаларым келді деп аңқылдап күліп, беттерінен сүйіп қарсы алып, жалаңаш болса киіндірді, дос-дұшпанды сүйіндірді. Мұны олардың өздері айтып отырады.

Мен Қуаныш ағаның елге қызметін, жетістіктерін тізбелемедім. Ілуде біреу ғана қосылатын екі жақсының ағайынмен қарым-қатынасын, адами қасиетін, шыққан ортасын көрсеткім келді. Артында айта жүрер жақсы іс қалдырғанға не жетсін!

*Нағыз тұлпар тоқ болмайды, әр түн сайын таң асар,
Опалылар, отты ұлдар Отырарға жарасар.
Сырты-іші бірдей сұлу саялы бақ сау болсын,
Құдай деген азamatқа Құдай өзі қарасар.*

2007 ж.

Өмірзақ АҚЖІГІТ,
журналист

ТЫНЫШТЫҚ ЖАҚПАЙТЫН АДАМ

Қай заманда да ел аузынан түспейтін есімдер болады. Ол есімнің иесі бір қалыппен өлшеуге көнбейді, біржақты сипаттауға сыймайды. Жұрт аузының суы құрып мақтаған жігіт жайлы оны даттаған пікір естуіңіз де мүмкін. Әдеттегідей әңгіме не айтылуында емес, кімнің айтуында. Соңғылар даттаумен шектелмей, қара аспанды суға алдырып арыз жазуы да ықтимал. Қазақты біріне-бірін айдап салу деген ұлы өнердің ұшығына шыққан орыс отаршылдығының ең ауыр, ең зәрлі зардабы да осы. «Жаны аяулы жақсыға қосамын деп, Өркім бір ит сақтап жүр ырылдатып», – деп Абай атамыздың аузынан жалын ататыны сондықтан.

Біздің бүгінгі әңгімеміздің кейіпкері – көне Шәуілдір жерінде көпшілдігімен аты шыққан, қолтоқпақтай болса да қайратының арқасында «Айтахан арық» деген арық қазып қалдырған, көп жыл мұрап болған қадірлі жанның жалғыз ұлы Қуаныш Айтаханов. Ол – көзінің тірісінде-ақ оңтүстік

өлкесінде аты аңызға айналған адам. Артық кетіп қалмадық па, асыра сілтеп жіберген жоқпыз ба? Жоқ, тіпті олай емес, қайта керісінше. Біздің сөзіміздің жөн екендігін, аттай 32 жыл бойы ат үстінде, оның соңғы 17 жылында ауданның бірінші басшысы болып келе жатқан бұл азаматтың шыққан шыңы, жетер жері осы ғана емес екенін, қайта біреудің қолы жетпес ғашығына айналған аудан әкімдігінің ит жейдесі Айтахановқа баяғыда-ақ бұйырып калғанын, онын бергенінен әлі берері көп екенін әріптестерінің бәрі біледі. Сыртқа шығарып айтпаса да іштей мойындайды. Бұл – әділ жандардың тірлігі. Енді олардан бөлек, адамды адал бағалауға өресі жетпейтін, жетсе де көреалмаушылық пен күншілдіктің тұтқынынан шыға алмайтындар да бар емес пе, олар не істейді? Әрине, арыз жазады.

Біздің әңгімемізді осы арыз деген сөзден бастауымыз беркер емес. Жалпы адамның соңынан сөз ерудің екі себебі бар.

Біріншісі және бастысы – жақсылардың ең алдымен ойлайтыны – істің қамы. Әсіресе тұйықтан жол табу қандай қиын, ол екінің бірінің қолынан келмейді. Әйтсе де, Бөлтірік шешен айтқандай: «Ерден ердің несі артық? Ептестірген ісі артық». Мұндай сәтте табылған шешім әдетте тосын болып келеді, тіпті ерсі, оғаш та көрінуі мүмкін. Бірақ елдің азаматы үшін істің абыроймен аяқталғаны бәрінен маңызды. Сондықтан да «Ертең жұрт не дейді?» деп басын қатырып жатуға оның уақыты жоқ.

Сондай жарқын істің бір көрінісі Айтахановтың төтенше жағдай жариялағаны болды. Ол сонау 1994 жылдың қаһарлы қысы еді. Созаққа қаңтардың 19-ы күні әкім болып ауысып келгенде оның көргені биіктігі екі метр мұз боп тұтасқан қалың қар мен ары кетсе бір аптаға ғана жететін жем-шөп қоры еді. Қолға қарағанына екі айға жақындаған жарты миллионнан астам малдың алды мың-мыңдап қырыла бастаған. Ешқандай автокөлік жүре алмайтындықтан үш күн, үш түн тікұшақпен малшыларды аралаған жаңа әкім ауданға төтенше жағдай жариялап қана қоймай, облыс әкімінің, Премьер-Министрдің, Президенттің атына жеделхат

жөнелтті. Жағдайдың қыл үстінде тұрғанын айтып, төтенше құзыры бар комиссия жіберуді талап етті.

Тікұшаққа мінген комиссия ауданды аралап, күн санап, сағат санап ауырлап бара жатқан хал-жайды көзімен көрді. Комиссияның қорытындысымен қаруланған аудан әкімі тікелей Алматыға, Премьер-Министрге тартты. Айтахановтың өзін өзгелерге сыйлата алатындығының, достарының көптігінің пайдасын Созақтың елі осы жолы тұңғыш рет көрді. Ауданға Ақтөбе мен Алматыдан, Ақмола мен Қарағандыдан эшелон-эшелон жем-шөп келе бастады. Келе бастағанда, жаңа әкімнің алғырлығы сондай, ол тиісті шешімге, әкімдерге қол қойдырып ауылға жетемін дегенше оның өзінен бұрын жіберген жемі мен шөбі жетті. «Іскер әкім келіпті» деп естіген ел бұл сөздің артық айтылмаған сөз екеніне көзі жетті. Кеңшар басшылары мол байлықты ауылдарына тасып үлгере алмай жатты. Осы шөп, осы жемді ол кезде мұрты бұзылмай тұрған мемлекет меншігіндегісі бар, жеке меншіктегісі бар – бүкіл ауданның малы екі жыл азық етті! Алты жүз мың малдың жүз қырық мыңы садақа аталып, қалғаны аман қалды. Айтаханов келмегенде малшылардың қыстан таяқ ұстап шығарын аудандағы бетінің қызылы бар басшының бәрі де айтады.

Малды аман алып қалуды емес, «дәулерге» жағу-жақпау жағын ойласа Айтахановтың ондай шалт шешім, кесек қимылға бармасы көміл еді.

«Шегірткеден қорыққан егін екпейді». Қазақтың көне мақалын бүгінгі күннің келбетіне лайықтасақ, «арыздан қорыққан әкім артық қимылға бармайды» болып шығады. Кей басшы арыздан қорықпауы да мүмкін, бірақ артық қимылға да бармайды. Ондайлар өте сақ сөйлейді, аяғын аңдап басады. Сізді орнынан тұрып қарсы алады, жылы сөйлеп шығарып салады. Себебін сұрасаңыз қолынан келгеннің бәрін істеп жатқанын, бірақ өзі түгіл өкіметтің шамасы әлі көп нәрсеге келе бермейтінін, әйтсе де алдағы уақытта міндетті түрде келетін болатынын ай-

тып, көңіліңізді жұбатып қояды. Күдер үзбей, хабарласып тұруыңызды өтінеді. Сіз бір хабарласасыз, екі хабарласасыз, ары кетсе үш хабарласасыз, ақыры шаршап қоясыз. Бірақ басшының үстінен арыз жазбасыңыз ақиқат.

Мұндай жұмыс тәсілі үшін сіздің ол басшыны айыптауға еш хақыңыз жоқ, қайтесіз енді, әркімнің жаратылысы әр түрлі. Жұрттың бәрі қарша бораған арыздан қорықпаған Айтаханов болуға міндетті емес қой. Айтпақшы, біздің кейіпкеріміз арыздан қашпайды дегеніміз жаңсақ сөз, күндіз-түні дауыл тілейтін альбатростай, жоқ арызды ол өзі іздеп тауып алады. Не үшін? Тағы да сол дұрыс істің жүзеге асуы үшін, ат төбеліндей аз атқамінердің емес, ат түгіндей көп қалың бұқараның қамы үшін. Сөзіміз жалаң болмасын, бір ғана мысал келтірейік.

Осыдан біраз жыл бұрын Айтаханов Сайрамға әкім болып ауысты. Елмен, жермен танысу барысында аудан орталығын қақ жарып өтетін күре жолдың бойындағы орталық алаңның базарға айналып кеткенін көрді. Халықтың демалатын аймағын атына затын сай етудің, мына құжынаған дүңгіршектерден құтылудың жолын қарастырды. Сөйтсе, саудаға нағыз ыңғайлы жер болғаннан кейін алаңның жол беті нарық кірер-кірместен ақ сатылып кетіпті...

Енді не істеу керек? Басқа адам болса осымен тоқтайды, бөлелі жерге бармағын тықпайды. Ал Айтаханов тоқтаған жоқ, тоқтаса ол Айтаханов бола ма?! Ең біріншіден, сол дүңгіршік-дүкендерді жалға алып күнін көріп отырған қарапайым адамдардың саудасына салқын тимеуін ойлады, базаршықты дәл сондай оңтайлы жер тауып ауыстыру керек деді. «Іздеген – табады, аңдыған – алады», әкім де іздегенін жолдың қарсы бетінен тапты. Сол жерден барлық жағдайы жасалған, төбесі жабық жаңа шағын базар салуға, дәлірек айтқанда, жер бөліп, несие беруге жәрдемдесетінін айтты. Қатардағы сатушыдан қолдау тапқанымен, базардың қожайыны шатқаяқтап жатып алды. Әкім екі жыл ауданның арызқойларына азық болды. Бірақ бұл байғұстардың үміті ақталмады, «он жеті ақын көзіме түк қылған жоқ» деп Шөже

ақын айтқандай, ішіп қойған, жеп қойған еш нәрсе таба алмаған сансыз комиссия, оның ішінде Президент Аппаратынан келіп, жұмыстан шығып кеткендерді де алдыртқан құзырлысы бар, тексеруді тоқтатты.

Па, шіркін, жұмысты таңертең елең-алаңнан бастап, түске дейін тексерушіге түсінік беріп, кешке таман алаңда тағы бір басқосумен аяқтайтын, қызығы мен шыжығы қабаттасқан сол бір қайран күндер-ай десейші! Жұқарған жүйке мен есіл уақыттың орны толмағанмен, ерен еңбек еселеп қайтты. Жаңа базар салынып, ескі базардың орнына ақбұрқағы атқылап, алаңның көркін кіргізіп тұрған «Ардагерлер аллеясы» ашылды; орталық алаң «Мәртөбе» аталып, қайта түледі. Абылай ханның асқақ ескерткіші мен шаңырақ көтерген ана бейнесінде берілген «Халықтар достығының» мағыналы монументі көмкерді оны. Алаңның ашылу рәсіміне қатысқан сол кездегі облыс әкімі Бердібек Сапарбаев республиканың ешбір аудан орталығында жоқ мына кереметке ырза болғаны сонша, ертесіне ерінбей облыстағы барлық аудан басшыларын ертіп қайта келді!

Сайрамның халқы мақтаныш тұтатын алаңды салуға, одан да бұрын алдыңғы алты жыл бойы қордаланып қалған қарыздан құтылуға ақшаны қайдан алды Айтаханов? О-о, ақша табудағы бұл басшының алғырлығы – дайын әдістеме оқулығы. Мысалы, 33 мың тұрғыны бар Қарабұлақ кентінде жекеменшігінде КамАЗ автокөлігі бар 10 адам ғана жеке кәсіпкер болып тіркеліпті. Бұл әкімнің көңіліне бірден күдік туғызды. Тексеріп еді, әлденеше есе көп болып шықты. Осындай-осындай ішкі резервтерді іздеп таба берді, тауып іске қоса берді әкім. Ол кездегі салық комитеті төрағасының күнін басыңызға бермесін! Әр апта сайын: «Біз мына тетікті тауып, түсімді көбейттік!» –деп енді мақтана берсе, әкім оны: «Есесіне мынаны қосқан жоқсың!» – деп басып тастайды. Келесі жиналыста осы диалог айна қатесіз тағы қайталанады: «Қалеке, біз тапсырмаңызды орындадық!» «Мақтанба, жолдас! Тауып, қосу – сенің міндетің. Енді мынаны кім іске қосады, сен бе, мен бе?» Әскияда алдына

жан салмайтын өзбек ағайын емес пе, төрағаның: «Әкімнің тікелей телефоны шар ете қалғанда, орнымнан қалай ұшып тұрғанымды білмей қаламын!» – деген әзіл-шыны аралас сөзі ауданға аңыз болып тараған еді... Тағы бір тәжірибелі маманның: «Бұл әкімді мал дәрігері деуші еді, қайдағы дәрігер, нағыз қаржыгер ғой мынау!» – деген сөзі де мадақ жыры ретінде елге таралып жатты.

Төрт жылда осындай іскерліктің арқасында Айтаханов ауданның кіріс бөлімін үш есе өсірді. Өсірудің жолын қалай тапты, оның бір шетін ғана көрсеттік. Бірақ оның бұл іскерлігі халыққа жайлы болғанмен, кейбір қызметкерлер мен кәсіпкерлерге жайсыз болды. «Науадай құйып тұрған несібемнен айрылғаным қандай жақсы болды» дей аласыз ба сіз? Өзіне тіпті жайсыздығы, күн санап дұшпан арттырғаны жайлы сөз етудің өзі артық. «Дұшпаным көбейеді-ау» деп аттың басын Айтаханов та тартқан жоқ. Және өзі-өз болғалы осы ұстанымынан айныған емес. Арыста жүргенінде кәсіпкерлерге күзде: «Халық қысқа қор жинап алсын, өнімдеріңді алдымен елге сатыңдар, артылғанын сыртқа шығарыңдар», – деген талап қояды. Әркім әлемге өз биігінен қарайды, кәсіпкердің ойлағаны қалтасының қамы, «Заң солар жағында» деп қарап отыра алмайды, «Заң ақылдыларға арнап жазылады» деген өзінің мақалы бар, «Ақылы барлар түсінер, түсінбесе ертеңгі оттан бірнәрсе етіп шығарармын, бүгін елді тойындырып алайын» деп алға тарта береді.

Өздеріңіз ойлаңыздаршы, енді осындай жайсыз әкімге қарсы билік пен байлық өкілдері қалай бірікпесін? Өздеріне жайлы адамды биік креслоға әкеліп отырғызуға қалай жанталаспасын? Жергілікті «ГКЧП-шылар» тіпті депутаттар сенімсіздігін ұйымдастырмақшы болды-ау! Және өздерінің жымсықы әрекетін ұялмай-қызармай халықтың пікірі деп көрсеткілері келетінін айтсайшы. Текешіктердің әрқашан өзін өсірген адамға асылуға, ауылдан астанаға дейін «атқамінерлер көтерілісін» жасауға дайын тұратыны, кайтесің, өмірдің қатал заңы. Олар сөйтіп жатқанда

қарапайым халықтың мұндай әкімді басына көтермеуі, құрметтемеуі мүмкін бе? Ендеше Айтаханов басшылық жасаған жерде арыздың жазылуы да, тексерілгенде олардың дәлелденбеуі де заңдылық. Себебі Қуаныш мырза талабы қанша қатты басшы болғанымен қылмыстық заң бұзушылыққа ешқашан бармайды. Сонғы он жеті жылда әкімнің үстінен жазылған арыздардың он жеті пайызы дәлелденсе, Айтахановты су түбіне кетіруге соның өзі жетіп жатыр.

Осы жерде өте қызық та мағыналы құбылыс байқалады. Көпшілік алдында Айтахановтың қаһарлы ұрысын естіген, сол үшін оны атарға оғы болмай жүретін жігіттер кейін оның сол ұрысын сағынатын, бұрынғы әкімін іздеп баратын күйге түседі. Неге? Себебі қанша ұрысқанымен қызметкерлерді тастаяқтай ауыстырғанды ұнатпайтын әкімнен олардың алған ең үлкен тәлімі – алдымен халықтың, сосын өзіңнің қамыңды ойлау керектігі еді. Екіншіден, жұмыстың көзін табуды, кешегі мүмкін емес болып көрінгенді бүгін мүмкін етуді үйренулері еді. Айтахановтың Сайрам халқымен қоштасу кешінде ардагер ұстаз Роза Бабашева апай тамаша сөз айтты:

– Қуаныш қарағым, сен бақытты адамсың. Өйткені артыңда өлмес ісің мен өшпес ізің қалып барады. Ісің – «Мен!» деген жігіттерді қалай дұрыс жұмыс істеуге үйреткенің. Ізің – көркіне көз тоймайтын мына алаң, қайта тірілген Мәртөбе, саябақтар мен саяжолдар, ондаған мектеп пен аурухана. Атыңды да Қуаныш деп тауып қойған екен, балам. Сен Арыста болсын, Созақта болсын, Сайрамда болсын, қарапайым халықты тек қуанышқа бөлеумен, шынайы алғысы мен ақ батасын алумен келесің. Алда да сол халықтың қамқоры болып жүре бер, айналайын!

Ел анасынан артық айтудың өзі қиын, сондықтан әңгімемізді осы жерден тоқтатсақ та жарар еді. Тек бір ауыз сөз қоспасқа болмады. Тәуелсіздік, демократия орнағалы жазғанына жауап бермейтін, жазса запыран құсатын, сол себепті де «сары» аталатын басылымдар көбейді.

Міне, жақсының соңынан сөз еруінің екінші, заманға сай себебі осы. Бұл басылымдардың жұмысы – тырнақ астынан кір іздеу. Жақсыдан да, жаманнан да елдің алдын бермейтін біздің өлкеде кімдер жоқ дейсіз. Біреуімізге ұнар, біреуімізге ұнамас, бірақ әділіне келсек, облысымыздың бұрынғы басшысының оңтүстіктің қараңғы үйде, суық үйде, ошағының оты сөнген үйде отырған еліне жарық әкелген, жылу әкелген, көгілдір отын әкелген Толағайға лайық ерлігін ұмытуымыз Тәңірімізді ұмытумен бірдей. Өне, сол азаматты ол жұмыс істеген үш жыл бойы үзбей қаралаумен болған газет те табылды ғой!

Әділдіктен ауылы алыс қонған бұндай басылымдар жайлы не айтуға болады?

Әрине, «Жақсының соңынан сөз ереді, жаманның соңынан шөп ереді» деген ескі даналықты еске түсіріп, еттің көбігі секілді салмағы жоқ газеттерді қолға алмау, оларға сөзінді шығын қылмау ең дұрыс іс болар еді. Елдің басым көпшілігі солай етеді де. Бірақ «сарылардың» да өз оқырманы бар. «Шындықты жазатын газет – осы» деген сөзге шынымен сенетін қандастарымыз бар. Сенбей қайтсін, шындықтың бір ұшы шығып тұрса? Бірақ олар мұндай газеттердің «Ең жаман өтірік – шындық араласқан өтірік» деген ежелгі грек мақалын қағида етіп ұстанатынын қайдан білсін! Қол қойылған құжаттың көшірмесін беріп, бірақ ол құжаттарға қалай, қашан қол қойылғанын әдейі жазбай кететіндерін қалай сезсін! Газет құлағын ұстаған әріптестерімізге айтарымыз жалғыз ауыз тілек қана – сөздің киесі болатынын, сондықтан да жүйелі сөз жүйесін, ал жүйесіз сөз иесін табатынын ұмытпасақ екен.

Жалпы біз күнделікті күйбең тірлікте бір нәрсені – әрбір жақсы да жаман ісіміздің алдымыздан, өзімізден бұрын ұрпағымыздың алдынан шығатынын ұмытып кете береміз. Бүгінгі әңгіме етіп отырған жағдайда жақсы іс дегеніміз не? Ол – әділ таңдау жасау деген сөз. Әділіне жығылсақ ешуақытта ұтылмаймыз. Ежелгі римдіктер «Әлем күйресе күйресін, бірақ әділет салтанат құратын болсын» деп бе-

кер айтпаған. Әділеттен айырылған әлемнің ертелі-кеш бәрібір күйрейтініне көздері жеткен соң айтқан. Ендеше бұл істің әділ шешімі – Айтахановтың сайлануы екенін бәріміз көріп-біліп отырмыз. Тағы да сол римдіктерде Сенатқа жасы ұлғайған, ақылы мен білімінің молдығы, адамгершілік қасиеттері мен мінез байлығы күмән тудырмайтын, ең бастысы еліне сіңірген еңбегі әдбен мойындалған адамды сайлайтын тәртіп болған.

Бұл сөзден «өзге үміткерлер Сенатқа депутат болуға лайық емес» деген қорытынды әсте тумайды. Бірақ «Әр нәрсе өз кезегінде» деген өсиетті қалдырған жоқ па еді бұрынғылар? Бұған дейін «Ел бірлігі үшін» деген ел ағаларының сөзін жерге тастамай, өзіндей ерлерге екі рет жолын берген Қуаныш мырзаның қай жағынан болса да бүгін кезегі келді. Жолын бергеннен абыройы арта түспесе кеміген жоқ. «Адам адал істі шамасы жеткенінше істесін де, қалғанын Құдайға тапсырсын», – делінген пайғамбарымыз Мұхаммет (с.ғ.а.) хадисінде. Айтаханов халыққа аянбай қызмет етудің үлгісі бола білді, енді тек Алла тағала өзгелерге тауипік берсін деңіз.

2005 ж.

Жарылқасын БОРАНБАЙ,

*Қазақстан Жазушылар одағының және
Журналистер одағының мүшесі*

1. СОЗАҚ САЗДАРЫ

немесе Айтаханов туралы ақиқат

Халықта әлімсақтан «Таулар алыста-
ған сайын анық көрінеді» дейтін қа-
натты сөз бар. Қуаныш Айтаханұлы
Айтаханов қасиетті Созақ жеріне 1994 жылы ақпанда
Көсегенің көк жоны арқылы әрең асып өтіп, 1999 жылдың
көктемінде «Сансыз бабтар еліне» қызмет бабына бай-
ланысты биіктеп кете барды. Рас, Қуаныш Айтаханұлы
Айтаханов Созақты басқарып тұрғанда, 1999 жылдың
көктемінде Сенатқа бармаққа бел буған болатын. Тіпті
өтіп те кететін жағдайы бар еді. Оны сол кезде Қалекеннің
баспасөз хатшысы қызметін атқарған менің өзім де жақсы
білуші едім. Әйтсе де, «Ел іші алтын бесік» дегендей, әлі
де елге еңбек сіңіре түсейін деді ме, өз жолын өз аттасы
Қуаныш Бөлтаев мырзаға ұсынды. «Өсер елдің жігіттері
бірін-бірі батыр дейді» дегендей, бұл жағынан дұрыс та бол-
ды. Оның шынайы шешім екенін сырғып өте шыққан жыл-
дар анық көрсетіп отыр...

Алғашқы қадам

Айтаханов Созаққа келісімен, ең бірінші қолға алғаны –
бір кездері блокадада қалған Ленинград қаласындағы Ла-
дога көлі арқылы өтетін «өмір жолына» ұқсаған, қарт

Қаратаудан асатын жалғыз жолды, «Көсегенің көк жонын» жаптырмауға күш салды. Соған күндіз-түні күзет қойды. Техниканы сақадай сай етіп, «Таскөмірсайдан», «Одаман бұлақтан» бекет тұрғызды.

Бір өкініштісі, 1994-тен 1999 жылға дейін бір күн жабылмаған асу 2005 жылы қарға көмілді. Жұрт Тараз қаласы арқылы айналып азап шекті.

Айтахановтың екінші қолға алғаны адамның, жан басының амандығы болды. Ол үшін азық-түлікті молынан алдырды. Ұнның көлемді арзан қорына қол жеткізді. Орта, шағын бизнесті барынша қолдады.

Үшінші қолға алғаны малдың, күнкөрістің жайы болды. Ол үшін қаймықпай Қазақстан Үкіметіне шығып жар сап, жер-жерден шөп, жем алдырды. Түу Ақмола облысынан вагон-вагон мал азығын тасытты.

Табиғат Айтахановты тек қарымен, боранымен, суығымен қинаған жоқ, ерте көктем бастала салысымен жоғарғы жақтағы су қоймасы Тасөткелді бұзып өткен мұз бөккен су төменге қарай лықсып, Шу, Тасты, Жуантөбе ауылдарын су басып қалды. Шу өзеніндегі стратегиялық маңызы бар, ұзындығы жүз метрден асатын көпірді үйілген жолдарымен қоса шайып әкетті.

Дәл осы жылы сонау Ираннан көптеген отбасы оралман ретінде Созақты паналап еді, солардың жайын жасау да елдігімізге сын болды. Қыстың көзі қырауда Парламент сайлауы басталды. Референдум жүргізілді. Жаппай жеке-шелендіру майданы қызды.

Қазақстан рубль аймағынан шығып қалды. Өз ақшасын шығарды. Ол болса да жетіспеді. Сол арада Үкімет экономикалық салада аса ірі қателіктерге бой алдырды, Олар азық-түліктің бағасын ұстап қалып, өндірістік тауарлардың бағасын босатып қоя берді. Сол сол екен, бір қойдың құны қара сабынмен өлшенетін болды. Төлемақы азық-түлікпен алмастырылды. Жүріп жатқан реформаларға барлық елдермен бірдей шартпен кірген, орталықтан мың-мың шақырым алыста жатқан Созаққа енді бордай тозатын уақыт келгенін

жұрт түсіне бастады. Жаппай көшу үрдіс алды. Үйін сата алмағандары құрылыс материалына керек деп төрт қабырғаны қалдырып, шатырын, терезесін, есігін бұза бастады. Елдің рәпәті қашты.

Осындай қым-қиғаш тірліктің тізгіні ауыл үшін әлдебір ұлы күш жіберген, азаматтық ары, парасаты биік, білімі Мәскеуден бастау алатын, өмір тәжірибесі теңіздей толқыған, қайтпас-қайсар мінезі бар, шаршамайтын, шалдықпайтын, жұмыс жүйесін қалыптастырған, тіршілік түйінін шешуде аса елгезек, жоқтан бар жасайтын ерен қабілет иесі Қуаныш Айтахановқа тиді. Халықтың қамы десе жанын беретін мұндай жан Созақ ауданын бұған дейін басқарған майталмандардың ең соңғы алтын тұяғындай әрі жаңа тіршіліктің, Тәуелсіздік таңының арайындай көрінгені рас еді...

Нарықтың нар жолында

Орталықтан шалғай шет жатқан Созақ еліне нарықтың нақышын негізінен Айтаханов ендірді. Ол ең әуелі баяғы көнерген сауда-саттық жүйесінің елді азық-түлікпен қамтамасыз ете алмайтынын бағамдады. Соны білгесін Шолаққорғанның қақ төрінен 1995 жылдың өзінде-ақ үлкен базар ашты, оның өрісін Бішкекпен, Алматымен, Шымкент, Түркістанмен байланыстырды. Соның арқасында Теріскейде арзан да қолайлы сауда нүктесі пайда болды. Ұн Ақмола, Көкшетау, Қостанай жерінен Бетпақдала арқылы ешқандай МАИ бекетінсіз Созаққа келіп жетті. Шолаққорғанның түбінен шаруаға жер белгізгендіктен, тағы да қосымша іс-шаралардың арқасында Созақ көкөністен тарықпады. Сол өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдарының ортасында Айтаханов бір қиырда – Созақта бағаны ұстап тұру үшін таңғажайып әдіс ойлап тапты. Ол жеміс-жидектің, азық-түліктің, ұнның, малдың жем-шөбінің арзан кезінде мол қорын жасақтап қою еді.

Сол Айтаханов жасаған «қорды», дәлірек айтсақ, Жар-тытөбе шаруа қожалығының сол жылдары маялап тастаған Сауранбай сайдағы жоңышқасын 2005 жылы қыста Созақтың малы жұтай бастағанда бұзып, біраз адам пайдаға шаш етектен кенелді.

Айтаханов күн жарық, ай аманда бюджеттен миллиондаған теңгені жырып алып, қыстың қатерлі күндеріне қойылар тосқауылдарды ұйымдастырды. Оны жазғыштар шулай тілге тиек етіп, аудандық финанс жағының жігіттері біраз зардап шекті де. Бірақ халық аман қалды. Оның әдіс-тәсілі былай еді, егер ұнның бағасы көтеріле бастай ма, шамалы үстеме қосып, қосымша қор іске кірісе кетеді. Сол мол ұн, жанар-жағармай іске косылған соң пайдакүнемдердің арыны басылып, халыққа қайырыла бастайды.

Жарықпен жағаласу

Оңтүстік Қазақстанда, оның ішінде облыс орталығы Шымкентте жарықтың, газдың жыры облысқа Бердібек Сапарбаев келгенше күн тәртібінен түспеді десек қателеспесіз.

Ал Созақта, кешірерсіз, бір күн жарық сөнген жоқ! Шымкенттен жабырқау көңіл шығып, тас қараңғы Шаянды жанай өтіп, қарт Қаратаудан асып түскенде, бір қиырда... айдалада, Бетпақпен шекаралас тұстағы алып аймақта түннің бір уағында жалтылдай жанған жарықты көргенде, Шолаққорған селосына кіре бергендегі қарға жартылай көмілген, анда-санда өтетін машиналарға жөн сілтеп тұрған бағдаршамның барына талай-талай тәубе еткенбіз.

Ол қалай болды десеңіз, тағы да Айтахановтың іскерлігіне тәнті боласыз. Ол баяғы Кеңес өкіметі біржолата құрығанын, тәуелсіздікті енді-енді орнықтырып жатқан елдің Созақтың шамымен, жарығымен жұмысы болмайтынын бірден сезіп, өз алдына жекеменшік «Созақэнерго» деген кәсіпорын ашып тастады. Оған бар күшімен, ынта-жігерімен көмектесті. Ақша жинауға белсене араласты. Әрбір отырысты жарықтан бастайтын болды. Тіпті ара-тұра

бюджеттің қаржысынан қысылып қалған тұстары қарыз беріп көмектесті. Заңға томпақ екенін білгенмен, Қалекен ондайда: «Заң ақымаққа емес, ақылдыларға арнап жазылды», – деп алға қарай қаймықпай тарта беретін.

Алғашқы ірі табыс

Елді көктемгі тасқыннан аман алып қалған Айтаханов елдің рухани әлемін көтеру үшін батыл қимыл жасай бастады, Созақтың тумасы, ақсүмбелік Сұлтанбек Қожановтың 100 жылдығын республикалық дәрежеде тойлау үшін жұрттың назарын жұмылдырды. Сол жылдың күзінде алты алаштың баласы жиналған айтулы жиын өтті. Ел тәуелсіздіктің жұпарын жұтқандай болды. Елдің еңсесі тіктелді.

Айтаханов бұған дейін қарағайдай самсап тұрған, бұрыннан қалған есімдерді жаңа тұрпаттағы атауға ауыстырды. Созақ елінің майталмандары Төкен, Сәуірбек, Бәтима, Асқар, Құлыншақ, Жаппас сияқты өнерпаздарының атын мектептерге бергіздірді. Дүркіретіп өнер фестивалін «Теріскей таланттары» деген атпен өткізді. Заманымыздың ұлы ақындарының бірі Қадыр Мырза Әліні Созаққа шақыртып, арнайы халықпен жүздестірді.

Үкімет экономикамен айналысып жатқанда елдің азаматтарын құрметтеудің жаңа тәсілдерін жасады. Қайырымдылық қорларын құру арқылы соғыс, еңбек ардагерлерін тұрақты түрде Ұлы Жеңістің қарсаңында қабылдаулар ұйымдастырды. Оларға ауданның Құрметті азаматы атағын бере отырып, әлеуметтік көмек берудің нұсқасын бекітті. Оларды көлікпен тегін алып жүру, төлемақыларды жартылай арзандату, киім-кешекпен қамтамасыз ету, емдету, қора-қопсысын реттеу, газет-журналдарға тегін жаздыру сияқты көмектесу тетіктерін іске қосты. Тіпті жағдайы жоқ адамдарды жерлеу үшін әкімшіліктерге арнайы тапсырма берілді. Ол уақ шынында да адам айтқысыз ауыр еді.

Несін жасырайық, сол бір күркіреген шақты қазіргі таңда аңсайтын да болдық...

Жұмыссыздықты жүйелеу

Жекешелендіру жүріп, колхоз-совхоз тарағаннан кейін, бірқатар мекемелер қысқарып, келмеске кеткен соң жұмыссыздық деген пәлекет күн тәртібінде тұрды. Шиеттей балашағасы бар ер азамат жұмыс істемесе қалай күн көрмек? Басқа аудандарда жұмыстан қолы бос адам жер шұқуына, жолдың бойына отырып сауда жасауына, мал-палын бағуға жұмыла кетсе, асты-үсті тастақ, шөлейт, шаң суырған өлкеде қандай мазалы тірлік болсын?

Осы уақта республикада жұмыссыздықпен қамту бөлімі дегендер ұйымдастырылды. Оның бір шарты – оған тіркелген әрбір азамат апта сайын көзге түсіп, көрініп, тіркеліп отыруы тиіс екен.

Аралары 100-200 шақырымдық Созақ ауданы үшін бұл бір азапты қаулы болды. Өлгі теңгені жолға жұмсайтынын білген әкім өзінің жауапты қызметкерлерін жоғары жаққа үздіксіз аттандыра отырып, мазасын кетіріп, ақыры жаңа қаулыны алдырып тынды. Олар енді өз тұрған жеріне тіркелуіне әбден болады. Осының басы-қасында болған Исаев Өміртай ағамыз мұны айтқанда жыр жырлағандай әсерленесіз...

Айтахановтың ауданның бет-бейнесін өзгертуі

Аса алғыр Айтаханов Созақтың ендігі жерде баяғы итырғылжың ауыл шаруашылығымен дами алмайтынын түсінді. Ел-жұрт жан-жағын жіті бағамдай алмай тұрғанда кен өндірісін дамытуға, одан түсетін қаражаттың халыққа ертерек жетуіне бар күшін салды. Сол жолда өзіне көптеген қарсылас тапты да. Бұрындары Мәскеуге бағынған күш-қуаттың ордасындай бұл құрылымдар Айтахановтың айтқанын жүре тыңдағысы келген жайлары да болды. Бірақ, «Темірді қызған кезде соқ» дегендей, өндірістің әрбір жұмсалған тиынымен бірге Созақ ауданының нәпақасы да қосыла түсіп тұратындай банк-салық жүйесін орнықтырып

беріп кетті. Қазіргі таңда бюджетке өзінен-өзі сылдырап тиын-тебен түсіп жатса, ол Айтахановтың еңбегі. Оны ешкім жоққа шығара алмайды.

Айтахановтың принципі мынандай: «Жұмысшыңа аялдық ақы бергің келе ме, әуелі табыс салығын аудар. Өзің уран алып жатқан елдің наласына қалма!»

Құмкент ауылынан шаруа қожалығын, Қарағұрдан да сондай құрылымды сақтап қалған Айтаханов Созақтан «Тастытұз», «Таскөмірсай», өз бетімен жұмыс істейтін «Созақэнерго», түрлі диірмендер, сауда нүктелерін, көрпе сыру комбинаттарын ашып-ашып тастады.

Қазіргі таңда Созақта уран өндірісімен бірге «Теріскей» алтын өндіретін зауыты, асфальт өндіретін цех, т.б. қанат жайса, Қалекеннің бір кездері. «Созақ енді бірыңғай ауыл шаруашылығымен айналыспай, өндірістік ауданға айналуы қажет», – деген тұжырымдамасының асыл дәндері іспеттес.

Жаңалықтың жаршысы

Айтахановтың жан дүниесі түгел жаңалықтың жаршысынан тұрады десек жарасатындай. Жоғарғы жақта жарамды бірдеме бола ма, арнайы нұсқау күтпей-ақ Созақ даласында іске асыруға асығатын.

1995 жылдың өзінде-ақ аудандық «Молшылық үшін» газеті компьютерлік теріммен шыға бастады.

Қалекен ауданға келісімен «Созақ теледидары» елдің көзайымына айналды.

Мұғалімдердің Тамыз мәслихаты мазмұнды өте бастады.

Наурыз мейрамы бар бояумен жарқырай көрінді.

Баба Түкті Шашты Өзиздің күмбезі көтерілді.

Қарабура әулиенің сағанасы салынды.

Шолаққорғанда бас мешіттің құрылысы басталды.

Ысқақ баб кесенесін жөндету қолға алынды.

Мейрамхана, қымызхана, ойынханалар ашылды.

Маршруттық такси, «Газельдер» көбейді.

Телефон байланысы жақсарды.

Поштаның жұмысы жанданды.

Мектеп-интернат лицей оқу орны боп қайта құрылды.

2 мектеп-гимназия ашылды.

«Ер Төстік» балалар бақшасы тұрақты істеп тұрды.

Қайырымдылық лотереясы арқылы 6 адам көлікті болды.

Саясат майданы

Қуаныш Айтаханов – саясаткер адам. Ол ешқашан саяси ойыннан басын алып қашқан емес. Қайта бүкіл болмысымен берілгенін талай көрдік.

1995 жылдары Созақта оппозицияның ықпалы өте басым болды. Оны осы елдің Парламентке сайланған айтулы азаматы басқарды. Елдің жағдайы ауыр болғандықтан, олардың сөзі халыққа өтімді еді. Айлап айлық, зейнетақы кешіктіріліп берілді. Балалардың жәрдемақысы жарытымсыздық жасады. Жасыратыны жоқ, арыздар қарша борады. Біреуін шығарып сап тұрып екіншісін қарсы алған күндер де кездесті.

Ондай қым-қуыт тірлік көрші Бәйдібек ауданында тіптен көтеріліп, айқайы Астанаға да жетті. Олардың бәрінің астарында саяси бояу болды. Белгілі бір топтар белгілі бір адамдардың көңіл күйімен елдің арасына іріткі тудырғаны да рас. Әсіресе бұл жағдай сайлау науқандары жүріп жатқанда өте-мөте айқын көрінді.

Бір қызығы, қазір олар басылған. Олар үшін барлық проблема шешілгендей. Мәре-сәре. Лайым солай болғай!

Ал Қалекең болса, шашасына шаң жұқпаған тұлпардай әуелі Сайрам ауданына, одан әрі Отырарға әкім болып кете барды. Жүзі жарқын, ары таза, Созақ ауданына уақыт тауып келіп тұрады.

Айтахановтың арманы

Айтаханов ең әуелі елдің бірлігін, тыныштығын тілейді.

Ол мұнымен қатар ел дәулетті де, сәулетті болса екен деп жанұшырады.

Ол заң шығарушы органдардың сауатты да салауатты туындылар беруіне ділгір.

Айтахановтың ақ тілегі тұтастай жастардың болашағының жарқын болуына ойластырылған. Өзі әкім болып тұрғанда жоғары оқу орнына түскендерге каншама шәкіртақы тағайындатқанын бәріміз жақсы білеміз.

Ол барлық ұлт пен ұлыстың адамдарын өз бауырындай көреді. Қазақша көсіле сөйлейді, орыс тілін де жетік біледі. Оны шебер меңгергені соншалықты, ойын өз ана тіліндей жеткізетіні таңғалдырады.

Оның жүрегі Қазақстанның жұлдызы мәңгі жанып тұратынына сенеді.

Жексенбі күндері базар аралап, болмаса түс қайта кабинетіне жабылып алып, ертеңгі істелінетін жұмыстың нобайын қағазға түсіріп отырғанын да байқадым.

Ол осы Созақта жүріп экономика ғылымдарының кандидатын қорғады. Бірнеше тарихи кітаптардың нобайын сызды, жасады, оқып, бекітті.

Айтаханов – ақынжанды азамат. Оның достарының дені өнер адамдары. «Театрдың падишасы», Мемлекеттік сыйлықтың иегері Райымбек Сейтіметов, «қазақ прозасының майталманы» Дулат Исабеков, «ақындардың атасы» Мұхтар Шаханов, «сынның құдайы» Зейнолла Серікқалиев, «ғалымдардың бабасындай» Рахманқұл Бердібаевпен шүйіркелесіп отырғанын талай көрдім. Байқаймын, өзі де өлең жазса керек-ті...

Қалекеннің бауырмалдығына, қамқор көңіліне, ағаға деген ыстық ілтипатына, ініге деген ізетіне қайран қаласың.

Оның кісіге қас қақпай қарайтын қаталдығын да, бабын тапсаң сары майдай еритін мінезін де көрдік.

Өте сақ қимылдайтынын да, керек десең қарлы дауылға қаймықпай қарсы барғанына да куә болғаным бар.

Айтқан ақылыңызды тыңдай, көдеге жарата білетіні көрініп тұрады. Тұтас халықтың біртуар перзенті екенін бірер сөз қағысқанда-ақ байқай қоясыз.

Оның бір айтқанды ұмытпайтындығын, есіне ұстап, үнемі жаңғыртып отыратынын байқаған болатынмын. Ал кемшілік ше, ол да баршылық. Тегінде кемшілік түк істемеген, екі қолын алдына қойып отырған жанда болмайды ғой. Ал тынымсыз қозғалыс үстіндегі, өзін қоршаған бүтін әлемді тартылыста ұстайтын, қандай мәселе болса да айтары, өзіндік пікірі бар адамда неге кемшілік болмасын? Меніңше, ол кемшілік қоғамға пайдалы кемшілік деп есептеймін.

Әрине, бұл Айтаханов туралы соңғы сөз болмайды. Оның болмысы, жаратылысы, істеген ісі, сөйлеген сөзі, қабылдаған шешімі көптің көңілін қоздата беретініне кәміл сенемін. Оның жұлдызы жоғары, мәртебесі биік. Ол – қандай жағдайда болсын халық жүрегінен өзіне ойып тұрып орын алатын ардақты азамат.

2005 ж.

2. АЙТАХАНОВТЫҢ АЛТЫ ҚЫРЫ

1. Сезімталдығы

Жетпісінші жылдары Қуаныш Айтаханов облыстық комсомол комитетінің екінші хатшылығынан сол кездегі Ленин ауданына партия комитетінің хатшысы болып кетті.

Араға айлар салып облыстық комсомол комитетінің конференциясы болды. Оған бұрынғы комсомолда қызмет жасағандар құрметті қонақ ретінде шақырылды.

Болса да дүркіреген, дүрліккен дүние бізсіз де қалыбына сыймай асып-тасып жатқаны бірден көзге шалынды. Конференция жабыларда қонақтарға сыртқа шығып естелікке суретке түсу ұсынылды. Шанин атындағы драма театрдың баспалдағында Қалекен екеуміз қатар тұрып қалған екенбіз, кенеттен өзімізге қарай дүркірей жүгірген жастарды байқап

қалдық. Бір өкініштісі, олар бізбен суретке түспей, орап өтіп, басқа жаққа лағып бара жатты. Анықтап қарасақ, олардың жүгіргені форумға қонаққа келген космонавт екен.

– Тіршілік не боп кетті, Жақа? – деді обком комсомолдың бұрынғы екінші хатшысы өзін ыңғайсыз сезініп.

– «Өтті дәурен осылай деген» осы шығар, – дедім мен де қарап қалмай.

Қалекең әлденені ойға түйгендей, қызмет көлігіне аяндап кете барды.

2. «Нарықтың нартұлғасы» қалай атанды?

Ол уақытта да дәл қазіргідей азық-түліктің бағасы көтеріліп кете беретін. Соны тоқтату үшін жаздың жайдарман күнінде қолында күші, астында көлігі, жағдайы бар азаматты тауып алып, оған несиеге ақша беретін. Тапсырма – ұн әкеліп қою!

Бірақ шарт сол, әлгі адам оны қашан қыстың күні қақағанша базарға шығармай сақтап отырады.

Айтқандай-ақ, асудан жол жабылысымен азық-түлік керуені сап тыйылады. Баға көтеріле берісімен әлгі азық-түлік, ұнның иесі жазда алып қойғанын біртіндеп сатуға шығара бастайды. Болса да саудагерлерден асырмайды. Бағаны қалыпты ұстайды. Ол өзінің алған несиесінен де кұтылады, бағаны да шарықтатпайды. Халықты да ашықтырмайды.

Қазіргі таңда елде астық өнімдерінің немесе күзде жанаржағармай бағасы күрт көтерілсе, Созақта 1995 жылдары қолданған Айтахановтың әдіс-тәсілдері еске сап ете қалады.

3. Білуге құштарлығы

Қуаныш Айтаханов қай нәрсеге болсын ықпал жасауға болады деп есептейтін. Күндердің күнінде бір топ адам Шуға келген судың мөлшерін анықтауға көктемде Тасты елді мекенінің маңындағы кылкөпірге бардық.

Түсіндіруші – су маманы Совет Абдуллаев дейтін азамат. Менің білуімше, Абдуллаев Советті сөзден мүдірту мүмкін емес!

– Келіп жатқан судың мөлшері қанша? – дейді аудан әкімі қабағын түйіп.

Анау өзінше бір астрономиялық цифрды айтады. Жобасы Қожанасыр көкеміздің «Егер үлкен қауға табылса, Сырдың суы соған сыяды» дегеніне саяды.

– Оны қалай өлшеуге болады? – дейді Қалекең әлде де сынай түскісі келгендей.

Совет Абдуллаев болса көпірден көп төмен бір сызықты көрсетеді де:

– Біз оны өлшеп қойғанбыз. Анаған жетсе, мынадай болады, – дейді де тағы бір цифрларды бұрқыратады.

– Су өзі қайда ағып жатыр? – деді Қалекең, әбден жалыққан болу керек.

Абдуллаев суға таяқ лақтырып еді, онысы желдің екпінімен желқайыққа ұқсап, судың келген жағына жүзіп жөнеле берсін.

– Су үш қабатпен ағады, – деді Абдуллаев ақыр соңы, әлгі таяғы Шу өзенінің өзі ағып келген жағына кері жүзіп кеткен соң, – астыңғы қабаты қозғала қоймайды. Ортасы ағады, беті толқынмен өз қалаған жағына бұрылады.

Қалекеңнің осыдан кейін Абдуллаевқа сұрақ қойғанын көрген емеспін. Жалпы шулап ағып жатқан Шудың оншамұнша есеп-қисапқа көне қоймайтынын түсінсе керек.

4. Ұсынысқа ден қоятындығы

Созақта мал ұрлығы тыйылмай-ақ қойды. Жер кең, иесі айдап салады да қарап отырады. Бақташы қоюға мойны жар бермейді. Милицияның шамасы жетпейді. Тіпті басынған ұрылар бір күні аудан әкімі орынбасарының байлап отырған үш көк қошқарын дуалдан асырып, көтеріп кетіпті.

– Мерзімді баспасөзді пайдалансақ қайтеді? – дедім бір күні ақыл қосқандай.

- Одан не шығады?
- Ұрылар ұялатын шығар, атын атап, түсін түстесек.
- Байқап көріңдер...

Бір күні редакцияға әбден ашынған біреу келді. Бармаған жері, баспаған тауы қалмапты. Біз соның айтқандарын ақырындап жариялай бастадық. Ол бір қорықпайтын адам екен, былықтың бетін ашты. Бұрындары ұсталып, тым-тырыс құтылып кететіндер азайды. Аты-жөні газетке шыққан соң да жететін болды. Бірте-бірте ұрлық тыйылғандай көрінді, бәлкім ұрлайтын мал да қалмаған болар деп ойлаймын.

5. Сөзге мұқият даярланатыны

Жалпы Қуаныш Айтахановтың шешендігі – табиғат берген өнер. Оның қызу пікірталас кезіндегі сөз саптасын көрсеңіз, көз алдыңызға қанатын кең жайған тау қыраны елестейді.

Әйтсе де, біраз жыл қасында жүріп байқағаным, Қуаныш Айтаханов ешқашан экспромт сөз сөйлемейді. Ол қашан да сөзге мұқият даярланады. Ол қанша шешен болса да, сөздің аты сөз екенін жақсы біледі. Онда мыңдаған бояу, жүздеген бұрылыс, ондаған шегіністің бар екенін жадынан шығармайды.

Тіпті мәтінмен жұмыс істегенде уақыттың мөлшеріне дейін есептейтін. Үлкен залда сөйлеген сөздің жеңіл, ұғымды болуын қалайтын. Тосаң, мағынасы ауыр сөздерге жоламайтын.

Сенатқа депутаттыққа тіркелгенде аз-кем баспасөз хатшысы болғаным бар. Дайындалған мәтінді бір-екі қарап шыққан соң, жаттап алғандай көрінетін. Залдағы жұрттың ауқымына қарай әлгі негізгі сөз сорабын сақтай отырып, атқа ағыл-тегіл қамшы басқандай әсер қалдыратын.

6. Жан дүниесінің нәзіктігі

Бір күні үйіне шақырып, әлдебір мақаланы қарап шығуымды өтінді. Оқып көрсем, Қалекеннің бір жан аяспас досы болған екен. Сол Алматыдан елге келіп, аралап, жолдай Созаққа соғып, осы үйден аттанған бетінде Алматының кіре берісінде, Ұзынағашта автопатқа ұшырапты. Соған енді жыл толған көрінеді. Ағайын-жұрт естелік кітап шығарайын десе, Қалекеннің жазбасы керек бопты.

– Ана креслода ең соңғы рет отырып еді, – деді Қалекен қап-қара боп түтігіп.

Сол мақаламен сөйтіп біраз жұмыс істеп едік. Екі адамның сөйлескеніндей, сыр бөліскеніндей дүниелік туған болатын...

2005 ж.

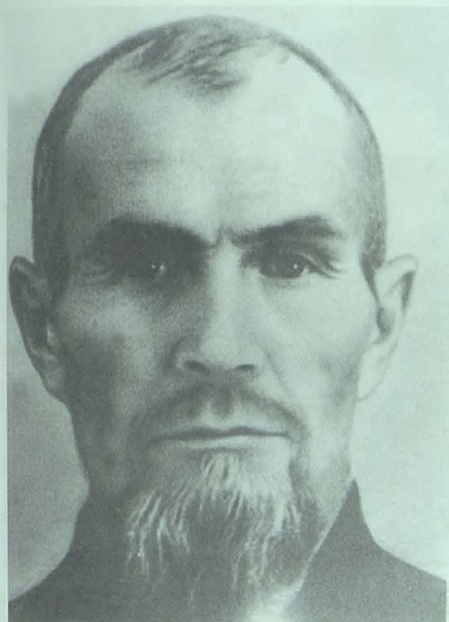
Дулат ТҰРАНТЕҒІ,
Созақ ауданының
Құрметті азаматы

КЕМЕЛ ТҰЛҒА

Ел басқарған азаматтар қай кезде де көптің көз алдында. Олардың әрбір қадамы, іс-әрекеті жұртшылықтың назарында. Осыдан болар, әкім қаралар, басшылар жайлы сөз көп. Ең алдымен жақсылық қасиеттерін көбірек іздестіріп, жұмысына оң бағасын беріп жатады. Ел болған соң аласы да, құласы да ішінде, сәл нәрседен секем алып, түймедейді түйедей етіп, кейбір жаңсақ басқан тұстарын гуілдетіп жіберетіндер де бар.

Сол кезде ел басқаратын азаматтардың естімегені жоқ. Кеңестік көпшіл, ортақшыл психологияның орнына буржуазия буырқанып дүниеге келіп, айта беретін, пролетариат бишаралар бытырап, жекешелендірудің жанды ауыртар ашкөздік төбеті жұтынып тұрған шақ. Басшының да, басқаның да былжырлық пен керенаулық, кертартпалықтың опындыратынына көздері жетіп жатқан кез.

Әкем Айтахан

Анам Айжамал

Айман екеуміз. 1979 ж.

Қуаныш. Тараз қаласы, 1960 ж.

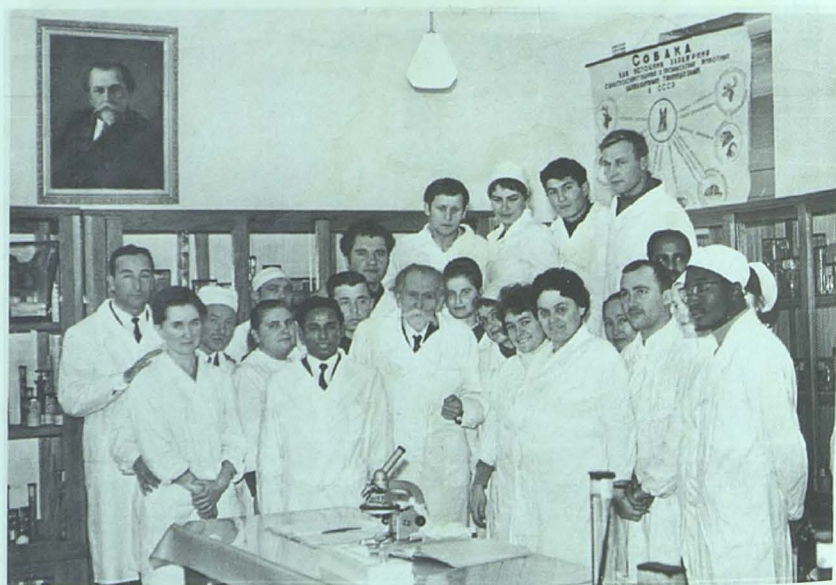
Айман, Дүйсенкүл, Жұмагүл. 1975 ж.

Әпкем Жұмагүл. 1969 ж.

Мен, эпкем Жұмагүл және жездем Балтабай. Ташкент, 1968 ж.

Академик Скрыбиннің дәрісі. Москва, 1968 ж.

Айман академик Скрыбинмен. Москва, 1968 ж.

Мен, Тұраш, Отан, Серік. 1965 ж.

Әпкем Жұмагүлмен. 1968 ж.

Студенттік шақ, Қапиза қонаққа келгенде. 1968 ж.

ОҚО, Бәйдібек (Алғабас) ауданының XXII партсъезд кеңшарының директоры
С.Ф. Горбатенко бас мамандармен. 1970 ж.

Студенттік шақ. 1969 ж.

Жас жұбайлар
Москва өзені жағасында.
Мамыр, 1970 ж.

Ерлан мен Айгүл. 1985 ж.

Айман ағасы
Мұхамеджанмен.
Павлодар қаласы,
1984 ж.

Айман, Ерлан, Айгүл, Марат және мен. Маусым, 1985 ж.

Еркетайым Нұрланмен. Қазығұрт ауданы, 1986 ж.

М. Шаханов біздің үйде. Оңнан солға қарай Айман, мен, Мұқан, ұлым Нұрлан, қызым Айгүл, Шолпан. Арыс қаласы, 1990 ж.

Айгүл орта
мектепті үздік бітірді.
Арыс қаласы, 1991 ж.

Айман, Ерлан, Нұрлан. 1988 ж.

Әжіранның бесік тойында 90-ға келген қадірлі құдағиымыз Бибіқадиша қажы батыр анамыз Әжіранды бесікке салып жатқан кезі. Қазан, 2011 ж.

Әміржанның қазақ-түрік лицейін бітірген кешінде. Шымкент, маусым, 2012 ж.

Құда-құдағилар. Қанат, Ботагөз, Шырын Әжіранның бесік тойында.
Шымкент, қазан, 2011 ж.

Ерлан, мен, Айман, Айгүл, немерелер Өміржан мен Әміржан.
Бурабай, 2003 ж.

Айман екеуміз демалыста.
Алматы, 1989 ж.

Зәуре қарындасымның тойында. Ортада тұрған әпкем Дүйсенкүл.
Тамыз, 2013 ж.

Бауыржан, Айгүл,
Гүлмерей, Жәния. 2013 ж.

Қызым Айгүл – дәрігер. Шымкент қаласы, қараша, 2003 ж.

Немерелер. Солдан оңға қарай Өміржан, Теміржан, Рахымжан және Әміржан.
Шымкент, 2001 ж.

Қаншайым құдағи, Серікжан құда, Әміржан жиен немере, Айман,
Өміржан және мен. Шымкент қаласы, қыркүйек, 2012 ж.

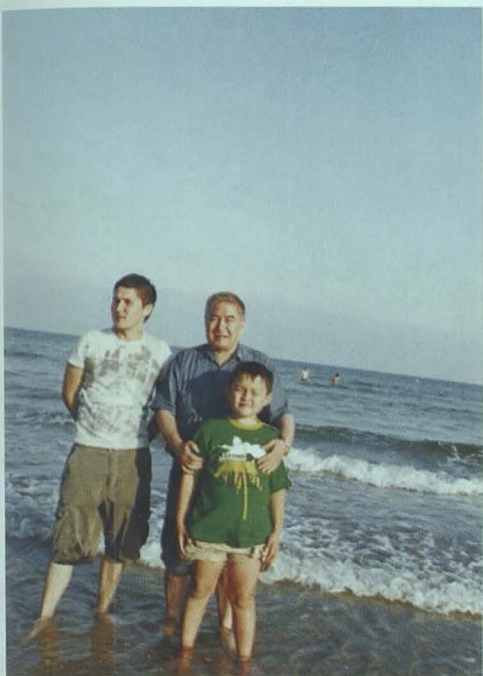

Солдан оңға қарай әпкем Жұмагүл, Айгүл, Бауыржан және Айман.
Шымкент қаласы, 2001 ж.

Пернебек Үсенбаев ағамыз жұбайы Нарша жеңгемізбен Өміржанның
сүндет тойында. Шымкент қаласы, 2001 ж.

Нұрлан, мен, Теміржан.
Атлант мұхиты, 2007 ж.

Демалыста. Оқжетпес, 2010 ж.

Айман, мен, Айгүл, Гүлмерей. Шымкент қаласы, 2011 ж.

Ұлым Нұрлан Оқжетпесте. 1992 ж.

Сүйікті ұл-қызым
Ерлан мен Айгүл.
2011 ж.

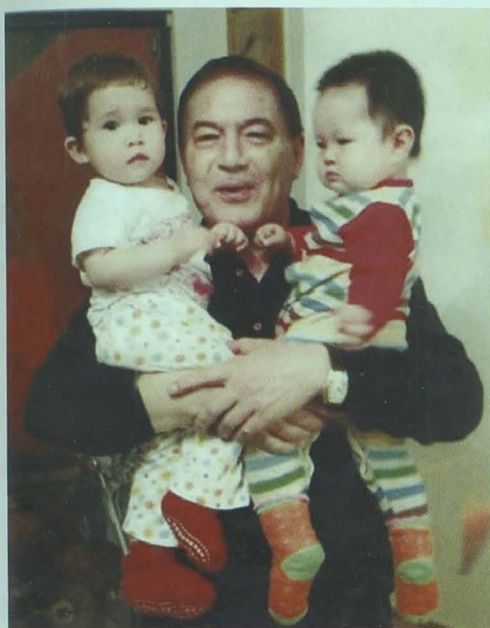
Ерлан, Айгүл, мен. Шымкент қаласы, 2011 ж.

Айгүл, Бауыржан, Гүлмерей. 2010 ж.

Өміржан мен Рахымжан. Лондон, 2008 ж.

Аружан және Жәниямен.
Астана, 2013 ж.

Әжіран, Аружан. Астана қаласы, 2013 ж.

Гүлмерей, Жәния.
2013 ж.

Заманға тез бейімделмесең көштен каласың. Міне, осындай әркімнің де тағдырына үлкен өзгерістер әкеліп, жаңалық пен ескілік шарпысып жатқан кездерде өкпек желдің өтінде, сапырылысқан сөздің шетінде жүргенде барлық қиындықтарды қаймықпай мойнына алған азаматтардың бірі осы Қуаныш Айтаханов болатын. Тұла бойы жігер мен белсенді, өміршең позицияға толы, қашан да ойына алған істі орнықтырмай жаны жай таппайтын азамат жайлы пікір айту әрі қиын, әрі жауапты. Қиын болатыны – Қуаныш Айтаханов – күрделі тұлға. Бүкіл елге белгілі қоғам, мемлекет қайраткері, Парламентте ел тағдырын шешуге ат салысып отырған санаулы сенаторлардың бірі.

Ол кісі жайлы пәлендей еді деп айта салу – әбестік. Жауапты болатыны содан. Бұл күнде ауызға келгенді айта салу, бірлі-жарым ішкі қыжылың болса, еркіндікті жақауратып субъективтік жеке өзіндік пікірді көпшілікке тастай салу да бар. Бірақ атам қазақ айтатын «обал-сауап» деген бар. Әйтсе де Қуаныш Айтаханов сияқты азаматтарға жеке біреулердің ғайбатынан пәлендей шаң жұға қояды деуге сену де қиын.

Бүгінгі күрделі кезеңде, жақсы мен жаман, биік пен аласа, тұлпар мен мәстек, асыл мен қоқыс араласып кеткен шақта жақсыға көңіл құштарлықтан айнымай, ел басқарып, іс басында жүрген жандар жайлы құдайшылығыңды айтып барынша әділ болғанға не жетсін! Өз басым Қалекенмен қызмет бабында жиі араласып, істес болған жағдайларым аз емес-тін.

Сөзіміздің басында айтқан әлгі қиын-қыстау аласапыран жылдары, 1994 жылдың қысында Қуаныш Айтаханов Созақ ауданына әкім болып келді. Қыс қыспаққа алып, шаруашылық күйзеле бастаған. Мал өріске шықпайды, жем-шөп тапшы, малшы қауым қатты саса бастаған. Жағдайды тез аңғарған Қалекен шұғыл іске кірісіп кетті. Зерттеп көрейін, жағдайды анықтайық деп сөзбұйдалыққа салған жоқ. Сол өзін бекіткен жиналыстың үстінде-ақ жоғары жақпен, республикадағы тиісті кісілермен сөйлесіп,

тез арада жем-шөптің мәселесін қолға алды. Пайдалануға беруге рұқсат жоқ Жаңатас – Таукент кен басқармасы темір жолын іске қосуды жеделдетіп, ауылға келуге тиісті жем-құрамалары темір жол арқылы 3-4 күнде-ақ келуіне жағдай жасады. Ал бұл кезде тау жолдары асу бермей, автокөліктер қарға малтығып жататын. Жағдай біршама жөнделе бастағанда әлеуметтік, көпшілік, мәдени жұмыстарға мойын бұра бастады. Сондай бір кездерде қабылдауына сұранып, шұғыл шешімді қажет ететін рухани саланың да проблемалары бар екенін айттым.

– Ол не жағдай? – деді.

– Биыл ұлтымыздың ұлы тұлғалары Т. Рысқұлов, Б. Майлин, С. Сейфуллин, І. Жансүгіров және осы елдің түлегі Сұлтанбек Қожановтың туғанына 100 жыл толады. Алғашқы төртеуі жайлы Үкіметтің арнаулы қаулысы шықты. Ал Сұлтанбек бұған ілінбепті.

– Қалай, неге олай? – деп қатты алаңдаушылық білдірді. – Сіз...

– Иә, мен бұл жөнінде бірнеше мақала жариялағанмын. Терещенко өкіметін сынадым, зиялы қауымға, облыстарға да өкпе айтқанмын. Бірақ жоғарыдан, өкімет тарапынан қабылданған қаулы әлі кешігуде.

Бұл кезде баспа бетінде әр жерден Сұлтанбек Қожанов жайлы көптеген мақалалар жарияланып жатты.

Көп ұзамай облыстық әкімдіктің тиісті қаулысы шығып, Сұлтанбек Қожановтың мерейтойын атап өтуді қолға алу жөнінде облыстық комиссия құрамы бекітілді. Ол комиссияға тарихи-ағартушылық «Әділет» қоғамының төрағасы ретінде Созақ ауданынан мен де мүше болып кірдім. Әрине, бұл көптеген ізденуші азаматтармен бірге Қалекеннің ықпалымен болды. Одан ары қарай қыруар кезек күттірмес көп жұмыстармен қабат Қалекен Республика Үкіметінің шешімі шығуына ықпал жасағанын аңғардық.

Мен ол кезде Калинин атындағы кеңшарда партком хатшысы едім. Партия тарап, ұжым бөлшектеніп, өзім зейнеткерлікке шыққалы жүргем. Қалекен шақырып алып:

– Сіз Сұлтанбек Қожановтың мұражайын ашыңыз, барлық жағдай жасалынып, жәрдем беріледі, – деді.

Содан Сұлтанбек Қожанов жайлы түбегейлі зерттеу жұмысына кірісіп кеткен жай болды. Ең қиыны – Сұлтекең тағдыры өзгелерден бөлекше, аса көп қуғындалған, кайда жұмыс істесе де алдынан сталиндік-голощекиндік киянат шығып, адымын аштырмай, тығырыққа тірей берген қуғын. Содан болар, бұл кісінің барлық құжаттары мен жазғандары жеті қат құлыптың астында қалған екен... Мұражайға қоятындай ешқандай жәдігерліктердің жобасы жоқ. Ал мұражай, оның ісі басталып кетті. Ең алдымен оған лайықты жай белгіленіп, күрделі жөндеу жұмыстары басталып жатты. Ендігі міндет – Сұлтекеңнің кім екендігі, оның ел үшін, қазақ ұлты үшін сіңірген, жас республиканың шекарасын белгілеп, мемлекеттігін қалыптастырудағы еңбектерінің ұшан-теңіз екеніне көпшіліктің көзін жеткізу. Сол үшін өзі соңғы кезде жұмыс істеген Ташкент қаласының мұрағатында көбірек отыруға тура келді. Сондағы елшілік бар, Қазақ мәдени қоғамы бар, өзіміздің сонда жұмыс істейтін ғалымдар С. Тілеуқұлов, Ш. Оразымбетов, т.б. бәрі де көмектесіп, тиісті құжаттардың көшірмелерін Президент мұрағатынан алуымызға жәрдемін аяған жоқ.

Ташкентте бірнеше апта болып, жағдайды Қалекене баяндап тұрдым. Енді Қызылордаға, одан әрі Орынборға, тіпті Мәскеуге бару керектігін айттым.

– Уақытыңыздың жетуіне қарай көрерсіз, – деді. – Әйтеуір тамыз айының ішінде мерейтой өтеді, соған дейін мұражай толық жасақталатын болсын, – деген талап қойды. Ал оған бар-жоғы бір жарым ай көлеміндей ғана уақыт қалған. Осы мерзімде Сұлтекең туралы жасалатын баяндаманың жобасы да, арнаулы кітапша да, мұражай экспонаттары да, өткізілуге тиісті республикалық деңгейдегі ғылыми-теориялық конференция және ондағы баяндамалардың тақырыптары республика Ғылым академиясына жеткізіліп, сол кісілердің бекітуі, баяндама жасайтын

ғалымдардың бұл жөнінде хабардар болуы сияқты шұғыл жұмыстар бастан асып жатты.

– Үлгеріңіз! – дейді Қалекен. – Бірақ бәрі де ойдағыдай болсын! Материалдар құнды, сапалы, ғылыми, деректі болсын!

Біз солай істеуге тырысып бақтық. Солай жасадық та.

Арасында Алматы мұрағатында да, Шымкент мұрағатында да болуға тура келді. «Ұйқы беріп, ой алдым» деген күй кештік. Бұл кезде республикалық басылымдарда Сұлтекең жайлы көптеген ірі ғалымдар мақалалар жариялап, Сұлтекеңнің ұлтжанды, аса көрнекті мемлекет қайраткері, оқу-ағарту ісінің үлкен ұйымдастырушысы, аштықпен күресте көп қажыр-қайрат көрсеткен азамат екенін, т.б. көптеген жұмыстардың басы-қасында жүріп, өзі де шығармашылықпен айналысып, газет шығарып, кітап жазып, елі үшін жан аямай күрескер болып жүргенін хабардар етіп жатты.

Міне, солайша С. Қожановтың мерейтойына дайындық жұмыстары өте қауырт жүргізілді. Үлкен жиын өткізудің өзі үлкен мектеп. Бұл жұмыста ұсақ нәрсе болмайды. Шақыру хаттарын дайындау, оны иесіне қолма-қол жеткізу, онан соң ол кісінің келетін-келмейтінін анықтау – бұл да бір жауапты жұмыс. Одан басқа түрлі ұйымдастыру шаралары, өткізілетін бәйге, тапсырылатын сыйлықтар, оған кімдер демеушілік етеді, ақындар айтысын өткізудің өзіндік ішкі жұмыстары, ақындарға хабар беру – бәрі-бәрі қатар жүргізіліп жатты. С. Қожанов өмірі жайлы театрландырылған көрініс-қойылым дайындау ісі де ұмыт қалған жоқ. Бұл жұмыстардың барлығына Қалекен өзі басшылық жасап, қадағалап, қандай да бір көмек керек болса, қолма-қол жәрдем жасап отырды. Еңбек еш кеткен жоқ. Нәтижесін жұрт көрді. Бүкіл республика деңгейінде өткізіліп жатқан жиындардың ең шоқтығы биігі болды деп жазып жатты.

Бұл жағдайды мен неге айтып отырмын? Мақсатым – Қалекеннің осындай үлкен, ауқымды шараларды өткізудегі

іскерлігі мен ұйымдастырушылық шеберлігінің ерекше екеніне көз жеткізу.

Өз басым ұзақ жылдар бойы партия, кеңес, комсомол жұмыстарында көптеген басшылармен істес болдым, бірақ әрқайсысының қабілет-қарымы ерекше бола тұра, Қалекендей іскерлігі мен талапшылдығы кез келгеннің қолынан келе бермейтініне көзім жетті.

Ең көзге ұратыны – жұмыс барысында Қуаныш Айтаханов талапшылдығымен ерекше көзге түседі. Барлық атқарылуға тиісті шаралардың мейлінше сауатты, талғамға сай, әрі тез, әрі өз деңгейінде болуына күш салады. Осы жолда кейде қызынып, орындауға тиісті жұмыстарды қадағалауда жауапты адамдарға қаттырақ дауыс көтере айтатыны да бар. Көпшілік ішінде бұндайды ауырлап қалатындар да кездесетіні жоқ емес. Қоғамдық-көпшілік жұмыстармен араласқан адамдар мұны жақсы түсінеді. Басшыдан тапсырма алған соң ол қалайда орындалуы керек. Мұндайда Қалекеннің ең ауыр жазасы – тапсырма бермей қою. Сондай жағдайды дұрыс түсінгендер тапсырма алудың өзін үлкен мәртебе санап, іске құлшына әрі қуана кірісіп жататын.

Сол бір қиын шақтарда жұрт айлық ала алмай, зейнетқы кешіктіріліп, адамдардың қалтасы да, жүйкесі де жұқарған шақтар еді ғой.

– Осындай кезде той өткізген деген не ол? Одан да жұртқа тамақ тауып бермейсіңдер ме? – дегендер де болды.

Бірақ ойға алынған іс бәрібір шегерілген жоқ. Жұртқа тамақ та, отын да болды. Той да өтті. Мұндағы ең басты мәселе – сондай қиын шақтарда жұрттың ұнжырғасы түспеуі, отбасы, ошақ қасы мәселелерімен шектеліп қалмай, үлкен нәрселер – жұрттың еңсесін көтеретін, рухын шындайтын, бәрін сол мақсатқа жұмылдыратын шаралар өткізудің үлкен тәрбибелік мәні бар екендігіне көз жеткізу керек болды.

Арада бірер жыл өткенде ауданымызда тағы бір үлкен жиын өтті. Бұл есімі бүкіл түркі әлеміне мәшһүр Баба Түкті

Шашты Әзиз әулиенің кесенесін қайта салып, баба рухына бағыштап ас беру жиыны еді.

Оның бастаушысы болған «Оңтүстік» компаниясының президенті С. Сейітжанов баба кесенесін жаңартып салуға ықыласты болды.

Бұл ұсынысты Қалекен қызу қолдап, аудан тарапынан қажетті көмектің бәрін жасауға күш салды. Кесененің маңын ретке келтіру, шеңгел басып кеткен жерлерді тазарту, абаттандыру, ас берілетін орынды дайындау сияқты мәселелерді қолға ала бастады. Бұл істе, әрине, «Киіз кімдікі болса, білек сонікі» дегендей, Құмкент ауылының тұрғындарына біраз салмақ түскені бар. Осы мақсатқа арнайы қор құрылып, оның президенті болып белгілі академик Рахманқұл Бердібай, оның іс алып барушысы болып сол елдің түлегі П. Сақтапбергенұлы тағайындалды.

Ендігі мәселе әулиенің өзі туралы, оның кім екендігі, тарихи тұлға ма, жоқ, әлде мифтік кейіпкер ме? Осыны анықтап, ол кісі жайлы ғылыми тұжырымдалған дерекнамалар дайындау керек болды. Ел ішіндегі оқыған, көзі ашық, ауданның өткен тарихынан хабары бар дейтіндей азаматтар жиналып, Қалекеннің алдында үлкен сұхбат болды. Мұны шағын ғылыми конференция десе де болғандай еді.

– Бізге аңыздан гөрі тарихи деректілік керек, – деді Қуаныш Айтаханов.

Сөйтіп біраз талқылаудан кейін осы жолдардың авторының біраздан бері ізденіп жүрген тарихи очерктері негізге алынатын болды.

– Баба Түкті Шашты Әзизден үлкен әулие бүкіл Таяу Шығыс пен Қазақстанда жоқ. Ол түрік жұртының бәріне ортақ. Ол өзбектерге де, қарақалпаққа да, қазаққа да ортақ әулие. Және, ең бастысы, ол өте көне дәуірде, исламның түрік даласына алғашқы келе бастаған VII-VIII ғасырларда өмір кешкен, исламды алғаш қабылдаған жергілікті тайпа көсемі екендігі баса айтылды. Баба Түкті Шашты Әзиз – ешқандай «жекешелендіруге» жатпайтын, жүздер мен рулардан арғы кезеңнің адамы. Міне, осы тұжырымдарды

басшылыққа алып, арнайы кітапша – зерттеу еңбек шығару келісілді.

Бұл шараларға арнайы дін өкілдері тарапынан дұрыс түсіністік болуы үшін әулиеге ас беру, құрмет көрсету шаралары Аллаға серік қосқандық емес, қайта әулиеге келушілер, ең бастысы, Жаратушыға бас иіп, өзіне жақын тұрған құлдарының бірі саналатын Шашты Әзиз арқылы тек Алла тағалаға ғана мінажат етіп, содан сұрайтыны кең насихатталуға тиіс деп көрсетілді. Өйткені Алла тағаланың өзі Пайғамбарымызға (с.ғ.с.) жіберген аяттарының ішінде: «Мен адамдардан пана іздеймін, дана адамдардан», – деген ғой («Адамдар» сүресі).

Міне, осылайша ауданда тағы да үлкен іс-шара өткізілді. Бұл шаралар шынында да халықтың еңсесінің көтерілуіне, ынтымақ-бірлігінің арта түсуіне оң ықпал ететініне көз жетті. Өйткені барлық шаралар демеушілер мен халықтың өзінің қосқан үлесі арқылы түскен қаражаттарға атқарылып жатты. Ел тағы да бір көтеріліп қалды. Ұлт рухының мөлдір бастауының бірі болған отансүйгіштік пен батырлықтың киесіндей, қазақтың барлық эпостық жырларына арқау болған ұлы эпостық кейіпкер енді тарихи тұлға ретінде халқына қайта оралып, киелі Созақ жерінің рухын аспан-дата түсті.

Ас беру рәсімі тағы да өте ұйымшылдықпен, жоғары деңгейде өтті. Бұл шаралар осы елдің атақ-даңқымен қатар сол елдің басшысы ретінде Қалекеннің де атақ-беделін көтеруге септігін тигізді. Дұрысырақ айтсақ, жұрт солай айтып жатты.

Қуаныш Айтахановқа тән қасиеттердің бірі – жалпы ол кісі өзі басқарып отырған аймақтың ең зәру, ең өзекті мәні бар мәселелерін тез аңғарып, сол бағыттағы жұмыстарға бел шешіп кірісіп кететіндігінде.

Соның бір көрінісіндей, тарихи оқиғаларға бай, жерінде әулие-әнбиелер көп, жер астында сарқылмас табиғи қазба байлығы бар Созақ өңірінің тарихи дәстүрін қалыптастыруды бірінші кезекке қойып, елді, оның рухын көтеруді дәп

басқан қасиеті ерекше атап өтуге тұрарлық. Ал бізден соң қызмет істеген Сайрам, Отырар аудандарында да ол ең өзекті мәселелерге алдымен көңіл бөлгені белгілі. Мұндай ұйымдастырушылық пен алғырлық басқа басшылар тарапынан да болып жататыны белгілі. Олар өз қызметінде ай қарап отырған жоқ қой, бірақ Қалекеннің жұмыс стилінде сол шаралар бір түрлі өткір әрі жылдамдатыла, тіпті сол аймақтың проблемасы шеңберінен шығып, республикалық деңгейге дейін көтерілген өткір сипат алады.

Сайрам ауданында күнделікті, ағымдағы жұмыстармен қатар сол өңірдегі Мәртөбе сияқты бүкіл қазаққа қатысы бар тарихи үлкен оқиғаларды тірілткен жағдайы бар. Сөйтіп қазақ тарихында өзіндік орны бар Мәртөбенің мәртебесі көтеріліп, бүкіл ғалымдар мен қалың жұртшылықтың назары аударылды. Ал Шәуілдір өңірінде ең алдымен жер асты суларының көтеріліп, аймақтың экологиялық ахуалына зиян келе бастағанын өткір көтеріп, республикалық деңгейдегі проблемалардың бірі ретінде тиісті қаржы бөлінуіне қол жеткізгені белгілі.

Бұл жұмыстарды, жалпы қандай да болмасын үлкен шараларды іске асыру үшін алдымен сол елдің іс басында болған, көкірегі ояу қариялары мен іскер адамдарын шақырып, ақылдасып, кеңесіп, сосын барып шешім қабылдауы – құптарлық қасиеттерінің бірі. Көбіне ел аралап, жиындар, кездесулер өткізіп, қай жерде қандай проблема бар, қандай жарамды кадрлар бар, қандай дуалы ауыз қариялар бар, оны да біле жүруді өзіне мақсат етеді. Сол сапарларының қорытындысы іспетті соңынан әлгі өзі арқа сүйер активті түгел шақырып, үлкен жиынмен қортындылап тастайтын. Әйелдер жиыны, үй шаруашылығындағы әйелдер, жастар, кәсіпкерлер тобы сияқты әр саланың өзіне тән проблемаларын анықтап, оны бірлесіп шешу мәселелерін алға ұсынады. Мәселен, ел аралап жүргенде үй шаруасындағы әйелдермен етене жақын адамдарша сөйлесіп, бала-шағаларының жағдайы, күнкөрістері жайлы да біліп, мынау қиын кездерде жеміс-жидектерден, бақша өнімдерінен консервілеп бан-

калар жауып алуға баса назар аудару керектігін ескертеді. «Қанша банкі жаптыңыз?» «40-50 болар». «Бұл аз, кемінде 100 болу керек. Балалар жыл бойы витаминмен қамтамасыз етіледі. Ал отын мәселесі қалай, тезек, теппе жасап алдыңыз ба?..»

Міне, осы сияқты тұрмыс, күнделікті тірлік жайлы ашық әңгімелерге кез келген басшы бара бермейтіні белгілі. Одан соң қолы тиген бір сәттерде базар аралап, сатылып жатқан заттардың бағаларына да назар аударып, оның тым рабайсыз өсіп кетпеуіне де назар аударатыны бар. Нарық заңына бейімделу керек, бірақ сонымен бірге қоғамдық-көпшілік жұмыстардан да сырт қалмаған дұрыс. Осы сияқты жағдайдарды ескеріп, түрлі қамқорлық акцияларын өткізу шараларына көп мән беретін. Осы жұмыстар барысында кейбір мекеме басшыларына қаттырақ айтып, өзіне қарсы пікірлер тудырып жататыны да жоқ емес. Бірақ одан тайсалып немесе аяқ тартып жатқан Айтаханов жоқ. Бірақ қайткенде де Қуаныш Айтаханов жайлы әңгіме бола қалса, жұрттың басым көпшілігі өте іскер, белсенді азамат, кімнің болса да тілін таба білетін, істің тетігін, көзін тауып істейтін азамат деп жақсы лебіз білдіріп жатады. Осы қасиеттерінің өзі қазіргі кезде Парламентке Сенат мүшесі болып сайлануына жол ашқаны белгілі. Пайым-парасаты, оқыған-түйгендері, білгірлігі мен ізденімпаздығы ел үшін қызмет етсем деген ізгі ниетімен ұштасып, қарапайым халықтың жай-күйін жете білуге ұмтылдырады. Осы тұста Бауыржан Момышұлы атамыздың: «Жақсы басшы елге бақыт қой», – дегені ойға оралады. Қалекен Созақ ауданында қызмет атқарған кездерде керемет бақытты шақтар орнады деп айтудан аулақпыз, бірақ басшылардың ішінде Әділ Сасбұқаевтан кейін елді бір сілкіндіріп тастағаны бекер емес.

Сенат қабырғасында жүріп те әншейін көптің бірі болып, даңқына масайрап, жай күн өткізушінің бірі болмай әрдайым ізденіп, толғағы жеткен мәселелерді жұрт назарына, өкімет назарына ұсынып келеді. Өзін толғантқан мәселелер жайлы бірқатар мақалалар жазып жүрген жайы

бар. Бұл жазбаларын қуалай түгендей бастасақ, олардың өзі қалың-қалың екі-үш кітап болғандай екен. Көбіне елдің ахуалы, әлеуметтік тұрмыс, құрылыс пен баспана, шаруашылықтың тиімді жолдары, мақта кластері сияқты көптеген пікірлері көптің көңілінен шығуда.

Қуаныш Айтахановтың тағы бір ерекшелігі – қоғамдық, әлеуметтік, мәдени, рухани шаралардың ешбірінен қалыс қалмай, өз пікірін білдіріп, араласып тұратындығында. Сол үшін белді журналдардың біразында редакция алқасының мүшелігіне ендірілген. Ол кісі, әсіресе, ақын-жазушыларды, өнер адамдарын қатты қадірлейді. 1998 жылы Созақ ауданының бір топ көрнекті жазушылары Т. Әлімқұлов, А. Сүлейменов, Т. Момбеков, Б. Батырбековалардың 70-80 жасқа толу мерейтойларын өте үлкен ауқымда, республика деңгейінде атап өтуді ұйымдастырғаны белгілі. Олардың соңын ала ақын-композитор И. Сапарбаев, К. Әмірбек, өзіміздің Т. Тоқбергенов, белгілі сазгеріміз П. Иманқұловтардың мүшелтойларын өткізуге басшылық жасағаны естен кетпейді.

Бүгін біздер, Қалекеңмен кезінде қызметтес болған, пікірлері жарасқан адамдар, оның 60-қа толар мүшелтойы қарсаңында ел азаматы, ұлтымыздың мақтаныш тұтар тұлғаларының бірі ретінде қандай да болмасын ізгі игіліктерге лайық кісі деп жүрекжарды пікірімізді айтуды парыз санадық. Осы тұста Ұлы Мұхтар Әуезовтің: «Азаматыңмен халықсың, халқыңмен азаматсың», «Ер – ел тарихының бір беті», – деген ұлағатты сөздері еске түседі. Осы сөздер Қуаныш Айтахановқа да лайық деп ойлаймыз.

2007 ж.

Иманәлі БАЙДӘУЛЕТОВ,
*медицина ғылымдарының
докторы, профессор*

ХАЛЫҚТЫҢ ҚАЛАУЛЫСЫ

1972 жылы мен Мәскеудің
И.М. Сеченов атындағы
медицина институтын бі-

тіріп елге оралған едім. Жас маман ретінде медицина сала-сындағы еңбек жолымды облыстық ауруханада бастадым. Сол кездері Мәскеуде оқу бітіргендер туралы елдің аузында жақсы пікірлер қалыптасты. Сондай әңгімелердің арасында Қуаныш Айтахановтың да аты аталып қалып жүрді. Сөйтсем ол кісі де Мәскеудегі ең атақты Малдәрігерлік академиясын бітірген екен ғой. Ол да еңбек жолын өз мамандығы бойынша Алғабас ауданында бастап, елдің аузына жақсы жас басшы ретінде ілігіп, іскерлігінің арқасында қызмет сатысымен тез өсіп келе жатқан жігіт екен.

Мен өзі Арыс өңірінің азаматымын. Туған-туыстарым да, нағашыларым да осы жақта. Жас болса да партия сала-сында шындалған Қуаныш Айтаханов Арыс қалалық пар-

тия комитетінің бірінші хатшысы қызметін атқарды. Елге барғанда ауылдастарымның әңгімесі осы Қалекеннің ел басқарудағы тың тәсілдері, халықпен тез тіл табыса алатын қабілеті туралы болатын. Жалпы қарапайым халықтың бірінші хатшы хақындағы әңгімесі жоғары жаққа да тез жетсе керек. Республика, облыс басшыларының ол кісі туралы пікірлері де жоғары болды. Ол осы аралықта Алматыдағы Жоғары партия мектебін де бітіріп алды.

Бізді тағдыр 1990 жылы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесіне депутат болып сайланғанда бетпе-бет жолықтырды. Ол кезде бізді халық депутаты деп атады. Мен Шымкенттегі Т. Рысқұлов округі бойынша сайландым, ол кісі ауданнан сайланып келді. Сөйтіп 4 жыл тізе қосып, бірге жұмыс жасадық. Сонда Оңтүстік Қазақстан облысынан сайланған депутаттардың саны 26 еді. Баламалы түрде өткен сайлау болғандықтан ба, депутаттардың барлығы да «сен тұр, мен атайын» дейтіндей, елге қадірлі, беделді, шоқтығы биік партия, кеңес қызметкерлерінен, республикалық ғылыми орталық басшыларынан, ірі-ірі жазушылар мен журналистерден, шаруашылық саласының, ірі өнеркәсіп орындарының басшыларынан, өнер адамдарынан іріктелген екен. Солардың қатарында өмір көрген, ел басқаруда тәжірибесі бар, әбден ысылған, мемлекеттік деңгейде ой айтып, пікір таластыра алатын Қуаныш Айтаханов та болды. Тәуелсіз Қазақстан тарихының бастауында тұрған бұл 4 жыл қазақ халқының тағдырын болжаған, меңзеген, жоспарлаған кезең еді. Сондай кездері қоғамда қандай өткір мәселелер болса, соның ұтымды, жақсы нәтиже алып келетін жағын ойластырып жүретін азамат ретінде Қалекеннің қолтаңбасы айқын сезілетін.

Сол 90-жылдардың басында замандастары оны қоғам және мемлекет қайраткері ретінде танып, мойындады десем артық айтпайтын шығармын. Ұзын сонар, өмірі таусылмайды дейтін кеңестік кезең аяқталып, ел нарықтық экономикаға, нарықтық заманға ат басын тірегенде де қиыннан қиыстырып жол тауып, ұтымды шешім айта біл-

ген депутаттық корпусының еңбегін бүгінгілер ұмыта қоймаған шығар деймін. Осындай сәтте өзінің сөзі, ісінің өткірлігімен танылған азаматтардың бірі осы Қалекен еді. Өзім көзіммен көріп, құлағыммен естіген оқиғалар да күні бүгінгідей көз алдымда тұр. Еліміздің Ата Заңын қабылдар кезде ол қай сала болмасын – билік тараулары бола ма, ауыл шаруашылығы ма, әлеуметтік мәселе ме – соның бәрінде өз ойын ірікпей, ашық айтып отырды. Біздер оның пікіріне республика басшыларының, Тұңғыш Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаевтың да назар аударғанын байқадық.

Жекешелендіру заманы облыс, аудан басқарған азаматтарға оңайға соқпады. Ол кезде бәрі де ауданнан басталды ғой. Тұтасып қалған кеңестік дәуірдің шебін бұзып, бір ізге түсіру үшін аудан басшыларына жігер, жақсы білім, тәуекел қажет еді. Солардың қатарында жүрген Қуаныш Айтахановтың да өз идеясын іске асыруда табандылық танытқанын жақсы білеміз. Жаңа заманның жаңа соқпағын салып, жұртты өзінің соңынан ерте білді.

Жалпы Қалекен өзін халықтың адамы екенін танытты. Қазірдің өзінде біздің облыстан сайланған сенатор ретінде ауыл-аймақтың, қала мен селоның тағдырын ойлап, жанашырлық танытып жүр. Өзі бір кездері сол Жоғарғы Кеңесте депутат болып жүргенде экологиялық зардап шеккен аймақтар туралы заң қабылдау кезінде халқына араша түскені бар. Сөйтіп оңтүстіктің Созақ, Түркістан, Отырар, Арыс өңірлерін экологиялық аймаққа кіргізіп, едәуір жеңілдіктер қарастыруға қол жеткізген еді. Өкінішке қарай, сол тізімге Бәйдібек ауданы кірмей қалды. Соған көп өкінді, бірақ соңына дейін күресті. Соның өзінде мұнай саласы, меншіктің түрі, жекешелендіру, кәсіподақ, билік тармақтары туралы қабылданған заңдарда өзінің лайықты қолтаңбасын қалдыра алды.

Кейін Арыс қаласына әкім болған жылдары ауыз су тапшылығын шешіп, елдің еңсесін тағы көтерді. Бұдан кейін де Отырар, Созақ, Сайрам аудандарын басқарғанда оның соңында тек жақсы сөз қалды. Сол аудандарда өскен,

кезінде елінің патриоты болған, бірақ кейін репрессияға ұшырап кеткен азаматтардың есімдерін қайта тірілтіп, қатарға қосты. Соның бірі – Созақ ауданындағы бұрынғы Калинин атындағы шаруашылыққа Сұлтанбек Қожановтың атын беруі еді. Бұл, әрине, оңай тірлік емес. Елге белгілі азаматтарды шақырып, тарихын дәлелдеп, халықтың ризалығымен шешілетін мәселе. Ал соның бәрінде Қуаныш Айтахановтың мерейі үстем болды.

Қалекең іскер басшы ғана емес, оқығаны мен тоқығаны мол ғалым. Дәрежесі – экономика ғылымдарының докторы. Қазақ халқының тарихына қанық, соның ішінде қазақтың дана билері жөніндегі мәліметтерді көп зерттеген азамат. Біз ғалым ретінде әріптеспіз. Оның сенатор ретінде еліміздің денсаулық саласына да көп тер төгіп жүргенін жақсы білемін. Оның ішінде ана мен балаға қамқорлық төңірегінде «Айтаханов айтыпты» деген мәселе де елдің аузында жүр. «Облыс басшыларының рейтингі анаға қамқорлық пен баланың табиғи өсіміне қатысты айқындалуы тиіс», – деген пікірі көңілге қонады. Өйткені Елбасы 2020 жылы Қазақстан халқының санын 20 миллионға жеткізуді жүктеді Үкіметке. Ал халық саны ана мен балаға жағдай жасау арқылы өседі ғой. Сенатордың жас отбасыларға арналған арнайы тұрғын үй құрылысын жүргізіп, оған бөлек кезекке тұрғызу мәселесі де құптауға тұрарлық.

2013 жылы Қуаныш Айтаханов оңтүстікте жоғары деңгейде аталып өткен Наурыз мерекесін мысалға келтіре отырып, оны барлық жерде бір үлгіде тойлау мақсатында Үкімет басшысына сауал жолдады. Бұл – қандай да бір жаңалықты жатырқамайтын, жақсы тірлікке жанашыр бола алатын азаматтық қасиет. Кейбір әкімдер өзінен бұрынғы басшылардың жақсы бастамаларын құптай бермейді ғой. Ал Қалекең туған жеріндегі өрелі істі өзгелерге үлгі ету үшін Үкіметке өтініш айтып, сауал жолдапты.

Иә, Қуаныш мырза туралы көп айтуға болады. Мемлекеттік тіл тұрғысында жүрегінде намысы бар азаматтарға жүк боларлық әңгімесі де жеткілікті. Жеті қабат жер астын-

да жатыр делінетін Отырар кітапханасын іздеуге қаржы керек екенін айтып дабыл қағуы да тың бастама. Сенаттың кез келген отырысында тек қазақ тілінде ғана сөйлейтін халық қалаулысының аграрлық мәселелер төңірегіндегі сауал, пікірлері де өзгелерге сабақ болғандай.

Сөз соңында айтарым, қарапайым халықтың ішінде өсіп, абыз қариялардың өсиетнамасынан сабақ алған Қуаныш Айтаханов өсе келе, сол аға ұрпақ өкілдерінен бата алып, тау тұлғалы азамат атанды. Ел бастаған көсем, сөз бастаған шешен болды. Бір сөзбен айтқанда, елі үшін жаралған таланты адам – Қалекен «Құрмет белгісі», «Құрмет», «Парасат» ордендерінің иегері атанды. Соның бәрінде де біз білетін Айтаханов халықтың ұлы, халықтың қалаулысы болып қалды және қала береді де.

2013 ж.

Әбдірахман ОМБАЕВ,
*Қазақстан Республикасы
Мемлекеттік сыйлығының лауреаты,
ауыл шаруашылығы ғылымдарының
докторы, профессор*

ЕҢСЕСІ БИІК ҚАЙРАТКЕР

Кіндік қаның тамған жердің жақсы азаматтарын қай уақытта болмасын мақтан тұтып, қадірлеп-қастерлеп, тіпті менің жерлесім деп мақтанып жатамыз. Иә, ол – отырарлықтар жерлесіміз десе, оңтүстікқазақстандықтар Қалеке деп қадірлейтін, қазақстандықтар Қуаныш Айтаханұлы деп құрметтейтін ел азаматы.

Қалекең туралы мен 1973 жылы Мәскеуде аспирантурада оқып жүргенімде сол кездегі Тимирязев атындағы Ауыл шаруашылығы академиясының аспиранты Мырзакелді Әбдірайымовтан көптеген жақсы әңгімелер естіген едім. Оның айтуынша, Қалекең сонау 60-жылдардың аяғында Мәскеу Ветеринария академиясының студенті кезінен-ақ өзін қазақ жастарының алдында білімімен, адамгершілік қасиетімен,

жүріс-тұрысымен көрсете білген екен. Тіпті 1-курс студенті бола тұрып Мәскеудегі бүкіл қазақ жастары алдында үлкен мінбеде сөз сөйлеп, таңғалдырғанын Мырзекең осы уақытқа дейін кездескен сайын жыр қылып айтып жүреді. Бұл да болса Қалекеннің ерте ержетіп, оң-солын ерте білгенін білдіреді.

Әрине, Қуаныш Айтаханұлы академияны бітірісімен ғылым жолына түскенде айтулы ғалымдардың бірі болар ма еді, бірақ бойындағы ұйымдастыру, адамдармен сөйлесе білу қабілеттері оны ауылға тартқан да тұрған шығар.

Өзімнің тікелей жақын білуіме келсем, 1979 жылы Қазақ қаракөл шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының екі-үш ғалымы Шардара ауданында семинар-кеңеске қатыстық. Қалекен аудандық атқару комитетінің төрағасы екен. Ол семинарды басқарып, қорытынды сөзінде мал шаруашылығындағы тоқсандық жұмыстарды ғылыми тұрғыдан да, өндірістік бағытта да жетік білетіндігін, ойын ашық айтатындығын, тапсырманы нақ беретіндігін сездірді. Қалекенді осылайша осыдан 28 жыл бұрын ел ағасы ретінде тани білдік. Одан кейінгі жылдары Қуаныш Айтаханұлының ғылымды, оның ішінде нағыз ғалымдарды қатты қолдайтын азамат екендігін көп көріп, білдім.

Облыстық агроөнеркәсіп кешені бастығының орынбасары, кейіннен Арыс қаласы партия комитетінің бірінші хатшысы қызметтерінде жүргенде қаракөл қой шаруашылығының өркендеуіне, жабайы өсімдіктерді (теріскен, изен) өсіру технологиясын өндіріске енгізуге қатты мән берді. Тіпті сол кездері «Задария» мемлекеттік асыл тұқымды қой зауыты дүние жүзіне белгілі шаруашылыққа айналды.

1988 жылы Қазақ қаракөл шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты мен «Задария» қой зауытының тағдырын Қалекен шешіп бергеніне куә болдым. Алматыда «Қазақруноқаракөл» деген үлкен бірлестік ашылып, оның құрамына 1962 жылдан институт құрамында болып келген «Задария» асыл тұқымды қой зауытын беру тура-

лы шешім қабылданды. Қой зауытында көп жылдар бойы ғылыми жұмыстар жүргізіп келген институт ғалымдары Қалекеңе шаруашылықты институт құрамында қалдыру туралы өтініш жасады. Ол ғалымдар ұсынысын қолдап, Ауыл шаруашылығы министрлігіне шығып, оны түбегейлі шешіп берді.

Қуаныш Айтаханұлы сол жылдары экономика саласында ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізді, оны 1995 жылы бір жүйеге келтіріп, кандидаттық диссертация қорғады. Осы жерде бір айта кететін жайт, Қазақ ауыл шаруашылығы экономикасы ғылыми-зерттеу институтының ғалымдары күні бүгінге дейін Қалекеңнің диссертация қорғағандағы білімділігін, өз ісін жетік білетіндігін, тіпті белгілі ғалымдармен тең дәрежеде пікір жарыстыратынын, ауыл шаруашылығының барлық салаларына байланысты сұрақтарға өте жоғары деңгейде жауап беретіндігін құрметпен айтады.

1994 жылы облыстың сол кездегі әкімі З. Тұрысбеков шақырып: «Сізді Қазақ ауыл шаруашылығы ғылым академиясының президенті, академик Ғ. Қалиев Қазақ қаракөл шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтына директор болса деген ұсыныс жасап отыр, қалай қарайсыз? – деді. – Егер ауданда әкім болып жұмысымды жалғастыра берем десеңіз де, не институтқа директор болам десеңіз де шешім өзіңізде». Мен директор болуға келістім. «Олай болса, Сіздің білгеніңіз жөн, Созаққа әкімдікке Қуаныш Айтаханұлын жібереміз, көптен ел басқарып жүрген азамат», – деді әкім.

Сол күні Қуаныш Айтаханұлы екеуміз кездестік. Ойында бір айта алмай тұрған сөзі бар сияқты. Сол кездесуді қазір ойласам, Қалекеңнің үлкен парасаттылығын аңғарамын. Бірден өз ойын тіке айтатын Қалекең әңгімені: «Маған Созақ ауданына әкім болып бар деп жатыр, сіз қалай қарайсыз?» – деген сөзден бастады. Онысы «Әрі жерлесіміз, әрі сіздің қызметіңізге менің барғаным қалай?» деп тұрғандай еді. Мен бірден: «Қалеке, сіз сияқты азамат қай ауданға басшы болып барса да ел үлкен қуанышпен қарсы алады ғой,

менімен Зәкең сөйлесті, мен институтқа директор болып баруға келісімімді бердім», – дедім.

Қуаныш Айтаханұлы Отырар ауданының әкімі болып қызмет еткен жылдарында елге зор еңбегі сіңді. Ауданнан шыққан ғалымдарға, ақын-жазушыларға, сазгерлерге көп көңіл бөлінді. 2004 жылы туған ауылым Қарақоңырға барып, ел ағаларымен кездесіп, ауылға Шәмші Қалдаяқовтың атын беру туралы ұсыныс жасадым, олар қолдады, тіпті барлық құжатты дайындауды маған тапсырды. Аудан әкімшілігіне барсам, Қалекең іссапарда екен, әрі ойлап, бері ойлап орынбасары Ж. Асылбековке барлық құжаттарды тапсырдым. Ертеңіне-ақ Қалеңнің барлық қажетті құжаттарға қол қойғанын естідім. Осылайша жерлесіміз, ұлы композиторға ауыл атын беру туралы мәселе шешімін тапты.

Сенатор Қ. Айтахановтың саяси білімділігін, көзқарасын айтпай кету мүмкін емес. Қай уақытта болмасын, айтар сөзі – ел бірлігі мен ынтымағы, ұстанымы – Елбасының саясатын қолдап, халыққа жеткізе білу. Халқы, елі үшін қызметін аямай жүрген Қалекеңе ел үшін еткен еңбегің жансын дейміз.

2007 ж.

Бақтияр ТАЙЖАН,

*облыстық «Оңтүстік Қазақстан»
газетінің бас редакторы*

АЙТАХАНОВТЫҢ КҮРЕ ЖОЛЫ

Әкім деген қандай болу керек дегенде менің көз алдыма Қуаныш Айтаханов келеді. Себебі не, себебіне мың мысал келтіруге болады.

Бірде білдей бір ауданның тізгінін ұстап отырған әкіммен әңгімелесіп отырдық.

– Мемлекеттік газеттер қызықсыз, көңіліне келмесін, – деді ол өзімшілдігіне басып, – оқитын түк жоқ. Көбіне некрологтарды карау үшін қолыма аламын. Атақты кісілер қайтыс болғанда, көңіл айту үшін...

Өзімсінгені шығар. Әйтсе де сол әңгімеден кейін сол әкімге көңілім қалып кетті.

Елбасының өзі «Қазақстанның бас газеті» деп баға берген «Егемен Қазақстанда» жұмыс істегендіктен ғана намысым қызғаннан емес. «Егемен Қазақстанды» оқымау деген сөз –

әкімдіктің, мемлекеттік қызметтің маңына мүлде жолауға болмайды деген сөз ғой.

Әлем көз түрген мемлекеттің бар саясатын көзінен тізіп, Елбасының барлық қаракетін, елдің даму ахуалын алақанға жайып, елді басқаруда кәдеңе жарат деп отырған бас газеттен қазанаманы ғана іздеу, білмеймін, ешқандай ақылға сыймайды. Көкірек көзі бітеу мұндай адамдарға ел басқартудың өзі қылмыс қой. Бірақ бақырып та бастық болуға болатынын осындайда байқайсың.

Әкім деген қандай болу керек дегенде Қуаныш Айтахановтың жарқ етіп көз алдымызға келе қалатындығы осындай жан-жақты салыстырудан туады білем.

Қазақстан тәуелсіздік алып, өз байрағын көтеріп жеке шыққан тұста етек-жеңін жинай алмай қатты қиналғанын ел ұмыта қойған жоқ. Мемлекет мүлкі ұстағанның қолында, тістегеннің аузында кетіп жатқан шақта аласапыран басталып, жұрт не істерін білмей дағдарды. Қазақтың сайын даласының берекесі – малға індет адамдардың өзінен келді. Жиырма тал кір сабынға тайыншадай ісектер айырбасталған соң ауылдың жағдайы қандай болғанын көз алыңызға елестете берініз. Малын тауысқан қазақ қалаға көшті. Әйелдер ала қап арқалап базарға шықты, белі қатпаған бала сүйегі майысып тәшкі сүйреді.

Күні кеше күндей күркіреп жүретін ел ағалары дағдарып, басын ұстады.

Ілуде бірер азаматтар елін босқынға ұшыратпай, ұстап қалды. Соның бірегейі Айтаханов еді. Қолдан келетін тірлікті істетті. Еркектерге: «Қыс көзі қырауда сирағыңды жағасың ба?» – деп қи ойдыртты. Әйел біткенге ала жаздай тыныштық бермей, алма, өріктен кайнатпа, қияр, қызанақ, қырыққабат сияқты бақша өнімдерін тұздатып, банкіге жапқызды. Қанша банкіге дейін жабатынына шек қойды. «Тауып отырған айлығың жоқ, бала-шағаңа керек дәрумен осы», – деді.

Төсегі түске дейін жиналмайтын салақ, ұстаған нәрсесіне ебі жоқ олақ әйелдер өздерін сонша әуреде тү-

сірген Айтахановтың сыртынан ала жаздай айтпағаны қалмағанымен қоңыр күз, аязды қыста сары қи маздатқан жылы үйде сол көкөністердің қызығын көрді. Бар дәрумен ағзасында бар сол үйдің балаларының екі көзі шоқтай жанып жүрді.

Міне, елге ел қосылсын, елімнің ырысы артсын, ден-саулығы мықты болсын дейтін басшының тірлігі.

Мына Қожатоғай ауылының әкімі Дәулет Қансейітов айтады ғой: «Айтаханов келеді дегенде ауыл әйелдері жанталасып банкі жаба бастайтын. Қуаныш ағамыз ерінбей жертөлеге түсіп, санап шығатын», – деп. Көп жапқанына – алғыс, жарытпағанын бидайдай қуырады екен.

Кім үшін осының бәрі? Сол ауылдарда қазақтан басқа ұлт тұрмайтынын ескерсек, ұлт үшін отқа түскен кешегі алаш ардақтыларының басы Әлихан Бөкейхановтардың сынығы осы Айтахановтар емес пе?!

Ақ патшаға бодан болғаннан бері жүрегі шайлығып қалған қазақ осы нәубетті Кеңес Одағы кезінде де басынан кешті. Ақырып теңдік сұрайтын ұлт қаймақтарынан айырылды. Аққу қонған айдын көл, басын бұлт шалған асқар тау, жазиралы белдерінен айырылып, табиғаты қуаң, шөлейт жерге ығысты. Мұны қысқа қайырғанда, резервация дейді.

Қазақтың даласының кеңдігі бір кездері соры да болғанын айта кетелік. Қазақ жоңғармен қан-қан болып шапқыласып жатқанда тыл жағынан қырғыз килікті. Бүгінгі күнгі Меркі ауданына дейінгі жерді басып қалды. Қылышын қоқаңдатып Қоқан килікті, Қоқан бегі күніге етегін желде ашпаған сұлу қызын сұраған соң, арын өлімнен артық көрген қазақ жерін тастап көшті. Сайрамның Қоқан басып қалған жағдайы осындай. Қазақ-өзбек, түптеп келсе, бір шалдың баласы. Бауыр екендігінде шәк жоқ. Сөйтсе де момын қазақтың несібесін жегісі келгендер осы халықтың ішінен әлі де табылып тұрады.

«Сайрам – өзбектің жері» дегенді айтып, кейбір ойы бұзықтар кітап жазды. Намысы жоқ кейбір ағайынның:

«Өзбек көп тұрады. Солардың жері болса рас шығар», – дегенін де естідік.

Халқы да, тілі де өзбектеніп, көше атауларына дейін өзбекше өзгертілген сеңді басқа-басқа емес, Қуаныш Айтаханов Сайрамда әкім болғанда бұзды.

Тарихи әділеттілікті қалпына келтірді. Қазақтың Дала Парламентінің отанын – Мәртөбені тарихтың қыл-қыбырынан аршып, Сайрамды иемденгісі келген ойы бұзықтардың қолдан жасаған тарихын тас-талқан етті. Қазақ хандығының думанды ортасы болған Ханқорғанның мәртебесін асқақтатты. Сайрамның ортасын албастыдай басқан базарды сүріп тастап, «Мәртөбе» алаңын пайдалануға берді. Қазақстан мемлекетінің тілі – қазақ тілі екендігін өзге ұлттарға ұғындыра отырып, соларды қатыстыра отырып, көше, мектеп атауларын қазақыландырды.

Тәртіпке бас игісі келмегендерді басынан басты, тізерлетті. Қазақ жерінің, тілінің жоқшысы болды, бұл жолда ешкіммен ымыраға келген жоқ. Шындықты қалпына келтіруде сесті болмасаң басынғысы келетіндер болады, басындырған жоқ. Ұлт кайраткері деген, міне, осындай болу керек.

Рас, Айтахановта жау көп болды. Тырнақ астынан кір іздегендер Айтахановтың қолы бата тигендердің арызын алақайлап газетке басты. Ел-жұрт алдында жексұрын етіп көрсеткісі келді. Айтахановтың қолына су құюға да жарамайтын кейбір шенеуніктердің де әсері болғанын жоққа шығаруға болмайды.

Мұндайда азаматтық позицияңды ұстап қалуыңның өзі сын. Іскер, бетті, батыл, білімді адамның досы аз, дұшпаны көп. Сондайларға Айтахановтың жұмысын көрсетіп, ақтап жазғанымыз ұнамады. Ондайлар алдымызға келді. Мақтап жазуыңа тұрмайды. Жершіл, рушыл, кекшіл деді. Қарсы сұрақ қойдық: «Мемлекеттік қызметінен бөлек, тарихын да түгендеп жүретін, ұлтының ұлтарақтай жері үшін, мемлекеттік тіл мәртебесі үшін отқа түсуге тайынбайтын Айтахановтан мықты бір әкімді мынау деп аташы?»

Атай алмады.

Кейде асыра сілтейтін адам екендігі рас шығар. Өзіміздей пенде ғой. Ал тайпашылдығына таласым бар. Қуаныш Айтаханов Сенатқа өтерде ең аз дауысты өзіне қарсыластары көп тайпаластарынан алды.

...Сайрам ауданындағы «Мәртебе» демалыс паркінде қазақты ел қылған хандардың бірі Абылайдың қоладан құйған ескерткіші асқақтап тұр. Мұнда Қазақстанның көп ұлтты халқының дені келеді, аралайды.

Немересін ерткен ата келеді. Дөңгеленген дүниенің көзге көрінгенінің бәрі бала үшін қызық, сұрақтары таусылмайды, көңілге тоқитыны көп.

– Ата, мынау кімнің ескерткіші?

– Абылай ханның ескерткіші.

– Ол кім болған?

– Ол – қазақ халқының ханы. Қазақтың кеудесін ешкімге бастырмаймын деп елді біріктірген, жауын талқандаған батыр хан.

Міне, Қуаныш Айтаханов басқарған ауданнан қалған тағылым. Жеріңнің бүтіндігіне кеше дау айтқан көршің Мәртебеден кейін жақ ашуын қойды.

Түсінді. Түсіндірді.

Айтахановтың ізі оңтүстіктің барша аудандарында қалды. Жұрт әлі күнге мақтайды, бізге сондай әкім керек дейді. Ылғи естіп жүреміз.

«Отырар өркениеті» деген дардай аты болғанымен, ауданда көзге ілігер бір ғимарат болмаған Отырар ауданының тарихы қалай түгелденді? Бұл – бір таңдық әңгіме.

Ол үлкен істерге, үлкен қызметтерге лайықты еді, амал не?.. Бұл да күншіл қазақтың жүз жылда жалап жаза алмайтын жарасы. Отанды сүюді, халыққа қызмет етуді әкімдер Айтахановтан үйренсе, қазақтың талай жыртығы жамалар еді. Жалған намыс, жарға жығатын күншілдікті қойып, марқасқа азаматтарымызды қорғауымыз, қадіріне жетуіміз керек.

2007 ж.

Аппаз ДОСҚАРАЕВ,

*Арыс қаласының
Құрметті азаматы*

ЖАҚСЫНЫҢ ЖАҚСЫЛЫҒЫН АЙТ, ШАРАПАТЫ ТАСЫСЫН

Бүкіл елімізге, әсіресе Оңтүстік Қазақстан өңіріне жақсы таныс, мол шарапатын тигізіп жүрген мемлекет және қоғам қайраткері, Қазақстан Парламенті Сенатының депутаты, халықтың қамқоршысы Қуаныш Айтаханұлы Айтахановты барша жұрт жақсы біледі.

Жүрегі мейірімге толы, тек халқы үшін жаралған, біреуге жақсылық жасасам деген азаматпен осыдан 37 жыл бұрын қызмет бабында танысуға тура келді. Қуаныш Айтаханұлымен бірінші кездесуім 1975 жылдың жаз айында болды. Өзі жап-жас, аққұба өңді, сымбатты жігіт, қателеспесем, 28 жасында облыстық комсомол комитетінің 2-хатшысы лауазымынан сол кездегі Ленин (қазіргі Қазы-

ғұрт) ауданына партия комитетінің 2-хатшысы қызметіне келген еді. Мен ол кезде сол ауданда аудандық малдәрігерлік станциясының бас малдәрігері қызметінде болатынмын. Сол тұста аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы марқұм Нұртаза Исмайлов, аудандық атқару комитетінің төрағасы марқұм Қаражан Әбіләзимов болатын.

Ауданға келгеннен Қуаныш Айтаханұлы өзі мал маманы болғандықтан ауданның бүкіл мал шаруашылығы саласын қолына алып, көптеген оңды өзгерістер енгізіп, мал басын өз төлі есебінен көбейтуде, өнімнің сапасын арттыруда күн демей, түн демей еңбек етудің арқасында ауданды облыстағы алдыңғы қатарлы ауданға айналдырады.

Көп ұзамай жоғарыдағы басшылардың бұйрығымен облыстағы шалғай ауданның бірі Шардара аудандық атқару комитетінің төрағасы қызметіне ауыстырылды. Арыс қаласының тұрғыны, Шардара ауданының Құрметті азаматы, жақында ғана дүниеден озған аяулы ағамыз, аудандық партия комитетінің сол кездегі 1-хатшысы Аштар Камардинұлы Жолдасовпен қоян-қолтық қызмет жасап, елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға көп еңбек сіңірді.

Қуаныш Айтаханұлы облыс орталығынан шалғайда жатқан Созақ ауданын басқарған тұста да, қыстың қақаған аязында, жол қатынасы мүлдем тоқтаған шақта, Таскөмірсайдан көліктер өте алмай, облыс орталығымен байланыс үзіліп, кейбір шаруашылықтармен қатынас мүлдем тоқтап, мал шығыны көбейіп, адам жанына қауіп төніп, халықтың жағдайы мүлдем нашарлаған кезде өз ісіне аса жауаптылықпен қарап, мал шығынын тоқтатып, ауданның экономикасын жақсартуға қол жеткізген еді.

Мұнан кейін ол облыстағы халқы көп, тығыз орналасқан, ауыр ауданның бірі Сайрам ауданына әкімдікке тағайындалды. Бұл жерде де бұрын жергілікті халықтың қолы жетпеген, бұрынғы әкімдер шеше алмаған проблемаларды шешіп, бұқара халықтың тұрмыс жағдайын өркендетіп,

жергілікті халықпен тіл табысып, түрлі өзбекше-орысша жазуларды қазақыландырды.

Қуаныш Айтаханұлы бұл ауданда да көп тер төгіп, жақсы нәтижелерге қол жеткізгеннен кейін облыс басшылары ақылдаса келе, облыста басқа аудандарға қарағанда экономикалық дамуы қарқын алмаған, әлеуметтік жағдайы да онша емес Отырар ауданын көтеру үшін сол ауданға әкім етіп тағайындайды. Қуаныш Айтаханұлы келгеннен кейін бір-екі жылда аудан дұрыс деңгейге көтерілді. Тіпті Арыстан баб кесенесі дүниежүзілік дәрежеде қамқорлыққа алынып, ЮНЕСКО-ның тізіміне енгізілді. Ауданның мәдени-әлеуметтік саласында қыруар жұмыстар атқарылып, халықтың еңсесі көтерілді.

Арыс ауданы қайта шаңырақ көтергенде Қуаныш Айтаханұлы – осы ауданға 1-хатшы, кейіннен әкім болған азамат. Мұнда да ол ауданды әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан өркендетуге көп еңбек сіңірді. Мысал үшін айтсақ, алғаш келген жылдары халықтың тұрмыс жағдайын жақсарту үшін Ленин (қазіргі Қазығұрт) ауданынан «Октябрь» жеміс-жидек кеңшарын, Бөген (қазіргі Ордабасы) ауданынан және бір жеміс-жидек кеңшарын Арыс ауданына қосқызуға қол жеткізіп, сол арқылы аудан халқының тұрмысын көтеруге күш салған-ды.

Қуаныш Айтаханов әкім болып тұрған кезінде әр жексенбі сайын жәрмеңке ұйымдастырылатын. Бұл жәрмеңкеде азық-түлік, жеміс-жидек, адамға керекті барлық заттар базар бағасынан 20 пайыз төмен бағаға сатылып, келесі аптада өткізілетін жәрмеңкеге дейін халық өзін-өзі қамтамасыз етіп алатын. Жұрт барлық жағынан қарық болып қалатын. Аудан халқы ауыл шаруашылығы қызметкерлері күнін, теміржолшылар күнін, денсаулық сақтау, білім және басқа атаулы күндерді жыл сайын кеңінен атап өтуді дағдыға айналдырды. Бұл күндері қаламыз мерекелік көңіл күйге бөленіп, халық қуанышқа кенелетін.

Ауданға Қ. Айтаханов басшылық жасаған тұста мұндағы мектеп оқушыларының тәртіпсіздігі, жас отбасылардың

ажырасуы, жастардың ішімдікке салынуы, т.б. келеңсіздіктер сирек болатын. Бұағн аудан басшысының тікелей бастамасымен құрылған билер алқасы көп жәрдем көрсетті. Атап айтқанда, кейбір келеңсіз жағдайлар, отбасының проблемалары ішкі істер бөліміне, заң орындарына, сот жүйесіне, әкімшілікке бармай-ақ билер алқасында шешілетін. Аудан көлеміндегі барлық билермен ақылдасып, мәжіліс жасап, проблемаларды реттеп отыратын.

Қуаныш Айтаханұлы демалыс күндері дүкендерді, базарларды, көшелерді жаяу аралап, тазалықты тексеріп, қаланы абаттандыру жолында тиісті кісілерді шақырып, кемшіліктерді айтып, оны болдырмаудың жолын көрсететін. Қаладағы әр көшенің сәні мен тазалығын анықтап, үлгілі үйлерге көңіл бөліп, оларды жұрт алдында марапаттап отыруды да ұмытпайтын. 1992 жылы бір күнде қаладағы 30 көшенің атын өзгерткені әлі есімде. Бұл туралы сол кезде БАҚ өкілдері жарыса жазған еді. 1990-1993 жылдары Арыс қаласына әкім болып тұрған кезінде халыққа жасаған осындай еңбегі ескеріліп, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің XXII шақырылымының депутаты болып сайланды.

Қуаныш Айтаханұлымен 1991 жылы екінші рет қызметтес болдым. Бұл кезде мен зейнет жасында едім. Сонда да болса, аудан әкімінің өтініші бойынша, қолдан келгенше қоғамдық жұмыстар атқарып жүрдім. Бұл менің Қ. Айтахановты тереңірек тани түсуіме септігін тигізді. Аллаға мың бір шүкіршілік етіп, тоба деймін. Осы жасқа келгенге дейін бірнеше мемлекет және қоғам қайраткерлерімен, министрлермен, басшылық қызметте жүрген адамдармен дастархандас болдым. Талай әкімдерді де көрдік. Талайымен дәмдес-тұздас болдық. Әкім деген жарықтықтар келіп жатады, кетіп жатады. Кім не бітірді, не қойды десек, есте қалатыны бар да, есте қалмайтыны көп. Солардың ішінде ерекше есте қалғаны өзім еретеректен танитын Қуаныш еді.

Ауданға әкім келеді. Бір жыл ма, екі жыл ма, бес жыл ма отырады. Артында қандай белгі қалды? Соған қарап халық әкімдерге баға береді. Бір кездері билікке әкімдер келе бастағанда баспасөз беттерінде «Әкім бол – халқыңа жақын бол» деген айдар пайда болған еді. Негізінен бұл сөз бұрыннан келе жатқан мақал сияқты болып кетті. Ол, әрине, жақсылық. Халқына жақын адамның үлгісі ретінде осы жігітті айтуға әбден болады деп білемін. Менің қызмет істеп, осынша жылда танығаным – бұл жігіт жұмысқа жан-тәнімен берілген. Өз мамандығын жете меңгерген. Бәрінен бұрын ол адамгершілігімен ерекшеленеді.

Қуаныш өте кішіпейіл, үлкенді үлкендей, кішіні кішідей сыйлай біледі. Ұйымдастыру қабілеті өте күшті. Қай жерде жүрсе де жұрттың ойына келмеген, ойына келсе де жүрегі дауалай қоймайтын істерге қорықпай барып, нәтиже шығарып, халықтың сенімін ақтап жатады.

Қ. Айтаханов – әкімшілік қызметті абыроймен атқарған азамат. Он жеті жыл бойы 7 ауданды басқарып, сонша ауданның Құрметті азаматы болу әркімнің қолынан келген жоқ. Биліктің аудандық басқару деген сатысын баяғыда өтіп кеткен жігіт. Халыққа қамқорлық, өзінен бұрын көптің қамын ойлау – Қуаныштың қанында бар қасиет. Сіз Қ. Айтаханов басшылық қызмет атқарған қай ауданға барсаңыз да оның үстінен «Біреуге жамандық жасапты, әйтпесе «Алдап кетіпті», немесе «Қиянат істепті», болмаса «Халыққа жайсыз болыпты» деген сөзді ешқашан естімейсіз. Керісінше, қарапайым халықтан «Бізге ондай басшы біткен емес еді, әттең көбірек істей тұрғанда ғой...» деген сөздерді естисіз. Жүрген жерінде нұрын төгіп, гүлдендіріп жүретін азаматтың бірі. Халық махаббатына бөленген адам қандай бақытты адам десеңізші!

Парламент Сеантының депутаты болғалы бері халқымыз үшін ұшан-теңіз шаруаларды бітірді. Оның қайсыбірін айта берейін, өздеріңіз де көріп-біліп отырсыздар. Қайталаудың қажеті шамалы шығар. Отанымыздың гүлдене беруі жо-

лында елге қызмет етуді басты міндет санаған Қ. Айтаханов – бүгінде экономика ғылымдарының докторы, Қазақ Ауыл шаруашылығы ғылымы академиясының толық мүшесі.

Бүл күндері арыстықтар бірінші хатшылар мен әкімдердің арасынан осы кісіні ерекше құрметтейді. Өйткені ел үшін еткен еңбегі орасан. Әсіресе қарапайым еңбек адамдарына қамқорлығын аяған емес. Басшыларға қояр талабы қатал болатын. Соның тек бір мысалын ғана оқырман қауымға айта кеткелі отырмын.

Елді аса риза еткені – бұдан 20 жыл бұрын Арыс қаласының әкімі болып тұрғанында теміржолшылар қаласының экологиялық жағынан қауіпті аймақтар қатарына жататындығын тиісті орындарға дәлелдеп, арыстықтардың денсаулығын нығайтуға экологиялық жәрдемақы төлетуді қамтамасыз еткен болатын. Мұндай жақсылықты адамгершілігі мол адам ғана жасай алады.

Дегенмен соңғы үш жылда Арыс темір жол торабының жұмысшылары мен қызметшілеріне жиырма пайыздық экологиялық жәрдемақы түрлі себеп-сылтаулармен төленбей келді. Сайлаушыларының мұңын мұңдап, жоғын жоқтайтын арыстық депутаттар ойласа келе Парламент Сенатының депутаты Қуаныш Айтаханұлынан көмек сұрауды жөн көрді.

Бастаған ісін аяқтамай тынбайтын Қанекен жерлестерінің жоғын жоқтап тағы да атқа қонды. Депутаттық құқын пайдаланып, «Арал өңіріндегі экологиялық қасірет салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы» Заңды басшылыққа ала отырып, Үкімет басшысына, «Қазақстан темір жолы» АҚ президентіне, тиісті министрліктерге дейін сауал қойды. Принципті, табанды депутат дегеніне жетті. Теміржолшыларға жиырма пайыздық экологиялық жәрдемақы төленетін болып шешілді. Үстіміздегі жылдың басынан бастап темір жол торабында еңбек етіп жүрген азаматтар 2009, 2010, 2011 жылдарда атқарған жұмыстарына экологиялық жәрдемақы ретінде

орта есеппен 100 мыңнан 300 мың теңгеге дейін ақша алды. Ауадан түскендей осынаша қосымша қаржы алып, қарық болған теміржолшылардың халық қалаулысы Қуаныш Айтаханұлына деген алғысы шексіз. Қай теміржолшы болса да, жанұясында: «Айтахановқа мың алғыс, жүз жасасын!» – дейді шын ықыласпен.

Қуаныш Айтаханұлы! Сізге және отбасыңызға зор денсаулық, ұзақ ғұмыр, мол бақыт, қажымас қайрат пен күш-жігер тілей отырып, оңтүстік өңірдегі халқымыздың жағдайын бұдан былай да жақсартта түсуге біліміңіз бен тәжірибеңізді жұмсап, халық сенімін ақтай бересіз деген сенімдеміз.

2012 ж.

Анар АСПАН

журналист

ӨКПЕК ЖЕЛДІҢ ӨТІНДЕ ГҮЛ ӨСІРІП ЖҮРГЕН КІМ?

Әкімдер жайлы әркім де айтып жатады. Әкімдер жайлы әріптестер неше саққа жүгіртіп жазып та жатады. Әкімдердің әйелдері жайлы аз, тым аз жазылады. Ойланып қарасақ, көп әкімнің әйелі ерінің қарнын тойғызып, киімін кірлетпей, қонағын күтуді ғана біледі (Кешірім өтінеміз, қонақты күте алмайтындары да, күтпек түгілі, өзін-өзі ептей алмайтындары да, ерінің тапқан тарысын талқан етпей, тасбақаға жем қылатындары да бар. Қабағынан кар жауып, кірпігіне мұз қатқандар да бар).

Кей әкімдердің ісі алға жүрмейтіні де сондықтан шығар деп ойлаймыз. Бүгінгі мына асау да тарпаң, қатыгез ғасырда әйелдік міндетті ғана орындау аз болатын сияқты. Әйел саясатта, билікте жүрген жанға ақылшы да, қолдаушы да, демеуші де болуға тиіс (Бұл жерде өз ақылы өзіне жетпейтін қатынның «данышпандығынан» Құдай сақтасын дер едік. Олар ақыл қоспақ түгілі, күйеуінің өзінде бар ақылды су

рып ағызып жіберуі мүмкін). Жақында бір әкімнің әйелін көріп қалдым. Әкім болғанда Отырар ауданының әкімі Қ. Айтахановтың әйелі Айманды кездестірдім.

Айман жеңешемнің жүзінен бір қуанышты сезім көрдім.

– Жеңеше, қайдан келесіз? – дедім. Айман жеңгей айтсам ба, айпасам ба дегендей күйде тұрды.

– Айтсаңызшы, жүзіңізде бір қуаныш бар, – деп қоймадым.

– Әй, бикеш, қоймадың ғой. Келіншек боп түскен үйден келемін. Атам, енем, бір кезде мен келіншек боп түскен үйдің керемет бау-дарағы болатын. Мәуенің неше түрі өсетін. Кейіннен ағаңның қызмет бабымен әр жаққа көштік. Дүниеден ата-ене де озды. Қазір өзім де әжемін. Баяғы кемпір-шал да, бау-дарақ та жоқ. Соны көп ойландым. Ойландым да, баяғы өзім келіншек боп түскен үйдің алдына бау-дарақ, гүл егуді қолға алдым. 1200 дана көшет сатып алдым. Оның ішінде алма да, өрік те, шие де – бәрі бар. Раушан гүлдердің неше түрін сатып алдым. Қайынымның балаларын қасыма ерттім. «Сендер де өсесіңдер. Ертең мына ағаштардың саясында отырасыңдар. Ал гүлдерді мектепке апарасыңдар. Өскен соң қыздарға сыйлайсыңдар» десем, жымың-жымың етеді, – дейді Айман жеңеше.

Талдарды, жемістерді отырғызарын отырғызып алып, тамыр алып кете ме, жоқ па деп жеңешем қорыққан да көрінеді.

– Екі-үш суарған соң бәрі де өнді. Балалар да, мен де мәзбін, – дейді Айман жеңеше.

Айман солайша тұзы бетіне шығып жатқан Отырар жеріне, өзі келіншек боп түскен үйге бау-дарақ өсіре бастады. Өзі келін боп түскен елге, үйге, ерге құрмет көрсету ақылды әйелдің ғана қолынан келмек. Ендеше әйелден жолы болған әкімнің бірі Қ. Айтаханов деуге әбден болады.

Айтаханов ақылды да азулы, қасқыр әкім болса, әйелі – жанының нәзіктігімен, бай қиялымен, ұлттық болмысымен, инабат-ізетімен, сызылған сәлемімен күйеуінің имиджіне имидж қосып жүрген ақылды бәйбіше.

Ең бастысы – Айман жеңеше өзі еккен абат бақты, болашақ саябақты қайын атасының атымен атамақшы.

Сіз атасын қадірлеп, мындаған ағаш, жүздеген гүл көшеттерін өсіріп жүрген әйел, әкімнің әйелін көрдіңіз бе?

Сіз қайындарын, балаларын қаздай тізіп ертіп ап, сызылтып ән сап, ағаштар, гүлдер, болашақ келіндер жайлы сыр айтып отырған қазақтың келінін көрдіңіз бе? «Ондай келіндер баяғыда болған» дейсіз бе?

Жоқ, бүгін де бар. Арыстанды-Қарабастың желімен арпалысып, өкпек желдің өтінде гүл мен ағаш өсіріп жүрген келін сирек те болса бар екен.

...Айтпақшы, жақында республикалық бір газеттен бір облыстың әкімі он мың көшет отырғызды деген мақтау мақала оқып едім.

Ал біздің ауданның әкімінің әйелінің өзі мыңнан астам ағаш, жүзден астам гүл көшеттерін өсіріп отырса мақтануға әбден болатын шығар.

...Неге осы біз осындай, Аймандай келіндерді көбейтпейміз? Ондай келін болуға әр үйдің қызы дайын ба? Қыздарға ұлттық тәрбие беруге көп әже мен көп шеше неге көңіл бөлмейді? Баяғы бізге ақыл айтатын әжелер неге азайған? Бүгінгі әжелердің көбі көйлекті қойып, тылтитып шалбар киіп, кеудешесінен кіндігін көрсетіп жүрсе, қыздардан не үміт, не қайыр? Қыз ондай анадан қандай үлгі алмақ? Келін ондай енені қайтіп сыйламақ?

...Айман жұртты осындай ақылды тірлігімен сүйсіндіреді.

2005 ж.

Қойшыбай МАМАСЕРІК,
журналист

ЕЛІНІҢ АРДАҚТЫСЫ

Қозыке қария бүгін де әдеттегісінше ерте тұрды. Шапанын иығына жауып, үйінің іргесімен ағып жатқан Дүйсенбай Алтынбеков (бұрынғы Шәуілдір) атындағы канал бойымен күншығысқа қарай баяу аяңдады.

Ол осылай серуендеп қайтуды күнделікті дағдыға айналдырған. Баяу жүріспен көп жыл өзімен көрші отырған Момбекұлы Айтаханның ескі жұртының тұсына келгенде тоқтады. Ағасындай болып кеткен Айтекеңнің қара жұртына ұзақ зер салды. Ол кісінің тым тозығы жеткен бұрынғы қоржын тамының орнында бүгінде үш бөлмелі, ақ шатырлы ақ үй тұр. Шарбағы да ескіріп есі шыққан еді, ол да ретке келтіріліпті. Қоршау жаңартылған. Мұнтаздай жинақы. Үйдің алдына гүл-бәйшешектер егілген.

«Орнында бар оңалар» деген осы...» деді Қозыкең іштей. Өйткені осыдан үш-төрт жыл бұрын Айтахан қарияның

жалғыз ұлы Қуаныш келіп, бұл шаруаны қолға алып, реттеп қойған еді Сөйтіп Айтахан атаның жойылып бара жатқан ескі жұрты есін жиып, жаңартылды. Несін жасырайық, Айтаханды білетіндер «Ескі жұрт егесіз болып барады-ау, жойылып кетер ме екен?..» деп іштей уайымдайтын. Соның бірі осы Қозекең еді. Қозекең деп отырғанымыз Қозыке Бейсенбайұлы болса осы Қуанышқа риза! Әкесінің ошағын өшірмеді, шаңырағын қайта көтерді. Бұл іске Айтахан ағамның келіні, Қуаныштың зайыбы Айманның қосқан үлесі аса зор. Ол жұмыс ұйымдастыруға үлкен ұйтқы болып жүрді. Әрине, бәрі де өзі үшін-ау. Бірақ ұрпаққа үлгі-өнеге болатын іс екені даусыз.

Ал Айтахан кім еді, кім болып еді?

Қозекеңнің көмейіне осы сұрақтар кептелген кезде оның ойы өмірдің өткен кезеңіне тереңдей түсіп, бәрі күні кешегідей есіне түсіп, көз алдынан кино лентасындай өтіп жатты. Ол қарапайым еңбек адамы болатын.

– Қозыке-е!

Осы жаңғырық Айтахан атасының даусындай болып естілді. Жаңғырып шыққан жаққа жалт қараса, «Айтахан арықтың» бойымен су лықси ағып жатыр. Бұл арыққа оның есімі көзі тірісінде-ақ берілген еді. Өйткені осы көтерме арықты Айтаханның өзі бас болып қолмен қаздырған. Оның екі жағына егін еккен «Кеңес» және «Абад» колхозының диқандары «Айтахан арықтың бойындамыз», «Айтахан арықтан су алып жатырмыз» деп, халықтың өзі солай атап кеткен. Бұл атау арада бір ғасырға жуық уақыт өтсе де әлі күнге жойылған жоқ. «Айтахан арықтың» екі бетінде мың гектардай суармалы егістік жер жатыр.

Айтекең жұмысқа шығарда қасында Қозыкенің болғанын жөн көретін. «Сенің оқығаның бар, тоқығаның бар, су маманысың ғой. Диқандар егінді қалай салып жатыр, суды қалай алып жатыр, жүр, көріп қайтайық», – дейтін. Сосын екеуі атқа қонатын, тақымдарында кетпен болатын. Күн ұзақ егіс танабын ерінбей аралап қайтатын, Айтекең еш-

кімге дауыс көтеріп ұрыспайтын. Суы далаға кетіп жатқан егіншіге де жекірмейтін. «Суыңа егелік ет, қалқам», – дейтін де қоятын. Осы жайдары сөздің өзі әсерлі болатын. Қол күші жетпей жатқан жерді көрсе: «Қане, аттан түсейік, қолғабыс етіп жіберейік», – дейтін де кетпенді құлаштап сермейтін.

«Мені оқығансың, тоқығансың дейтін еді-ау, өзі оқы-маса да егіншілік мәдениетіне өте сауатты еді ғой. Дақылды ауыспалы егіске келтіріп орналастыруды бірінші қолға алған да сол кісі еді. Көп шаруаларды Айтекеңнен үйрендім. Айтекең еңбек еткен бригада да, звено да берекелі өнім алатын», – деп есіне алды Қозыкең.

Момбек әулеті Сырдарияның арғы бетіндегі Маяқұм өңіріндегі көшпелі халықтың бірі болатын. Олар өсіп-өнген бес ағайынды еді: Айтахан, Шамахан, Батырхан, Бабахан, Кенжебек. Бәрі Отырар өңірінің қос күретамыры Сырдария мен Арыс өзендерінің бойындағы елмен бірге тіршілік жасап жатқан. Тек Арыс өзенін тоғандап канал қазып, ғасырлар бойы тусырап жатқан далаға су келгенде бұлар да Шәуілдірге шоғырланған еді. Қазіргі ескі жұрты жаңғырған жерге алғаш қоныстанған осы Айтекең болатын. Канал бойын жағалай бірнеше колхоздар қоныстанды. Солардың бірі «Абад» колхозы болса, Айтахан сол колхозға мүше болды. Сонда егіншілікпен айналысты. Інілері де біртіндеп келіп, осы колхоздың әр түрлі жұмыстарын атқарды. Айтахан мақта, ақ егіс бригадирі, звено жетекшісі жұмыстарын атқарды. Қолынан кетпен түспеген жан. Жұртындағы шарбақты да кетпенмен қайырған.

«Айтахан арықтың» картадағы атауы Шәуілдір каналы бойындағы «П-3» деп аталады. Бүгінде оның нешінші «П» болып кеткенін Құдай білсін. Бірақ халық оны бұл атаумен атаған емес, елдің есінде де, аузында да «Айтахан арық». Осы арықпен Шәуілдір каналы мен Арыс қаласына қарай тартылған асфальт жол аралығындағы танаптар суарылады.

Айтахан қария оқымағанмын дейтін. Мұнысы заманға қарай айтқаны болар. Әйтпесе ескіше сауатты еді. Араб,

латын әріптерімен еркін жаза да, оқи да алатын. Көп сөйлемейтін, өте пайымды, сабырлы, қанағатшыл, бір сөзді болатын. Оның осы асыл қасиеттері інілері Батырхан мен Бабаханда да бар еді. Бабаханы соғыстан оралмады.

Айтекеңнің Уәлхан, Дүйсенкүл, Жұмакүл, Қуаныш есімді екі ұл, екі қызы бар еді. Уәлханы ертерек бақилық болған. Зайыбы Айжамал апа екеуі екі қыз бен жалғыз ұлға жақсы тәрбие берді. Әсіресе Қуанышқа деген үміті аса жоғары еді. Ол әке үмітін толық ақтады. Қуаныш бір ғана Айтахан қарияның перзенті болмады, елдің ұлы болып есейді.

«Айтахан атам мен Айжамал жеңешемді Қуаныштай ұл тәрбиелегені үшін-ақ ардақтауға болады» деп қортындылады Қозыкең ойын. Үйінің іргесінен өтіп жатқан көшеге Айтахан есімін бергенді өте орынды санады. Ол үйіне қарай бет алды. Құлағына тағы дауыс келді. Құдды Айтахан атасының үйіндегі Айжамал жеңгесінің даусы дерсің. Тағы сондағы көрініс көз алдына келді. Айжамал жеңгесі бүйірін таянып жерде аунап жатыр. Сөйлеуге шамасы келмейді, шашалып жөтеледі. Жаны қатты қиналып жатса да Қозыкенің атын атамайды, тек әлсіз дауыспен «Қайным-ау» деп қол бұлғағандай болады. Қозекең жүгіріп барды. «Не болды, жеңеше?» – дейді. Жан қиналғаннан қара терге түсіп кеткен. Айтекең де абыржулы. «Нан жауып жүр еді, суға шашалды да қалды», – деді Айтекең, Қозекең доғдырға апару керек деген шешімге келді де ат арбасын әкелді, соған салып ауруханаға әкетті. Бұл азанғы кез болатын. Сол күні сол арбамен Айжамал ананың жансыз денесін қайтып әкелді. Суға қатты шашалған кезде соқыр ішегі жарылып кеткен екен. Ой, тағдыр-ай! «Ажал айла таптырмас» деген осы. «Быламықтан тіс сынады» деген бар, ал бір ұрттам су ажалға себепші болар деп кім ойлаған? Қозекең басын шайқап қойды.

Сол замандағылардың әдеп-ғұрыпқа беріктігіне іштей қайран қалды. Жаны қиналып жатса да жеңгесінің мұның атын атамай, «Марқа, шырақ» деп қол бұлғағанын әлі ұмыта қоймапты. Не деген ізет еді. Ол үйіне келгеннен кейін ұзақ құран-дұға оқып отырды...

2004 ж.

Файзолла РАХМАТУЛЛАҰЛЫ,
*ақын, Қазақстан Жазушылар одағының
және Журналистер одағының мүшесі*

ЕЛБАСЫ СЕНІМІН АҚТАҒАН

Екі күннен бері Отырар аспанын бұлт тұмшалап алды. Толассыз жауған ақ жауыннан жердің миы шығып, сай-сала суға толып сала берді. Оның арты қарға айналды. Табиғаттың осы бір қытымыр мінезімен бетпе-бет келген ауыл тұрғындарының арасында көңіл сергітер жылы хабар желдей есіп жүрді.

– Қалекең орден алыпты.

– Бәрекелді! Ол кісінің еңбегі қандай құрметке болса да лайық, – десіп бір-бірін құттықтасып жатты...

Иә, десе дегендей-ақ. Тәуелсіздігіміздің мүшел жасқа толуына орай есімі елге танымал қайраткер, Отырар ауданының әкімі Қуаныш Айтаханов «Құрмет» орденімен марапатталды. Мұны естіген отырарлықтардың қуанышында шек болмады. Өйткені ол осы елдің көкірегіне кие қонған айтулы азаматтарының бірі еді. Оның кіндік қаны осында

тамды. Балалық бал дәурені, жастық шағы туған ауылы – бұрынғы Сталинабадта, қазіргі Молыке Шойманов ауылында өтті. Өзге құрбылары сияқты қарапайым тіршілік кешті. Бірақ қатарының алды болды. Мектепті алтын медальмен бітірді. Арман арқалаған ауыл баласы аталары көп айтатын Әулиеатаға жол тартты...

Осындағы малдәрігерлік техникумын, одан кейін Мәскеудегі Малдәрігерлік академияны қызыл дипломмен бітіреді. Қай істі қолға алса да қамырдан қыл суырғандай таза атқарды. Білімін, тәжірибесін аямады. Содан болар, Алғабас ауданының XXII партсъезд атындағы кеңшарында бас мал дәрігері қызметін атқара жүріп, ел аузына тез ілікті. «Айтаханов іскер» деген бағаны алғаш рет атағы жер жарған совхоз директоры Горбатенко беріпті.

Шынында да иманмен ұйықтап, азанмен оянып келген ата-баба дәстүрі мен кеңестік тәрбиені төл еміп өскен Қалекеннің ел үшін еткен еңбегі, іскерлігі, азаматтық пайым-парасаты, Сыр өзеніндей сабырлы қалпы өз замандастарының ойын байытып, көңілін көп нәрсеге жетелей түсті. Қай қызметте істесе де, халықтың құрметіне ие болды. Абыройы асқақтады. Орта Азиядағы тоғыз жолдың торабы атанған Арысты, қарт Қаратаудың теріскейіндегі шежірелі өлке Созақты, сансыз бабтар мекені, жер жаннаты Сайрамды, шырайлы Шардара мен ұлылардың мекені Отырарды басқарудағы ерен еңбектері ел есінде.

Калекен жайлы ел арасында әсерлі әңгімелер көп. Соның бірі – ұлы Отырартөбе үстінде асыр салып ойнаған, көне қыш құмыра сынықтарын жинап, бабтардың бабы Арыстан бабтың ғажайып сәулетіне қызыға қараған қазақтың осынау ақсары баласына деген ел құрметі.

Ал Арыс халқы Қалекеннің әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешудегі, әсіресе ауыз су, жол мәселесіндегі тұрғындардың талап-тілегін іске асырудағы еңбегін әлі күнге жыр етіп айтады. Қ. Айтахановтың тағы бір маңдай тері мен еңбегі сіңген аймақтың бірі – Шардара ауданы. Осында атқару комитетінің төрағасы болып істеген

Қалекенді құрметтеген шардаралықтар кешегі Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында «Шардара ауданының Құрметті азаматы» атағын берді. Ал отырарлықтар болса, Қ. Айтахановты «Әбдірайымов сияқты» десе, енді бірде «Өзекеңнің өзі» дейді. Әбдірайымов сияқты дейтіні – кезінде осы аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы болған Рахманберді Әбдірайымов жылға жетпес уақыттың ішінде 70 жылға татитын жұмыс істеп, ел есінде қалған айтулы азамат болатын.

Ал Қалекеннің рухани, мәдени-тарихи құндылықтарымызды экономикамен құстың қос қанатындай қатар алып жүруі, ұлттық салт-дәстүрімізге деген жанашырлығы шынында да ел жүрегіндегі этнограф ғалым, көрнекті қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібековті еске түсіретін еді. Өйткені 2003 жылдың 7 қарашасында Отырар ауданының әкімі болып тағайындалған Қалекеннің келе ауданның бүгіні мен болашағы жайлы халықпен ақылдасуы, ауыл биін, төбе билерін сайлауы, Арыстан бабтай көне тарихи мұраларды республикалық «Мәдени мұра» бағдарламасына енгізуі, «Отырар энциклопедиясы», «Шежірелі Отырар» кітаптарын шығаруды қолға алуы, Отырар танымдық кешенінің ашылуы, әл-Фараби бабамызға өзінің туған жерінде ескерткіш орнатуы, бөрінен де халық өнері фестивалінің ауданда тұңғыш қолға алынуы аудан басшысының Өзекеңнің үлгісіндегі азамат екенін тағы да танытқандай болды. Ауданымызға іссапармен келген Үкімет басшысы Даниал Ахметовпен көне Отырар айналасын ашық аспан астындағы мұражайға айналдыру жөнінде келісімге келе алды. 2004 жылы 30 қыркүйекте «Көне Отырарды қалпына келтіру» туралы Үкімет бағдарламасы қабылданды. Мұның өзі отырарлықтарды рухтандыра түсті.

Бір кездегі тозығы шыққан, караусыз қалған «Ардагерлер саябағы» мен «Шәміл-Дүр» жазғы кинотеатрының қайта гүлденуі, мектептердегі, ауруханалардағы ауыз су проблемаларының қолға алынуы, дарынды балалар мен ақындар мектебінің ашылуы, «Ардагерлер жәрдемі»

қорының құрылуы, ауданның 70 жылдық мерекесіне дайындық мәселелері, бөрінен де шәуілдірліктерді шулатқан жер асты ыза суының шешілуі ел мерейін өсіргені рас. Анығын айтқанда, Отырардың көне тарихы, бай табиғаты, ел ішіне таяу ағып жатқан Арыс, Сырдария өзендері, келешекте Қызылқұм массивінің игерілуі аудан болашағының зор екенін байқатады.

– Мені бұл мәселелер алғашқы күннен бастап толғанып келді. Осы бір күрмеуі қиын проблемалардың дұрыс шешімін табу үшін бұрынғы жылдардағы нәтижелерді терең зерттеу, талдау қажет болды. Әсіресе аудан орталығын айырықша абаттандыру қажет еді. Өйткені Отырар, осындағы Арыстан баб кесенесі Ұлы Жібек жолымен жүретін халықаралық туристік жолдағы тарихи бекет болғандықтан саяхат жасаушылар мен зиярат етушілер осы Шәуілдір арқылы өтеді. Сондықтан ауылымыз ешкімнен ұялмайтындай көрнекті, жасыл желекке оранған, абаттанған болу керек, – дейді аудан әкімі.

Иә, десе дегендей-ақ, «Гүлденсе ауыл, гүлденеді еліміз» демекші, ауданымыз «Ауыл жылында» ажарлана түсті. Маяқұм, Шәуілдір ауылдары облыста жүлделі орындарды иеленіп «Үлгілі ауыл» атанды. Сонымен қатар ауданда ауылшаруашылық жұмыстары да жаңаша қалыптаса бастады. Шаруа қожалықтарына, шағын және орта кәсіпкерлікке қамқорлық күшейді. Үкімет тарапынан жеңілдікпен өсімсіз несие, тыңайтқыштар, жанар-жағармайлар берілді. Соның нәтижесінде аудан диқандары 18066 гектарға егіс екті. Бұл бұрынғы жылмен салыстырғанда 2282 га артық еді. Аудан мақташылары әр гектардан 22,7 центнерден өнім алып, «ақ алтыннан» тау тұрғызды. Мұндай көрсеткіш соңғы жылдарда болмаған жетістік болатын. Мал шаруашылығы да өркендей түсті. Облыста өткен «Алтын күз» мерекесінде ауданымыз мал шаруашылығы жөнінен жүлделі орындарға ие болды. Және облыс әкімінің Алғыс хатымен марапатталды. Ауданға инвесторлар тарту жақсы жолға қойылды.

Шын мәнінде, ел мен Елбасы сенімін ақтаудағы Қалекеннің игі істерін, өнегесін санауға саусағымыз жетпейтіні рас. Бірақ өзінің барлық саналы ғұмырын, білім-парасатын осы салаға аянбай жұмсап келе жатқан аудан әкімінің өмір жолын теп-тегіс деуге және болмайды. Ғұмырнамасына қарар болсаңыз небір тар жол, тайғақ кешуден өткенін көресіз. Бір ғана мысал, ауданға келе төтенше жағдай жариялаған аудан басшысы кешегі «Табақбұлақ» уран кенішінің экологиялық тазалығы үшін жалғыз алысқанын байқаймыз.

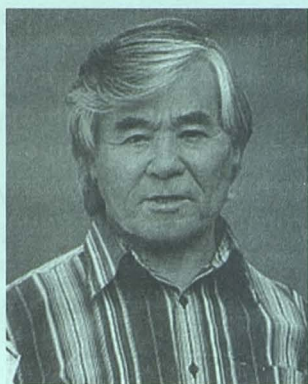
Ия, Өзбекәлі – Шерхан – Мұхтар – Қуаныш Айтаханов... Осынау ардақты алаш ұлдарының арасында өзара көзге көрінбейтін бір ұқсастық бардай сезіндік... Сол сезімнің әсерімен сыртқа шықтық. Манағыдай емес, күннің ызғары сынған. Адуынды Арыстанды-Қарабас желі де сәл саябырсыпты. Айнала аппақ қар. Алыстан атақты Отырартөбе қарауытады.

2007 ж.

Үшінші тарау

АРНАДЫМ СІЗГЕ
ЖЫРЫМДЫ

Исрайыл САПАРБАЙ,
ақын, «Парасат» орденінің иегері

АМАН БОЛШЫ, АҚИЫҚТАЙ АЛҒЫРЫМ

Аспанынан ай жымыып, күн күлген,
Біздің дәурен қашан келер, кім білген?
Жаныма мұң ұялатты-ау жадылар,
Жабыларын жарыстырып дүлдүлмен.

Тұқымынан тұлпар туған тектінің,
Кім тежейді елден ерек екпінін?!
Аман болшы, ақиықтай алғырым,
Есен болшы, алдаспандай өткірім.

Өжет – сенсің,
Өткір – сенсің,
Өр – сенсің,
Ел көзіне ерте іліккен еңсемсің,
Тағдыр шіркін тау мен тасқа салса да,
Талма тұстан қиып түсер семсерсің!

Бұл жағдайда – пері жайлап, жын кезген,
Тіршіліктен кім жерініп, кім безген?
Құдайымнан тілейтінім – лайым
Аман болшы, айналайын, тіл-көзден!

Азу, тозу, торығу мен тоқырау...
Мына дүние не боп кетті, япыр-ау?
Өзек ертер өкінішін, шер-мұңын...
Қайтейін-ай, бәрі де іште жатыр-ау!

Қыран тұмсық,
Тұйғын топшы бірегей,
Биігіне шыға алар ма түлемей?!
Бейсапа бұл тіршілікте, не шара,
Бірегейге билік етсе шүрегей?..

Пысықайлар, дарақылар, ептілер,
Әлі бізге артын ашып көп күлер...
Қайыршының халін кешіп бір Ақын,
Бұл дүниеден өкси-өкси өтті дер.

Бәрі бекер!
Бел буар күн әлі алда!
Ардың туы – ақиқат пен адалда!
Алла-қудан сарқылмайтын ақыл мен
Сабыр берген саған да, інім, маған да.

Алтын емес, жез басып тұр безбенді!
Айтылмастан іште талай сөз де өлді...
Ер-тұрманды түгендейтін кез келді.

Серке мінез серқайратты сен де ерсің,
Серісі мол, өрісі кең жерденсің,
Ендігідей ер бабамыз есіркеп,
Баба түкті Шашты Өзіз дем берсін.
Аумин !!!

1997 ж.

Нәмет СҮЛЕЙМЕНОВ,
Қазақстан Жазушылар
одағының мүшесі,
Арыс ауданының Құрметті азаматы

ҚУАНЫШ АЙТАХАНҰЛЫНА

Жөн білмес уәлі сөз тараптаған,
Қызарып күн батпаса, таң атпаған.
Білгенге бұл өмірдің қызығы мол,
Ешкімді несібесіз жаратпаған.
Арыстың басшысы бар Қуаныштай,
Ақылмен айтар сөзін сабақтаған.
Ісімен елге жағып қайда жүрсе,
Жақсыны жамандарға сабатпаған.
Қашанда жұртшылықтың қамын ойлап,
Әлсізді азулыға талатпаған.
Уәж бен мәмілесі қатар жүріп,
Ешқашан ерді жерге қаратпаған.
Момынға қайырымы қуат беріп,
Қолдау мен сүйеу тапқан талаптанған.
Өсіріп ел құрметі мәртебесін,
Шағы бар гүлді бақтай жанаттанған.

Қуаныш – асыл інім аңқылдаған,
Шыңда ұшар ақиықтай саңқылдаған.
Буынды жерге салсаң – өткірлігі
Семсердің ақ жүзіндей жарқылдаған.

Көліне көңілінің аққу қонып,
Үстінде шағалалар шаңқылдаған.
Сүттен ақ, судан таза ар-ұяты,
Беделі шаң-тозаңға шарпылмаған.
Сән беріп сыпайылық тал бойына,
Адамдық, кісілігі сарқылмаған.

Қырандар қияда ұшып аспандаған,
Қиыннан шын азамат жасқанбаған.
Халқымның қалаулы ұлы Қуанышым,
Жастығын аласаның жастанбаған.
Ағаға төсенетін төсек болып,
Інілер құрметіне мастанбаған.
Ардақты ел ағасы Арыстағы,
Жиын мен той да онсыз басталмаған.
Секілді сөйлер сөзі сабақты ине,
Ойы жоқ айтар болса астарланған.
Ол үшін барша жұрттың бөрі бірдей,
Жұртына ешкімін де тастамаған.
Ел үшін қабырғасы кем қайыспас
Кешегі өткен жайсаң мен қасқалардан.
Өзгеде сирек болар сол қасиет
Тұрады ерекше етіп басқалардан.

Бәйгеге шаба алмайды ат бапталмаған,
Үміті ез-есердің ақталмаған.
Әр кезде мұратына жақсы жетіп,
Талабы қара жолдай тапталмаған.
Тимеген бір пайдасы ел-жұртына
Жақсының есімі ойда жатталмаған.
Қуаныш – бағы жанған бір жайсаңым,
Орынсыз баптанбаған, мақтанбаған.
Халқым деп алаулаған жүрегі бар,
От жанған намысы бар тоттанбаған.
Жақсылық жасау елге бар мақсаты,
Бойында жаулық пен кек сақталмаған.

Қашанда көңілі ояу, көзі ашық жан
Қай істі де есепсіз атқармаған.
Жылытып жанымызды жақсы сөзі,
Ауырлық тарар бойдан батпандалған.

Уа, халайық!
Заманның аз болмастан сергелдеңі,
Жарасы сан жүректің емделмеді.
Ауданға басшы ылғи сырттан келіп,
Жерлестер шаруасы жөнделмеді.
Баяны, ел көгертер байлауы жоқ
Жылтыр сөз жүзімізге өң бермеді.
Түгін тартса май шығар құйқалы аймақ,
Бапкері болмай, байыппен өңделмеді.
Деміне нан пісетін келімсектер
Туғанды алалады, тең көрмеді.
Сондай бір тауқыметі мол шақтарда
Бауырларым қай жаққа сенделмеді.
Тіріліп өлгеніміз, өшкен жанды
Ауданға, Қуанышжан, сен келгелі.

Арнасам өзіңе өлең, інім-қалқам,
Басшысың ойың зерек, жаның дарқан.
Ауылымда салт-дәстүрім өркен жайса,
Бұл-дағы, Қуанышжан, сенің арқаң.

Қорқақтар бола алмаған елге қалқан,
Бал татыр жоқшылықта қара талқан.
Тойымыз тойға ұласып жатса бүгін,
Бұл-дағы, Қуанышжан, сенің арқаң.

Атпайды арайланып әр кез бар таң,
Үзілмейтін болмас ат байлар арқан.
Көгеріп жатса тілдің көсегесі,
Бұл-дағы, Қуанышжан, сенің арқаң.

Қарайтын жан-жағына жалаң-жалтаң,
Жасарды қамқорлықтан кәрі-қартаң.
Бүгінгі қиындықтан шаршамаса ел,
Бұл-дағы, Қуанышжан, сенің арқаң.

Демейді ауылдастар тайыз қалтам,
Қыздарға тағылатын дайын алқам.
Бақ қонып, құт дарыса Арысыма,
Бұл-дағы, Қуанышжан, сенің арқаң.

Жарасса аққу-қаздар көл бетіне,
Әр берер адамдығың келбетіңе.
Ортаға түсер шақта ер намысы,
Ұстайтын жақсымыз сен ел бетіне.

Білмейді мал қадірін мал бақпаған,
Күңкілі көп күншілге жан жақпаған.
Қалмайды дұшпанының табасына
Қолдағы бар алтынын ардақтаған.

Саялайтын жерге тек саялайық,
Жақсылардан жақсы сөз аямайық.
Өткізер сөзін бүгін бар қазаққа
Қуаныштай ұлдарды аялайық!

Жамиғат тілектесте аманшылық,
Бөрінен қымбат бізге адамшылық.
Пенденің бөрі бірдей бола бермес,
Жүргенмен шырт түкіріп, адамсынып.
Жомартқа балайтұғын біреулерің
Дал етер ақылыңды сараң шығып.
Бәйгеге қосам деген кей жүйрігің,
Тістер бармағыңды шаба шығып.
Көп жасап Қуаныштар ел бағына,
Көрмесе деймін ешбір жаманшылық.

1993 ж.

Әселхан ҚАЛЫБЕКОВА,
Қазақстанның халық ақыны,
«Парасат» орденінің иегері

1. АЙТАХАН МОМБЕКҰЛЫНА АРНАУ

Бұйығып жатқан аңыз бен дастандар елі,
Шәуілдір онда шаңқиған ақ шаңдақ еді.
Айтахан жігіт Маңқытай Момбектен туған,
Бес саусақтай бес ұлдың бас бармағы еді.

Қарыны тоймай қажыған халықты демеп,
Қара нардай қасқайып намысты егеп.
Дүйсенбай бастап диірменді зыр айналдырған,
Өткел бермейтін өр асау Арықты бөгеп.

Ақ кетпендері жарқырап иығына салған,
Ақ пейіл біздің аталар бейкүнә арман.
Ұрпақтар үшін ұлы істер атқарған сонда,
Белдерін буып, бар күшін білекке салған.

Тарихта қалмас еш нәрсе жай тасаланып,
Баба тұлғалар елестер байқаса барып,
Дүйсенбай канал ауылға дүркірегенде,
Шығысқа қарай сызыпты Айтахан арық.

Су қорлығы өткен шөлдің бір мейірі қанып,
Қайнаған өмір, үй тігіп, егінін салып.
«Абад» колхозын абадтап Айтахан диқан,
Бәйгенің алдын берместен шығатын жарып.

Тамыры текті тудырмас бағына күмән,
Ұялтпайды екен уызға жарыған ұлан.
Нарығың жалған, сарт саудаң садаға кетсін
Арығы қалған атамның аруағынан!

Айжамал ана ажары керім еді,
Айтаханның аяулы серігі еді.
«Көп бергенше бір ұл бер көпке татыр», –
Деп екеуі қол жайған көрінеді.

Ізгілікке бауырын төсеп елмен,
Бәйтеректей баптанып өсе берген.
Айман жеңгем қолына құт боп қонып,
Жас жігіттің байлығы еселенген.

Оңтүстіктің өртейтін аптабы көп,
Сынақтардан сүрінбей аттады көп.
Айжамалдай анасы тәуба қылды:
«Ақ сүтімді құлыным ақтады», – деп.

Айтаханның жұртында арық жатыр,
Ағайындар керегін алып жатыр.
Қуаныштың қуатты іздерінде
Күркіреген өзендер ағып жатыр.

Жас ғасырым жүйесін тапса жаңа,
Бұл күндерде айналар әпсанаға...
Арық өзен, өзендер дария боп,
Алла қолдап аунады Астанаға.

Мыңға татыр бір өзі майдандарда,
Адал ерді сүйіпті пайғамбар да.
Рухыңды көтерер ұл жатпаса,
Бесігіңнен тербеткен қайран бар ма?

2007 ж.

2. АЙЖАМАЛ АПАНЫҢ 100 ЖЫЛДЫҒЫНА ОРАЙ БЕРІЛГЕН АСТА ОҚЫЛҒАН ӨЛЕҢ

Ауыл үшін оңай болды қай заман,
Кедейшілік қара суға байлаған.
Ақ жаулықты аналары қазақтың
Пейілімен толтыратын тайқазан.

Жақсы әйелдің жетті бізге өрнегі,
Әлди айтып ақ бесігін тербеді.
Ұлыларға отан болса Отырар,
Алтын құрсақ аналардың еңбегі.

Отау құрған Айтахан мен Айжамал,
Екеуі де ажарлы еді жайнаған.
Ынтымақты, тәту тәтті, бақытты,
Осы үйден табылатын шайға нан.

Айжамалдың апшық еді қабағы,
Мейірімен тойғызатын баланы.
Бағы жанып, жапырағы жайқалып,
Жалғыз ұлы жүзге татып, жарады.

Бергеніне тәуба қылып тыңайып,
Балапанын сағынушы ед мұңайып.
Енесінің топырағы айнымай,
Керекуден келін келді лайық.

Айман сұлу, аппақтығы мәрмәрдай,
Өшкен жанып, кемдік содан толғандай.
Елге ұнап, еріне асыл жар болды,
Екеуіне егіз бақыт қонғандай.

Тіршілікте құбылады бақ талай,
Тағдыр дауыл тым ертерек соққаны-ай.
Жалғызының жұртқа тұлға болғанын
Ана байғұс көре алмады, өттең-ай.

Ақиқатшыл Айтаханов деседі,
Парламентте ел тағдырын шешеді.
Атажұртта азаматтық ізі бар
Өзбекәлі, Шәмшілердей кешегі.

Ұрпақ өрсе ізгіліктің көшімен,
Артыңдағы қайтады екен несиен.
Қазағына Қуаныштай ұл берген
Ұлы ананың рухына бас ием!

2007 ж.

3. КӨҢІЛ АЙТУ

Бұл өмір сайран екен аз-ақ күндік,
Біреуге бақ, біреуге азап тірлік.
Мәңгілік дүниенің барлығына
Тәңірге тәуба етіп, тағат қылдық.

Отырар – даңқы шыққан ел ғұлама,
Өксиді, көкірегін шер буа ма?
Халқыңа қалқан болған Қуаныш ең,
Қайғынды бөліскелі келдім, аға.

Аяғы қысқа ауады кексе күздің,
Арнасы тарылыпты-ау ақ теңіздің.
Алдынан Жаппар ием жарылқасын
Аяулы Жұмагүлдей өпкеңіздің.

Әйелдің тағдырында мұңды айтыс бар,
Аналық мұратына мұндай құштар.
Арттағы жалғыз іні сау болсын деп,
Алыстап кете барған қыз байғұстар.

Таласып ана сүтін бір емгесін,
Бауырың – өле-өлгенше тілеулесің.
Орыны ешуақыта толмайды екен,
Құдайым тұз-дәм таусып жібергесін.

Шырылдап Шәуілдірден таң атқан күн,
Жетуге ортаңызға талаптандым.
Жұмагүл жұпар иісін жайған жұртқа
Тілеймін жақсылығын Жаратқанның.

Ашық боп жиендердің аспан-көлі,
Көркейсін, биіктесін асқар белі.
Төркін боп, Арыстан бабтан бата оқыдық,
Өпкенің жаннат болсын жатқан жері.

2010 ж.

4. СИРЕК БІТЕР СҰҢҚАРСЫҢ!

Сәті түсіп Отырарға қонақтадың аз ғана,
Омырауы бүлкілдеп бас изеді боз дала.
Қарға-құзғын байбалам сап шулады,
Таластары – қи сасыған шоң қора.

Алдаспаны қолға тиіп дала, қыр,
Көз сүйсінер тапты лезде дара тұр.
Өзінде жоқ қырандықты қызғанып,
Қиқым-сиқым шала бықсып әлі отыр.

Туған жерге айшықты ізін қалдырып,
Қанаттарын күн нұрына малдырып,
Мәре-сәре самғауына Сұңқардың
Қаратаулар, Алатаулар жаңғырып.

Қайырухандар, Фарабилер іздеген
Әділеттің нұрын жұтты түздегі ел.
Алтын құрсақ анаңызға мың алғыс,
Құт қалдырған Қуаныштай ұлменен.

Кеше ғана Елбасыны сайладық,
Сабасына түсті ғалам ойланып.
Жарқыратып Нұрсұлтанның маңдайын
Сайрады, өне, бақыт құсы байланып.

Өз еңбегің, аға, Сізді өсірген,
Мәртебелі тұғырың бар шешілген.
Кемеңгерлік керуенін бастаңыз
Арыстан баб тұмарлаған көшіңмен.

Ойың – садақ, көкірегің – қорамсақ,
Басың – ақыл, бөрік сирек оған шақ.
Тың тыныспен төңірегің жаңғырар,
Қанша күтті текті жұртың оны аңсап.

Мына жалған болған емес мұнарсыз,
Ашық күнге, ақиқатқа құмарсыз.
Өзгелерден оқ бойы озып Сенатта,
Нұрағаның терең сырын ұғарсыз.

Қағып-сілкіп Арыстанның желіндей,
Қалған емес көсемдігің көрінбей.
Қолтаңбаның киесіне ел ұйысын,
Яссауи бабамыздың мөріндей.

2005 ж.

5. СӘТ САПАР СІЗГЕ!

Көзің ашылар көшбасшың болса көргенді,
Еңбегі жанар естінің ісі пәрменді.
Екі жылы ердің дүмбілез екі әкімнің
Елу жылына татығанын да ел көрді.

Жаңа әкім келсе жапырыламыз қоғадай,
Азып-тозбасын демеді ешбір қомағай.
Көсемсымақ көп, Қуаныш көкем жалғыз-ақ,
Тарықса халқы тау көтеретін Толағай.

Енжарды сілкіп, оятты сабаз жұлқылап,
Мұңды өлкеден шегінді сор да бұрқырап.
Қамшыны басып үдеген сайын қарқыны,
Шенеунік біткен жүгірді жаны шырқырап.

Екі жыл өтті ұйқысыз майдан, дабылмен,
Шеменді жарып, жазылмас дертке табылды ем.
Тәртіпке қатал, аямайды ол өзін де,
Қай жерде жүрсе халыққа содан қадірмен.

Осылай басқар, басқарсаң мына қоғамды,
Шәуілдір шалқып, шаттығы тасып оңалды.
Өткен-кеткені кітап боп тасқа басылып,
Данышпан баба әл-Фарабиі оралды.

Көре алмас соқыр, күңкілдей берсін дұшпаны,
Жаңарды аймақ, сүйсінді жұртым тыстағы.
Көнермейтұғын өнер-білімнің ордасы,
Отырар нағыз Отырарға енді ұқсады.

Екі жыл бұрын барлығы бұның қиял-ды,
Адамның ізгі, аялай білсең ұяңды.
Отырардан құрметті атақ алғандар
Ізіміз қайда осыған сай деп ұялды.

Қуанышы келіп, қызыр бақ солай айналды,
Заңдылық орнап халықтың көңілі жайланды.
Әдебі мен сәлемін жасқа үлгі етіп,
Ұмытпайды жұрт аппақ келіні Айманды.

1999 ж.

6. ЖЕҢЕШЕМНІҢ ТУҒАН КҮНІНЕ

Ей, ақылды сұлулар, салтыңа көш,
Жылтырақтың барлығы алтын емес.
Жақсылығын жұрт білген жеңешем бар,
Қалай мақтап жазсам да артық емес.

Қарасайшы Алланың бергеніне,
Жарассын деп жұлдыздай ел көгіне.
Отырардан өндірдей ұл өсіріп,
Керекудің кез қылған кербезіне.

Ей, махаббат, төрге шық, бар сыбағаң,
Құдай деген ғашықтар болсын аман.
Ақ жеңешем ағама қосылғанда,
Асылға асыл нұр шашып жарқыраған.

Алғыс алып ата-ене, ауылдастан,
Жылы жаққа тезірек бауыр басқан.
Орысшалау дегені оңды шығып,
Құтты болды аяғы қауымға асқан.

Білімді екен жас келін өңірі бай,
Жөн-жосықты үйренгіш зерегін-ай.
Жаңа туған айдай боп иіліп тұр,
Өзге жастар болмайды неге бұлай?

«Қараша үйге мұндай бақ қайдан келген?..» –
Деп сүйінді ағайын тойдан көрген.
Ердің басын, мінезін қадірлеуді
Міндетім деп ұғыпты Айман жеңгем.

Отырардың сүйген соң қанатты ұлын,
Қайталамай ешкімнің ағаттығын,
Ер-тұрманын реттеп батырының,
Елтімеді сөзіне арапшының.

«Самға, – деді, – қыраным, мен тілекшің,
Самғауыңды көрмесем көншімеспін.
Алаңдама, халқыңа қызмет ет,
Шаттығыңды еселер еншілеспін.

Кес-кестесе тірліктің алуаны,
Маған қалдыр үйдегі шаруаны.
Мейманыңа әзірмін, жүрегімнің
Сен деп қана сыңсиды ару әні».

Көш бастай ма артына жалтақтаған,
Абыройын жігіттің жар сақтаған.
Оңтүстікте аз шығар аңсап барып,
Айман келін қолынан дәм татпаған.

Қара бұлтта тұрмайды ай қамалып,
Халық айтса адалын айтады анық.
Атасының баласы боп қалмады,
Аңыз болды алашқа Айтаханов.

Әкімдерге бітпеген айбын мұндай,
Ол бар жерде сусиды қайғым құмдай.
Қырық қабат қамалды қақыратқан,
Құртқа сұлу баптаған Тайбурылдай.

Отырардың жарқ етіп жанды шамы,
Көше бойлап көркейді жасыл бағы.
Ел анасы жеңешем шашу шашты,
Орамалы жарасып басындағы.

Ізгі жанның ырысы көкке өрледі,
Жомарт қолда жайылды текті өрнегі.
Кісі алдында ермен сөз жарыстырып,
«Мен де оқығам Мәскеуде» деп көрмеді.

Келінмін деп парызын әлі ойлап жүр,
Иман теуіп жүзінен арайлап жүр.
Ене болып қалдым деп ерінбестен,
Атасының бақшасын қарайлап жүр.

Мейлі, бүгін нешеге толсаңыз да,
Үлгі болар ісің бар қанша қызға.
Құтты болсын, жеңеше, сіз туған күн,
Ең қымбатты мереке баршамызға.

2004 ж.

Рахым БАЛАБИЕВ,
*ақын, мәдениет қайраткері,
Кентау қаласының Құрметті азаматы*

ЖОЛЫҢ БОЛСЫН, ҚАЛЕКЕ!

Қызмет ету халыққа –
Ой-өрісің, тілегің.
Отырарда есейіп,
Отырарда түледің.
Елбасымыз Нұрсұлтан,
Елің, халқың – тірегің.
Алпыс екі тамырың,
Отан деп соғар жүрегің.
Қуаттадың дәріптеп
Елбасының Жолдауын.
Басшылыққа алғаның
Тауып жатты қолдауын.
Зерек болып жасыңнан,
Елді, жұртты таныдың.
Еңбек етіп ерінбей,
Қайратыңды жаныдың.
Талай жұмыс атқардың
Әлеуметтік салада.
Жағдайын жасай қарадың
Ана менен балаға.
Пана болып жетімге,
Мүгедекті қорғадың.
Сый-сияпат көрсетіп,
Барынша бәрін қолдадың.

Созақты да басқардың,
Сайрамды да басқардың.
Көтердің биік мерейін
Ақсақал мен жастардың.
Оза шауып бәйге алған
Азаматтың бірісің.
Саясаткерлік деңгейің
Нар тұлғаға сыйып тұр.
Тәуелсіздік тұғырда,
Қарасақ, ол да биік тұр.
Кентаудың халқы өзіңді
Қайраткер деп біледі.
Жақсылығың жасаған
Естерінде жүреді.
Бағдарламаң бүгінгі
Жүрекке жылы, қонымды.
«Әумин» деп періште,
Аллаһ берсін жолыңды.
Сайрам, Созақ, Отырар
Көш басында келеді.
Лайық деп Сенатқа
Өзіңізге сенеді.
Тыңдаған жұрт өзіңді
Қуаттап отыр сезіне.
Сайлау күні бәрі де
Дауыс берер өзіңе.
Айтарымыз ендігі –
Аман болсын отбасың.
Айдында жүзіп кемеңіз,
Жіберсін еркін ноқтасын.
Талай көрдік өзіңді
Мыңжылқының өрінен.
Көрейік енді бәріміз
Сенаттың үлкен төрінен.

2005 ж.

Қаныбек САРЫБАЕВ,

ақын

АДАЛ

Жарылайын ағымнан,
Жаратылған лағылдан.
Чехов айтқан шарттардың
Бәрі өзіңнен табылған.
Бет бояуы ақшылдан,
Немді аяйын жақсымнан.
Азаматтық сынақтың
Бәрін беске тапсырған.
Айырмасы бектерден –
Көзін ашқан кетпенмен.
Жас күндерін жайқалған
Алқаптарда өткерген.
Байланбады сойылға,
Өкімдік пен ғалымдық
Қоса өрілді бойында.
Жұртпен бірдей мал тапты,
Жұртпен бірдей бал татты.
Қарапайым қалпымен
Ханнан бетер ардақты.
Адал қызмет жоқтан бар,
Залал қызмет көк қамар.
Номенклатуралық
Тұқым қуған сотқарлар!

Мойыны жоқ бақаны,
Құдай ақыр атады.
Ағармады пейілі,
Ағарса да сақалы.
Басыменен қауғадай,
Аңдығаны дау-дамай.
Көншімеді көңілі
Кір-қоқысқа аунамай.
Тарбаңдасаң жоғары,
Маңдайыңнан соғады.
Жылап кеткен ерлердің
Осыларға обалы!
Терістіктен Қуаныш
Таза шықты, куәміз.
...Туғанына бұрмаса,
Тура биді қуамыз...
Екі жүз мың қойы бар,
Созағы әлі-ақ тойынар.
Алғыстаймын осыны
Алғанымда ойыма әр.
Шарасызбен іркуге,
Жетеді онда ілкім де.
Қараңғыда Созағын
Қалдырған жоқ бір күнде!
Ел мүддесін түстеп нақ,
Ойға алғанын істетті-ақ.
Екі етпейді айтқанын
«Таукент» пен «Степняк».
Абаймен ой бөлісті,
Фарабимен көрісті.
Жарқыратып ұстайды
Жан сарайын ол ішкі.
Астана мен шалғайды
Дәнекерлеп жалғайды.

Айтаханов Сенатқа
Ұйықтау үшін бармайды!
Тарқандарды көшті артқа
Көрген емес қоптап та.
Қалтадағы депутат
Бола алмайды еш уақта!

1999 ж.

Мыңжасар ДӘРМЕНОВ,

ақын

БАС БАРМАҚ

Түсінігі, ақыл-ойы жан-жақты,
Бір әкім бар ел-жұртына ардақты.
«Айтаханов қандай жан?» деп сұрасаң,
Кез келген жан қайқайтады бармақты.

Қапелімде сөзді қайдан табады,
Бас бармақпен береді ел бағаны.
Бас бармақпен бағаланаар мінезі
Осы күнде шен-шекпендер шамалы.

Басшылықтың абыройын түсініп,
Жүргендерге өз буына ісініп
Сол бас бармақ көрінеді кей кезде...
Қос саусақтың ортасына қысылып.

Түскен кезде төрт саусаққа мол саусақ,
Бүгіледі дара тұрған бас бармақ.

Берерде ел азаматтың бағасын,
Сондықтан да бас бармағын жүр арнап.

Бас бармақтай дара тұрған бағалы,
Ел сүйеді Қалекендей ағаны.
Парасаттың биігінен көрінген,
Биліктің ол некен-саяқ адамы.

Бас бармақпен беріліп жүр бағаңыз,
Құтты болсын елу жасың, ағамыз.
Игілігі бола берсін халқыңның,
Кемелденген ақыл-ой мен санаңыз.

Ақыл-ойы кең жайлаудай өрісті.
Ағамызды ардақтайды Теріскей.
Жұмылмайды ешқашанда жұдырық
Алдын ала бас бармақпен келіспей.

Қалекенде қайқайып тұр бармағым,
Ағамызға әзіл өлең арнадым.
Ел алдында арта берсін, ағатай,
Қадір-құрмет, парасатың, салмағың.

1997 ж.

Әбілда АЙМАҚ,
*Физули атындағы халықаралық
сыйлықтың лауреаты*

ЖОЛЫҢ БОЛСЫН, ЖАМПОЗЫМ

Бергенімен жыр дейтін сыйын далам,
Сіз туралы жыр жазу қиын маған.
Шікірейген әлдебір пенделерге
Сіздей болу шынында бұйырмаған.

Қайта тулап далада қазақ қаны,
Әлдиледі ұлысты азат таңы.
Күйлеріндей Сүгірдің мәні бөлек,
Кім білмес еңбегінді Созақтағы?!

Қиын болар өлеңді ойдан құрау,
Жүрек сөзін сөйлеп бір жайландым-ау.
Әкім болып өзіңіз келген күні
Сөйлеп кеткен қазақша Сайрам мынау.

Сіздер барда еңсемді тіктеп өтем,
Кейбір қаскөй дұшпанды бүктеп өтем.
Түмендеткен Мәртөбе қайта оянды,
Сансыз бабтар өзінді күткен екен.

Жүгінеді қашанда ақын арға,
Төрден орын сайладың даты барға.
Қаһарман Қайырхан боп қайта келдің
Арыстан баб жайлаған Отырарға.

Ізінді іздеп талайлар қырға келер,
Ақындар көп өзінді жырға бөлер.
Сенатта отырсаңыз Отырар боп,
Бүкіл рух қазақты нұрға бөлер.

Мен де мына даламен реңдеспін,
Еңбегінді жырыммен түгендестім.
Қосын-қосын ойлармен жолға шықтың,
Жолың болсын, жампозым, тілеулеспін!

2005 ж.

Сабыр ӨЛІБЕКОВ,

ақын

КӨК ҚҰРЫШТАН ҚАШАЛҒАН

Шарболаттан құйылған
Қас асылдың тұяғы.
Көз жауын ап құбылған
Сом алтынның қияғы.

Тілмен жұртты байлаған,
Таңдайға сап саз дәмін –
Көкірегі сайраған
Қаз дауысты Қазбегім!

Еліңнің көп алғысы,
Болашаққа жол аштың.
Құшақтайын, армысың,
Азаматы Алаштың!

Көк құрыштан қашалған,
Келіп қапсың елуге.
Сенің орның қашаннан
Туған жердің төрінде.

Жанарыңда таң күліп,
Жүрегінде шарапат...
Жасай бергей мәңгілік
Сендік ұлы махаббат!

1997 ж.

ҚУАНЫШҚА

Жақсылық қып адамға,
Қамқор болып қоғамға,
Өң бітірген заманға,
Кере қарыс маңдайы,
Ілтипатты, жайдары,
Ел үстінде арманы –
Халқын сүйген әкімсің.
Алдың – көктем, артың – жаз,
Жамандарға алыс та,
Жақындарға жақынсың.
Биіктегі асқар шың,
Тереңдегі көк теңіз,
Тұнып тұрған ақылсың.
Күмбірлеген кеудесі,
Тат шалынбас зердесі,
Қырқып-қырқып сөйлейтін,
Қыран тектес ақынсың.
Кесіп айтар кесімді,
Түйіп айтар шешімді,
Асан Қайғы абыздай
Ағып тұрған нақылсың.

Төңірегінді қоғамдап,
Жолбарыстай жалаңдап,
Найзаның ұшына
Аспандағы айды іліп,
Жауға шабар батырсың.
«Өзекті ерге – бір өлім»,
Мыңға өзін татырсың.
Қасиеттеп елінді,
Қадір тұтып жерінді,
Халық көшін аудармай,
Тәуелсіздік жолымен
Бастап бара жатырсың...
Сен осындай әкімсің!

1997 ж.

Қазыбек МЫҢЖАНОВ,

ақын

ҚЫРАНДЫҚ МІНЕЗ ТӨН СІЗГЕ

Жаратылған оттан жүрегі,
Отырардың түлегі.
Елуге келіпсіз, Қалеке,
Арналады лептің тілегі.

Өл-Фараби бабаның
Рухынан нәр алдың.
Қасиетті, киелі
Топырақтан жаралдың!

Бірлігін қорғар қазақтың
Ағалар Сіздей аз-ақ тым...
Қиын-қыстау кезеңде
Қорғадың бағын Созақтың.

Ұстадай басқан көрігің,
Жалын боп лаулап сенімің,
Жалау болып жүр жаның
Бақыты үшін Еліңнің!

Шындықтың талмай тағынан,
Жарыласыз ағынан.
Авторсыз талай кітапқа,
Өнер де Сізге дарыған.
Депутат та болдыңыз
Құрметтеп халқы таныған!

Көптің көңілін табатын,
Ойы – зерек, жаны – алтын.
Қырандық мінез тән Сізге
Қиянда қанат қағатын!

Атағыңыз дәріпті,
Әрі ғалым, әрі әкім!
Сізге ұқсап ұрпақ көбейтсін
Зиялылар санатын!

Алмаған көз шырымын,
Өлшемі әрбір күнінің –
Бір ғасырға татиды
Жарты ғасыр ғұмырың!
Бар жақсылық тілейміз,
Көріңіз ұл-қыз қызығын.
Күн дегенде шерулі,
Биік боп тұрсын тұғырың.
Жүз жасқа да жетіңіз,
Жаныңның шашып жылуын.

1997 ж.

Орынбек ЖОЛДЫБАЙ,
*Қазақстан Республикасы Парламенті
Сенаты Аппаратының сектор меңгерушісі*

ҚАЛАҒАҢДАЙ АСЫЛ ЖАН

Сұңқардай көкте қалқыған,
Тұлпардай тұяқ тарпыған,
Тұла бой тұнған жігерін
Аямаған халқынан!
Қалағаң біздің баяғы
Ауытқымай қалпынан.
Араласқан еңбекке
Сонау бір кезден жас ұлан!
Жаңылмай ізгі салтынан.
Жақсы сөз ерткен артынан!
Зеректік пен талаптың
Арқасында, иншалла,
Табылып жүр әрдайым
Жайсаңдардың қасынан!

Танбаған және ешуақыт
Найзағайдай жарқылдан!
Қолындағы билігін
Асырмаған ешқашан
Адамдардың басынан.
Әділ шешіп өрнені
Көтере білген кеудесін
Пенделердің жасыған!
Осындай біздің Қалағаң,
Биікте қанша жүрсе де
Кезі жоқ ешбір тасыған!
Мәуелі жеміс ағаштай
Алпысқа кепті бүгінде
Қалағаңдай асыл жан!
Осындай бір кісіге
Денсаулық тілеп – зор байлық,
Ақ ниетпен құттықтап
Алуға қолын асығам!

2007 ж.

Нұрмахан НАЗАРОВ,

*Н. Төреқұлов мұражайының меңгерушісі,
«Әзіреті Түркістан» газетінің редакторы*

ҚУАНЫШТЫ ҚҰТТЫҚТАУ

Алпысың не, азамат Айтаханов?
Екі рет келсін алпыс қайталанып.
Құстардың қанатына хат байладық,
Құтты сөз Астанадан айта алмадық.

Хас тұлпар мойнын созып, жол қарап-ақ,
Шапқанда шаптан ақ тер сорғаламақ.
Қақталған оңтүстіктің ыстығына,
Отаншыл жүрегінде зор махаббат.

Болған соң пендешілік не демейміз,
Ауылда, «ауыз иіс», еленбейді.
Басында Күлтөбенің күнде жиын,
Қуаныш не айтады деп елендейміз.

Қадірлеп өскен жансың өзің көпті,
Жұрт үшін жайсаңдаған сөзің өтті.
Шыққанда бес мүшел жас белесіне,
Шолатын алды-артыңды кезең кепті.

Бөйгеге қоссаң, атың дара келсін,
Қызықтап дала көрсін, қала көрсін.
Елің бар еңбегіңді елейтұғын,
Жұлдызы бақытыңның жана берсін.

2007 ж.

Жарылқасын БОРАНБАЙ,
*ақын, Қазақстан Жазушылар одағының
және Журналистер одағының мүшесі*

ТОЙТІЛЕК

Қасиетін жатқан ел қайта танып,
Алпыстың асуында Айтаханов!
Түп-тегінде тарих бар тарау-тарау,
Сөз сөйлейтін байыптап, байқап алып.

Қымыздың қызуындай қыздырайық,
Шабыттың шар кесесін шайқап алып.
Қазыналы Қаратау қатпарындай,
Жүрегінде жауһар жыр, ой қаланып.

Тәңірдің тасты тескен тамшысындай,
Отырмайды омалып, жай қамалып.
Суырып алған шоқтан сом темірдей,
Жатады ұшқын шашып, жай таралып.

Мемлекет қайраткері, елдің ұлы,
Әр сөзін жарқыратып айтар анық.
Ойламас: «Осыменен бел шешелік,
Тізгін тартып, байырқап, жай табалық!»

Гулейді домна пештей дүр сілкініп,
Лапылдап жел көрікпен қайта жанып.
Болғанға замандасың – қуанасың
Апайтөс, батыршалыс, байтақ, алып...

Оңтүстік өңірінің мұзбалығы,
Міне, осындай Қуаныш Айтаханов!

2007 ж.

Бегаман СҰЛТАЕВ,

ақын

ТОҒАЙТӨБЕ-ЖЕТІМҚЫР – ТУЫП-ӨСКЕН МЕКЕНІҢ

Қуанышжан, жасыңнан
Еңбек еттің ел үшін.
Сен еткен сол енбектің
Жеді елің жемісін.
Қиналған талай жандардың
Кеңейтіп жүрсің өрісін.
Құтты болсын, қарағым,
Сайлауда жеңген жеңісің.

Мақтамаймын көзіңе
«Үйттің де бұйттің, пәлен...» деп.
Халықтан баға алады
Ерлер еткен әр еңбек.
Біреулер кеткен кезінде
«Орнатып жұмақ берем» деп.
Еңбегіңді сен, інім,
Ісіңмен бердің дәлелдеп.

Дүниеге келіп ең
Отырардың төсінде.
Көбелек қуып ойнап ең
Туған жерде көсіле.

Пенде шіркін теріп жер
Шашылса қайда несібе.
Туған жерді ұмытпа,
Отырар жүрсін есінде.

Сендей жанды бергенге
Аллаға тәубе етемін.
Тоғайтөбе, Жетімқыр –
Туып-өскен мекенің.
Сен келгелі Отырар
Қалып ед жиып етегін.
Бізге қатты батып тұр
Дегенің «Қайта кетемін».

Атадан қалған сара жол,
Тұсамас болар тұлпарды.
Тұғырында, қапаста
Ұстамас болар сұңқарды.
Тұмысыңнан қыран ең
Елемейтін ызғарды.
Бір жарым жыл ішінде
Артыңда өшпес із қалды.

Әл-Фараби бабаңды
Әкелдің елге мүсін қып.
Бақтарды қоршап, тал егіп,
Көлеңке жерге түсіріп.
Жұмысты қалай істеуді
Өзіңнен көріп, түсіндік.
Екінші рет түлетіп,
Биікке қайта ұшырдық.

Қайда жүрсең аман бол,
Жақсылық елге қылғайсың.
Семсерісің еліңнің
Тасқа салса сынбайтын.

Бабындағы қырансың,
Биігін алмай тынбайтын.
Бастап кеткен ісінді
Қадағалап тұрғайсың.

Сайрамдағы сансыз баб
Тілеуінді тілесін.
Отырардағы отыз баб
Тіреуің болып тіресін.
Қыдыр баба жолдас боп,
Жолыңды оңға түзесін.
Арыстан бабам жар болып,
Бұл өмірде, қарағым,
Жеңіспен өтсін күресің.

Үкілеп қосқан бәйгеге
Тұлпарымның бірі едің.
Үмітін елдің ақтайсың,
Сенемін оған, білемін.
Азаматы едің еліңнің,
«Елім» деп соққан жүрегің.
Қайда жүрсең аман бол,
Айтарым осы, тілегім.

Ақ жол тілеп өзіңе,
Тілегін ағаң арнасын.
Отырардың қыраны
Көгінде қазақ самғасын.
Періштелер дем беріп,
Қыдыр бабам қолдасын.
Келіп тұр елге, қарағым,
Арыстан бабаң артыңда
Жетімсіреп қалмасын.

2005 ж.

АЙТАХАН АТАҒА КӨШЕ БЕРУ КЕЗІНДЕ ОҚЫЛҒАН ӨЛЕҢ

Жаратқан кезегімен алса екен деп,
Оты өшпей ошағымның жанса екен деп.
Пенденің тілейтіні осы екен ғой,
Артымда ұрпақтарым қалса екен деп.

Шын жүйрік буырыл мен ақтан шығар,
Елден тұлпар шығуы мақтан шығар.
«Келді, – деп, – өз үйіме Қуанышым», –
Бір аунап көкем марқұм жатқан шығар.

Жан еді бірсыдырғы қатардағы,
Белгілі елден алғыс, бата алғаны.
Бата алғанның дәлелі – шешімсіз-ақ
Атымен бір арықтың атанғаны.

Пенде өтер бірі кейін, бірі ілгері,
Сау қалмас ажал-қармақ ілінгені.
Көше атын бергендерің, ағайындар,
Көкеміз мәңгілікке тірілгені.

Маңына ақылман боп ел жинаған,
Отырардың халқына ең сыйлы адам.
Айтахан көкемізге қарыздармыз
Қазаққа Қуаныштай ұл сыйлаған.

Атақ, даңқ, абыройы арта берсін,
Арқалап елдің жүгін тарта берсін.
Көпшілік боп тілейік ұлымыздың,
Жаратқан, биік ет деп мәртебесін.

Тілек қос деп жиылған ағайынға,
Мен-дағы бір көдеге жарайын да.
Жүзінен нұры шалқып жатсын көкем
Пейіштің миуалы сарайында.

2007 ж.

Маржан ЕСЖАНОВА,
айтыскер ақын

ӘЖРӘН ҚЫЗДЫҢ БЕСІКТОЙЫНА АРНАУ

Алаш дейтін елге кетсін есімі,
Ақын қыздың осы болсын шешімі.
Осыншама ел мен жұртты қуантқан
Әжрән қыздың құтты болсын бесігі!

Жырға қосқым келді бүгін осыны,
Ерланжанның алшы тұрды асығы.
Дүниеге Әжрәндай қыз келіп,
Аға-жеңгем қуаныштан тасыды.

Отырардың жері мәңгі белің боп,
Керекуден келіп түстің келін боп.
Әулет емес, үлгі болдың қазаққа,
Қуаныштай сері жігіт теңің боп.
Айжамалдай құрметтеген енесін,
Айман жайлы аңыз айтар елің көп.

Ағамыздың бар жағдайын жасайды,
Төрден ғана табылсыншы ерім деп.
Қуаныштай ағаны естен тандырып,
Айман сұлу жүрген кезде сән құрып,
Балғыз ана жүруші еді қамығып,
Әжрәндай шешесін еске алдырып.
Сонда Айман қыз сендіруші ед анасын
Анаңыздың аты өлмес деп мәңгілік.
Сәлимадай әже баққан Әйгерім
Сол бақытты қойды қолға қондырып.
Ерланжаны үйленгенде анамыз
Үміт отын қойған еді жандырып.
Алла өзі сол тілекке жеткізіп,
Тарих жатыр өзіндік із қалдырып.
Өміржан да Англияға кетерде
Осы атты кеткен еске салдырып.
Керекулік Әжрән апа есімі,
Міне, осылай жатыр қайта жаңғырып.

Айекеңе жан болмай тұр тең келер,
Жақсы адамның жақсылығын ел көрер.
Әуел бастан Алла сүйген жігіт деп,
Жарыңа да биік баға берген ел.
Анасының құрметтеген анасын
Өзіңіздей болсын барлық жеңгелер.

Бұл сөзіме кімдер бүгін таласар,
Алла өзі сүйгеніне қарасар.
Сенатордың немересі Әжрән
Министр мен әкім болса жарасар.

Құдалар тек жақсылықпен қыр асын,
Тойда ғана хал-жағдайды сұрассын.
Әр жыл сайын осы жерде бас қосып,
Бесіктойлар сүндеттойға ұлассын.

Ерланның да айы тусын оңынан,
Әйгерімі жаңылмасын жолынан.
Ағам менен Айман жеңгем қартайсын
Майын жалап шөберенің қолынан.

2011 ж.

Өміржан ҚУАНЫШ

АТАМ МЕН АПАМНЫҢ МЕРЕЙТОЙЫНА АРНАУ

Атам толды алпыс жасқа,
Апам толды алпыс жасқа.
Екеуінің ортасында
Еркелеген мен бір патша.

Бірі айдай, бірі күндей,
Шуақ шашқан елге бірдей.
Менде атамдай болсам деймін
Еңбектеніп, ертең білдей.

Жайқалып тұр жасыл орман,
Апам тіккен асыл ордам.
Ешбір өлке артық емес
Атам туған Отырардан.

Алпыс деген – ғұмыр сәні,
Өткеніңді бүгін сағын.

Өздеріңді құттықтайды
Өміржандай құлыншағың.

Көкте тәңір көрсін дедім,
Тілегімді берсін дедім.
Ардақты атам, аяулы апам

Қызығымды көрсін дедім.
Халық сыйлап, ханға ұнаса,
Зор мәртебе, ол бір аса.
Ең ақылды, ең мейірман
Ата, апа, мәңгі жаса!

2007 ж.

МАЗМҰНЫ

Құрастырушыдан	3
----------------------	---

Бірінші тарау

Халықшыл қадам, мемлекетшіл мінез

Шерхан МҰРТАЗА

Әкім болған, халқына жақын болған жан	9
---	---

Әбіш КЕКІЛБАЙ

Маздай түс, шамшырақ!.....	11
----------------------------	----

Оралбай ӘБДІКӘРІМОВ

Халыққа қалтқысыз қызмет етудің үлгісі	15
--	----

Әділ АХМЕТОВ

Ел мерейін мақсат тұтқан	19
--------------------------------	----

Қуаныш СҰЛТАНОВ

Абырой биігінде.....	23
----------------------	----

Орынбай РАХМАНБЕРДИЕВ

Қасиетті Отырардың түлегі	30
---------------------------------	----

Ғарифолла ЕСІМ

Нағыз патриот	35
---------------------	----

Бердібек САПАРБАЕВ

Айтахановтың айта жүрер еңбегі көп.....	39
---	----

Нұртай САБИЛЬЯНОВ

Елінің елеулісі, халқының қалаулысы.....	44
--	----

Мұхамбет КӨПЕЕВ

Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын!	49
--	----

Дулат ИСАБЕКОВ

Ылдидан салса төске озған	56
---------------------------------	----

Дүкенбай ДОСЖАН

Жүрегімнің төрінде.....	69
-------------------------	----

Төлен ӘБДІК

Адамгершілікті ту еткен	74
-------------------------------	----

Қойшығара САЛҒАРАҰЛЫ

Халқының қамын жеген	78
----------------------------	----

Мұхамбетқасым ШӘКЕНОВ

Елін есінен шығармайтын азамат	82
--------------------------------------	----

Мырзагелді КЕМЕЛ

Парызға адалдық	85
-----------------------	----

Жарасбай СҮЛЕЙМЕНОВ

Асылдардың сынығы.....	96
------------------------	----

Көпен ӘМІРБЕК

Жәй теректен бәйтерекке дейін.....	110
------------------------------------	-----

Жолтай ӘЛМӘШҰЛЫ

Азамат болу – асыл іс.....	116
----------------------------	-----

Екінші тарау

Туған өлкені түлету жолында

Боранбек ШҮКІРБЕКОВ

Халқы сенім артқан сенатор	125
----------------------------------	-----

Садықбек АДАМБЕКОВ

Желдің өтінде, елдің шетінде	130
------------------------------------	-----

Серікжан СЕЙІТЖАНОВ

Семсер сөзді сенатор	134
----------------------------	-----

Байдулла ҚОНЫСБЕК

Оңтүстіктің өрелі азаматы	140
---------------------------------	-----

Бекет ТҰРҒАРАЕВ

Ел сөзін айтар ерді қолдайық.....	146
-----------------------------------	-----

Жәлел КЕТТЕБЕК

Портрет	150
---------------	-----

Қамбар АМАНҚҰЛОВ

Іскер басшы	160
-------------------	-----

Әселхан ҚАЛЫБЕКОВА

Іші-сырты бірдей сұлу	163
-----------------------------	-----

Өмірзақ АҚЖІГІТ

Тыныштық жақпайтын адам	169
-------------------------------	-----

Жарылқасын БОРАНБАЙ

1. Созақ саздары немесе Айтаханов туралы ақиқат	178
---	-----

2. Айтахановтың алты қыры	187
---------------------------------	-----

Дулат ТҰРАНТЕПІ

Кемел тұлға	192
-------------------	-----

Иманәлі БАЙДӘУЛЕТОВ

Халықтың қалаулысы	203
--------------------------	-----

Әбдірахман ОМБАЕВ

Еңсесі биік қайраткер.....	208
----------------------------	-----

Бақтияр ТАЙЖАН

Айтахановтың күре жолы	212
------------------------------	-----

Аппаз ДОСҚАРАЕВ

Жақсының жақсылығын айт, шарапаты тасысын	217
---	-----

Анар АСПАН

Өкпек желдің өтінде гүл өсіріп жүрген кім?	224
--	-----

Қойшыбай МАМАСЕРІК

Елінің ардақтысы	227
------------------------	-----

Файзолла РАХМАТУЛЛАҰЛЫ

Елбасы сенімін ақтаған.....	232
-----------------------------	-----

Үшінші тарау
Арнадым сізге жырымды

Исрайыл САПАРБАЙ

Аман болшы, ақиықтай алғырым..... 239

Нәмет СҮЛЕЙМЕНОВ

Қуаныш Айтаханұлына 241

Әселхан ҚАЛЫБЕКОВА

1. Айтахан Момбекұлына арнау 245

2. Айжамал апаның 100 жылдығына орай
берілген аста оқылған өлең 247

3. Көңіл айту 248

4. Сирек бітер сұңқарсың! 250

5. Сәт сапар сізге! 251

6. Жеңешемнің туған күніне 252

Рахым БАЛАБИЕВ

Жолың болсын, Қалеке! 255

Қаныбек САРЫБАЕВ

Адал 257

Мыңжасар ДӘРМЕНОВ

Бас бармақ 260

Әбілда АЙМАҚ

Жолың болсын, жампозым..... 262

Сабыр ӘЛІБЕКОВ.

Көк құрыштан қашалған 264

Қуанышқа 265

Қазыбек МЫҢЖАНОВ

Қырандық мінез тән сізге..... 267

Орынбек ЖОЛДЫБАЙ

Қалағандай асыл жан 269

Нұрмахан НАЗАРОВ

Қуанышты құттықтау 271

Жарылқасын БОРАНБАЙ

Тойтілек 273

Бегаман СҮЛТАЕВ

Тоғайтөбе-Жетімқыр – туып-өскен мекенің 275

Айтахан атаға көше беру кезінде оқылған өлең 278

Маржан ЕСЖАНОВА

Әжрән қыздың бесіктіойына арнау..... 280

Өміржан ҚУАНЫШ

Атам мен апамның мерейтойына арнау..... 283

АЗАМАТ АЖАРЫ

*Жүрекжарды жазбалар,
ақжарма арнау-тілектер*

Құрастырған Орынбек Жолдыбай

**Редакторы Қуат Құрмансейіт
Көркемдеуші редактор Жеңіс Қазанқапов
Корректоры Гүлден Оспанова
Компьютерде беттеген Эльмира Заманбек**

Басуға 08.04.2014 ж. қол қойылды. Пішімі 60х90^{1/16}.
Қаріп түрі «Таймс». Офсеттік қағаз. Офсеттік басылыс.

Шартты баспа табағы 18,0. Таралымы 500 дана.

Тапсырыс №66.

ISBN 978-601-292-810-5

«Фолиант» баспасаның баспаханасында басылды
010000, Астана қаласы, Ш. Айманов көшесі, 13

